ליטעראַרישע זאַמעלביכער

דער אינזל

ערשטער בוך

אַרויסגעגעבן פון

פערלאַג אינזל

נ׳יאָרק יאַנואַר 1918

הויפּטפערקויף: מ. נ.
מייזעל׳ס פערלאַג,
424 גרענד סט. נ. י.

אינהאַלט: ר. אייזלאַנד — ליעדער; גרשון גראַפּשטיין — ליעדער; מאַני-לייב — ליעדער; א. ראַבאָי — אַ פּאָס פון ים, ראָמאַן; ה. לייוויק — אידיש און דו, פּאָעם. אידישיזם און דוד איינהאָרן. די — אָהן טראַדיציע; ראַינער מאַריאַ רילקע — אויגוסט ראָדען; ניו יאָרק אין פּערזען, (די גרויסע שטאָדט) אַנטאָלאָגיע, צוזאַמענגעשטעלט פון מאַני לייב.

פאָדערבלעטער און צייכנונגען פון ז. מאוד.

ליעדער: ר. אייזלאנד, גרשון גראפשטיין, מאני לייב.

ר. אייזלאַנד:

דער ווילדער וויינטרויב ווערט שוין רויט.

דער ווילדער וויינטרויב ווערט שוין רויט.
דער טאָג ווערט קורץ. דער אָבענד קיהל. —
קום, גיב די האנד און לאָמיר שטיל,
ווי קליינע, גוטע קינדער, געהן
אהין, אין יענעם לאַנד,
אין יענעם ווייטען לאַנד!

פון ווייטענס שפּיצט אַ טורעם זיך.
אַ ווינטעל וועהט, אַ וואָלקען גליהט;
דער וועג איז אָפען, און עס ציהט
אַ ליכט פאַר אונז. נו, לאָמיר געהן,
ווי קליינע, גוטע קינדער געהן
אהין, אין יענעם לאַנד,
אין יענעם ווייטען לאַנד!

מיר זיינען ביידע אַלט...

מיר זיינען ביידע אַלט.
צוויי דינע אַלטינקע, מיט מאַטע, ווייכע אויגען.
ביים פענסטער זיצען מיר. דער טאָג איז שעהן. נאָר לייכט פערצווינגען
איז דער הימעל מיט דינע, ווייסע וואָלקענס.

זי זאָגט: העי, אַלטיטשקער, ס'ווערט קאַלט.
מאַך צו דאָס פענסטער און טו זיך אָן דעם וואַרימען כאַלאַט. —
איך זיץ און רויכער רוהיג מיר די ליולקע, לעז אַ בלאַט,
און טראַכט: ווי אייביג נאַריש בלייבען האָט די פרויען.

דער זייגער קלינגט.
און זי, זי דרעהט זיך אום און קוקט זיך איין
מיט לאנגע בליקען אין דעם ציפער־בלאט, ווי שפעט ס'קען זיין,
כאטש קלאר און העל דער זייגער צעהלט די שעה'ן.

— שוין שפעט אזוי. ווי ס'לויפט דער טאג! —
א ציה די שמאלע אקסלען, און ס'פאלען מיעד די הענד אין שויס.
און מיר ווערט פלוצים קאלט. איך בויג דעם קאפ ארויס,
און זעה ווי ס'רויטלען זיך די דינע, ווייסע וואלקענס.

און כ'וויים אז ערגעץ לויערט שוין די נאכט. — —

פון ווייטענס קלינגען נאך די טריט...

פון ווייטענס קלינגען נאך די טריט פון מיינע נאהענטע חברים.
איך קעהר זיך אום אין שטוב און לאז די פינסטערניש פון הינטען,
און פאר מיין אויג זיך שפיעלט דער שוואכער שיין פון ליכט,
וואס ברענט דארט איינזאם אין מיין שטילען צימער.

און אינ'ם ווינקעל לויערט דארט דער אומעט.

און ווידער זיץ איך ביי מיין טיש אליין, און ביים דעם קליינעם פינגער.
דער טיש איז שוואך בעלויכטעט. פאר זיך, ווי פערלווירען, ליגט מיין פען.
און קאלט און שטום קוקט דורך דעם פענסטער אלץ אין איינעם די לבנה,
און קאלט און שארף דארט גרילצט דער היישעריק אין גראז.

און אינ'ם ווינקעל לויערט דארט דער אומעט.

עס עפענט זיך די טיר. און זי, אין לייכטען מאנטעל איינגעהילט,
קומט צו צו מיר און לייגט ארויף איהר האנד מיר אויפ'ן שולטער,
און גלעט מיין קאפ און רעדט צו מיר אזעלכע גוטע ווערטער. —
נאר דרויסען גרילצט און גרילצט דארט אלץ דער היישעריק.

און אינ'ם ווינקעל לויערט אלץ דער אומעט.

וואס איז דען נאך...

וואס איז דען נאך פערבליבען אונז פון לעבען? —
א שטילער שרעק, א בענקשאפט אין די אויגען.
און פון דער בענקשאפט — בלויז א שוואכער ציטער,
וואס איז מיט ווייסע נעבלען ווי פערצויגען.

ווי קליינע קינדער זיצען מיר ביי טאג און ווארטען,
אז עמיצער זאל אונז וואס עפעס געבען.
ביי נאכט מיר הארכען נאר ווי שטיל עס געהט דער אטעם,
און ציטערען פאר אונזער שטיקעל לעבען.

און ווען ס'בעווייזט א שטראהל זיך אינ'ם פענסטער,
דאן ווארעמען די רוקענס מיר, ווי קליינע קעצלעך, שטילע.
און פאלט דער אבענד צו, פערקלייבט מען זיך אין ווינקעל,
און שרעקעדיג מיר שעפטשען שטיל א תפלה.

ניט טאג, ניט נאכט...

ניט טאג, ניט נאכט. א ברייטער, לאנגער וועג.
פוןביידע זייטען — וויסטעניזשען אהן א ברעג;
אין מיטען וועג — צוויי קינדער, נאקעט ווי געבוירען,
וואס האלטען ביי די הענד זיך און געהען ווי פערלוירען,
מיט בלינדע אויגען, ציטערדיג פון שרעק.
און פאר זיי ציהט דער וועג זיך אהן א ברעג,
און הינטער זיי עס געהען מיט,
מיט וואקעלדיגע טריט,
דער אייביג־נאגענדיגער שטילער טרויער,
דער אייביג־נאגענדיגער שטילער צער.

ביים ים.

דער ים, א גלאנציגער, א שטאהלענער,
וויעגט רוהיג זיך אין שיין פון דער לבנה,
און קאלטער, גרינער שיין ליגט אויף דער גאנצער געגענד.

אין זאַמד פֿערשאָטען ליעגט דער ברייטער וועג.

אַ קאַלטער ליעגט דער ים,
אַ שטילער וועהט דער ווינד,
און קאַלט און שאַרף צוטראָגט זיך אומעטום
דער זשום פֿון ווייסען שוים,
וואָס שלאָגט זיך אָן אין ברעג.

אין זאַמד פֿערשאָטען ליעגט דער ברייטער וועג.

פֿון ווייטענס שטעהט אַ הויז אַליין
און שווארצט זיך אין דער נאַכט אריין,
אין גאַנצען מיט זיין דאַך
און מיט זיין קרומליך צוגעשפּיצטען שאָטען,
און מיט דעם אומעטיגען קוק
פֿון זיינע שווארצע פֿענסטער.

אין זאַמד פֿערשאָטען ליעגט דער ברייטער וועג.

און בראָדזשענדיג אין זאַמד געה איך אַליין.
אַ לאַנגער געהט פֿאַראויס פֿאַר מיר מיין שאָטען,
און הינטער מיר דער שרעק פֿון מיינע טריט.

אין זאַמד פֿערשאָטען ליעגט דער ברייטער וועג.

אַ שטילער וועהט דער ווינד,
אַ קאַלטער ליעגט דער ים,
אַן אומעטיגער זשומט דער שוים ביים ברעג.

און אומעטיג פֿערבענקטע טרעטען
מיינע טריט אין זאַמד.

ס׳געהט אַ קאַלטער רעגן...

ס׳געהט אין גאַס אַ קאַלטער רעגן,
ס׳געהט אין גאַס אַרום דער ווינד.
ווי אַ קליין פאַרלוירען קינד,
טרייב איך זיך אַרום אויף וועגן.

מיט מיר געהט דער ווינד.

פייכט און שטעכיג אין די אויגען,
ווי אַ קעצעל, קאַלט און נאַס,
שלעפּ איך זיך פון גאַס צו גאַס,
ציטערדיג און איינגעבויגען.

מיט מיר געהט דער ווינד.

לאָמיר ווי קליינע, פאַרלוירענע קינדער...

לאָמיר ווי קליינע, פאַרלוירענע קינדער, האַלטען זיך ביידע צוזאַמען.
לאָמיר ווי קליינע, פאַר׳חלום׳טע קינדער לאָזען זיך איבער די ים׳ען,
איבער די לענדער און ים׳ען,
זוכען פאַרלוירענע טרוימען.

לאָמיר ווי קליינע, פאַרלוירענע קינדער בעטען אַצינדער צוזאַמען:
זאָל גאָט באַלייטען איצט אונזערע שיפען וואָס לאָזען זיך איבער
די ים׳ען,
איבער די לענדער און ים׳ען,
זוכען פאַרלוירענע טרוימען.

גרשון גראַפּשטיין:

פאַר די אויגען...

פאַר די אויגען וואַקסט דער צווייפעל
און אין הארצען — זאָרגען;
אויפ'ן שפּיץ־צונג רוהט אַ תפלה
און די ליפּען שעפּטשען גלויביג:
מאָרגען, מאָרגען, מאָרגען.

אָוועגד־בענקשאַפט, מאָרגען־גלויבען
האַלטען מיך געקלאַמערט;
עפּעס יאָ־ און נישט־בעוואוסטעס
אין די אַנגעשטרענגטע שלייפען
האַמערט, האַמערט, האַמערט.

פון די ווענט אַ קראַנקע פייכטקייט
אין די ביינער קלעטערט;
דורך די שויבען קוקען בלינדע
שרעק און חשך, עמיץ בעט זיך:
רעטעט, רעטעט, רעטעט!

*
* *

פאַטש די שרעק אין פּנים
בלייבען זיך די באַקען,
ציטערען די ליפּען,
ברעכען זיך די הענט,

ווערט דיר קאַלט און ווארעם;
האַלטסטו דיינע אויגען
אין דער ווייטער ווייטקייט
ערגעץ וואו געווענדט.

עפּעס נישט בעוואוסטעס
שעפּטשען דיינע ליפּען,
ציטערען און בעטען
פאַר זיך שטילערהייט.

און דיר ווילט זיך גלויבען:
עמיץ אַ בעקאַנטער
וועט אַ האַנט אויסשטרעקען
פון דער ווייטער ווייט.

עס שלאָפט די נאַכט...

עס שלאָפט די נאַכט און אָטעמט שווער,
פון רעגען דורכגעווייקט;
דאָ אויף דער גלאַנציגער אַלעע
די נאַכט־שרעק ליגט צולייגט.

און ביי דער זייט פון דער אַלעע
געהט עמיץ אום אַליין —
די נאַכט־שרעק רעדט צו עמיצען
וואָס שטיקט זיך אין געוויין.

מיר וועלען...

מיר וועלען זיך פער׳אבל׳טע מיט יעדען אבל טרעפען
אין זומערדיגען מאָרגען־פריה, געהילט פון מאָרגען־רויט,
אויף קבר־אבות, וויינענדיג, בעוויינענדיג דעם טויט.
מיר וועלען זיך פער׳אבל׳טע מיט יעדען אבל טרעפען

אויף פריש־פערשיטע קברים־בערגלעך; וועט מען אזוי ליגען
לאַנג־לאַנג, שטיל־וויינענדיג, בעוויינענדיג דעם טויט,
און קוקען ווי דער טאָג אין רויטען הימעל־ברעג פערבלוט.
אויף פריש־בעשיטע קברים־בערגלעך וועט מען אזוי ליגען.

בלוי דער הימעל...

בלוי דער הימעל, העלע שטערען
הענגען איבער מיר;
מענער, פרויען, קליינע קינדער
געהען אויף שפּאַציער.
בלויער הימעל, העלע שטערען —
וואָס וועט זיין מיט מיר?

טראָטוארען, גאַס־לאַמטערען
ציהען וויט זיך, וויט;
נאַכט און מוי׳רען, שטומע עדות,
שטעהען פאַר מיר גרייט.
טראָטוארען, גאַס־לאַמטערען —
לייכט מיר, פיהרט מיך וויט.

לעצטע שטראַהלען...

לעצטע שטראַהלען, גליהענדיג
אין דער נאַכט, פערגליהען;
אָוענד־שטערען, לויטערע,
אין דער בלויקייט בליהען.

בלויע נעכט, געשטערענטע,
לייכטען און בעציערען
— וועגען אויסגעטראָטענע
וועגען צום פערפיהרען.

וועגען אויסגעפלאַסטערטע,
הייזער, פענסטער מוירען. —
דאָ און דאָרטען שלעפען זיך
מענשען, צום בעדוירען.

*
*   *

גרויע פייכטקייט, רויטע שויבען,
לעצטע שטראַלען גליהען;
צו דער רויטער מערב־ווייטקייט
דורך פערבענקטע רויטע שויבען
דיינע בליקען ציהען.

בלוי האָט זיך די נאַכט צופליגעלט,
שטערען אַנגעצונדען;
מיט דער רויטער מערב־ווייטקייט,
אין דער בלויער נאַכט דערטרונקען,
איז דיין בליק פערשוואונדען.

פאַר די נאַכט און מויערן...

פאַר די נאַכט און מויערן
ווילט זיך קניהען, וויינען —
זיך אליין בעדויערן,
זיך אליין בעוויינען;

קניהען פאַר די מויערן,
אויף די האַרטע שטיינער,
בעטען און בעדויערן,
הערען זאָל נישט קיינער.

בעטען ביי די מויערן,
בעטען ביי די שטערן:
פיהרט מיך אין די טויערן —
אויסגעלייטערט ווערען.

על חטא...

אוי, גרויסער גאָט אין הימעל, הער זיך צו
צו מיינע ציטערדיגע, ציטערדיגע רייד,
וואָס בעטען אויפריכטיג ביי דיר;
איצט, ווען די זון אַ גליהענדע שטאַרבט אָב,
אַ וואָלקען קומט און שפּרייט זיך אויפ'ן הימעל אויס
און קוקט אַ שווער־געוויכטיגער צו מיר אַראָפּ,
און ס'טוט אַזוי פאַרנאַכטליך וועה און באַנג
אַז עפּעס שטאַרבט אין מיר גלייך מיט דעם זון־פערגאַנג
דאָ אין דער פּוסטקייט פון מיין הויז,
און איך, אַ הילפלאָזער אַליין, אָט דאָ
אַרומגעצוימט פון בלוי־בעפאַרבטע ווענד,
וואָס כאַפּען אויף דעם הויב פון מיינע הענד
און הערען מיינע ציטעריגע רייד,
בעט ווי אַ קינד זיך אויפריכטיג ביי דיר:
אוי, גרויסער גאָט אין הימעל! הער זיך צו
צו מיינע ציטערדיגע, ציטערדיגע רייד
און ווייז מיר, דעם אונגלויביגען, דיין גנאָד!
איך וועל פאַר קינד און קייט דערצעהלען, גאָט,
דיין גרויס גענאָד און קלאַפּען זיך אין הארץ „על חטא" —
על חטא!
על חטא!

מאַני לייב:

דער הערבסט...

דער הערבסט איז בעפאַלען דאָס לאַנד.
און קאַלט איז מיר, קאַלט איז מיר, קאַלט...
און דאָרטען דורך גאַסען פערדרויכערט און אַלט
די אַלטענקע ווייט ליגט פערשפּרייט.

דער הערבסט איז בעפאַלען דאָס לאַנד.
און קאַלט איז מיר, קאַלט איז מיר, קאַלט...
און דאָרטען דורך גאַסען פערשווינדט אַ געשטאַלט —
מיין לעצטע, מיין ליכטיגע פרייד.

דער הערבסט איז בעפאַלען דאָס לאַנד.
און קאַלט איז מיר, קאַלט איז מיר, קאַלט...
און דאָ געה איך אויף אויף דעם גרויען אַספאַלט,
ווי וויינריב, פערלאָזען און טויט.

איך בין דער וויינריב...

איך בין דער וויינריב, דער ווילדער!
געה אויף ביים פּלויט פון דיין הויף,
קלעטער אַ רויטער, אַ ווילדער,
ביז דיינע פענסטער ארויף;

אויף דיינע דילען זיך לייגען,
הויכען אין שאַרף פון דיין קלייד,
בלייכען זיך אין דיינע אויגען,
טרויערען פון דיינע רייד;

לויערן פון דיינע לאַמפּען
הערבסטיג און גרין ווי אַ שפּין,
אויסגעהן פערקלערט, ווי די לאַמפּען,
אַשיג אין פלאַם פון קאַמין;

ליגען אַ בלייכער, אַ טויטער
אויף דיינע שויבען אין שניי, —
שנייאיג, אין שניי, אַ פערשנייטער
ווייגען צו דיר פון דעם שניי.

זעהסט...

זעהסט — דאָס בין איך, דאָס בין איך,
הערבסטיג, ווי ווייגריב דער רויטער;
פאַר דיינע הירשענע שיך
דרעה איך זיך ווילד אַ פערשפּרייטער.

טרעט מיט די הירשענע שיך! —
זעהסט ווי איך גאַר דאָ אַ גרייטער
און ווי איך דרעה זיך און קריך,
הערבסטיג, ווי ווייגריב דער רויטער.

זעהסט? אַט אזא אַ בין איך! —
באַלד וועל איך ליגען אַ טויטער,
אונטער די הירשענע שיך,
שנייאיג, אין שניי אַ פערשנייטער.

עפענט מיר אייערע טיהרען...

עפענט מיר אייערע טיהרען! —
פון מיין געצייכענטען וועג
האָב איך געלאָזט זיך פערפיהרען
ביז מיינע הערבסטיגע טעג.

איך בין אַרויס אין מיין זומער,
רוישיג און גרויס ווי אַ טייך;
ליכטיגע פרייד פון מיין זומער
האָב איך געטראָגען צו אייך.

האָב איך געלאָזט זיך פערפיהרען
פון מיין געצייכענטען וועג. —
עפענט מיר אייערע טיהרען
אין מיינע הערבסטיגע טעג!

דאָ פאַר די טיהרען אַ ווילדער
ליג איך, ווי ווייַנריב פערשפרייט,
און, ווי דער ווייַנריב דער ווילדער,
טראָג איך די שעהנקייט פון טויט.

און פון די וועגען און שטעגען
ברייננ איך צו אייך פון מיין וועג
טרויער פון הערבסטיגען רעגען,
גאָלד פון די הערבסטיגע טעג.

א. ראַבאָי : דער פּאַס פון ים. ראָמאַן.

Copyright, 1918
by
I. RABOY

דער פּאַס פון ים. ערשטער טהייל.

I

דער נייער וועג

פון ביידע זייטן טשייפּעל־היללער וועג, לויפן צוואָוואָרפענע, פערפּלאָנטערטע און קרומע אויסגעבויגענע וועלדלאך.

שמאָל און קרום און אויסגעבויגן איז דער וועג.

געהט מען, מיט דעם וועג, דאכט זיך, אז אָן דאָרט ווייט האַקט ער זיך אָפּ און עס הויבן זיך אָן וועלדער.

און בלייבט מען אזוי שטעהן אין מיט וועג, מען פערטראַכט זיך:

„דער מענש, וואָס האָט דעם דאָזיגן וועג געשניטען, האָט ניט געהאט דאָס גלייכקייט אין זיינע פיס: געשניטען א שטיקעל וועג, זיך אָפּגעשטעלט, געקוקט צוריק און נאָכדעם, ניט ווילענדיג, ווייטער אָנגעהויבן צוהאקען דעם וועג".

מר. וויינבוים האָט עפּעס אזוינס געטראַכט אהיים געהנדיג פון שטעדטעל און ביי זיך אָפּגעמאַכט נאָך אמאָל:

„ווייל מען האַלט נאָך אָפען די אויגען, בעדאַרפען דעם וועג צורעכט מאַכען. פריהער מוז מען די וועלדלאך פון ביידע זייטן ארומהאַקען און פערגלייכען און נאָכדעם דעם גאַנצען וועג איבערצוגראָבען און איבערשיטען מיט קליינינקע שטיינדלאך און פון אויבען בעדעקען מיט זאַמד און איהם גוט איינפּרעסען.

און נאכדעם וועלען מענשען פאהרען און זיך גלאט וואונדערן אויף דעם שעהנעם וועג. און א צווייטען מאל וועלען מענשען פאהרען און וועלען נאט ליבען און דאנקען דערפאר וואס זיי דארפען ניט אזוי פיעל קירעווען מיט זייערע פערד און אקסען, און די שטומע בהמה, דער אקס און דאס פערד וועלען פיהלען א לייכטקייט אין זייערע פיס.

אט אזוי האט מר. וויינבוים געטראכטען און געגאנגען לאנגזאם ביים זייט פון זיינע אקסען. זיין הארט, גרויליך בערדעל איז געווען אביסעל אויפגעהויבען פון זיין ברייטער, איינגעפאלענער ברוסט און זיינע אויגען זיינען טיעף ביי איהם אונטער זיין שטערען ארומגעלאפען הין און הער און פערבליקט דעם גאנצען וועלדליכען ארום־און־ארום.

— דזשי! — האט מר. וויינבוים אויסגעזונגען. און באלד, ווי ער וואלט זיך פערענטפערט פאר די אקסען דערפאר וואס זיי זיינען דורך זיין „דזשי" שיער ניט אריין אין וועלדעל אריין, — האט ער א ברום געטהאן אין דער גיך:

— האה, ברים, האה, האה!

ברים, דער ברוינרויטליכער, גרויסער אקס מיט די פערדרעהטע, וויים־זילבערנע, גרויסע הערנער, האט מיט זיין ברייטביינינען קליפ און נאקען א שטופ געטהאן זיין חבר בראד, אויף לינקס.

דער אלטער וויינבוים האט אויסגעזונגען זיינע „דזשים" און „חאהס" און אלע מאל א פאך געטהאן מיט זיין וויינען, לאנגען ביימש אין דער לופט אריין.

און די אקסען האבען מיט זייערע גרויסע, וויים־גרויע אויגען, וועלכע האבען פון אפשיין פון זייערע דונקעלרויטע ברעמען אויסגעוויזען ווי די אויגען פון א מענשען וואס ארבייט זעהר א סך און שלאפט זעהר ווינציג, — געוואכט וויינבוימס קלענסטען קעהר.

און מיט זייערע גרויסע, געלע אויערען, וועלכע זיינען געווען בעוואקסען ארום די ברעגען מיט שיטערע, לאנגליכע האר, האבען זיי געשאקעלט אראפ און ארויף און זיך איינגעהערט צו מר. וויינבוים'ס געזאנגען.

ווייל, ווען דער ווידערקלאנג פון א בעפעהל, אויף רעכטס, האט זיך נאך געהאלטען אין איבערוואַרפען פון איין זייט וואלד צום אנ־

דערן זייט וואַלד, איז שוין פון מר. וויינבוימען געקומען אַן אַנדער בעפעהל, אויף לינקס:

— ברים, האַ, האַה!

מר. וויינבוים האָט דעם דאָזיגען ברייטביינינגען אָקס „ברים" און אויך זיין חבר „בראָד" אויפגעצויגען פון קליינע קעלבלעך. זיי האָבען איהם געקענט, ווי קינדערלאַך קענען זייער טאַטען.

און דערפאַר איז ער זיך געגאַנגען ביי דער זייט, מיט דער וויי־כער, לאַנגער בייטש אריבערגעוואָרפען אויף זיינע אַקסעל און ווען ער האָט בעדאַרפט צו זיי געבען זיין בעפעהל, האָט ער זיך געטהאָן א דרעה אוים צו זיי און געזאָגט צו די אָקסען:

— קינדערלאַך, אָט אַזוי! — און ווייטער געגאַנגען ביי דער זייט.

דער טאָג, א שעהנער און זעהר אַ קליינער, האָט געהאַלטען ביים אוועקגעהן, און די זון האָט שוין אָנגעהויבען זיך צו בעהאַלטען און איינדרעקען אין אבענדליכע וואָלקענס.

עס האָט אָנגעהויבען צו ווערען טונקעלער און טונקעלער, און פון ביידע זייטען וואַלד האָט זיך געשפּאַרט א פיאָלעטעווער שאָטען און זיך געשפּרייט אויף דעם קרומען וועג.

מר. וויינבוים'ס הויכליכע פיגור האָט אָנגעהויבען צו וואַקסען פון זיינע דאַרע ביינער אַרוים. ער איז איצט געגאַנגען ביים זייט פון זיינע אָקסען און געטראַכט פון זיין קליינער און פריילינכער אסתר, וועלכע ער האָט היינט געזעהן אין שטערטעל און פון וועמען ער פיהרט א געריס צו דער מאַמען.

און עס האָט זיך איהם פּלוצים פערוואָלט שוין צו זיין אין דער היים. ער האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען און פון ווייטען האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אַז אַן דאַרט־אַ שטעהט אַ בוים אין מיטען וועג. עס האָט דאָך אָבער ניט געקענט אויסוואַקסען אַזאַ גרויסער בוים אין מיטען וועג. מיט דעם אייגענעם וועג איז ער דאָך היינט אין דער פריה געפאָהרען אין שטערטעל.

און ווידער האָט זיך מר. וויינבוימען שוין געטראָפען א סך מאָל, אַז ער האָט גאָר פּלוצים דערזעהן אַ זאַך אויף אַזאַ אָרט, וואו ער האָט יאָהרען זיך אומגעדרעהט און עס קיינמאָל ניט געזעהן...

דערווייל האָט זיך אויסגעלאָזען פון בוימעל אין מיטען וועג, אַז דאָס איז געווען אַ מענש מיט אַ האַק אַריבערגעוואָרפען איבער דעם אַקסעל.

— א גוטען אבענד, מר. וויינבוים! — האט יענער א הויב געטהאן מיט זיין האק אין דער הויך און זי צוריק ארונטערגעלעגט איבער זיין אקסעל.

— א טפו... גוטען יאהר אייך, וואלדען. וואס אן אלטען אידען קען זיך אויסדראכטען: א בוימעלע שטעהט אין מיטען וועג... אנטלייהט מיר אייער האק, וואלדען, וועל איך דאס בוימעלע אפהאקען...

אזוי האט מר. וויינבוים געזאגט, און דערביי געשמייכעלט און געוויזען מיט א בויג ווי ער וועט דאס בוימעלע אונטערהאקען, און זיך נעכאפט און פערענדיגט שוין אביסעל פערטראכט:

— דער וועג איז אזוי אויך א שלעכטער, בעדארף מען נאך א האק מיט זיך מיטנעהמען אין וואגען און האקען בוימלאך פון מיטען וועג.

וואלדען האט ברייט און אין־זיך געשמייכעלט, פערוואַרפענדיג זיין גרויסען קאפ אויף צוריק און פון זיין גרויסען מויל האבען זיך בעוויזען און גיך פערשוואונדען געזונדע ווייסע צייהן.

מר. וויינבוים האט ניט פערפעהלט צו בעמערקען, צום ערשטען מאל, וואלדענס שטארקע, שעהנע צייהן און זיך אביסעל פערטראכט און באלד זיך צוריק געכאפט, אז מען טאר ניט גאט דערצארענען און זיך פערטראכטען איבער זיינע בעשעפעניסען.

דער „יאך־אקסען" זיינען געשטאנען פון הינטען און אונרוהיג געביטען זייערע פיס און גערדרעהט זייערע גראבע העלזער אין דעם שווערען הילצערנעם יאך, פון וואס דער אלטער, גלאנציגער און פערהארטעוועטער יאך האט געסקריפעט, און אלע מאל האט זיך איין אקס מיט דעם אנדערן געפלאכטען הארן אין הארן.

וואלדען האט אויף זיי געקוקט און זיך געוואונדערט, ווי אזוי אזוינע גרויסע, שווערע אקסען קענען זיין אזוי אונרוהיג. מיט דער האק איבער זיינע אקסלען האט ער גערדרעהט, ווי מיט א לייכטען שטעקעלע און האט געווארט, אז מר. וויינבוים זאל אנהויבען צו ריידען פריהער.

צי דער אלטער האט יע געוואוסט אז יענערווארט, צי ער האט ניט געוואוסט, נאר ער האט אליין אנגעהויבען צו ריידען פריהער:

— איך וואלט נאך איין זאך געוואלט דערלעבען, וואלדען, אז מיר זאלען זיך צוזאמענגעהמען אלע אידען פון טשייפעל הילל און מאכען א גוטען וועג. מיר זיינען, א דאנק צו גאט, איצט דא אלע

גוטע שכנים; אידען, וואָס קענען האַלטען אַ האַק אין זייערע הענט און איטליכער האָט זיך זיינע פערד און אָקסען; פאַר וואָס זאָלען מיר ניט אויסגלייכען דעם וועג?

— זעהר שעהן, זעהר שעהן! — האָט וואָלדען געדרעהט מיט דער האַק איבער זיין אַקסעל און ווייטער געשמייכעלט מיט זיינע ווייסע ציינער — אָבער איך ווייס ניט צו וועמען איך זאָל זיך צוהערען. מיין פאָטער בעדאַרף גאָר פריהער האָבען אַ שול... ער וויל, אַז מיר זאָלען ערגעץ אין וואַלד אויפבויען אַ שול, אַז אידען זאָלען קומען אַהין דאַווענען.

— טאַקע, אויך שעהן! — איז דער אַלטער וויינבוים געוואָרען אַ פערפלאָמטער און אַ הויב געטהאָן מיט זיינע אַקסלען — אַה, ווי שעהן עס וועט זיין. אַ שול אין ערגעץ, אין מיטען וואַלד! אָבער, פריהער קומט דער וועג. אַז עס וועט זיין אַ שעהנער וועג, וועלען מענשען קענען געהן אין שוהל אריין, כע, כע.

— מען דאַרף אַ שמועס טהאָן מיט מיין טאַטען, — האָט וואָלדען געזאָגט זעהר פויל, ווי ער וואָלט שוין סיי ווי סיי געוואוסט, וואָס זיין טאַטע וועט ענטפערען, — אָבער איך ווייס, אַז אזוי ווי עס איז ביי אייך אַ שעהנע זאַך דעם וועג צורעכט צו מאַכען, אַזוי איז עס ביי מיין טאַטען נאָך שעהנער צו אויפבויען אַ שול, אַז מענשען זאָלען אַהין קומען גאָט בעטען און ביי אַן אַנדערן, קען זיין, איז אפשר דאָס שעהנסטע אין דער וועלט, אַז ער זאָל האָבען אַ גוט פערדיל, ער זאָל האָבען מיט וואָס זיינע פעלדער צו בעאַרבייטען און זאָל קענען ציהען זיין ברויט פון דער ערד.

— איהר מיינט, איך ווייס, איך ווייס, ראָזענבערג׳ן, טאַקע אַ רחמנות, אָבער אין דעם איז ניט גאָט און ניט לייט, קיינער ניט שולדיג — נאָר געגוג, איך וויל ניט ריידען קיין לשון־הרע.

און דערנאָכדעם האָט מר. וויינבוים אַ קוק געטהאָן אויף וואָלדער־נען און מיט די לאַנגע דאַרע פינגער פון זיין האַנד אַ קוועטש געטהאָן וואָלדענס האַנד, אַרום מוסקעל וואָס אין דער אויבערשטער טהייל פון אָרעם, און געזאָגט:

— נו, איהר זייט דאָך אפשר מיעד, אַ גאַנצען טאָג געהאַקט האָלץ. איך בעט אייך אָבער, אַז איהר זאָלט אַרונטערקומען צו אונז אין הויז, שבת צו נאַכט. מיין אסתר׳ל וועט זיין אין דער היים, וועד לען מיר אביסעל פערבריינגען. איבערהויפּט לאָזט אייך ניט בעטען

און קומט אריין אפט. עס איז אזוי גוט ווען מען זיצט צוזאמען ביים טיש, ווינטער. קומט איהר ארונטער שבת־צו־נאכט?
— מיט פערגעניגען!
אזוי האט וואלדען געענטפערט און זיך פערגעזעגנט און צוועק אין זיין וועג.

II

זיינס!

אז מר. וויינבוים איז צוגעקומען פאר דעם טויער פון זיין הויז, וועלכע איז געשטאנען א פיער־עקיגע, א גרויסע ביים וועג, איז שוין אין דרויסען געווען פינסטערליך.

קעגענאיבער אויף דער אנדער זייט וועג איז געווען א טויער צו מר. וויינבוים'ס לאנקעס פון וואנען עס האט זיך אויפגעהויבען פון דער ערד עפעס א רונדער גרויסער פלעק, וואס מר. וויינבוים האט געוואוסט, אז עס איז זיין אייגענער וועלדעל, אויף וועלכען ער האט יאהר־איין, יאהר־אויס געהאפט און געארבייט און ווייטער געהאפט, אז די בוימער וועלען גרעבער ווערען, אז די בוימער וועלען הויך ווערען, וועט ער זיי פערקויפען צו א סוחר פון ברעטער, אדער ער וועט זיך נאר אליין אפגארען, ווארטען און ווארטען, און דערנאכדעם, אז די בוימער וועלען גראב און הויך אויסוואקסען וועט ער זיי לאזען פאר זיך אליין — זיינס!

אויף יענער זייט פון וואלד איז א גרויסער שטיק הימעל פער־בלייכט געווארען און דאס גרויסע ראד פון דער פולער לבנה האט אנ־געהויבען זיך ארויסצודרעהען פון וואלד ארויס.

פון וועג האט מען זיך בעדארפט א שארפען דרעה טהאן אין טויער אריין. האט מר. וויינבוים אנגעהויבען ריידען אביסעל העכער צו זיינע אקסען.

עפענט זיך אויף די טיהר פון הויז. עס דערהערט זיך א פאטש מיט צוויי הענט און א קוויטש.

מר. וויינבוים האט זיך דערשראקען, באלד געקומען צו זיך און דערזעהן זיין פרוי אויף דעם גאניק פון זיין הויז.

— אוי, אַ פייער, אַ פייער! — האָט זיין פרוי געשריען און געקוויטשעט.

— רבקה, גאָט איז מיט דיר, גאָט איז מיט דיר!

— עס ברענט!

— רבקה, וואו ברענט? גאָט איז מיט דיר!

— אָן דאָרט!

— נאַרעלע, עס איז דאָך די לבנה. גאָט איז מיט דיר, עס איז די לבנה...

מר. ווײנבוים האָט נעלאָזען זײנע אָקסען מיט דעם וואָגען אין מיטען הויף און איז צוגעלאָפען צו זײן פרוי און זי ארומגענומען מיט בײדע הענט און פעסט אַ טרײסעל געטהאָן.

— וואָס פאַלט דיר אײן, גאָר פּלוצים. ניט דאָס ערשטע מאָל אַז די לבנה קומט ארויס קעגען אונזער הויז, גאָט איז מיט דיר!

רבקה האָט אַ קוק געטהאָן אין יענער זײט, וואו די לבנה איז שוין געשטאַנען אַ קײלעכיגע, אַ גרויסע. און באַלד, ווי זי וואָלט נאָך ניט ארויסגעשלאָגען פון איהר האַרץ דעם פּחד פאַר עפּעס אַן אומגליק, וואָס הויערט איבער זײער הויז, — האָט זי באַלד אַ פרעג געטהאָן:

— געזעהען אסתר׳לען?

— געזעהען, נאַרישע אידענע, געזעהן!

— וואָס־זשע האָסטו זיך אַזוי שפּעט פערזאַמט?

— איך האָב אָנגעטראָפען אַ מענשען אויף׳ן וועג, האָבען מיר אַביסעל גערעדט.

נאָכדעם איז מר. ווײנבוים אַוועק צום וואָגען, ארויסגענומען עט־ליכע פּעקלאך און זײ דערלאַנגט רבקה׳ן און געזאָגט:

— ברײנג ארויס דעם לאַמטערען. האָסט איהם שוין אָנגעצונדען?

— פון איצט אָן. עס שטעהט שוין דער לאַמטערען אָן אָנגעצונדענער שוין פון לאַנג, וואַרט און וואַרט. האָב איך דערווײל ארײנגענומען די קוה אין שטאַל אַרײן און די קעלבלאך פערמאַכט אין די קעמערלאך — —

— נענוג, נענוג, לאָז איבער אויף שפּעטער, איצט ברענג ארויס דעם לאַמטערן און קום ארויס דורך דער הינטער־טיהר, אין שטאַל ארײן.

מר. ווײנבױם האָט װײטער אָנגעהױבן צו רײדן מיט זײנע אָקסען און דער װאָגן האָט געסקריפּעט און ער האָט געטראַכט:

„— רבקה איז עפּעס אַזױ געװאָרען, אַז זי שרעקט זיך פאַר איהר אײגענעם שאָטען.“

בײם שטאַהל האָט ער אַרױסגעשלעפּט די פלעקער פון בײדע זײטען פון דעם יאָך, און די אָקסען זײנען געבליבען שטעהן פרײע און האָבען זיך גענומען אָפּלעקען מיט זײערע צינגער.

דערװײל איז אַרױסגעקומען רבקה מיט דעם לאַמטערען און אַ לאַנגער פּאַס מיט ליכט האָט זיך אױסגעלעגט איבער דער ערד און איז אַרױפגעשפּרונגען אױף די אָקסען און אױף דער װאַנד פון שטאַהל.

מר. ווײנבױם האָט אױף די אָקסען אָנגעשריען, געפּענט די טיהר און זײ זײנען אַרײן אין שטאַל און האָבען, װי דערשראָקענע קינדער, זיך געװאָלט בײדע דורכשטופּען מיט אײן מאָל דורך דער שמאָלער טיר פון שטאַל.

אױף װאָס מר. ווײנבױם האָט זיך שטאַרק אָנגעבײזערט.

די אָקסען האָבען זיך צושטעלט אױף זײערע ערטער, אַרײנשטע־קענדיג גיך זײערע קעפּ אין די הילצערנע האַלטערס, און מר. ווײנבױם האָט אױך אַזױ גיך פערקײטעלט איבער די קעפּ פון די אָקסען די שװערע אײזערנע קײטלעך, כדי זײ זאָלען ניט קענען אַרױסגעהן פון זײערע ערטער איבער נאַכט.

די קיה, װעלכע זײנען שױן געלעגען אױף זײערע מיט שטרױ אױסגעשפּרײטע „בעטען“ און געקײעט מיט פערמאַכטע אױגען, גע־דרעמעלט, און אפשר שױן געװאָלט באַלד פערגעסען אין זײערע פליכ־טען צו מר. ווײנבױמען און זײנע פליכטען צו זײ, האָבען זיך איצט געטהאָן אַ שטעל־אױף, פריהער מיט די הינטערשטע פיס און דער־נאָכדעם אױך אױף די פאָדערשטע פיס, מיט אַ פרײליכען קלאַפּען, און אײנע נאָך די אַנדערע שטילערהײט געמריקעט.

די קלײנע קעלבלאַך האָבען דורך די װענטלאַך און דורך די שפּאַלטען װאָס צװישען אײן ברעט און דער אַנדערער, געשטעקט זײערע קעפּלאַך און מיט די צינגלאַך געלעקט און קורץ און ברוגז'לאַך אַרױסגעלאָזען אַ מריקעניש, װי זײ װאָלטען זיך אײנער מיט'ן אַנדערן נאָכגעקרימט.

און רבקה האָט געהאַלטען דעם לאַמטערן אין דער הױף. און מר. ווײנבױם האָט פון דער הױכער הורבע מיט הײ אַרונטערגעװאָרפען

גאנצע פּאכען, איינגעפּרעסטע און פערפּלאָנטערטע גראָזען. עס האָט זיך אויפגעהויבען איבער דער גאנצער שטאָל אַ שארפער ריח פון קרייטיכער.

און אַז אַלע בהמות זיינען שוין געשטאַנען מיט זייערע קעפּ טיעף אריינגעגראָבען אין די פערפּלאָנטערטע שטרויעלעך, האָט מר. וויינבוים זיי נאָך אַ גלעט געטהאָן, איטליכער בהמה בעזונדער איבער'ן קאָפּ, צווישען די הערנער.

ער האָט אויסגעמעלקען זיינע קיה, אַנגעטרונקען די קליינוואַרג מיט מילך און שוין צום הונדערטסטען מאָל זיך געוואונדערט ווי אַזוי די קעלבלאַך, נאָכדעם ווי זיי טרינקען אוים די גאַנצע מילך פון דעם עמער, קלאַפּען מיט זייערע קעפּ אין דעם דעק פון עמער, אַז דער דעק זאָל געבען נאָך מילך.

און דערנאָכדעם איז מר. וויינבוים אוועק אין הויז מיט רבקה'ן זיך אָפּנעהמען זיינס — דאָס וואָס רבקה האָט איהם אָנגעגרייט און דאָס וואָס נאָט האָט זיי געהאָלפען, אַז זיי זאָלען קענען אָנגרייטען. זיינס!...

III

עס הויבט אָן שנעען.

שפּעט אין אבענד האָט דוד וואָלדען שוין געוואָלט צוריקכאַפּען דאָס וואָס ער האָט צוגעזאָגט מר. וויינבוימען „מיט פערגעניגען", און עס האָט איהם באַנג געטהאָן וואָס ער האָט זיך באַלד נאָכדעם צוזעגענט מיט איהם און אוועק אַהיים.

עס האָט געקענט הייסען:

— מיט פערגעניגען וויל איך קומען זעהן אייער מיידעל אסתר.

און:

— לענגער שטעהן מיט אייך, און איהר זאָלט מיר אריינקוקען אין מיינע אויגען, וויל איך נים.

נאָר, וואָס פּאַלט איהם איין אַזוינע זאכען? — האָט דוד גע־לאַכט פון זיך.

אַ שכן בעט זיך ביי איהם צו קומען אין זיין הויז אריין.

מיינט ער, אַז דוד וואָלדען זאָל קומען.

און אז דאָס מיידעל וועט זיין אין דערהיים, איז דאָך נאָך בעסער. אינטערעסאַנט!

דוד קען זיך עס ניט ארויסשלאָגען פון קאָפּ.

מר. ווייגבוים וויל מאַכען א נייעם וועג.

מען איז געזעסען ביי דעם טיש, דוד און זיין טאַטע־מאַמע. געזעסען שטיל.

דוד האָט געקוקט אויף דעם פנים פון זיין טאַטען. עס איז געווען דאָס פנים פון א ווייט פערטראַכטען מענשען.

דער פאָטער דערצעהלט גאָר נישט אין הויז. פון זיינע פערטראַכטע ווייטע אויגען לייענט מען עס ארויס, פון זיין שווייגען און פון זיין אָפטער אויפגעקאָכטקייט, ווען ער ווערט בייז, און עס געהט ביי איהם דער כעס אין דער גיך אוועק און ער צושמייכעלט זיך.

דוד'ן האָט ער שוין א העלפט פון זיין פערטראַכטער זאך, אומבעוואוסט, ארויסגעגעבען.

זיך נאָכגעפרעגט צי עס איז דאָ ביי זיי אין וואַלד א סך טענענבוימער. און אויב דוד איז זיכער, אז דאָרט וואו די סקאָלע איז אין וואַלד, אויב יענער אָרט איז אויף זייער לאַנד.

— אונזער לאַנד, טאַטע! — האָט דוד געענטפערט און עס איז פאַר זיינע אויגען אויפגעשטאַנען זיין טאַטענס שול ארומגערינגעלט מיט יונגע בוימלאַך. די בוימלאַך וועלען פּאַטשען מיט זייערע צווייגען אין די פענסטער פון שול. אינעווייניג וועט זיין ליידיג און טרויעריג.

דער רעגען וועט די שול וואַשען און דער ווינד וועט זי טריקענען.

די זון וועט ארייגקוקען דורך א פענסטער און אָפּוואַרפען אן אנדער זון אין דעם קעגענאיבערדיגען פענסטער און זיך דורכשטיפען און אנטלויפען אין וואַלד.

און אין די ווייסע לבנה־נעכט וועלען הירשען ארומשפּאַנען ארום די וועגד פון דער שול און זיך איינהערען צי עס געהט ניט עמיצער אויף זיי שיסען.

טראַכט דער פאָטער דערפון, וואָס זיין פנים איז ווי פון א ווייט פערטיעפטען מענשען?

און ווער וועט קומען אין זיין שול?

שכנים!

מען פאָהרט מיט איין וועג, אַלע מאָל, אהין און צוריק. מען ציהט דאָס שטיקעל ברויט פון איין ערד און פון וואַלד.

איינער וויל אויפבויען אַ נייע שול און איינער וויל מאַכען אַ נייעם וועג...

נאָך דעם עסען, האָט זיך דוד אָוועקגעזעצט אין דעם וויעגשטוהל מיט זיין בוך און מיט דער פייפ. גערויכערט, לאָזענדיג פון איין עק פון זיין מויל קליינע אָפּגעריסענע זיילכעלאַך מיט רויך. געקוקט אין בוך און ניט געלעזען.

אַ גאַנצען טאָג געוועזען אין די וועלדער. זיך איינגעזאַפּט מיט ווילדקייט. מיעד זיינען אַלע גליעדער. און עס ברענען די אויגען פון דעם ליכט פון קליינעם לאָמפּ. פון דעם אייזערנעם אויווען פליסט אַ ווארעמע פּאַרע פון פלאַמיגען גרינעם האָלץ און פון צולאָזענער סמאָלע.

דוד׳ס מוטער איז ארויס, מיט אַ פּראַל פון טיר, אין דרויסען און ווי אַ דערשראָקענע צוריק אריינגעלאָפען, ציהענדיג מיט די אקס־לען און שווער אָטמענדיג:

— עס הויבט אָן שנעען!

— זאָל גאָט העלפען אַ שנעע — האָט דער פאָטער געזאָגט מיט פרייד, ווי אַ קליין קינד איבערזאָגענדיג נאָך אַ מאָל דאָס וואָרט „אַ שנעע"!

מען איז געגאַנגען שלאָפען.

דוד האָט נאָך ניט געהאַט צייט אַ טראַכט צו טהאָן פון דעם מיידעל, וואָס וועט זיין שבת־צו־נאַכט אין דער היים און פון דעם שנעע, און ער איז איינגעשלאָפען אין אַ שווערען, פערפאַלענעם שלאָף.

IV

דער לאַנגער פּאַס פון ים

איצט, ווייל דער שנעע פאַלט אין דרויסען, און צו שבת־צו־נאַכט איז נאָך ווייט, וועל איך אייך, דערווייל, דערצעהלען, אז אין דעם פאַרם, וואו די וואַלדענס וואוינען, האָבען אַמאָל געוואוינט דריי ברי־דער. זיי האָבען געהאַט דריי ווייבער, און אַליין געוועזען פערנומען מיט אַרבייט אין דער גרויסער שטאָדט.

און די ווייבער זיינען געוועזען אין הויז, אויף דעם פעלד און אין וואלד.

און אז עס איז געקומען אויף א יום־טוב, זיינען די דריי ברידער אהיים געקומען צו זייערע ווייבער און מיטגעבראכט דאס גאנצע געלט, וואס זיי האבען אפגעשפארט פון דער ארבייט אין שטאדט.

און אלע מאל, ווען די ברידער זיינען אהיים געפאהרען, זיינען זיי פון שטאדט אוועק מיט דעם געדאנק מעהר אהין ניט צוריק צו קומען.

נאר, ווי דורך עפעס א פערשאלטענער זאך, אז זיי זיינען אלע דריי אהיימגעקומען און אוועקגעגעבען זייערע ווייבער דאס ביסעל געלד און ארויסגעגאנגען א מאל איבער די פעלדער און אן אנדערש מאל אויך אין וואלד אריין, און א קוק געטהאן, ווי עס וואלגערען זיך שטיינער איבער די פעלדער און דער וואלד איז אנגעווארפען מיט איבערגעקעהרטע בוימער, און אז זיי האבען א קוק געטהאן אויף דער הויז זייערער, ווי דא און דארטען פעהלט א ברעט און די ווענט און דער דאך איז בעוואקסען מיט גרינעם מאך און אין די קוימענס איז דא לעכלאך ארום און ארום, פון וואנען עס שפארט אזוי דער רויך, און צום סוף — זייערע פערפארענע קינדערלאך —

האבען זיי א שפיי געטהאן אויף דעם דארף און אוועק צוריק אין שטאדט אריין. ווייטער ארבייטען און ווייטער פערדינען און שפארען געלד.

אט אזוי האט זיך געדרעהט דאס רעדעל ביז איינמאל האבען די ווייבער, אלע דריי, דאס רעדעל אפגעשטעלט און געלאזט וויסען זייערע מענער, אז זיי ווילען אויך אין שטאדטאריין.

איז די ברידער פינסטער געווארען אין די אויגען.

וואס זאלען זיי טהאן מיט זייערע ווייבער און אזוי פיעל פערפרעמדטע קינדערלאך אין דער גרויסער שטאדט?

און עס האט זיך זיי אויסגעדאכט, אז די שטאדט איז שוין אזוי אויך אנגעפילט מיט מענשען און עס וועט ניט זיין קיין ארט פאר זייערע ווייבער און קינדערלאך.

נאר, אז די ווייבער ווילען אין שטאדט אריין, נא, האבען זיי שוין איבערגעקעהרט וועלטען.

און אז די דריי ברידער זיינען אויף אן אנדער יום־טוב אהיים געקומען אין דארף אריין, זיינען שוין די פענסטער געווען אלע אויס־

געקלאַפּט און פֿערשטעקט מיט שמאַטעס, און אינעווייניג אין הויז זיינען די שפּאַלירען געהאַנגען אויף די ווענט, ווי לאַנג ניט געוואַשענע פֿאַרהאַנגען; און אַז מען האָט מיט אַ טיר אַ קלאַפּ געטהאָן, האָט זיך אָנגעהויבען שיטען פֿון די ווענט זאַמד און שטיינלאַך; און דער דיל האָט אויסגעוויזען, ווי מען האָט פֿון איהם געבראָכען שטיקלאַך ברעט־לאַך, דעם אויוועז אונטערצוהייצען; און אין ברונען איז דער פֿערד געלעגען אַ דערטרונקענער מיט די הינטערשטע פֿיס אַרויף... און די שטעכיגע דראָטען פֿון די פּלויטען האָבען אַרומגעשפּרונגען איבער די לאַנקעס און זיך געקייקעלט אין קיילעכיגע, גרויסע רינגען און קיין מענשען ניט געלאָזט אַרומגעהן איבער די פֿעלדער.

אַליין האָבען די ווייבער איינע מיט דער אַנדערער ניט גערעדט.

די קינדערלאַך האָבען זיך גערופֿען צונעמען און געהאַט געשוואָ־לענע אויגען און שוואַרצע הענט, און אַרומגעלאָפֿען מיט איבערגע־קעהרטע שיך, אָהן זאָילען, און זייערע רעקלאַך אָהן קנעפּלאַך און מיט שטריקלאַך אַרומגעבונדען.

האָבען זיך די דריי ברידער זעהר מצער געווען און זיך אָנ־געהערט מיט אַזוי פֿיעל קללות פֿון זייערע ווייבער. און נאָך יום טוב האָט מען גענומען ווייב און קינדער און איטליכער בעזונדער איז זיך מיט זיין ווייב און קינדער אַוועק, מיט אַן אַנדער וועג, אין דער גרוי־סער שטאָדט.

דאָס הויז, פֿעלד און וואַלד, אַזוי ווי עס איז געגאַנגען, סיי ווי, צום ווינטער, איבערגעלאָזען אויף הפקר.

נאָר אין דער גרויסער שטאָדט האָבען די ברידער געהאַט טאַטע־מאַמע, און זייערע ווייבער האָבען אויך געהאַט טאַטע־מאַמע. די עלטערן האָבען געהערט פֿון דעם שעהנעם סוף פֿון זייערע קינדערס נחלה, האָבען זיי זיך אַריינגעלעגט אין שלום.

און עס איז בעשלאָסען געוואָרען, אַז די „קינדער" זאָלען פֿערקוי־פֿען זייער פֿאַרם און מיט דעם געלד זיך צוטהיילען אויף דרייען.

האָט מען אין אַ צייטונג אַריינגעשטעלט אַזאַ מין אַנאָנס:

„אַ פֿאַרם צו פֿערקויפֿען פֿאַר מזומן געלד, פֿון דריי ברידער. די אורזאַך פֿון פֿערקויפֿען איז, וואָס די דריי פֿאַמיליען קענען ניט לעבען אונטער איין דאַך. ווייטער איז די פֿאַרם אַ שמאַלץ־גרוב: אַ נייע, גרויסע הויז, מיט אַ סך צימערען, פֿעלדער צום אַקערען און פֿערזייען. גוטע און פֿעטע ערד, און אַ וואַלד פֿון טויזענד בוימער, און אַ ברונען

מיט קוואַל־וואַסער, אַלס צוגאָב: שטאַלען, מאַגאַזינען און קעמערלאַך.
פּרייז: זעהר ביליג. קומט און געפינט אַליין דעם אמת.״

בעדאַרף גאָט אַזוי פירען אַז דער אַלטער וואַלדען, וואָס איז אַלע אָבענד נאָך דעם עסען געזעסען און געקוקט אין דער צייטונג און נאָכגעזוכט אַן אַנאָנס וועגען אַ פאַרם, אַז ער זאָל דערזעהן די אַנאָנס, וועלכען די דריי ברידער האָבען אין צייטונג אַריינגעשטעלט.

און אַזוי ווי ער דערזעהט דאָס, אַזוי פאַלט איהם איין אַ געדאַנק:
אָט, דאָס איז עס!

און געוואָלט האָט דער אַלטער וואַלדען אַ פאַרם דערפאַר:

ווייל, ערשטענס איז ער אין זיינע יונגע יאָהרען, אין רוסלאַנד, געוועזען אַ פּאָסעסאָר פון לענדער און מיט גרויסע מאַטערנישען, און איינשטעלענדיג דאָס לעבען, געוואָהנט אויף דעם פעלד און פון דאָרטען אַרויסגעטריבען געוואָרען און ווייטער געוואוינט אויף דעם פעלד. און דאָ אין אַמעריקאַ מעג דאָך אַ איד וואוינען אפילו אין מיטען פעלד. און צווייטענס האָט ער שוין געוואָלט אויסרוהען זיינע אַלטע ביינער אויף זיין אייגענעם לאַנד און גאָרטען. און דריטענס האָט ער געהאַט עטליכע הונדערטער אין אַ באַנק און געוואָלט בעסער איבערלאָזען זיין איינציגען זוהן אַ גוטע און פעסטע ירושה, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז זיינע יאָהרען געהען שוין באַרג אַרונטער. און דאָ פלענט אַרויפשווימען דער לעצטער פונקט:

דעם אַלטען וואַלדען האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז פון דער שטאָדט איז אפילו גאָט׳ס נאָמען שוין לאַנג אַוועק און דאָרטען ערגעץ אין פעלד און וואַלד וועט ער זיך אפשר קענען נעהענטער צוקוקען צו גאָט׳ס וועגען...

— אָט דאָס איז עס!

האָט דער אַלטער וואַלדען ניט געטראַכט קיין סך, נאָר ער מיט זיין ווייב מיט זייער זוהן זיינען אַוועק, מיט די דריי ברידער אָפּגערעדט, און באַלד אַוועקגעפאָהרען אָנצוקוקען דעם פאַרם.

איינער פון די דריי ברידער, דער קליגסטער, איז מיט זיי אויך געפאָהרען.

און אַז זיי זיינען אָהין פערפאָהרען און דערזעהען די אַלטע אָפּגעריסענע הויז, האָט דער קליגסטער פון די ברידער געזאָגט:

— אַ נייע הויז, נאָר די ווייבער האָבען זיך געפּוילט האַלץ אָנצו־

האקען פון דעם וואַלד און בעסער געבראַכען די ברעטער פון די וועגנס.

וויבער!

און אין וואַלד אַריין האָט ער די וואַלדענס גענומען מיט אַ אַנ־דער קנאַק:

— מיינע ליעבע אידען, זייט אַזוי גוט און צעהלט אַליין איבער די בוימער. טויזענדער!

נעהמט און פּ..נט איהם אַ גאַנג און צע..לט די בוימער פון אַ וואַלד.

און אויף די פעלדער האָט זיך דער קלינסטער פון די ברידער געמאַכט אַזוי גוט און פרום:

— ווי איך זעה, מיינע ליעבע מענשען, זייט איהר אידען, וואָס ווייסט, וואָס ערד איז. ליינט זיך אַוועק און טהוט, זייט מוחל, אַ שמעק צו דער דאָזיגער ערד, וועט איהר שוין אַליין וויסען ווי פעט דאָס איז...

דער אַלטער וואַלדען האָט פרום געשמייכעלט אין זיין גראָהען באָרד אַריין און נאָר געזאָגט:

— אַלע ערדען זיינען ניט מעהר ווי ערד, עט!

די אַלטע פרוי וואַלדען איז אַרומגעגאַנגען אַ שטומע און אַ בלייכע פון דעם ווייכען ליכט פון דער אָסיענדיגער זון און געטראַכט וואָס דער מאַן און איהר זוהן וועלען זאָגען וועט זיין רעכט אַזוי.

נאָר אַז דער יונגער וואַלדען האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען און אַ קוק געטהאָן אין דער הויך און אַרום און דערזעהן דעם לאַנגען פּאַס פון ים העט ווייט איבער אַלע פערפּלאָנטערטע וועלדער און איבערגעפּלאָכטענע בערג, און אויף דעם פּאַס איז געשוואומען אַ שיף מיט ווייסע זעגלען, וואָס האָט אויסגעוויזען פון ווייטען, ווי אַ וויי־סער ים־פויגעל פליהט — האָט דער יונגער וואַלדען זיך אַ וואנד געטהאָן צום אידען:

— הערט, מיסטער, וויפיעל ווילט איהר פאַר דער שעהנער הויז מיט די פעטע ערדען און גרויסען וואַלד, נאָר ניט געטראַכט קיין סך!

דער קלינסטער פון די ברידער האָט זיך דערשראָקען. ער האָט ניט געקענט פערשטעהן צי מאַכט דער יונגערמאַן פון איהם שפּאַס, צי עס איז איהם אַזוי שטאַרק געפעלען, וואָס ער איילט זיך אַזוי.

— אויב איהר האָט אַ טויזענדער, וועט עס זיין גוט — האָט דער איד געזאָגט און געקוקט אויף דעם יונגען וואַלדען׳ס פּנים. און

אז ער האָט בעמערקט ווי יענעמס פּנים מאַכט עפּעס אַ בעוועגונג, האָט ער זיך צוגעאיילט און ערנסט אָבגעהאַקט:

אויב איהר מיינט, אַז מיט וויינציגער פון אַכט הונדערטער קענט איהר דעם פּלאַץ אָפּקויפען, איז אַ רחמנות אויף אייער צייט.

נאָר מען איז שוין דורכגעקומען.

און אַז מען איז געפאָהרען צוזאַמען אין וואָגען אויף דעם וועג צום שטאָדט־שרייבער מאַכען דעם קאָנטראַקט, האָט זיך די אַלטע פרוי וואַלדען דערמאָנט:

— אוי, די צימערען ניט אָנגעקוקט. און ווער ווייסט צי איז דער ברונען נאָהענט פון דער קיך.

דער אַלטער וואַלדען האָט אַ שמייכעל געטהאָן אין זיין גראָהער באָרד אריין.

— אַ אידענע האָט איהרס אין זינען. וואָס זאָגט איהר, רב איד — האָט ער פון דער זייט שאַרף אָנגעקוקט דעם אייגענטימער פון פאַרם — איז ביי אייך אין הויז פאַראַנען צימערען, און ווי וויים איז דער ברונען פון דער קיכענטיר.

— מיר קענען זיך נאָך אומקעהרען — האָט דער קליגסטער פון די ברידער געזאָגט מיט זיכערקייט — און איהר וועט אַליין אַ קוק טהאָן. איהר וועט דאָך ניט גלויבען אַז עס איז דאָ אין אונזער הויז צעהן צימערען מיט אַ בוידעם און מיט אַ קעהלער פון שטיינער געמאַכט. און אַז מען עפענט די טיר פון קיך און מען טהוט דריי שפּאַן איז שוין דאָ אַ ברונען און ביים ברונען שטעהט אַן אַלטער בארען־בוים.

— ביי מיר האָט אַ מענש אַ וואָרט — האָט דער אַלטער וואַלדען געזאָגט גלייך אין דער לופט אַריין.

און דער יונגער וואַלדען איז געזעסען אַ פערטראַכטער אין וואָגען:

„ — שטיינער וועט ער צונויפזאַמלען פון די פעלדער און זיי אויסלייגען אין אַ הויכען טורעם און פון שפּיץ פון טורעם וועט ער קוקען צו די שיפען מיט די ווייסע זעגלען אויף דעם וויטען פּאַס פון ים—“.

V

פון שטאָדט אין דאָרף אַריין

ווי אין אַ מעשה־ביכעל איז זיך געלאָפען דוד וואַלדענס לעבען פון זינט ער איז פון „פּאַבליק סקול“ אַרויסגעקומען.

זיין פאָטער איז געווען אַן עהרליכער און מיטעלמעסיגער געשעפטסמאַן און אויך אַ פרומער איד — פרום איבער די כחות פון אַ אידען פון זיין שטאַנד. האָט ער געוואָלט מאַכען זיין זוהן פאַר אַזאַ זיין געשעפטסמאַן אַט אַזוי ווי ער איז, און אויב זיין זוהנס גליק וועט שפּיעלען זאָל ער וואַקסען און גאָט וועט העלפען. די מוטער האָט אָבער שטילערהייד געטרוימט, אַז דער איינציגער זוהן זאָל אַרויסגעהן פון „פּאַבליק סקול“ און אַריין ווייטער אין אַ העכערע שול און פון דאָרט זאָל ער געהן העכער אין אוניווערסיטעט און ענדיגען אויף עפּעס אַ פּראָפעסיאָן.

און נאָכדעם וועט מען דעם זוהן חתונה מאַכען.

דאָס איינגעל האָט קוים, קוים געענדיגט און דערלעבט דעם טאָג ווען ער איז אַרויס פון „פּאַבליק־סקול“.

ער איז שוין דעמאָלט געווען פערצעהן יאָהר.

זיינע מוסקולען זיינען שוין געווען פערהאַרטעוועטע. ער האָט געהאַט אַ ליעבע צו קוקען אויף שווערע אַרבייט. געקענט אַמאָל אָפּשטעהן אַ גאַנצען טאָג און זיך איינקקוקען, ווי אַ מענש האַקט מיט אַ פּיקע אָדער מיט אַ גראָבאייזען דעם שטיינערנעם אַספאַלט אין גאַס. עס איז ביי איהם געווען דאָס גרעסטע פערגעניגען צו שטעהן און זיך צוקוקען ווי מען בויט אַ נייע הויז.

און אין אַטלעטישע זאַכען איז ער געווען אַזוי פערטהאָן, אַז דער טאָג איז געווען קליין פאַר איהם. און ער האָט נאָך אין אָבענד פון זיך אַרונטערגענומען די געוויינליכע קליידער און שיך, זיך אָנגעטהאָן אין אַ וואָלענעם אַנצוג, פון איין שטיק, און מיט לייכטע גומענע שיך, און דעם גאַנצען אָבענד אַזוי אַ האַלב־נאַקעטער אַרומגעלאָפען איבער דער גאַס.

געלאָפען איז ער מיט אַ דערהויבענעם קאָפּ און מיט קליינע טריט.

איז ער שוין צו פערצעהן יאָהר געווען אַ שטאַרקער, אייזער־

נער אינגעל און האָט זיך פּלוצים אריינגענומען אין קאָפּ אריין אז ער מוז אוועק פון דערהיים.

עס האָט איהם געצויגען צו זעהן די ברעגען פון פּאַסיפיק.

קיין געלד האָט ער ניט געהאַט און האָט ניט געדאַרפט.

נאָר אין איין שעהנעם פארנאכט, אזוי אז מען זאָל זיך ניט קע־נען יאָגען נאָך איהם, איז ער זיך ארויסגענאַנגען פון שטאָדט און אנגעהויבען זיין „שפּאַציר" צו די ברעגען פון פּאַסיפיק.

ביי זיך האָט ער אָבגעמאַכט קיינמאָל ניט פאָהרען מיט פערד און וואָגען, ניט מיט קיין שיפען, און אויך ניט מיט דער באהן. סיידען עס וועט זיך מאַכען א שעהנער פערד און ער וועט קענען זיך דורכ־פאָהרען אביסעל רייטענדיג.

ער איז געגאַנגען איבער דעם גאַנצען לייִנג פון לאַנד. זיך אָב־געשטעלט אומעדום, וואו עס איז נאָר געוועזען א שטוב און די שטוב האָט געהאַט א דאַך.

דאָ האָט ער געהאָלפען האַקען האָלץ און דערפאַר האָט מען איהם געגעבען א גוטען מאָהלצייט און געלעגער, און געלד אויך אין קעשענע אריין.

און אין אַן אנדער אָרט האָט ער צוגעכאַפּט דאָס האַרץ פון דער שעהנער טאָכטער אין שטוב, און עס מיט זיך געטראָגען אזוי לאַנג, ביז ער האָט עס אין א ווייטען וואַלד אוועקגעוואָרפען.

ער האָט זיך צוגעפּאַסט גיך און קלוג צו אַלערליי ארבייטען.

איז ניט געשטאַנען אויף איין אָרט מעהר ווי צוויי, דריי טעג אין א דאָרף. און ניט מעהר ווי ניין, צעהן טעג אין א שטאָדט.

אין יעדען דאָרף און אין יעדער שטאָדט האָט ער זיך גערופען אַן אנדער נאָמען. דאָ האָט ער געהייסען אייזיק און אין א צווייטען אָרט האָט ער געהייסען פיליפּ, ווייל עס האָט קיינעם ניט געהאַרט, ווי אזוי ער הייסט, אבי ער האָט א נאָמען.

און איינער אַליין איז ער געגאַנגען אויף די וועגען און דורך וועלדער און אויסגעטראַכט זיין נייעם נאָמען און עפּעס א נייע מעשה און געלאַכט צו זיך אַליין פון די מענשען, וועמען ער האָט ערשט געזעהען.

צום טייפעל!

געזעהן מענשען, געזעהן וועלדער, פעלדער און טייכען — אלע־מען! אָבער קיינער האָט איהם ניט געזעהען.

און אזוי ווי ער איז אוועקגעגאַנגען פון זיין היים אין איין העמד און שיך, אזוי איז ער צוריקגעקומען אין פיער יאָהר ארום אין איין העמד און שיך.

נאָר זיין אויסזעהען האָט זיך געאַנדערשט. ער איז געוואָרען העכער. דער קאָליר פון זיינע האָר און פנים האָבען זיך געביטען און זיינע אויגען זיינען געוועזען ארומגערינגעלט, ווי מיט לייכטע שאָטענס פון עפּעס פערבאָרגענעס.

ער האָט קיינעם ניט געוואָלט דערצעהלען, וואו ער איז געוועזען און וואָס ער האָט געזעהען.

פון „ארבייט און מאַך דיין לעבען זיס" האָט ער ניט געוואָלט אפילו הערען.

און האָט ער א מאָל ארויסגעהאָלפען זיין פאָטער, נאָך א לאַנגען און וויינענדיגען בעטען פון זיין מוטער, האָט דער פאָטער געדאַנקט גאָט און אָנגעהויבען צו מיינען, אז ער ווערט שוין א מענש. אָבער דאָס איז ניט געוועזען אויף לאַנג.

ווייל דער טאָג איז פאַר איהם און זיינע אייגענע באַדירפניש קורץ געוועזען.

אין דער פריה איז ער פאַר'ן איבערבייסען ארוים געגאַנגען אין פּארק און געמאַכט קערפּערליכע איבונגען. זיך געהאַנגען אויף זייענע הענט אין די גרויסע אייזערנע רינגען און זיך אזוי געוואָרפען אהין און אהער. אָדער געקראָכען אויף דעם הויכען אייזערנעם סלופּ און זיך צוריק ארונטערגעגליטשט מיט צונויפגעדרעהטע הענט און פיס. ארויפגעשפּרונגען אויף דעם הילצערנעם פערדעל און זיך צוריק ארונטערגעוואָרפען מיט איין בעוועגונג פון זיין לינקען פוס.

נאָכדעם האָט ער אריינגעשטעקט א ברייטען איבערבייסען.

און נאָך איבערבייסען פערפאַלען געוואָרען אין די געדיכט פערדרוקטע בלעטלאַך פון עפּעס א בוך.

די מוטער האָט געקענט ריידען און רייסען איהם ביי די לאַצען פון זיין ראָק און ער האָט ניט געהערט, וואָס עס טהוט זיך ארום איהם.

און לאַנג האָבען טאַטע-מאַמע געשמועסט וועגען איהם און ניט געקענט קומען צו קיין ברעג.

דער פאָטער האָט שוין איינמאָל געוואָלט פּלוצים זיין זוהן א פרעג טהאָן:

„מיין ליבער הערר, אויף וועמען ווארטען „זיי?..." נאָר די מוטער האָט געוויינט און געבעטען זיך, אַז ער זאָל ניט איינרייסען מיט איהם. ער זאָל נאָך אַ מאָל ניט אוועקגעהן אין ערגעץ פון דער היים. און אויב ער וועט, חלילה, איצט אוועקגעהן, קען ער שוין דאָרט ערגעץ פערפאַלען ווערען.

און אָט דורך דעם, כאָטש טאַטע־מאַמע האָבען עס קיינמאָל ניט אויפגעבראַכט אויף זייערע ליפּען, איז אָבער דאַן שוין געקומען צו זיי דער געדאַנק זיך אַרויסצוקלייבען פון שטאָדט אין דאָרף אַריין.

VI

אַ טויטער פערד אין ברונען

און אַזוי ווי די וואָלדענס האָבען אָפּגעלעבט עטליכע איינזאַמע יאָהרען אין דער גרויסער טשאָדט און ניט געהאַט קיין אינטימע פריינד, פון דעסטוועגען איז זיי געוועזען שווער אויף זייערע הערצער אין דעם טאָג, ווען זיי האָבען די שטאָדט פערלאָזען.

דער אַלטער וואָלדען האָט געדאַוונט גאַנץ פריה, אין קלויז, מיט דעם ערשטען מנין.

און נאָך דעם דאַוונען האָט ער געוואָלט זיך פּלוצים אוועקשטעלען און אויסשרייען צו אַלע אידען: „זייט געזונד!"

אָבער ער האָט עס ניט געטהאָן, ווייל ערשטענס, זיינען אַלע אידען דעמאָלט אין קלויז געוועזען פרעמדע און האָבען זיך עפּעס זעהר געאיילט. און צווייטענס, איז דער אַלטער וואָלדען געוועזען אַ איד, וואָס האָט קיין מאָל ניט ליעב געהאַט יענעם צו בעלעסטיגען מיט זיינע אייגענע איבערלעבונגען.

און שווער איז איהם געוועזען און נאָך שווערער זיין ווייב.

ווען זי האָט פערלאָזען דאָס הויז, זיינען אויף דעם גאַניק און אויף די טרעפּ פאַר דעם הויז געשטאַנען ווייבער און זיך איינגעגעסען מיט זייערע אויגען אין איהר. און ניט וואַרטענדיג ביז די פרוי וואָלדען וועט זיך אַליין זעגענען, האָבען זיי, גאָט ווייסט פון וועמען זיי האָבען זיך דאָס דערוואוסט, איהר געוואונשען, אַז זי זאָל פאָהרען געזונד און דאָרט אין פעלד און וואַלד זיך אויפבויען אַ פרעהליכע, גוטע היים.

דוד האָט זיך אויך ניט געהאַט מיט וועמען צו שיידען, און נאָר דורך דעם פענסטער פון קאַר זיך געזעגענט מיט די הויכע טורעמס פון דער שטאָדט. און געפיהלט אומבעוואוסטעס פאַר דעם נייעם לעבען, וואָס איז ערגעץ געוועזען אין די פעלדער און וועלדער. און ער האָט געוואָלט, אַז עס זאָל די צייט אַריבערפליהען.

ער האָט זיך שוין געוואָלט זעהען אלס א שקלאַף פון יענע ווייטע האָריזאָנטען, אָדער ער זאָל זיין זייער פּרינץ.

אַז די וואַלדענס זיינען אָנגעקומען אין פאַרם מיט זייער מעבעל, געפּעס און בעטגעוואַנט און אין איילעניש, ווי אַזוי עס איז, זייערע זאַכען אוועקגעשטעלט און די פרעמדע מענשען מיט די וועגענער ארויסבעגלייט, און געבליבען אַלע דריי אין זייער נייער היים, און זיך ניט געוואוסט צו וואָס פריהער צו נעהמען, האָבען זיי, ווי פּלוצים אויפכאַפּענדיג זיך פון א שווערען שלאָף, אַלע אינאיינעם ארויסגעזאָגט:

— מען וועט מאַכען פייער אין אויווען און אויפשטעלען טהעע.

דוד איז ארויס און געפונען אין א קעמעריל אַן אַלטע פערזשאַווערטע האַק און אָנגעשפּאָלטען עטליכע שייטלאַך האָלץ און זיי אריינגעבראַכט אין הויז אריין.

זיין מוטער האָט דערווייל דעם אויווען אויסגערייניגט און זיך געלערענט, ווי אַזוי מען בעדאַרף די טירלאַך אויפמאַכען און די ריגלאַך פעררינגלען, אַז דער אויווען זאָל גוט ברענען און ניט רויכערען.

נאָר איין זייטיג טירעל האָט זי ניט געוואוסט, צו מען דאַרף עס אויפמאַכען פאַר דעם אונטערצינדען, צו מען דאַרף עס ערשט אויפמאַכען נאָך דעם ווען דאָס האָלץ ברענט שוין גוט.

זי האָט זיך בעראַטהען מיט איהר זוהן און מען האָט בעשלאָסען, אַז מען זאָל דאָס דאָזיגע טירעלע לאָזען דערווייל פערמאַכט.

דערווייל האָט די מוטער אָנגעלעגט האָלץ אין אויווען, אונטערגעצונדען און זיך דערמאָהנט, אַז אויב מען וויל טרינקען טהעע, בעדאַרף מען אריינברענגען וואַסער פון ברונען.

דוד האָט געכאַפּט א גרויסען טאָפּ און איז ארויס צו דעם ברונען.

ער לאָזט ארונטער דעם עמער מיט דעם אָנגעבונדענעם שטריק, וועלכען ער האָט געפונען וואַלגערענדיג זיך ביים ברונען, און פיהלט, אַז דער עמער שלאָגט זיך אָן אין עפּעס א האַרטער זאַך.

ער קוקט אריין אין ברונען. דערשרעקט זיך.
לויפט אריין אין הויז אריין.

די מוטער בעגעגענט איהם מיט א פרייד, אז זי האט שוין גע־פונען דעם סוד, צו וואס דאס טירעלע, ביי דער זייט פון אויוועז, איז געמאכט געווארען.

און אז זי טהוט א קוק אויף איהר זוהן, ווי ער איז אזוי בלאס, פרעגט זי איהם:

— דער שטריק האט זיך איבערגעריסען?

— ניין, ניט איבערגעריסען. טאטע, קום אהער. איך האב א סוד צו דערצעהלען.

דער פאטער איז צוגעקומען, זיינע הענד געריבען איינע אין דער אנדערער און מיט א שמייכעל געזאגט:

— וואס קען דא זיין א סוד. איך, די מאמע און דו אליין און ווייטער נאר גאט אין הימעל.

— דאס טאר אפילו די וואנט ניט הערען, — האט דוד געזאגט זעהר שטיל און ארונטערלאזענדיג זיינע אויגען צום דיל האט ער נאך שטילער ארויסגעמורמעלט:

— א פערד ליגט אין ברונען מיט די אונטערשטע פיס ארויף.

די מוטער האט א פאטש געטהאן מיט ביידע הענט, ארונטער־געריסען פון זיך דאס פארטוך און אנגעהויבען ארומצולויפען פון קיך אין אנדערען צימער, דורך דער אפענער טיר, און צוריק און מיט א הייזעריגען קוויטש אין איהר קולות געשריגען:

— צוריק אין שטאדט אריין, שוין צוריק!

עס איז געוועזען אפשר דאס ערשטע מאל אין דעם איינזאמען, רוהיגען לעבען פון מאן און ווייב, אז זי האט אזוי ווילד געשריען. און פאר וואס האבען דער פאטער און זוהן זיך צו דעם ניט איינגע־הערט?

נאר זי אליין האט זיך דערשראקען פאר דעם געוואלד, וואס זי האט אנגעמאכט, און איז אליין באלד אנטשוויגען געווארען, געבליבען שטעהן ביי א פענסטער און ארויסגעקוקט אין פעלד. פון ווייטען איז אויך, אין שאטען, געשטאנען א וואלד. זי האט געוואלט זיך אויסוויינען און ניט געקענט.

די מענער זיינען אין דרויסען ארויסגעגאנגען.
דער אלטער וואלדען האט געזאגט:

— פאר וואס האט דער איד ניט געזאגט, אז ער האט אויך א פערד אין ברונעו?

און צוקומענדיג צו דעם ברונעו, האט דער פאטער לאנג אריינגעקוקט אין ברונעו און אויפהויבענדיג זיין קאפ האט דער פאטער, מיט א לייכטען פחד אין זיין קול, געזאגט:

— הערסטו, דוד, איך האב מורא, אז דאס פערד לעבט נאך. מען דארף איהם ראטעווען.

— געה, נעה. זיינע טריט ארום ברונעו זיינען שוין לאנג פערשוואומען, — האט דוד געזאגט מיט כעס, — ווער ווייס וויפיעל טעג און יאהרען ער ליגט שוין דארט.

— הכלל, וואס וועלען מיר טהאן.

— ארויסציהען, טאטע.

— ניין, איך זאג, אז מען זאל רופען מענשען און זיי דערצעהלען.

— מענשען! — האט זיך דוד צופלאמט — רוף זיי צוזאמען מיט זייערע ווייבער און קינדערלאך און זאלען זיי קוקען אין ברונעו אריין און שפייען.

— זאל מען כאטש זעהען אונזער שאנד — האט זיך דער פאטער געבעטען.

— פאפא, מיר וועלען דאס פערד אליין ארויסציהען פון ברונעו. וועסט זעהען, קיינער בעדארף ניט וויסען.

דוד האט זיך דערמאהנט, אז אין וואלד האט ער געזעהען א ריטשקאלע. האט ער געכאפט דעם עמער, אפגעבונדען דעם שטריק און איז אוועק און געבראכט פון וואלד אן עמער וואסער.

די מוטער איז שוין ארומגעגאנגען מיט א ווייסען טיכעל ארומגעבונדען איהר קאפ, און מיט א פערשאטענדיגען פנים און זיפצענדיג געמאכט פארטיג דריי גלעזער טהעע.

עס איז געוועזען פארמיטאג און דער אלטער איז שוין געוועזען אן „אפגעדאווענטער". האט מען אויך עפעס צוגעביסען צו דער טהעע.

נאכדעם איז דוד אויפגעשטאנען פון טיש, אויסגעקנאקט זיינע הענט, ציהענדיג זיי אין דער הויך, און געזאגט:

— פאפא, גיב אהער עפעס געלד. איך געה אין ווילעדזש קויפען א שטריק און אנדערע זאכען. איהר טהוט אין הויז, וואס מען בעדארף. אבער געדיינקט, מיר בלייבען דא!

— מיט גאָט'ס הילף! — האָט דער פאָטער דערלאַנגט זיין זוהן א פאַפּירעל און געשמייכעלט.

דוד איז אוועק פון הויז.

זיינען מאַן און ווייב געבליבען אויג אויף אויג. נאָך א לאַנגען שווייגען האָט די אַלטע געזאָגט:

— אברהם, איך האָב מורא, אַז עס איז א שלעכטער סמין, א טויטער פערד אין ברונען...

האָט זיך אברהם וואַלדען צולאַכט:

— עס איז גאָר נישטאָ קיין סמנים אויף דער וועלט. נאָר אויב דו ביסט א אידענע און גלויבסט יאָ אין סמנים, ווייסטו דאָך, אַז א צוואָק פון א טויטען פערד'ס קאָפּיטע איז זעהר גוט פאַר מזל. הייַנט, אַז מיר האָבען א גאַנצען טויטען פערד...

נאָכדעם האָבען זיי שטילערהייד און פלייסיג גענומען טהאָן די ארבייט אין הויז.

אַלע מאָל זיך געקריעגט, ווייל ער האָט אוועקגעשטעלט א ביינקעל אין יענעם ווינקעל. האָט זי געוואָלט, אַז דאָס ביינקעל זאָל שטעהן אין דעם ווינקעל.

און אַז דער אַלטער האָט געהאַט די געלעגענהייט ארויסצוזעהן אין דרויסען, איז ער צוגעגאַנגען צו דעם ברונען, זיך איינגעבויגען און אריינגעקוקט, זיך אַלץ ניט געוואָלט גלויבען זיינע אייגענע אויגען און שטילערהייד מיט זיך אליין אָנגעהויבען צו פיהרען א מלחמה.

אויף זיין ווייב אַלע מאָל אָנגעשריגען, ווען זי האָט איהם דער־מאָהנט אין טויטען פערד און אליין געקלעהרט פון דעם, ווי אזוי ער וועט קענען שטאַרבען, אָט דאָ אויף זיין אייגענער ערד.

מען וועט איהם אריינלעגען אין דער אייגענער ערד, וואו דער טויטער פערד וועט בעגראָבען ווערען.

VII

גאָלדענע בלעטער

עס איז געווען א מילד, וואַרעמער טאָג, און די זויערקייט פון די פערוויאַנעטע בלעטער און די אָפּגעפאַלענע עפּעל, וועלכע דאָס פּרעס־מעל האָט נעכטען ביינאַכט איינגעבויסען און אוועקגעוואָרפען ביי די

זייטען פון וועג ; גאָט דאָס דאָזיגע זויערקייט האָט ווי פערוויעגט די לופט אין אַ זיסען דרעמעל.

האָט זיך דוד וואָלדען געכאַפּט, ווען ער איז געגאַנגען אַהיים פון ווילעדזש, אַז עס וואָלט אפשר געווען אַ פּלאַן, ווען ער וואַרפט אַוועק דעם שטריק אָט דאָ אין מיטען וועג און נעהט זיך אַזוי אין גאַנצען אַוועק פון זיינע עלטערען מיט זייער נייער היים.

נאָר דאָס ליכטיגקייט פון די דורכזיכטיגע וועלדלאַך און די אָנגעפאַלענע בערג מיט רויטע און גאָלדענע בלעטער ; דער אַראָמאַט פון עפּעל קוואַס וואָס איז געשוואומען אין דער לופט און דער איינאייניגער וועג אויף וועלכען עס איז אַזוי ווייך און גוט אַליין צו געהן, האָבען דוד'ן אַרומגענומען הענד און פיס און ניט דערלאָזען, אַז ער זאָל איבערלאָזען דעם טויטען פערד אויף טאַטע־מאַמע אַליין.

ער האָט זיך אויסגעקליבען, ביים זייט פון וועג, אַ ווייכען, לאַנגען וויטש־אייזעל, איהם אָפּגעשניטען מיט זיין קעשענע־מעסעריל און איז אַזוי ווייטער געגאַנגען אין דער מיט פון וועג און געפּאַטשט מיט דעם לאַנגען פּרוטקאָלע די אָנגעוואָרפענע בלעטער.

און ער האָט אין געדאַנק געמאַכט פּלענער ווי אַזוי דאָס טויטע פערד פון ברונען אַרויסצוציהען און פערגיכערט זיינע טריט, כדי ער זאָל נאָך אַהיים קומען אין צייט.

און דאָ אין דער לינקער זייט און דאָרט ווייטער אין דער רעכטער זייט פון וועג איז וואו ניט וואו ווייט און אַליין געשטאַנען אַ הויז אַרומגערינגעלט מיט לאָנקעס.ביי דוד'ן אין די אויגען האָט עס אויסגעוויזען ווי אויסגעביסענע שטיקער פון די וועלדער.

דאָ און דאָרט, ביי אַ הויז, האָט דוד געשאָקעלט זיין קאָפּ צו איינעם און צו אַ צווייטען.

מען קוקט אויף איהם און מען פרעגט שטומערהייד :

— וואוהין געהט אַ בחור ?

ענטפערט דער בחור שטומערהייד :

— וואוהין זאָל אַ בחור געהן ?

יעדערער טהוט זיך זיין אַרבייט, ביים הויז אָדער אין פעלד און דער בחור געהט ווייטער זיין וועג.

שטעלט זיך דוד אָפּ נעבען אַ פּלויט, ווישט זיין שטערען. לייגט יענער אַוועק זיין אַרבייט און קומט צו נאָהענט צו דעם פּלויט.

— אַ שעהנער טאָג !

— זעהר א שעהנער!

— צו וואָס טויג אייך אזא גראָבער שטריק?

— איך בעדאַרף.

— און אז איהר בעדאַרפט אזא שטריק וואָלט איך אייך געקענט אַנטלייהען מיינעם.

— ווער קען וויסען, צי ביי אייך איז פאַראַן אַזאַ שטריק.

— א שאָד געלד. געלד איז אַן אָרימע זאַך, דאָ אין דאָרף.

— טאַקע א שאָד.

און אַזוי רעדט מען זיך פונאַנדער. און עס ווייזט זיך אַרויס אַז יענער איז אויך א איד און אויך איינער ביי זיינע עלטערן. אוי, ווען זיינע עלטערען זיינען איצט דאָ אין דער היים, א שאָד. ווי וואָלטען זיי זיך דערקוויקט מיט א נייעם מענשען.

זיי זיינען אין שטעדטעל אוועקגעפאָהרען. ער איז אַליין געבליבען. קאַרטאָפּליעס גראָבט ער. שוין באַלד ווינטער. און אויב דער שנעע וועט צופאַלען איז — „גוד נייט“!

— און וואָרום האָט דוד ניט געפּרעגט ביי איהם פריהער, וואָלט ער דאָך ניט פערקראָכען אין דעם דאָזיגען אָרימען, ווילדען עק.

— פאַרוואָס האָט איהר ניט געפרעגט ביי אימיצען און אויך אַהערצו פערקראָכען?

— איך?!

דאָ צושמייכעלט ער זיך מיט צוויי קנוימשען אַרום זיינע נאָזלעכער:

— איך בין דאָך ניט פערקראָכען. איך בין נאָר א גאַסט ביי מיינע עלטערן.

— א גאַסט. און וואו וואוינט איהר אַלע מאָל?

— אין שטאָדט. איך האָב היינטיגען יאָהר גראַדואירט. בין איך אַביסעל אַרויסגעקומען זיך אַנצונעמען מיט רוים און האָריזאָנטען.

דוד האָט א שמייכעל געטהאָן:

— איך בין געקומען אַהערצו ניט אַרויסצונעמען די לופט פון די האָריזאָנטען, נאָר זיי מיט מיר אַליין אַנצופילען.

— איך בעגעהם די פסיכאָלאָגיע דערפון. ביים וועג, וועל איך אייך האָבען די עהרע צו דערצעהלען, אז איך בין א געענדיגטער דאָקטאָר פסיכאָלאָגיע.

— גראָבט איהר איצט קאַרטאָפּליעס?

— דער וועג פון דער מאָדערנער פסיכאָלאָגיע איז אַזוי קלאָהר, אַז גראָבען קאַרטאָפּליעס איז שוין אַביסעל צו שווער און פערדרונקעלט. איך שטעק אריין דעם גאָפּעל אין דער ערד און טרעף מיט די צייהנער פון גאָפּעל פונקט אין דער הארץ פון די קאַרטאָפּליעס. עס פערדריסט אַביסעל.

— נו, איך בעדאַרף געהן. — האָט דוד זיך א כאַפּ געטהאָן.

— וואָס איילט איהר זיך, יונגערמאַן. ביזטאָך אַן אמעריקאַנער געבאָרענער, ניט ווי מיין פאָטער, וועלכער איז שטענדיג אין איילע־ניש, יאָגט פון זיך ארוים די נשמה. איך בין אויך געבאָרען היע, און דאָ ווייס מען ניט פון אַזוינע זאכען. איהר הערט, יונגערמאַן, אפשר ווייסט איהר א פּלאַן, אַז מען זאָל ניט בעדאַרפען גראָבען קאַרטאָפּ־ליעס פון דער ערד. צום טייפעל, די פּלייצעס ברעכען זיך ביי מיר אויף קליינע שטיקלאָך.

— מען לאָזט זיי פוילען אין דער ערד —

— דאָס איז ניט קיין שפּאַס — האָט דער יונגער דאָקטאָר געזאָגט מיט אַזאַ אויסגעצויגענעם און בענומענעם טאָן, ווי ער וואָלט געלייענט א לעקציע. — איך בין זיכער, אַז מען קען אויסטראַכטען אַן אנדער וועג, אַז די קאַרטאָפּליעס זאָלען בייטען זייער פסיכאָלאָגיע און אָנהויבען צו וואַקסען אויף בוימלעך.

דוד וואָלדען האָט זיך צולאַכט, ניט געקענט זיך צוריקהאַלטען פון געלעכטער און דער דאָקטאָר האָט זיך עפּעס דערפיהלט ווי א נאַקעטער.

— ווי אַזוי איז אייער נאָמען, איך בעט אייך — האָט דוד גע־פרעגט.

—מיך קענט איהר רופען איזידאָר — האָט דער דאָקטאָר זיך עלעגאַנט פערנייגט.

— און מיך רופט מען דוד — האָט זיך דוד וואָלדען אויך פער־נייגט און איז אַוועק פון פּלויט, נאָכשרייענדיג אַזוי ווי ער וואָלט אַוועקגעוואָרפען א שטיינדעל:

מיר וועלען זיך נאָך זעהן!

דוד איז נאָכדעם אהיים געקומען, ווען די זון האָט אָנגעהויבען צו בעהאַלטען זיך הינטער די ווייטע בערג.

פון וועג האָט זיין היים אויסגעוויזען ווי איינגעטונקען אין פלאַמען.

ער איז אריין אין הויז, דעם שטריק אוועקגעווארפען אין א ווינקעל, האט זיך געוואשען זיינע הענט און זיך צוגעזעצט ביים טיש.

אין הויז איז שוין געווען דונקעל, האט די מאמע אנגעצונדען דעם לאמפ.

נאכדעם האט מען געגעסען שטילערהייד.

דוד האט זיך אלע מאל דערמאנט אן דעם דאקטאר מיט זיין פסיכאלאגיע און געלאכט אין זיך.

מען איז געווען זעהר בעדריקט. קאן זיין אויך פון דעם נייעם לאמפען־ליכט, צו וואס זייערע אויגען זיינען ניט געווען צוגעוואוינט.

דער פאטער האט טאקע געזאגט:

— פינסטערליך אין הויז.

— מיר וועלען באלד דאס פערד ארויסציהען פון ברונען, וועט שוין נאכדעם זיין ליכטיג אין די אויגען.

די מוטער האט אויף דעם לאמפ געקוקט.

— נאך היינט ביינאכט? — האט דער פאטער געפרעגט.

—מען קען ניט לאזען אויף מארגען, פאפא.

— ניין, מארגען איז אויך א טאג — האט די מוטער זיך גע־בייזערט — מארגען אין דער פריה וועט איהר אויפשטעהן מיט קלארע אויסגערוהטע אויגען. וועט אייך זיין גרינג צו טהאן עפעס.

מען איז גיך נאך דעם עסען געגאנגען שלאפען.

דוד האט פון זיין בעזונדערען צימערעל זיך אביסעל איינגע־הערט אין דעם שטילען געמורמעל פון זיינע עלטערען. און אזוי ווי ער איז געווען זעהר מיעד האט ער ניט געקענט כאפען קיין אייןווארט און איז הינטער די שטילע טענער פון זייער געמורמעל, שווער, ווי אין דער מיט פון א שווערען וועג, איינגעשלאפען.

די עלטערען האבען אזוי לאנג געשמועסט שטילערהייט, ביז דער פאטער איז אויך איינגעשלאפען.

די מוטער האט עטליכע מאל עפעס געזאגט צו איהר מאן און אז זי האט ניט געהערט פון איהם קיין ענטפער, האט זי זיך אויך אנגעהויבען איבערצוגעבען דעם שלאף.

אבער דער שלאף איז אוועק, און זי ניט מיטגענומען אין זיינע ווייטע ערטער. זי איז געבליבען מיט אפענע אויגען.

שפעטער האט זיך איהר אויסגעוויזען, אז דער טויטער פערד שטעהט ביים פענסטער און לעקט מיט זיין צונג די שויבען.

זי האָט פערמאַכט איהרע אויגען.
און נאָך שפּעטער האָט זי געהערט ווי אימיצער האָט געפרעגט:
וואָס וויל דער טויטער פערד?

VIII

שולדיג זיינען מיר!

אויף מאָרגען איז דוד וואָלדען אויפגעשטאַנען און פלוצים דער־פיהלט אז ער האָט זיין פּלאַן קלאָהר און ליכטיג אין זיין קאָפּ.
ער איז אוועק אין וואַלד, אויסגעהאַקט דריי לאַנגע, גלייכע בוימער און פון זיי די צווייגען ארונטערגערייניגט און זיי אהיים געבראַכט אויף זיינע פּלייצעס.

ער האָט די דריי סלופּעס צונויפגעבונדען מיט א שטריק ביי איין עק, אויף אַנגעבונדען ביי יענעם עק א רעדעלע. דורך דעם רעדעלע האָט ער דורכגעצילעוועט דעם שטריק.

די סלופּעס האָט ער אויפגעשטעלט אין דער הויף און צושפּרייט, מיט די דריי פערשפּיצטע עקען אריין געשטעקט אין דער ווייכער ערד ארום דעם ברונען.

איין עק פון שטריק איז געהאַנגען איבער דעם מויל פון ברונען און דעם אנדערן עק האָט דוד אויף דורכגעצילעוועט דורך אַן אנדער רעדעל, וואָס איז געהאַנגען אויף דעם הויכען באַרען־בוים ניט ווייט פון ברונען.

נאָכדעם האָט דוד אַנגעטהאָן זיינע גומענע לאַנגע שטיוועל און איז אריינגעקראָכען אין ברונען.

די מוטער איז געשטאַנען און געציטערט פון פּחד.

דער אַלטער וואָלדען האָט אַנגעהויבען הנאה צו האָבען פון זיין זוהן. דוד איז ביי איהם אין די אויגען געוואַקסען העכער און העכער, וואָס טיעפער ער איז געקראָכען אין ברונען.

דער שטריק האָט זיך א שאָקעל געטהאָן און די רעדלעך האָבען זיך גיך איבערגעדרעהט.

דוד איז ארויסגעקומען פון ברונען, האָט אויסגעשפּיגען עטליכע מאָל, פערררויכערט זיין פּייפ.

די מוטער האָט זיך ביי איהם געבעטען אז ער זאָל אריינגעהן עפּעס עסען.

ער האָט גאָר ניט געענטפערט און אָנגעהויבען צו ארבייטען.

מען האָט אָנגעהויבען צו שלעפּען דעם שטריק. עס איז געגאַנגען פון אָנהויב גרינג.

דער אַלטער האָט אַ זיפץ געטהאָן און בעמערקט:

— דאָס אָרימע פערד איז טויט, וועגט עס אַ לויט...

נאָר דערנאָכדעם איז געוואָרען שווער צו שלעפּען דעם שטריק. עס האָט זיך פּלוצלונג דערהערט אַ קלונג פון וואַסער וואָס גיסט זיך אויף אַנדער וואַסער.

דער אַלטער האָט געוואָלט זאָגען, אז מען האָט בעדאַרפט רופען עמיצען אויף הילף, נאָר אז ער האָט געזעהען ווי זיין זוהן טהוט אַלע מאָל אַ שפּרונג און כאַפּט זיך אָן ביים שטריק, העט אין דער הויך, שרייענדיג ווילד „האָפּ" און מיט זיין גאַנצער וואָג שלעפּט ער אַראָפּ דעם שטריק, האָט דער אַלטער זיך אויך איבערגעגעבען מיט זיינע גאַנצע כחות צו דער ארבייט און בעוועגליך געצויגען דעם שטריק.

די מוטער האָט אויך געוואָלט העלפען, אָבער דוד האָט אויף איהר אָנגעשריען:

— מאַמע, מען דאַרף ניט! ברייננ בעסער אַט יענעם ברעט און אז מיר וועלען דאָס טויטע פערד ארויסציהען זאָלסטו די ברעט ארונטערלייגען איבער דעם מויל פון ברונען. האָב ניט קיין מורא, ווייל דער שטריק איז שטאַרק.

דאָס טויטע פערד האָט אָנגעהויבען ארויסצובעווייזען זיך פון ברונען. פריהער די פיס, און עטוואָס שפּעטער האָט זיך בעוויזען דאָס גאַנצע פערד מיט זיין קאָפּ פערבויגען אָן אַ זייט און צונג־טוליעט צום האַלז. די לאַנגע האָר פון זיין האַלז זיינען געווען נאַסע און צונויפגעקלעפּטע. דאָס איינציגע אויג וואָס מען האָט געקענט זעהן איז געווען אָפען, גרויס און וואַסערדיג און גרוי.

עס האָט אָהן אויפהער געליאַפּעט דאָס וואַסער פון פערד'ס מויל, נאָז און אויערען.

אז די מוטער האָט אַ קוק געטהאָן אויף דעם טויטען פערד האָט זי זיך דערשראָקען און ארויסגעלאָזען די ברעט פון איהרע הענט. די ברעט האָט אַ פּאַטש געטהאָן אין דער ווייכער ערד אריין.

דוד האָט אַ געשריי געטהאָן, ווי אַ ווילדער:

— לייג אונטער די ברעט, מאמע.

די מוטער איז געקומען צו זיך, מיט איהר פנים אויסגעדרעהט אין א זייט, האט זי אוועקגעלייגט די ברעט אויף דעם מויל פון ברונען און איז אריין אין הויז, זיך אוועקגעזעצט אויף דעם נאך ניט פערבעטען בעט און אנגעהויבען שטיל און פרום צו וויינען.

די מענער האבען בעטראכט דאס טויטע פערד.

דער פאטער האט געזאגט:

— איצט, דוד, אז מיר האבען איהם שוין ארויסגענארט פון ברונען, קום אריין און רוה זיך אביסעל אפ ביז די מאמע וועט עפעס אפקאכען.

דוד האט געשוויגען. ער האט ניט געקענט עסען, ביז ער וועט דאס פערד ניט ברענגען צו זיין אייביגער רוה.

עס האט איהם אנגעכאפט א געפיהל פון צארען. עס האט אנגעהויבען צו זידען אין זיין הארץ און ער האט געוואלט עמיצען בייסען מיט זיינע צייהן וועלכע האבען זיך צונויפגעדריקט אין זיין מויל.

— איך וועל ניט געהן אין הויז אריין — האט ער געזאגט מיט אזא מין ווייכקייט, ווי מען רעדט צו א קינד ווען מען איז אין כעס גאר אויף עמיצען אנדערש, — געה אליין אין הויז, איך בעט דיך. פריהער מוז איך דעם טויטען פערד אין דער ערד פערבעהאלטען.

דער אלטער האט שוין געזעהען אז ער וועט ניט געהן און אוועק אין הויז אריין, אליין.

דוד האט אפגעזוכט א רידעל און א גראבאייזען און איז אוועק צו דער נאהענטסטער לאנקע, וועלכע איז געווען פערשטעלט פון וועג מיט דער הויז, און האט אנגעהויבען צו גראבען די גרוב.

ער האט געגראבען מיט כעס. פריהער מאכענדיג לויז די ערד מיט דעם גראב־אייזען און נאכדעם ארויסגעווארפען די געלבליכע ערד מיט דעם רידעל אויף איין זייט פון גרוב.

גראבענדיג מיט דעם גראב־אייזען, האט ער איהם הויך פערווארפען איבער זיין קאפ און איהם נאכדעם ארונטערגעלאזט צו דער ערד מיט איין גלייכער בעוועגונג, אזוי אז דער שפיץ האט זיך איינגעביסען אין דעם הארטען קלעע. און ער האט געפיהלט, אז ער בייסט מיט זיינע צייהן די געבלאכע ערד.

וואס איז איהם געווען די שטומע ערד שולדיג?

שטומע ערד!

שולדיג זיינען מיר! ווייל מיר זיינען געמאכט פון א הויפען ערד.
מיר טרעטען מיט אונזערע פים אויף דיר, ערד.
מיר ציהען אונזער ברויט פון דיר, ערד.
און מיעדע קעהרען מיר זיך צוריק צו דיר, ערד.
און מישען זיך אוים מיט דיר און בעצאהלען דיר דיינם: —
דעם הויפען ערד פון וואס מיר זיינען בעשאפען געווארען!
דוד וואלדען האט א טיפען, לאנגען גרוב אויסגעגראבען.

עס איז שוין נאכט געווארען. ער איז נאך אלץ ניט אריין אין הויז עפעס אפעסען און האט זיך גענומען צו דער ארבייט.

דעם פערד בריינגען א גאנצען צום גרוב האט ער ניט געקענט:
דעם טויטען פערד איז אלץ איינס.

מיט א לאמטערען ביי דער זייט, האט וואלדען מיט א האק געהאקט גליעדער און שטיקער הארטע, בלאסע פלייש פון טויטען פערד און זיי אריינגעווארפען אין גרוב אריין.

צום לעצט האט ער אין זיין האנד געשלעפט דעם קאפ פון פערד, און אין דער אנדערער האט ער געטראגען דעם לאמטערן.

דעם קאפ אריינגעווארפען מיט כעס. דעם לאמטערן אוועקגעשטעלט ביי דער זייט פון גרוב.

האט זיך ארומגעקוקט. זיך אוועקגעזעצט אויף דעם בערגעל פרישע ערד.

עס איז געווארען א טיעפער אויסגעשטערנטער אבענד און עס האט זיך נאר געהערט א שטילער זום־זום אין דעם ווייטען, אפענעם האריזאנט.

ווי א טיעפע, גרויסע שיסעל איז זיך געשטאנען די גאנצע וועלט.
אויף דעם דנא פון שיסעל שטעהט א לאמטערן און שלאגט אפ א קליין ראזאווע ליכט. און א מענש זיצט מיט זיין קאפ אריינגענעמען צווישען זיינע קניה און מיט די הענט אריבערגעווארפען איבער זיין האלז.

פאר וואלדענס אויגען איז אויפגעשטאנען: ווען ער איז נאר וואס געבוירען געווארען, האט מען איהם אריינגעלעגט אין א גרויסע שיסעל וואסער און ער האט דערפיהלט דאס ערשטע מאל, אז ער איז אויף עפעס א נייער וועלט.

א לייכטער דראזש איז דורכגעגאנגען זיינע ביינער.
די טיר פון הויז האט זיך צופראלט און אין איינעם מיט דעם

ליכט פון הויז, וואָס איז געלאָפֿען איבער דער ערד, איז אויך אַ שטימע נאָכגעקומען:

— דוד, מאַך שוין דאָרטען אַ סוף. שוין אַזוי שפּעט.

וואָלדען האָט זיך אויפגעכאַפּט, פערשאָטען דעם גרוב. נאָכדעם זיך איינגעהערט אביסעל אין דעם שטילען זום־זום פון דער נאַכט.

אַ טראַכט געטהאָן:

— די ערד קריכט שוין און שטרעקט די אָרעמס נאָך דעם וואָס איהר קומט...

וואָלדען איז אוועק אין הויז אריין שוין גאָר אַן אַנדערער.

IX

קינדער, זאָלען זיי זיך שפּיעלען!

די וואָלדענס האָבען זיך צו־ביסלאַך איינגעפונדעוועט.

דעם גאַנצען ווינטער האָט דוד פאַרדיענט מיט זיין האַק. גע־ארבייט אין די גרויסע וועלדער, ביי דער זעג מיהל. ווילד הנאה גע־האַט פון זיין ארבייט. און אויך די „גיינג" האָלצהעקער האָבען איהם ליעב געהאַט פאַר זיין שווייגען און פאַר דער גוטער און געוויכטיגער האַנד, וואָס דוד האָט געהאַט.

עס איז געוועזען אין דוד'ס הענט עפּעס אַזוינס איינגעבוירענעס. ער האָט אויפגעהויבען די האַק איבער זיין קאָפּ מיט איין בעוועגונג, אָדער, ווי איינער פון דער „גיינג" האָט געזאָגט, גאָר אָהן אַ בעווע־גונג. דאָס הייסט אַזוי: ער טהוט אין דער גיך און ניט בעמערקבאַר אַ הויב די האַק איבער זיין קאָפּ. ניט ווי אַנדערע, וועלכע האָבען פריהער אַ שפּיי געטהאָן אין דער האַנד אריין און נאָכדעם זיך אַ כאַפּ געטהאָן און אַ דרעה געטהאָן מיט'ן קאָפּ און אויפגעהויבען די האַק.

זיין האַק האָט זיך אַלע מאָל אריינגעביסען אין בוים אריין מיט דעם גאַנצען שטאָהלענעם שאַרף. און האָט ער געוואָרפען זיין אויג אויף איין אָרט, איז די האַק שוין אהין באַלד געפלויגען און זיך ניט אָפּגענאַרט.

און אַז ער האָט דעם בוים אַרונטערגעהאַקט, איז דער סטאָמפּ געבליבען מיט אַ רונדען, גלאַטען פּליאַם, אַזוי ווי מיט אַ הובעל אָפּ־געהובעלט.

און צו די אַלע איינגעגשאַפּטען האָט ער נאָך געהאַט אַזאַ גוטען אויג, אַז מיט איין בליק האָט דוד געקענט וויסען וואוהין דער בוים וועט מוזען פאַלען, אַז מען וועט איהם אונטערהאַקען.

און איין מאָל האָט ער גאָר געוויזען אַ קונץ און אומגעוואָרפען אַ גאַנצען ריידעל מיט בוימער דורך דעם, וואָס ער האָט איין בוים צו זיי אומגעוואָרפען.

עס איז געווען אין יענער צייט, ווען די זעג־מיהל האָט זיך אַריינגעכאַפּט אין די ניי־ענגלענדער וועלדער און געשניטען פון די שעהנסטע בוימער און דעמבעס, ברייטער און שפּאַלען.

האָט דוד געלד פּערדינט.

פון דעם און אויך פון דעם ביסעל, וואָס זיינע עלטערען האָבען מיט זיך געבראַכט פון שטאָדט, איז געווען גענוג אויף דעם אָרימען ביסען ברויט און דערצו האָט מען זיך איינגעקויפט אַלע מאָל עפּעס אַן אַנדער זאַך צום רעמענענט.

דאָס האָט מען געקויפט אַ קוה און שפּעטער האָט מען געקויפט אַ אַקער, און נאָך שפּעטער, אַז די שנעען זיינען אַרונטער פון די פעלדער, האָבען די וואַלדענס געקויפט אַ פערד.

אַלע אָבענד איז דוד אַהיים געקומען פון די ווייטע, וועלדער און מיט זיך געבראַכט דעם רעש פון יענע גרויסע קיילעכדיגע זעגען אין דער מיהל און דעם ריח פון זעגאַכץ אין זיינע קליידער. און ווי אַ מיעדער גרויסער ריעז, וואָס האָט זיך געשלאָגען מיט גראָבע און הויכע בוימער און האָט זיי אַלע ביינעקומען, האָט דוד געפּלאַפּעלט האַלב פערשלאָפען און האַלב שמייכלענדיג. אַלע אָבענד נייע זאַכען.

און אין פריה מאָרגען פלעגט ער אוועקגעהן אַ פרישער און אַ פרעהליכער, און, געהענדיג, דיינקען, פאַר וואָס זיינע עלטערען בלייבען איבער אין דער היים, פאַר וואָס זיינען אַלע מענשען ניט אייביג יונג, און פאַר וואָס זאָלען אַלע אין הויז ניט אויפשטעהן אין דער פריה און נעהמען זייערע העק איבער די אַקסלען און געהן אַזוי הויך אויפשטעלענדיג זייערע קעפּ און זיך וויעגען שטילערהייד צווישען בוימער און לאָנקעס און שפּרינגען איבער פלויטען און ריטשקאַלעך און ניט וועלען קיינעם שטערען די מאָרגענדיגע רוה, געהן אַזוי שטיל און וויעגענדיג.

אַזוי איז זיך געלאָפען דער ערשטער ווינטער אין דאָרף ביי די וואַלדענס.

דוד איז געגאַנגען אין די ווייטע, גרויסע וועלדער אַלע אין דער פריה און אהיים געקומען אין אָבענד. פערגעסען אין טוידטען פערד און אַלע מאָל זיך דערמאָהנט און געכאַפּט א קוק אין דער ווייטקייט צו דעם פּאַס ים.

ער האָט גאָט געבעטען, אז קיין אַנדערער זאָל אָט יענעם פּאַס פון ים ניט באמערקען.

עס איז ביי איהם געוועזען, ווי דאָס מאַטעריאַל פאַר א גרויסע, וואונדערשעהנע לעבענס ווערק, אויף וועלכען דאָס אויג, וואָס איז געבוירען געוואָרען צו זעהען, קוקט אַלע מאָל פון ווייטען און צו ביסלעך. און עס זעהט היינט דאָס, וואָס ער האָט נעכטען ניט געזעהען.

אַזוי האָט דוד געקוקט אויף דעם פּאַס ים אין דער ווייטקייט און עפּעס דערפון ביי זיך אַלע מאָל בעהאַלטען.

און א גאַנצע וואָך געאַרבייט אין די וועלדער. און דוד׳ס עלטערען האָבען זייערע טעג אַלע מאָל מיט עפּעס אנדערש אויסגעפילט.

זיינען זיי אַרויסגעגאַנגען אויף א שפּאַציר איבער די לאָנקעס. בעטראַכט און אָפּגעמאַכט, אַז דאָ וועט מען פערזייען קאָרן און דאָרטען וועט מען פערזעצען א גאָרטען. און מאַן און ווייב האָבען זיך געקריגט. זי האָט געזאָגט, אַז א גאָרטען האָט זי ליעב נאָהענט פון הויז, וועט זי קענען אי קאָכען אָנבייסען און זיך אויך אַרויסכאַפּען עפּעס טהאָן ביים גאָרטען. ער האָט אָבער בעוויזען, אַז דער גאָרטען בעדאַרף זיין ווייט פון הויז. און ער ווייסט וואָס ער רעדט. געהאַלטען פעלדער און פּאַסעסיעס.

אָבער זיי זיינען גאָר אוועקגעגאַנגען אין זייער וועלדעל אריין און בעטראַכט יעדען בוים. און עס האָט אמאָל געטראָפען, אַז זיי האָבען געפונען אין וואַלד א ווילדען פרוכט בוים. זי האָט תמיד געלייקענט, אַז דאָס איז ניט קיין פרוכט בוים, כאָטש דער אַלטער וואַלדען האָט עס דערוויזען מיט דעם, וואָס אויף די נאַקעטע צווייגען היינגט נאָך א פערטריקענט עפּעלע און אויף דער ערד אַרום דעם בוים וואַלגערען זיך נאָך א סך אַזוינע פערטריקענטע עפּעלעך.

דאָס האָט זיי געבראַכט פרייד אין הויז אַריין. און אין אָבענד, אַז זייער זוהן איז אהיים געקומען, האָט דער פאָטער תמיד אויסגעכאַפּט און פריהער דערצעהלט דוד׳ן פון דעם גליק, וואָס זיי האָבען אין דעם ווילדען וואַלד. „איין עפּעל בוים !...“

האָט שוין די מוטער ניט געקענט איינהאַלטן זיך און איז אריין אין די רייד און צוקלאַפּט די גאַנצע פרייד, ווי מען צוברעכט פּלוצים און ניט ווילענדיג אַ גלעזערנע זאַך. וואָס איז זיך דאָ צו פרעהען מיט אַן עפּעל־בוים, אַז ער וואַקסט אין וואַלד?

דוד האָט אויסגעהערט וואָס זיינע עלטערן האָבען געזאָגט, און זיך געשאָקעלט אויף דער וויעג־שטול, מיט זיין קאָפּ אריבערגעוואָרפען איבער דעם ווענטעל פון שטול און האָט געשמייכעלט אַזוי ווי אַ פאָטער, ווען זיינע קינדערלאַך דערצעהלען פאַר איהם עפּעס זייערע אַ מעשה.

אַזוי איז געגאַנגען די וואָך. נאָר אַז דער שבת איז געקומען, האָט אָנגעהויבען צו ווערען ענג און אומעטיג.

דוד האָט ניט געאַרבייט שבת און זונטאָג. אין די צוויי טעג האָט ער ניט געהאַט מיט וואָס אויסצופילען. געלעזען, געגעסען און געלשאָפען.

שבת האָט זיך דער אַלטער וואַלדען געשאָקעלט אַ גאַנצען טאָג איבער זיינע ספרים, און מיט זיינע געזאַנגען געפּרופט פערשרייען דעם אומעט.

די מוטער האָט געלעזען, אין אַ ווינקעל פון הויז ביי אַ פענסטער, דעם דייטש חומש און דעם קב הישר און אַלע מאָל זיך צוואוויינט אי־בער עפּעס אַ טרויעריגע מעשה אין יענע ספרים.

נאָר ענגער און אומעטיגער איז געוואָרען, ווען דער אַלטער וואַל־דען איז פּלוצים געבליבען זיצען, ווי אַ שטומער, ביי דעם אָפענעם ספר, און אריינגענומען זיין קאָפּ צווישען זיינע הענד, און אַלע מאָל ארויסגעלאָזען פון זיין מויל נאָענעדע, ניט פאַרענדיגטע קלאַנגען, און זיי געוואָרפען איבער דער גאַנצער הויז.

און די מוטער האָט אָנגעשריגען אויף איהם. וואָס וויל ער האָ־בען פון זייער לעבען? זאָל ער לערנען זיינע ספרים און וויינען פאַר זיך אליין. אָדער זאָל ער געהן אַביסעל שפּאַצירען, זעהען אַ מענשען.

זיי זיינען נאָך צו קיינעם ניט געגאַנגען צו גאַסט.

נאָר אַזוי ווי זיי זיינען געוועזען נייע מענשען און ניט לאַנג פון שטאָדט, און אַזוי ווי דוד'ס נאָמען איז שוין געוועזען אין אַלע מיילער, אַז ער איז אַ יונג, וואָס ווייסט, ווי אַזוי צו האַלטען אַ האַק אין זיינע הענט, האָבען זיך איינמאָל אין אַ שבת נאָכמיטאָג צונויפ־

גענומען די שכנים מיט זייערע קינדער און געקומען מיט א וויזיט צו די וואַלדענס.

דוד איז דעמאָלט געלעגען אין זיין צימער אויף דעם בעט און גערוהט.

אַז ער האָט דערהערט א רעש און א גערודער פון ביינקלאַך אין גרויסען עס־צימער, האָט ער זיך פון בעט אויפגעהויבען, אָנגעטהאָן זיין וויסען ברייט־ברימיגען הוט און איז שטיל אריין אין הויז אריין, זיך מיט איטליכען געגריסט מיט זיין האַנד; דערביי האָט ער איט־ליכען געשמאַק און שטארק א דריק געטהאָן די פינגער און זיך אוועק־געזעצט ביים טיש שטיל און שווייגענד.

צווישען די געסט איז אויך געוועזען מר. וויינבוים מיט זיין פרוי און זייער מיידעל אסתר.

אסתר האָט עפּעס אַזוי פיעל געפּלאַפּלט. ניט געלאָזען קיינעם קיין וואָרט אויסריידען און דערביי האָט זי זיך געקייקעלט פון גע־לעכטער און אלע מאָל, ווי אָנפּאַלענדיג פון דער זייט, נאָר אונפּלוצים עפּעס א פרעג געטהאָן ביי דוד וואַלדען.

דוד האָט זיך ארויסגעדרעהט פון א גראָדען ענטפער א מאָל קלוג און אַן אַנדער מאָל אוימגעלומפּערט און נאַריש.

אסתר איז געזעסען ביים טיש, ווי ביי איהר מאַמען אין דער היים. מיט ביידע הענט האָט זי זיך געשפּיעלט אויף דעם געפּלאָכ־טענעם קאָלירטען טישטוך און אויף יעדען וואָרט, וואָס זי האָט ארויס־בעקומען פון דוד וואַלדען, האָט זי עפּעס אַזוי גוט און אָהן אויפהער געלאַכט, אַז דער גאַנצער עולם האָט זיך מיט דעם אָנגעשעטעקט און אויך מיטגעלאַכט.

און פון דעם אליין האָט זי זיך צוריק אָנגעשטעקט און וויטער געלאַכט. און זיך געדרעהט אויף דעם ביינקעל, אהין און אהער און מיטגעשלעפּט דאָס טישטוך. און געמוזט אלע מאָל זיך אויפהויבען און אריבערבויגען איבער דעם טיש דאָס טישטוך צו פערשפּרייטען.

און געוויזען דוד וואַלדען איהרע קורצינקע הענטלעך מיט איהר רונדען האַלז.

דוד איז געזעסען ביים טיש און שווער געשוויגען קוקענדיג מיט זיינע אויגען ווי פאַר זיך אליין.

די געסט זיינען אוועק אַנקוקען די צימערען. צופראָלט טירען. מען האָט בעטאַפּט אַלע ווענט און בעוואונדערט דאָס ריינקייט און

געריהמט די הענט, וואָס האָבען אַזוי שעהן די ווענט באַקלעפּט מיט אַזוינע צוגעטראָפענע שפּאַלירען.

נאָך דעם געטרינקען אַרום טיש שבת׳דיגע טהעע און געקוויקט זיך מיט דעם גרויסשטאָדטישען „איינגעמאַכץ״, וואָס די אַלטע מרס. וואָלדען האָט דערלאַנגט צום טיש.

דוד וואָלדען האָט זיך איינגעהערט צו דעם אַלעמען און זיך שווער געפיהלט פון דעם גלעכטער, וואָס אסתר האָט אַלע מאָל פון איהר מויל, אַזוי ווי פון אַ פייער ראַקעט, אַרויסגעשאָסען. און גע־שווינגען.

צו האָט ער ניט געלאָזען זיך אַריינציהען אין דעם קרייז פון דער דאָזיגער נאַנצער מענשען פאַמיליע. איינער צו דעם אַנדערען גלייך. ווייסען איינע דעם אַנדערען. דערצעהלען אַזוינע זאַכען, וואָס אַלע ווייסען, שוין אפשר צום הונדערטען מאָל און האָבען אפשר נאָר קיין בעזונדערע מעלות און חסרנות און זיינען געוועזען פאַר דוד׳ס נייעם און פרעמדען אויג ווי אַ קנויל קליינע הילפלאָזע חיה׳לאַך, וועמען די מוטער האָט איבערגעלאָזען אין אַ גרוב אין טיעפען וואַלד. זיי רייַ־סען איינער דעם אַנדערען און אָט בעלעקען זיי זיך און ווילען קיינ־מאָל איינס דאָס אַנדערע ניט קענען אויפּפרעסען.

צו האָט ער ניט געהאַט פון וואָס צו ריידען.
דאָס האָט קיינער ניט געקענט ווייסען.
און מען האָט אפילו ניט בעמערקט אַזאַ זאַך:

אַלע געסט האָבען זיך געזעגענט און אַלע צוזאַמען אַרויס פון הויז. די וואָלדענס האָבען אַרויסבעלייט זייערע געסט ביז צו דעם וועג.

און אַזוי זיינען זיי געגאַנגען אין דער מיטען און אַלע געסט האָ־בען זיי אַרומגערינגעלט און מען איז געוועזען פערטהאָן אין אַ גע־שפּרעך, ווי עס טרעפט אָפט, אין אַזאַ געשפּרעך, וואָס הויבט זיך ערשט אָן ווען צווישען מענשען ווען זיי בעדאַרפען זיך באַלד צו־שיידען.

אסתר איז פערלאָפען פון אונטען און אַרונטערגעכאַפּט דוד׳ס ווייכע הוט, זי אָנגעטהאָן אויף איהר קאָפּ און איז אַוועקגעלאָפען מיט דעם וועג.

דוד איז איהר נאָכגעלאָפען. און ווי זי האָט נאָר דערפיהלט, אַז דוד איז נאָהענט פון איהר האָט זי זיך אַ דרעה געטהאָן אָן אויסגע־

בוינענע און מיטביידע הענטלעך אין דער לופטען, און איז אוועק געלאפען א שטיק וועג אויף צוריק.

זי איז געשפרונגען ביים זייט פון דעם וואלד, וואו עס איז גע־ווען אנגעווארפען שטיינער און אלטע איבערגעפוילטע צווייגען, ניט פערפעהלט איין שטיין, וואו זי זאל זיך ניט ארויפשטעלען מיט איין פוס, זיך ארומקוקען און אויסבויגענדיג זיך מיט איהרע צולאז־טע הענט, ארונטערשפרינגען און אוועקלויפען ווייטער.

דוד איז געבליבען שטעהן אביסעל אין מיטען וועג און ניט גע־וואוסט וואס ער זאל טהאן.

נאר אז זיינע עלטערען מיט די געסט ארום זיי, זיינען צונע־קומען נעהענטער צו איהם, און אז מען האט אויף איהם א קוק גע־טהאן און דערזעהן זיינע צואווארפענע האר, וועלכע זיינען געלעגען אויף זיין שטערען ווי שטיקער שווארצע בלאטע, האט זיך מר. ווייג־בוים אומגעדרעהט און געזאגט:

— קינדער! זאלען זיי זיך שפיעלען!

דעמאלט האט זיך דוד געכאפט אז מען קוקט אויף איהם אפשר מיט טויזענד אויגען, ער האט פערשארט זיינע צואווארפענע האר און איז אוועק אניאגען אסתר׳ן.

אסתר איז געשטאנען אויף א גלאטען און גרויסען שטיין, וואס איז געלעגען ביים זייט פון׳ם וועג. זי האט זיך געשאקעלט, ווי א דראט־געהערין, אלע מאל פערווארפען מיט׳ן קאפ, אויסציהענדיג איהר קורצען האלז, און איז זיך פערגאנגען אין א געלעכטער.

דוד איז צוגעלאפען, זי אנגעכאפט ביי איהרע הענט.

אסתר האט ניט געקענט און אפשר ניט געוואלט אויסמיידען און איז ארויפגעפאלען אויף דוד׳ן.

נאכדעם זיינען זיי שוין געגאנגען מיט׳ן וועג, ענג געשלאסען אסתר אין דוד׳ן און דוד אין אסתר׳ן.

דוד האט זיך געבעטען ביי איהר, אז ער בעדארף באלד צוריק אהיים געהן.

אסתר וויל אז ער זאל אריינגעהן איצט צו זיי אין הויז אריין, אזוי וויל זי.

זאל איהם ניט ארען, וואס ער טראגט אזוינע פראסטע קליי־דער. זי ווייסט אז ער האט וואס אנצוטהאן, אבער זי האט ליעב די גראבע, שטארקע שיך זיינע און דעם בלאהען, קארטענעם אנצוג מיט די מעשענע קנעפ.

דוד'ס האַנד האָט זיך דערווייל געוואַרעמט אונטער אסתר'ס אָרעם און אסתר האָט געהאַלטען אין איהר האַנד די פינגער פון זיין צווייטער האַנד.

ביים טויר פון וויינבוים'ס הויז האָבען זיך אַלע געזעגנט. די וואַלדענס און די איבריגע זיינען אוועק צוריק אַהיים. מען האָט זיך געוואונשען פון דאָס שענסטע וואָס עס איז נאָר פאַראַנען אויף דער וועלט און אַלע מיט אמאָל גערעדט.

דוד האָט ארויסגענומען זיין האַנד פון אסתר'ס אָרעם און גע־וואָלט אוועקגעהן אַהיים.

אסתר האָט איהם אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענטלעך, ווי מיט זילבערנע צווייננגלאָך, און איהם ניט אָפּגעלאָזען.

האָט דוד געמוזט נאָכשרייען צו זיינע עלטערען, אז ער וועט שפּעטער אהיימקומען און איז מיט ניט זיכערע און שטילע טריט פון זיינע גרויסע שטיוועל אריין דאָס ערשטע מאָל צו די וויינבוימס אין הויז.

אויפ'ן וועג איז מרס. ראָזענבערג, די ערשטע שכנה, מיט די וואַלדענס געוואָרען זעהר רעדעוודיג, געוואָרען נאָהענט מיט זיי און געזאָגט, אז אזוי שנעל ווי זי קומט נאָר אהיים, שיקט זי איהרע צוויי גרויסע מוידען אוועק צו די וויינבוימס, זאָלען זיך די קינדער אָפּלע־בען צווישען מענשען.

דוד'ס מוטער האָט אָנגעקוקט די קליינטשיגע, גראָבעטשקע מרס. ראָזענבערג, מיט גרויסע, פערוואונדערטע אויגען און ניט פערשטאַנען צו וואָס זי דאַרף דאָס איהר דערצעהלען אז זי וועט שיקען איהרע מוידען צו די וויינבוימס.

דער אַלטער וואַלדען איז זיך געגאַנגען און אונטערגעברומט עפּעס אַ פרעהליך מאָטיוועלע און געקוקט אין אַלע עקען פון דעם בלאַסליכען הימעל, זיך נעקוויקט מיט דעם לייכטען פרעסטעל וואָס האָט זיך ארונטערגעלייגט צו דער ערד, און פּלוצים אַ זאָג געטהאָן צו זיין פרוי:

— מיר זיינען, ווייזט אויס, נאָך גאָר גוטע נאַראָנים. לאָזען איבער אַ הויז מיט אַלעם אַליין, אויף הפקר.

זיין פרוי האָט זיך אַ כאַפּ געטהאָן און ווי אָנגעהויבען צו געהן מיט שנעלע טריט.

מרס. ראָזענבערג האָט זיך ארייננעמישט, אַז דאָ מעג מען אי־בערלאָזען אַלעס און קיינער וועט עס ניט אוועקנעהמען, דערפאַר ווייל איטליכער האָט גענוג זיינע אייגענע זאכען. און אויב איינער האָט זילבער און גאָלד און דער אנדערער האָט נאָר האָלץ און זאמד איז דאָס אַלץ איינס פון גאָט...

X

זי הייסט אויך אסתר

דער ווינטער איז אוועק און עס איז געקומען צולויפען דער קליי־נער, יונגער פריהלינג און האָט זיך בעזעצט אין די וועלדער פון טשיי־פעל הילל.

בייטאָג האָט ער געברענט די איבערגעטריקענטע, אַלטע, צונויפ־געפּלאָנטערטע צווייגען, און די וועלדער זיינען געוואָרען וואס אמאָל דורכזיכטיגער און דער שנעע וואָס איז געלעגען ערגעץ פערבעהאַל־טען, האָט זיך אין גאַנצען צולאָזען און געשמאָלצען אין לאַנגע, גע־דרעהטע ריטשקעלעך.

אין אבענד איז דער יונגער פריהלינג געזעסען אַ שטומער און זיך איינגעהערט ווי זיין פויגעל האָט געזונגען דאָס ליעדעל פון וויפּ־פּור־וויל — וויפּ־האָ־וויל...

און די ריטשקעלעך אין וואלד זיינען אנטלאָפען, זיך געגאָסען איינער אין אַנדערען און זיך אָנגעכאַפּט איינאיינעם און געקראָכען איבער די שטיינערנע סקאַלעס, בארג אראָפּ, אין טהאָל אריין, אין דעם לאַנגען, ברייטען טהאָל, וואָס זיינע וואַסערען בעגעגנען זיך מיט דעם ים.

דוד וואָלדען האָט אויפגעהערט צו ארבייטען אין די ווייטע, פרעמדע וועלדער און זיך אַ נעהם געטהאָן צו זיין אייגענער ארבייט אין דער היים.

און דעם ערשטען טאָג האָט ער געהאַט אזא איבערלויף.

ער קומט ארוים פון הויז גאַנץ פריה און דערזעהט, אַז פרעמדע קיה פּאַשען זיך אויף זיינע לאַנקעס. האָט ער זיי אָנגעהויבען צו טרייבען, ווילען זיי ניט געהן, גלייך ווי מען האָט זיי אין דער היים אָנגעזאָגט אַז זיי זאָלען זיך ניט לאָזען ארויסטרייבען.

האט ער ארויסגערופען זיינע עלטערן און אלע צוזאמען האבען קוים, קוים די קיה פערטריבען אין וואלד אריין.

פון וואלד זיינען די קיה אוועק מיט א שמאלען שטעגעלע. דוד האט זעהר געוואלט וויסען פון וואנען די קיה זיינען געקומען.

איז ער אזוי נאכגעלאפען די פרעמדע קיה, ביז מען איז צוגעקומען צו א דראטענעם פלויט, וועלכען די קיה זיינען אריבערגעשפרונגען איינע נאך דער אנדערער.

דוד איז צוגעקומען צום פלויט און האט זיך דערשראקען.

ביי איינעם פון די סלופקעלעך פון דראטענעם פלויט איז געשטאנען א מיידעל מיט פערקאשערטע ארבעל און צולאזענע לאנגע האר.

— זיי זאלען נאר אויס׳פגר׳ן, שפרינגען אריבער דעם דראטענעם פלויט — האט דאס מיידעל געזאגט און איז פערפלאמט געווארען.

דוד איז נאך ניט געקומען צו זיך פון דער איבערראשונג און האט זיך ארומגעקוקט פון אלע זייטען, ווי ער וואלט זוכען נאך א לעבעדיגען מענשען, אז דאס מיידעל האט זיך צוגערוקט נאהענט צו דעם פלויט און האט אוועקגעלעגט איהרע נאקעטע, רויטליכע הענט אויף דעם דראט און שמייכלענדיג געזאגט:

— איהר דערקענט מיך שוין ניט?

— ניין. מיר דאכט, איך זעה אייך דאס ערשטע מאל.

— געדענקט איהר ניט, אז איך מיט מיין שוועסטער זיינען געוועזען ביי די ווייגבוימס אין הויז, דעמאלט ווען איהר זיינט געוועזען...

— וואס זשע טהוט איהר דא?

— פון דער זייט פלויט איז מיין טאטענס פארם. איך האב פערשטאנען, אז אונזערע קיה זיינען ביי אייך אין שאדען, בין איך אליין שוין געלאפען זיי אפטרייבען. איהר האט מיר איינגעשפארט א שטיק וועג.

— אזוי, קומט דאך מיר א דאנק. נאר ווארט בעסער אויף מארגען, וועט איהר מיר שוין אפצאהלען אינאיינעם, ווייל אויב איך וועל אייערע קיה כאפען ביי מיר אויף דער לאנקע נאך אמאל, וועל איך זיי איינשפארען אין שטאהל און זיי געבען עסען...

— איהר וועט פערשפארען מיינע קיה — האט דאס מיידעל זיך ניט געלאזען איינריידען און ארויסגעשטעקט איהר צינגעל צווי-

שען די קליינע ליפעלעך. — וואָס בין איך שולדיג, אז די קיה שפּרינ־
גען איבער דעם דראָטענעם פּלויט?
— בין איך שולדיג. אָבער זאָגט מיר ווי מען רופט אייך. לאָמיך
כאָטש וויסען וועמעס קיה איך האָב געטריבען.
— איך הייס אויך אסתר, ווי וויינבוים׳ס מיידעל... — האָט
דאָס מיידעל געזאָגט, שאָקלענדיג מיט איהר קאָפּ און גרוים מאכענ־
דיג איהרע אויגען — און מיין פאָטער הייסט מר. ראָזענבערג.
— אסתר, נעהמט אַרונטער אייערע הענט פון דעם דראָט, איהר
וועט זיך נאָך צושטעכען די הענט — האָט דוד פּלוצים געזאָגט,
האַלב אין ערנסט און האַלב אין שפּאַס.
— מיינע הענט האָבען ניט קיין מורא. איך בין דאָ אויפגע־
וואקסען אויף דעם שטעכיגען דראָט.
— וועט איהר נאָך לאָזען אייערע קיה געהן צו אונז אין שאָ־
דען?
— איך וועל זיי זאָגען אז זיי זאָלען ניט געהן.
— טאָ געהט און זאָגט זיי.
— דאָ, פון דער זייט פּלויט, איז מיין טאַטענס פארם, און
איך קען שטעהן אָט דאָ וויפיעל איך וויל.
— שטעהט.
— איך פרעג ביי אייך ניט.
— זיינט איהר, הייסט עס, געוועזען אין וויינבוים׳ס הויז מיט
מיר צוזאמען.
— איך געדענק שוין ניט.
— מיט אייער קליינער שוועסטער זיינט איהר געוועזען, א
שעהנערע פון אייך.
— איך פרעג ניט קיין מיינונג.
— אָבער איהר זיינט היינט עפּעס מעהר רעדעווודיג ווי דע־
מאָלט.
— אויב איך האָב דעמאָלט געשוויגען האָב איך געוואוסט וואָס
איך טהו.
— זיכער. איהר האָט זיך געשעהמט.
— איך שעהם זיך קיינמאָל ניט, סא ליגען! — איז שוין דאָס
מיידעל געוואָרען אויפגעבראכט און געקלאפּט מיט א פויסט אין

רעם שטייף אנגעצויגענעם דראָט פון פּלויט. דער דראָט האָט אַ ברום געטהאָן און די סלופּעקלעך האָבען אַ ציטער געטהאָן.

— דאָ אין וואַלד, זיינט איהר אַ שטאָלצע — האָט דור שוין אַליין ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען.

— יענע איז אַ שטאָלצע... איך בין אַ פּראָסטע, ווי מיין מאַמע איז אַ פּראָסטע.

— ווער איז יענע, וואָס איז שטאָלץ?

— איהר ווייסט שוין. אויב ניט, וועט איהר שוין שפּעטער וויסען.

— אינטערעסאַ־אַ־נט.

— איך האָב אויף אייך רחמנות.

— כאַ־כאַ־כאַ!

— ניט איינעם האָט זי שוין אָפּגעדרעהט דעם קאָפּ.

— ווער איז זי?

— איהר ווייסט שוין. איך ווייס, אַז איהר ווייסט שוין...

— איהר ווייסט אַז איך ווייס, אַז איהר ווייסט ניט, דאָס וואָס איך ווייס ניט.

— איך בין דעמאָלט געזעסען און געשוויגען. איך האָב מיין שוועסטערל אויסגעקניפּען שטיקער פּלייש אונטערן טיש צוקוקענדיג ווי אַזוי זי האָט איבער אייך געשפּינען אַ געוועב.

— איך פּערדריסט, פאַר וואָס איהר קענט ניט שפּינען.

אין דער מיידעל'ס אויגען האָבען זיך אוועקגעשטעלט טרערען. זי איז געוואָרען בלאַס ווי שנעע.

— אַז איך וועל וועלען, וועל איך אויך קענען שפּינען ווי אַ שפּין שפּינט איהר געוועב.

— פאַר וואָס ווילט איהר ניט?

— ניט מיט אייך.

— איידער איהר ווילט ניט שפּינען אייער געוועב מיט מיר, פּערגעסט ניט, אַז אייערע קיה זאָלען ניט קומען מעהר צו מיר אין גאַסט — האָט וואַלדען געזאָגט מיט אַ בייזליכען טאָן. ער האָט זיך אומגעדרעהט און איז אוועק צוריק אַהיים מיט דעם שמאָלען שטעגעל פון וואַלד.

נעהענדיג מיט דעם קרומען שטעגעלע האָט ער זיך איינגעקוקט אין די קליינע, נידריגע בוימעלעך פון ביידע זייטען און דערזעהן, אַז זיי הויבען שוין אָן ארויסצולאָזען קנאָספּען און פון די קנאָספּען

קריכען פאמעלעך ארוים גרינענקע שפּיצעלעך פון וועלכע עס וועט וואַ־רען בלעטלאך.

און אויף די גרויסע, הויכע ביימער איז נאָך גאָר ניט געווען קיין גרינע צייכענס פון אויפשטעהן.

א גרויסער בוים אײַלט זיך ניט. שטעהט דערווייל פערטראַכט און הערט זיך איין...

עס איז איהם פלוצים קלאָהר געוואָרען, אז די ראָזענבערגס שי־קען, מיט א שלעכטען מיין, זייערע קיה צו איהם אויף די לאַנקעס, און עס מוז ערגעץ זיין א לאָך אין דעם דראָטענעם פּלויט, דורך וועל־כען די קיה ווערען רוהיג און אָהן צער דורכגעטריבען.

אהיימקומענדיג האָט ער אויסגערעדט זיינע עלטערען אז מען דאַרף ניט זיין אין כעס אויף א שכן. מאַלע וואָס עס קען טרעפען.

עס איז דאָך ניט מעהר ווי א קוה, האָט די בהמה דערשמעקט, אין פריהלינג, אז עס איז ערגעץ דאָ א גרין גרייזעלע, וועט זי נאָך דעם לויפען אויף מיילען ווייט, וועט זיך איינמיעדען און עס קען זיין ביז זי וועט קומען צו דעם גרינעם, נייעם גרייזעלע, וועט זי ערגעץ אין וועג פאַלען פון די פיס. דערפאַר איז דאָס א בהמה...

עס האָט דוד'ן גענומען א גאַנצען טאָג אָפּצוריייניגען די לאַנקע, וועלכע ער האָט געוואָלט פעראַקערען. נאָכדעם האָט ער אָנגעגרייט דעם אקער און אָנגעשאָטען דעם פערד א בעסערען מאַלצייט און מיט דעם גערעדט אזוי גוטמוטיג און קינדעריש:

— פערדי, מאָרגען אָוים דעהען אַטערען...

און דאָס פערד געגלעט איבער'ן האלז און עס צערטליך געקלאַפּט מיט זיינע הענט איבער די קליפּעס אויף וואָס דאָס פערד האָט גע־ענטפערט, דרעהענדיג מיט זיין עק, א שמייסטהוענדיג דוד'ן אין פּנים אריין.

אויף מאָרגען.

די פרעמדע קיה זיינען ווייטער דאָ צונאַסט.

דוד איז געוואָרען אַן אויפגעזאָטענער.

איז אריין אין הויז, איבערגערעדט מיט זיינע עלטערן, אָפּגע־מאַכט אז די פרעמדע קיה זאָל מען פערשפּאַרען, אז מען זאָל דעם דאָזיגען ראָזענבערג'ן אָפּשרעקען. איצט טהוען זיי ניט אזויפיעל שאָדען. אָבער אז מען וועט זיי איינגעוואָהנען, וועלען זיי קריכען שפּעטער אין דעם קאָרנפעלד אָדער אין גאָרטען.

זיינען די וואָלדענס אַרוים און אָנגעהויבען צו פערטרייבען די פרעמדע קיה צו זיך אין שטאַל אריין. קען מען פערשפּאַרען דעם ווינד?

מען איז זיך נוט אָנגעלאָפען ביז מען האָט דריי דאָרע, ביינער-דינע קיה אריינגענאַרט אין שטאַל אריין. די איבריגע זיינען זיך צו-לאָפען.

דוד האָט נאָכדעם, אַן אויפגערעגטער, איינגעשפּאַנט זיין פערד אין דעם אַקער, האָט די לייצעס פערבונדען ביים עק און זיי אריבער-געוואָרפען אַרום זיין האַלז, אָנגענומען מיט איין האַנד דאָס רעכטע הענטעל פון אַקער און אַ געשריי געטהאָן צום פערד, אַז עס זאָל געהן.

אַרויפקומענדיג צו דער לאָנקע האָט דוד זיך געפיהלט אַביסעל נערוועז און האָט עס ניט געוואָלט אַרויסווייזען צו זיינע עלטערן.

— דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבען אַקער איך.

נאָכדעם האָט ער געבעטען טאַטע-מאַמע אַז זיי זאָלען זיך אוועק-שטעלען אין דער לייג פון לאָנקע, כדי ער זאָל האָבען ציילכענס, נאָך וועלכע ער זאָל קענען מאַכען אַ גלייכען שניט אין דער ערד.

דאָס פערד איז ניט געוועזען צוגעוואָהנט צו אַזאַ אַרבייט.

דוד האָט שווער געאַרבייט. געהאַלטען מיט איין האַנד דעם אַקער, מיט דער אַנדערער האָט ער געהיט די לייצעס, מיט די אויגען געציעלט, אַז דעם פערד'ס קאָפּ זאָל זיין אין אַ גלייכער ליניע מיט זיין פאָטער און מוטער.

ער איז בענגאַסען געוואָרען מיט שווייס.

און די ערד האָט זיך געקלעפּט צו דעם אַקערמעסער.

אָבער זיין האַרץ האָט זיך געפרעהט, ווען ער איז צוגעקומען צום אַנדערען עק פון לאָנקע און געזעהן, אַז ער האָט אויפגעשניטען אַ גלייַ-כען פּאַס ערד.

טאַטע-מאַמע זיינען צוגעקומען. די מוטער האָט פערלייגט איה-רע הענד אויף דער ברוסט. דער פאָטער האָט פערלייגט זיינע הענט אויף הינטען.

אַלע דריי האָבען לאַנג געקוקט אויף דעם שוואַרצען, גלאַנציגען פּאַס ערד און גאָט געבענשט און זיך געפרעהט, און אין זייערע אוי-גען האָט זיך געשפּיעלט די זון.

„גאָט האָט געהאָלפען אויפצוציהען אַזאַ קינד ווי דוד“.

„גאָט האָט אריינגעגעבען אַ גוטען געדאנק צו קויפען אייגענע ערד.“

דער אַלטער וואלדען האָט זיך איינגעבויגען, אַ נעהם געטהאָן, ווי אַ שמעק טאַבאַק, מיט צוויי פינגער אביסעל ערד, עס צוריען און געזאָגט:

— די ערד איז גוט פאַר קאָרען.

XI

ליעבע מאַמע, זיי ניט ברוגז.

אין אָבענד איז געקומען צולויפען אַ מיידעלע, זיך אוועקגעשטעלט ביי דער אָפענער טיר פון וואלדען'ס הויז און מיט פערוויינטע אויגען און אַ וויינענדיג קול געפרעגט:

— האָט איהר ניט געזעהן אונזערע קיה?

אברהם וואלדען האָט זי ניט געקענט. האָט ער דאָס מיידעלע אויסגעפרעגט ווער זי איז און נאָכדעם געזאָגט:

— ביי אונז פאראן, מיידעלע. געה אהיים און היים שיקען אַ גרעסערען פון דיר.

— ניין, גיט מיר אָפּ מיינע קיה — האָט זיך דאָס מיידעלע בעליידיגט.

— ווי אזוי ווערסטו זיי קענען נעהמען? האָסט דאָך ניט קיין קעשענעס.

— ניין, גיט מיר אָפּ מיינע קיה — האָט שוין דאָס מיידעלע אָנגעהויבען צו וויינען — גיט מיר אָפּ מיינע קיה.

פרוי וואלדען איז ארויסגעקומען און דאָס מיידעלע בערוהיגט, אז זי וועט איהר אָפּגעבען די קיה. זי האָט דאָס מיידעלע אָנגענומען ביים הענטעל, אוועק מיט איהר אין שטאַל אריין און ארויס געלאָזט די פרעמדע קיה.

— אנטלויף אהיים, מיידעלע.

די דריי ביינערדיגע קיה האָבען זיך צוזאגט מיט פעריסענע עקען און ארונטערגעבויגענע קעפּ, אונטערשפּרינגענדיג אַלע מאָל און שטויסענדיג איינע די אַנדערע אין די פלאַנקען מיט די הערנער. דאָס מיי-

דערלע איז זיי נאָכגעלאָפּען א וויינענדיגע, און העט פון וועג האָט זיך נאָך געהערט איהר געוויין, ווי דער קלאַנג פון ווייטע גלאָקען.

דוד האָט אין שטאַל אריינגעבראכט דאָס פערד און אז ער האָט דערזעהן, אז די פרעמדע קיה זיינען שוין נישטאָ איז ער אוועק אין הויז אַן אויפגעבראכטער.

— וואס איז דאָס פאר א פיהרונג? וואו זיינען די קיה?!

— א קינד איז געקומען און געוויינט, האָב איך זיי ארויסגע־לאָזט.

— און וואס וועט זיין אז מאָרגען, אָדער איבערמאָרגען וועלען קומען צוויי קינדער און וויינען?

— וועט די מאמע טאקע אוועקגעבען זיי די קיה — האָט די מו־טער ווי זיך גערייצט.

— און איך האָב געמיינט, אז איך בעדארף אויך וויסען וואס עס טהוט זיך.

— משוגע'נער, די מאמע האָט ארויסגעלאָזט די קיה — האָט דער פאָטער געוואָלט בערוהיגען איהם.

— די מאמע? אזוי?!

מעהר האָט ער ניט גערעדט יענעם אבענד. אויף אַלעם האָט ער געענטפערט מיט א שאָקעל מיט זיין קאָפּ. די מוטער האָט געזעהן אז ער איז אַנגעכמורעט און האָט געטראכט, זאָל ער זיין וואס ער וויל זיך. זי האָט אויך עפּעס צו זאגען. א קינד וויינט, האָט דאָס קינד, א מאמע. בעדארף מען זיך דערבארעמען אויף דעם קינד.

דער פאָטער איז אָבער ארויסגעקראָכען, ווי מען זאָגט, פון זיינע נעגעל, און אליין ניט געוואוסט ווי אזוי אָנצוהויבען א געשפּרעך מיט זיין זוהן און דוד זאָל שוין אויך ווערען אריינגעצויגען און אָנהויבען צו רעדען.

וואָס מעהר ער האָט אָבער געפּרובט, אַלץ שטארקער איז ביי דוד געוואָרען דאָס געפיהל פון זיין אליין, און ער איז אוועק אין זיין צימער פריהער ווי תמיד, זאָגענדיג אין דער אָפענער טיר:

— איך אַקער און איך וועל זייען, וויל איך עפּעס האָבען צו שניידען.

אין זיין צימער האָט זיך דוד באלד אויסגעטהאָן, און אריינגע־לעגט אין בעט שלאָפען.

דאָס ווייבע בעטגעוואַנט האָט איהם אַריינגענומען אַזוי וואַרעם און ווייך.

ער האָט דערפיהלט אַ שווערע מיעדקייט אין אַלע זיינע ביינער. די פיס האָבען געברענט פון אַ גאַנצען טאָג אַרומגעהן נאָך דעם אַקער.

ווער עס אַקערט ווייסט אַליין ניט וויפיעל מיילען ער געהט אָפּ אין אַ טאָג.

דורך דעם שטיקעל אָפען פענסטער האָט אַ קיהל ווינטעל גע־בראַכט דעם ריח פון דער צואַקערטער ערד און דעם אַראָמאַט פון די נייע גראָזען אויף די לאָנקעס און דאָס ווייטע צושפּרייטע בענקעניש פון אַ פויגעל, וועלכער האָט געזונגען ערגעץ אין וואַלד זיין קליין ליעדעל : וויפּ־פּור־וויל, וויפּ־האָ־וויל.

דוד האָט ליעב געהאַט איינצושלאָפען מיט די טענער פון מוזיק און ער האָט איצט פון זיך אָוועקגעטריבען אַלע זיינע געדאַנקען, צו־נויפגעדריקט זיינע אויגען און ניט געוואָלט טראַכטען פון גאָר ניט.

ער האָט אָבער, ליגענדיג אַזוי אַ ווייַלע, זיך דערוואוסט, אַז ער שלאָפט ניט.

ליגען איז געווען אַזוי ווייך, ווי נאָר אַ מוטער קען דאָס בעט מאַכען ווייך פאַר איהר זוהן.

נו, ליגט ער זיך מיט צונויפגעדריקטע אויגען און טראַכט. די געדאַנקען זיינען ניט קיין גאַנצע, שפּרינגען, אָט זיינען זיי דאָ און אָט זיינען זיי שוין ווייט.

אַ מאַמע האָט ליעב איהר זוהן, זי מאַכט איהם דאָס בעט ווייך, אָבער פאַר וואָס איז זי היינט אָבענד געווען עפּעס גאָר אַן אַנדערע ?

און אָט דערמאָנט ער זיך אָן דער מיידעל ביים דראָטענעם פּלויט דאָרט אין וואַלד. ראָזענבערג׳ס מיידעל, און די ראָזענבערגס שיקען זייערע קיה אַז זיי זאָלען איהם טהאָן שאַדען.

און דער פּראָפעסאָר פון פּסיכאָלאָגי גראָבט קאַרטאָפלים און איהם האָט מען געדאַרפט פריהער אַ פרעג טהאָן אויב מען האָט גע־וואָלט קויפען ערד. אַזוי וויל ער. מען בעדאַרף צו איהם אַרונטער געהן. אַ מענש, אַן אינטערעסאַנטער עקזעמפּליאַר.

איצט, זאָל ער איהם זאָגען, דער פּסיכאָלאָג, פאַר וואָס מאַכט די מאַמע אַזוי ווייך דאָס בעט און איז פונדעסטוועגען אויף איהר זוהן עפּעס אָנגעטראָגען ? עפּעס הויבט זיך אָן אין איהרע בעוועגונגען אַ

קידער־ווידער רעגונג קענען איהר זוהן, און אזוי פּלוצים איז דאָס גע־שעהען.

און נאָך אמאָל ראָזענבערג'ס מיידעל... האָט זי רויטע הענט און גרויסע, ווי ביי אַ שמיעד. רייצט זיך מיט איהם אז זי הייסט אויך אסתר, ווי וויינבוים'ס מיידעל.

ניין, ליעבע מאמע, בעדארפסט ניט זיין אָנגעטראָגען אויף דער פרעהליכער און שפּרינגענדיגער קליינער אסתר וויינבוים... זי האָט מיין הוט דעמאָלט אויף דעם וועג צוגענומען. דערוויייל ניט מעהר. און דאָס, האָט זי מיר דעם הוט באַלד צוריקגעגעבען...

ליעבע מוטער, זיי ניט ברוגז!

דוד האָט נאָך אַלץ ניט געקענט איינשלאָפען. געלעגען אין דעם ווייכען בעט אַ גלייכער און אַ רוהיגער און זיך איינגעהערט אין דעם פלאָנטער פון זיינע געדאַנקען.

און אין דער שפּעטער, פער'חלומ'טער נאכט האָט זיך פון ער־גע'ץ וייט געהערט דאָס לויפען פון אַ באַהן.

פון דעם וואלד האָט דער פויגעל געזונגען וויפ־פור־וויל.

און ערגע'ץ נעבען אַ היים האָט אַ הונד אַ הויכען, אָפּגעריסענעם ביל געטהאָן.

און דער באַהן איז אוועק — וועק־וועק אין דער גיך און דוד האָט ניט געקענט שלאָפען.

אזוי פיעל ארבייט ליעגט און ווארט אויף זיינע הענט.

אַלע לאָנקעס בעדארף מען איבעראַקערען און איינע נאָך דער אנדערער צו פערזייען מיט נייע גראָזען.

די פּלויטען זיינען שוין אַלט.

און אויף דער הויז בעדארף מען אָנטהאָן אַ נייעם שינדלענעם דאַך.

און דאָס הויז אָפּפארבען מיט ווייסע פארב און די שטאַל מיט רויטע.

און אָנגרייטען אַ פולען קעלער מיט קארטאָפליעס, עפּעל און בוראַקעס מיט מערען אויפ'ן ווינטער.

און אויב די קוה וועט האָבען אַ קעלבעל, וועט מען עס אויסהאָ־דעווען און פעט מאכען. און עס וועט זיין איינגעזאַלצענע פלייש אין הויז.

מיר וועלן, ליעבע מאמע, וואָהנען אין א ווייסער הויז, ווייל איך וועל די הויז אָפּפאַרבען מיט ווייסער פארב.

און דו, מאַך מיר אַלע אויפדערנאַכט דאָס בעטוונעוואנד ווייך.

וועל איך אַקערן, זייען, שניידען און דרעשען, מעלקען די קוה און פון איהר רייניגען דאָס מיסט. און דאָס מיסט צושפּרייטען אויף די פעלדער, וועלען די פעלדער פעט ווערען און עס וועט אויף זיי וואקסען און איך וועל ווידער שניידען און די קוה וועט עסען געזונ־טערהייט און גיבען מילך מיט פּוטער. און די פערד וועלען עסען און ארבייטען און זיין געזונד. זייער מיסט וועל איך צוריק שפּרייטען אויף די פעלדער.

איך וועל האקען האָלץ און טראָגען וואסער פון ברונען. נאָר אז דו, ליעבע מאמע, וועסט אַלט ווערען, ווייל איך, זאָלסט זיצען אויף א וויעגשטול.

אָבער קיין שוועסטער האָבען מיר ניט.

ווי גוט וואָלט דיר געווען, מאמע, ווען דו האָסט אזא קליינע אסתר מיט א רונדען גלאַטען האַלז.

ווי אזוי זשע וועסטו קענען זיצען אויף דעם וויעגשטול, ווען דו וועסט אַלט ווערען, און זיך וויעגען א גאַנצען טאָג נעבען פענ־סטער, אין שיין פון דער זון?

ווער וועט קאָכען און באַקען, און ווער וועט מאכען מיין בעלע־גער ווייך?

אז קיין שוועסטער האָבען מיר ניט!

איך וועל פרעגען די קליינע שפּרינגענדיגע אסתר, וועלכע האָט מיין הוט דעמאָלט פון מיין קאָפּ ארונטערגעכאַפּט, אויב זי וויל מיין שוועסטער זיין...

ניין, מאמע, זיי ניט ברוגז אויף דער קליינער אסתר מיט דעם קליינעם רונדען האַלז...

XII

וויטער פון א מענשענס אויג

און אויף מאָרגען, איידער ער האָט זיך גענומען צו דעם אַקער, איז דוד פריהער ארונטערגעגאַנגען זיך זעהען מיט ראָזענבערג׳ן.

פון טויר האָט מען בעדאַרפט אַרונטערגעהן באַרג אַראָפּ צו ראָ־זעאָבערג׳ס הויז.

דוד האָט געטראַכט, אַז ער וואָלט ניט געבויט זיין היים, אַז מענ־שען זאָלען צו איהם בעדאַרפען קומען פון אַ באַרג אַרונטער.

דערווייל האָט ראָזענבערג׳ס הונד אָנגעהויבען צו בילען, לוי־פענדיג אַקעגען דוד׳ן און שפּרינגענדיג און וואַרפענדיג זיך איבער דער ברייט פון וועג.

דוד איז געגאַנגען, ווי תמיד, ווען אַ הונד איז אויף איהם אָנ־געפאַלען, אַ גלייכער ווי אַ דעמב און ניט אומגעקוקט זיך אין הונד׳ס אויגען אַריין.

אין די פענסטער פון הויז האָבען זיך בעוויזען פּנים׳ער.

די קליינע קינדערלעך האָבען זיך גוט איינגעקוקט אין דוד׳ן, פון וואָס עס איז איהם עפּעס געוואָרען ניט היימליך.

ראָזענבערג איז אַרויסגעקומען אין דרויסען, אָנגעשריען אויף דעם הונד און אויך זיך אַ נייג געטהאָן צו דוד וואַלדען, און איהם אַריינ־געבעטען אין הויז אַריין.

עס האָט אין דוד׳ס נאָז אַ זעץ געטהאָן פון דער הויז מיט עפּעס זויערעס.

די קורצינקע און גראָבעטשקע מרס. ראָזענבערג האָט דוד׳ן אַ כאַפּ געטהאָן אין מיטען שטוב ביים אַרבעל, אַ קוועטש געטהאָן מיט דער אַנדרער האַנד דוד׳ס מוסקול, און הייזעריג געזאָגט:

— אַ געזונד אין זיינע ביינער, ער האָט מאָסקאָלעס!

דוד איז געבליבען שטעהן, ניט געוואוסט וואָס ער זאָל טהאָן, צי זאָל ער אַרויסלויפען פון דעם הויז, צי זאָל ער צוגעהן צום טיש און זיך אַוועקזעצען.

די צוויי דערוואַקסענע מיידלעך, וועלכע האָבען ביידע אויסגע־וויעזען גלייך ווי איינע איז עלטער פון דער אַנדערער און די אַנדערע איז עלטער פון דער ערשטער, האָבען ביידע געכאַפּט אַ יעדערע אַ שטול און עס אַוועקגעשטעלט שווייגענדיג און גערויטעלט.

דוד האָט זיך צוגעשפּאַרט אויף דער לאַנגער באַנק צווישען די קינדערלעך.

די קינדערלעך זיינען זיך צולאָפען פון באַנק.

— איך בין ניט געקומען זיצען — האָט דוד אַ צומישטער אַריינ־געוואָרפען.

— יונגערמאַן, עס איז אייער וועלט — האָט ראָזענבערג אויס־געצויינגען זיין אַזוי אויף לאַנגגען האַלז נאָך לענגער און זיך אַ קראַץ געטהאָן אונטען אַן אויער — אָבער מען איז דאָך מענשען, האָט מען צייט. דער זומער הויבט זיך ערשט אָן און די אַרבייט וועט ניט אַנט־לויפען.

— פון מיין מאַן אַנטלויפט קיינמאָל ניט די אַרבייט — מישט זיך אַריין די מרס. ראָזענבערג, צושפּרייטענדיג מיט ביידע הענט אין דער לופטען — ביי לייטען אַקערט מען שוין...

— יאַ, איך אַקער... איך וועל זייען... גאָט וועט געבען רעגען... עס וועט וואַקסען... וועלען קומען אייערע קיה און עס צוטרעטען... — האָט דוד וואָלדען עפּעס געזאָגט אַזוי שווער, ווי ער וואָלט געוואָר־פען שווערע שטיינער איבער אַ דאָך — טאַ, צו וואָס טויג מיר מיין אַקערען?...

— אַ געזונד אין דיר, מיין קינד — ענטפערט מרס. ראָזענבערג אין דער גיך, איילענדיג, ווי זי וואָלט פערכאַפּען און ניט לאָזען עמיצען אַנדערש ריידען און קאַליע מאַכען — וואָס הייסט אונזערע קיה וועלען צוטרעטען? מיר זיינען דאָך ניט די וויינבוימס, גאָט די נשמה שולדיג, און זייערע קיה שלאָפען און עסען ביי אונז אין גאַר־טען און מיר האָבען מורא צו זאָגען אַ וואָרט, זיך מיט די וויינבוימס אָנצוהויבען...

— האָסט שוין אָנגעהויבען? — טהוט ראָזענבערג אַ קוק מיט קרומע אויגען אויף זיין ווייב.

— זאָלען מיינע קליינע קינדער אַזוי נאָך דערלעבען גליק, ווי וויינבוים׳ס קיה פּאַסען אַ גאַנצען זומער די האָר פון מיין קאָפּ און איך רעד צו מיין מאַן און ער קוקט צום רויך פון קוימען.

— הכלל, אַ סוף — איז ראָזענבערג שוין געוואָרען אין כעס, — איהר וועט זיך, יונגערמאַן, איינהערען צו די ווייבער וואָס זיי דער־צעהלען אייך, וועט פון אייך ווערען אַ באַרג מיט זאַלץ. לאָמיך בעסער הערען וואָס איהר ווילט, אַז איך זאָל טהאָן פאַר אייך.

— איהר זאָלט טהאָן פאַר מיר? — האָט זיך דוד אויפגעהויבען פון באַנק און האָט אַנגערוקט זיין הוט טיעפער איבער די אויגען — איך וויל אַז איהר זאָלט עפּעס טהאָן פאַר אייערע קיה, אַז זיי זאָלען ניט געהן צו אונז אין שאַדען.

— איך קען דאָך זיי ניט צובונדען די פיס.

— טהוט וואס איהר ווילט.

— אפשר בעדארף מען מאכען א העכערען פלויט.

— מאכט.

— קען איך דען אליין מאכען א פלויט?

— וועל איך אייך העלפען.

— נו, גוט. געהען מיר ארויס אפילו מארגענדיגען טאג מאכען א גוטען פלויט. איך וויל זיך ניט פערקריגען מיט א שכן.

— זאל זיין אפילו מארגען.

— איצט וועלען מיר ריידען פון פרעהליכערע זאכען — האט זיך מרס. ראזענבערג פלוצים אריינגעמישט — ווי שמעקט אייך עפעס דאס לעבען דא אין דארף?

— שעהן! —

— די ווייבער, וואס האבען געוואהנט פאר אייך, האבען ניט גע־טויגט א קאץ א שוואנץ, איהר זאלט מיר מוחל זיין.

— זעהסט דאך ווי דו טויגסט — האט ראזענבערג אריינגעווארפען א וויץ.

— קינד, מיינס — רופט זיך אפ מרס. ראזענבערג מיט א גע־מאכטער מיטלייד, — זאג מיר, וואס האט איהר דארט געטהאן מיט דעם פערדעל וועלכעס איז נעבעך געלעגען ביי אייך אין ברונען?

דוד איז געבליבען שטעהן, אז ווען א גרוב־עפענט זיך אונטער איהם וואלט ער גאט געבענשט און אריינגעשפרונגען.

ער האט געפיהלט ווי זיין פנים פלאמט ביי איהם און עס שפארט א היץ אין זיינע אויגען. ער האט געוואלט א געשריי טהאן, נאר דערמאנענדיג זיך אז ער איז אין א פרעמדער הויז האט ער מיט מא־טערניש נעזאגט:

— א פערד איז קיינמאל ביי אונז אין ברונען ניט אריינגע־פאלען.

— אוי, מאמעלעך. עס מוז נעבעך ליגען שוין אויף דעם דנא פון ברונען — איז שוין מרס. ראזענבערג אריינגעפאלען אין א וויי־נענדיגען טאן — אזן איהר טרינקט דאס וואסער, איהר קענט זיך נאך פער'סמ'ען און בעקומען די באלערי, גאט זאל אויסהיטען.

— איהר וועט זיך איינהערען וואס ווייבער וועלען אייך דער־צעהלען — האט ראזענבערג געקלאפט דוד'ן אין פלייצע — וועט פון אייך ווערען א בארג מיט זאלץ.

— אַז איך האָב ניט געזעהען און ניט געהערט פון קיין פערד. קומט אַרויף וועל איך אייך ווייזען אונזער ברונען — איז דוד שוין געוואָרען קיהלער און זיכערער.

— האַ, האָב איך אַ קאָפּ, דרעהט ער זיך ווי אַ מילעכבעל. עס ליגט טאַקע אַ פערדעל אין ברונען, ניט ביי אייך, נאָר ביי אַן אַנדערען — דרעהט זיך מרס. ראָזענבערג אַרום מיט אַ כיטרע שמייכעל — אַ קאָפּ ביי מיר, דרעהט ער זיך ווי אַ מילעכבעל.

דערווייל האָט זיך דערהערט אַ טופּען מיט פיס אין אַנדערען צימער.

דורך דער אָפענער טיר האָט מען דערזעהן ווי ביידע דערוואַקסענע מיידלעך זיינען שוין אריינגעפלאַכטען איינע אין דער אַנדערער'ס האָר. אַט ליגען זיי ביידע אויף דעם בעט, אין די אָנגעוואָרפענע בערג פון בעטגעוואַנטאַון בריקען מיט די גראָבע, האַלב נאַקעטע פיס, און אַט קייקלען זיי זיך ביידע אַראָפּ אויף דעם דיל און הויבען זיך צוריק אויף און רייסען זיך די האָר אַרויס. ביידע האָבען געקוויטשעט און אַריבערגעשריען איינע די אַנדערע, זייערע פּנים'ער זיינען געווען רויט און פערלאָפען מיט בלוט, ווי צו פאַסעוועטע מיט בייטשען, און זייערע האָר האָבען זיך צושאָטען און אַרומגעשפּרונגען איבער זייערע העלזער און פּלייצעס.

די קלענערע קינדערלעך זיינען זיך צונויפגעלאָפען אין אַ אַ ווינקעל און אָנגעהויבען צו בלעקענען ווי קליינע לעמעלעך.

ראָזענבערג איז געשטאַנען און געשאָקעלט מיט זיין קאָפּ אַראָפּ און אַרויף.

מרס. ראָזענבערג האָט זיך גענומען אַ פּאַטש מיט די פויסטען אין קאָפּ אַריין און איז אַוועק געלאָפען, קייקלענדיג זיך ווי אַ באָל און אַריינפליהענדיג צווישען איהרע צוויי מיידלעך.

זי האָט אָנגעהויבען צו אַרבייטען מיט ביידע הענט, איינטהיילענדיג דאָ דער מיידעל און דאָרט דער צווייטער אַ פּליק אין אויער און אַ קלאַפּ אין זייט אַריין.

דוד'ן האָט זיך פּלוצים אויסגעוויזען אַז די צוויי מיידלעך האָבען זיך איצט געשלאָגען איבער איהם, און אַזוי גיך ווי די מוטער וועט זיי צונעהמען און צוטרייבען, וועלען זיי צו לויפען און זיך אָנכאַפּען אין זיינע קליידער. האָט ער זיך דערשראָקען און זיך אַרויס-

געכאפט פון דעם דאָזיגען הויז, אריינשרייענדיג פון דער אנדערער זייט טיר צו ראָזענבערג:

— מאָרגען זעהען מיר זיך ביים פּלויט.

דערנאָכדעם האָט דוד געאַרקערט אַ גאַנצען טאָג.

זיך אַלע מאָל פאַרגעוואָרפען פאַר וואָס ער איז אַזוי פערבעהאַל־טען פון מענשען. און פאַר וואָס ער ווערט נאָך אָפּט אין געזעלשאַפט רויט און פערשעהמט.

געוועזען אויף דער גרויסער וועלט און געזעהען אזוי פיעל מענ־שען.

און פערשעהמט זיך נאָך ווי אַ קינד.

ער האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט, אַז ער וועט ערשט איצט אָנהויבען צו געהן צווישען מענשען און זיין מיט זיי אַלע מאָל אָפענהערציג.

ווייל, מענשען ווייסען סיי ווי פון אַלעם. מען קען פון זייערע אויגען גאָר ניט בעהאַלטען.

ער האָט איבערהויפּט עטליכע מאָל געוואָלט איבערלאָזען דאָס אַקערען און אוועק געהען צו די ראָזענבערגס אין הויז און זאָגען דער גראָבעטשקער, קליינטשיגער פרוי, אַז איהר קאָפּ דרעהט זיך ניט ווי אַ מילעכעל, און אַז עס איז טאַקע ביי זיי אין ברונען געלעגען אַ פערד, און ער האָט איהם ארויסגעצויגען און דריי טעג נאָכדעם געשעפּט דאָס וואַסער פון ברונען און דעם ברונען גוט אויסגעוואַשען.

פערקעהרט, עס וועט בעסער זיין, ווען זיי וועלען מיינען אַז זיי ווייסען ביי דיר פון אַלעמען און דאָך זיין בלינד און ניט זעהן טיע־פער פון דעם, וואָס מען קען מיט דעם מויל ארויסריידען און מיט דעם אויג פערכאַפּען.

ער האָט עס ניט געטהאָן איצט און עס געלאָזען פאַר אַ בעסערע געלעגענהייט.

XIII

דער ווינט צובלאָזט דאָס שטרוי

דוד וואַלדען האָט זיך אריינגעוואָרפען אין דעם ים פון זיין אַר־בייט, וועלכע ער האָט אַליין אָנגעהויבען אויף זיין נייער היים, מיט זיין לייב און זעעלע.

צוגעטראכט אלע טאג נייע זאכען און זיי פערטראכטערהייד און מיט אן אייזערנעם קאפריז נאכדעם איינגעפיהרט.

א מאל האט זיך איהם די נייע פערטראכטע זאך איינגעגעבען און עס איז ארויסגעקומען שעהן און עס האט הארמאנירט מיט דעם גאנצען אויסגעשפרייטען און פערטראכטען בילד, וועלכעס האט בעדארפט הייסען א רוהיגע היים און וואס עס האט זיך נאך געווארעמט אין דוד'ס פאנטאזיע.

און א מאל איז גאר ניט ארויסגעקומען. און ניט נאר דאס, נאר עס האט דאס ניט איינגעגעבענע נאך צופלאנטערט און צוברעקעלט, דאס וואס דוד האט שוין ביז איצט אין זיך געפונען.

מיט זיין מוטער איז ער עפעס דורך א קלייניגקייט געוועזען ברוגז.

און אונטער דער דאזיגער קלייניגקייט איז געווען זעהר פיעל גרעסערע זאכען, וועלכע האבען געשפרייט דעם אבגרונד צווישען איהם און זיין מוטער.

אבער דער ברוגז איז ארויסגעקומען דורך אזא קלייניגקייט:

„די מוטער האט געטראגען אביסעל שטרוי פון שטאהל אין א ווינדיגען טאג און דאס שטרוי האט זיך צובלאזען און צושפרייט איבער דעם גאנצען לאן ארום הויז".

נו, האבען זיי ניט גערעדט צווישען זיך.

און אז מען איז געזעסען ביים טיש און גערעדט וועגען עפעס, האט די מוטער אריינגעווארפען א ווארט אין דער דריטער פערזאן און דער זוהן האט אויך אזוי געענטפערט.

דער אלטער וואלדען האט א מאל געפרובט אוועקנעהמען זיין זוהן אין א זייט און מיט איהם שטילערהייד ריידען.

אט אזוי האט ער איהם איין מאל דערצעהלט, אז די מוטער רייסט זיך צוריק אין שטאדט אריין און אז זי האט שוין דערשמעקט, אז עס וועט זיך גוט ניט אויסלאזען און חוץ דעם איז זי א מאמע און זי וויל, אז איהר זוהן זאל דא, חלילה, ניט פארפאלען ווערען אין די וועלדער.

דוד האט דעמאלט אויף זיין פאטער זיך גוט אויסגעשריען. דוד איז שוין גענוג מאן אליין צו בעשטעהן זיין אייגען שטעדטעל און אז ער בעט קיינעם ניט צו ווארפען שטיינער אויף זיין וועג, און אז ער האלט קיינעם ניט ביי די פאלעס.

ווער עס וויל קען אוועקגעהן.

אלע אין דער פריה, איידער די זון איז נאך אויפגעשטאנען, האט שוין דוד אנגעהויבען זיין טאג ארבייט.

און ערשט שפעט אין אבענד, ווען עס איז שוין געווארען בלאה און קיהל אין דרויסען, האט ער זיין ארבייט געענדיגט.

אבער ער האט אליין ניט בעמערקט, ווי די ארבייט האט זיך ביי איהם קיין מאל ניט געקענט ענדיגען פאר גוט און פול. עס איז ביי איהם אלע מאל פערבליבען פון היינט אויף מארגען עפעס ניט געענדיגטעס.

נאר איין זאך האט ער פערטראכט:

אז עס וועט קומען דער טאג, ווען אלע ארבייטען וועלען זיין געענדיגט, און דעמאלט וועלען קומען די טעג פון רוה... רוה...

האט ער אזוי פערטראכט און עמיצער האט געהערט און געלאכט.

די ערד איז געוועזען ארים. מען האט יאהר איין יאהר אויס פון דער ערד געצויגען און איהר גאר ניט צוריק געגעבען.

וואס זשע קען די ארימע ערד טהאן?

האט דוד ניט געקענט דאס ערשטע יאהר אומקעהרען דער ארי־מער ערד זיינער דאס, וואס אנדערע האבען ביי איהר אויסגעזויגען.

נאר זיין געשמאק און זיין מיה אין דער דאזיגער ערד אריינ־געלעגט.

און אז די קערענדלאך האבען אנגעהויבען צו שפראצען פון דער ערד ארויס, האט דוד זיך אוועקגעלעגט אויף דער ערד און זיך לאנג איינגעקוקט, ווי אזוי דאס גרינע שפיציקעל קריכט פון דער ערד ארויס. און מורא געהאט, אז דאס שפיציקעל איז ניט פון די קע־רענדלאך, וועלכע ער האט פארזייט.

האט ער אזוי לאנג געקוקט אויף די גרינע שפיציקלאך, ביז ער האט אליין מיט זיינע אויגען געזעהען, ווי עס פיקט זיך די ווייכע ערד און ווי עס שטופט זיך א קליין שמאהל בלעטעלע העבער און העבער.

אז וואויל איז דעם אויג, וואס קען דאס אליין זעהען.

די גאנצע ערד איז אזוי בעדעקט מיט גרינע, שמאלינקע און שפיצינע בלעטעלאך.

מארגען איז שוין די גאנצע ערד פערצווינגען, ווי מיט א גרינעם, דינעם און דורכזיכטיגען וואואל.

אין עטליכע טעג ארום קייקעלט זיך שוין א ווינטעל איבער נע־דיכטע שמאָלענקע און דונקעלגרינע בלעטעלאך. זיי לויפען, דאכט זיך, ערגעץ אוועק און קומען צוריק און דאָס ווינטעל טרייבט זיי צוריק אוועק.

עס געהען אוועק וואָכען. האָט שוין די ערד ניט מעהר אין איהרע אָדערען קיין זאַפט צו שפּייזען די פלאַנצען.

זעהען די פלאַנצען, אז זיי וואַרטען שוין אומזיסט אזוי עטליכע טעג און קיינער דערמאָהנט זיך ניט אין זיי, אז מען זאָל זייערע טרו־קענע ליפען בענעצען. דערשרעקען זיך די פלאַנצען און לאָזען ארוים קנאָספּען פאַר דער צייט, קליינערהייד. און הויבען אָן צו מאַכען קערענדלאך. טהיילען זיך איין מיט דער אנדערער כאָטש צו איין קערענדעל אויף א זאנג, כדי איטליכער זאָל כאָטש דערלעבען ביז מאָרגען און ברייגען א קערענדעל אויף דער וועלט.

דוד זעהט דאָס און ווייסט ביי זיך, וואָס ער וועט טהאָן אויף איבער־א־יאָהר.

זיין מוטער בעדאַרף ניט מעהר. זי האַלט אין איין שיטען פעך אויף די וואונדען פון איהר מאַן:

— אז איך האָב געזאָגט, אז דאָרט וועט זיין גוט פאַר דעם גאָרטען. נעבען א הויז האָט ער געוואָלט, אז עס זאָלען וואַקסען גערשטען...

דער מאַן וויל זי בערוהיגען און ווייס ניט מיט וואָס.

ווייל דער גאָרטען איז אויך ניט קיין גערויטענער. און די בול־בעס זיינען קליינציגע, און די רויטינקע, קליינע בוקעלעך קריכען שוין ארום אויף זייערע בלעטער און בויערען לעכעלאך אין זיי.

דער פאָטער פּרובט אָנצובאָטען זיינע הענט. ער וויל אויך עפּעס טהאָן, העלפען. אָבער דוד וויל ניט מען זאָל איהם העלפען. און חוץ דעם וויל ער אז זיין פאָטער זאָל שוין רוהען. ער האָט שוין אין זיינע יאָהרען גענוג געטהאָן. איצט זאָל ער ארומגעהן און בעטראַכ־טען גאָט'ס וועלט מיט א רוהיגען קאָפּ... שוין צייט!

און וואָס קען דאָ דעם מענשענס הענט העלפען?

די ערד איז שוין פון לאַנג אויסגעהונגערט און אין איהרע אָדע־רען איז אַלעס טרוקען, זויער און פערשטיינערט.

וועט קומען איבער א יאָהר, וועט מען וויסען וואָס צו טהאָן. דערווייל איז געוועזען אין טשייפּעל היל א טרוקענער זומער.

שעהנע טעג, ווארימע טעג. אָבער עס דערעסט אויך. און האָט זיך אַמאָל דער הימעל פּערוואָלקענט, האָט מען אין זיך געצווינגען דאָס פייכטקייט פון די ווייטע וואָלקענס און זיך דערקוויקט.

קיין רעגען איז דאָך ניט געגאַנגען. נאָר אין אָבענד איז דורך דער נאַכט און אין פריהמאָרגען האָט א ווייסע פּארע גענעצט די ערד מיט די גראָזען און בוימער און דערפון האָט זיך געלענט א זשאווער־קייט אויף בלעטלאך און אויף בלימעלאך. און אז די זון פלעגט אויפ־געהן, האָט די פּארע זיך צוריסען און אנטלאָפען. און איבערלאָזען נאָך זיך אזא מין קלעפּעדיגע פייכטקייט, וואָס איז אָנגעקלעפּט גע־וואָרען אויף דיין לייב, אין דיינע פינגער.

דער גערשטען האָט געברענט. קליין, נידריג און ווערט פאַר־ברענט.

האָט דוד געכאַפּט און איהם אָפּגעשניטען.

און אז מען שניידט גערשטען קען מען דאָך ניט זיין אויף דעם לאָון, וואו די בולבעס וואַקסען. האָט ער דעם גערשטען אָפּגעשניטען און איהם צונויפגעשאַרט אין קופּקעלאך און איז אויף דעם דריטען טאָג ארויס אָנקוקען די בולבעס.

האָט ער שוין דערזעהען, אז פון די בולבעס פלאַנצען איז נאָר געבליבען אָפּגעגריזשעטע שטעקעלעך.

און די רויטינקע, קליינע בוקעלאך זיינען שוין געלעגען מיט געשוואָלענע בייכעלאך אויף דער ערד, איבערגעקעהרטע מיט די קליינ־ציגע פיסעלאך ארויף און גיך געשאָקעלט מיט די פיסעלאך, ניט קע־נענדיג זיך צוריק איבערקעהרען אויף זיי.

די אָפּגעגריזשעטע שטעקעלאך פון די בולבע פלאַנצען זיינען שוין שווארץ, ווי די ערד, אין וועלכער זיי שטעקען אזוי, ווי באַלד אומצופאַלען.

איז ער פון דאָרט אוועק צו זיין גאָרטען און דעם גאָרטען גע־פונען שוין פערוואַקסען מיט ווילדע, הויכע גראָזען.

דוד האָט א משוגענער זיך א נעהם געטהאָן צו זיין גאָרטען. געריסען די הויכע, ווילדע גראָזען פון דער ערד און אויפגעדעקט פאַר דער שיין פון דער זון די פערשמאַכטע, קליינע מעהרען פלאַנץ. און די ציבעלקעלאך זיינען שוין געוועזען בלייך פון די שאָטענס, וואָס די קראָפּעווע האָט אויף זיי ארויפגעוואָרפען.

אזוי האָט זיך דוד געפּלאָנטערט און האָט זיך אליין געשטראָפט

און געוואוסט, אז ער אליין איז שולדיג אין די אלע פלאַנטערס און דאָך ווייטער זיך געלאָזן וואָס מעהרער אריינדערעהען אין זיי.

עס איז פאר זיינע אויגען געשטאנען עפּעס אומבעשטימטעס און ער האָט געוואוסט, אז ער קען עס מיט איין מאָך פון זיין האנד טהאָן א כאַפּ פאר זיך אליין. אָבער ער האָט זיך נאָך געוואָלט גוט אָנ־רייצען. דערווייל האָט ער גערייניגט דעם גאָרטען פון די ווילדע גראָזען.

איז פּלוצים אָנגעקומען א גראָבע, קיילעכדיגע און גרויע שטיק כמארע און פארשטעלט דעם הימעל.

האָט זיך דוד דערמאָנט אין די קופּקעלעך אָפּגעשניטענעם גערשטען.

גיך אוועק, איינגעשפּאנט פערד אין וואָגען און זיך בענאָסען מיט שוויים איבערפיהרענדיג דעם גערשטען אין שטאָהל אריין.

אין דרויסען איז געוואָרען וואָס א מאָל מעהרער פינסטער.

עס האָט געהאנגען א גרויסער דורכשלאג איבער דער ערד, מיט גרויסע לעכעלאָך און באלד וועט זיך אָנהויבען צו גיסען דאָס וואסער פון דורכשלאג.

עס האָט זיך דוד'ן אויסגעוויזען, אז עס איז דאָ אזוי פיעל גערש־טען. און פיהרענדיג אהיים אין שטאהל אריין, האָט ער געשטופּט זיין האנד צווישען די פייכטע שטרויעלעך און געטראכט, אז ער קען נאָך אין שטאהל אָנהויבען צו ברענען.

זאָל עס פערפוילט ווערען, זאָל עס ברענען!

און דערנאָכדעם, אז דער גערשטען איז שוין געלעגען אין שטאהל אויף דעם בוידעם, האָט זיך דער הימעל אויסגעלייטערט און עס איז געוואָרען שעהן.

אזוי איז עס געגאנגען דעם גאנצען זומער, פּלאָנטער נאָך פּלאָנ־טער.

און דערצו האָט נאָך דוד געדארפט אלע מאָל טרייבען פון זיך דעם טאטען, וואָס האָט זיך געריסען איהם צו העלפען.

פארשטענדליך אז דער פאָטער איז געוואָרען זעהר אָפּגעלאָזען עס איז זומער, דער טאָג איז א לאנגער און ארום און זיערט מיט אקערען, זייען און שניידען.

און דער אלטער וואָלדען האָט גאָר ניט וואָס צו טהאָן.

קוקט שוין זיין ווייב אויף איהם, ווי אויף אן איבעריגען און זידעלט איהם, אז ער איז א ווארעם, וואס לאזט אויף זיך טרעטען.

איין מאל אין א רעגענדיגען טאג... — אז עס האט ניט גערעגענט האט ניט גערעגענט, נאר אז עס האט מיט אמאל א זעץ געטהאן א רעגען האט שוין דוד געמוזט זיצען אין הויז.

האט דער פאטער אריינגערופען זיין ווייב און צו איהר אזוי געזאגט:

— איך וויל וויסען, וואס עס וועט זיין דער סוף? דו ווילסט דאך צוריק אין שטאדט אריין. איך אליין קען דא ניט בלייבען. וועלען מיר דוד'ן אוועקגעבען דאס לאנד און זאל ער זיך בויען זיין נעסט.

— איהם אוועקגעבען?!

— וועם דען?

— נו, און איך וואו בין?!

— וועסטאך זיין מיט מיר אין שטאדט.

— אזוי! ער האט אונז פערנארט און איצט וועט ער אונז אוועקטרייבען. ניט ביי מיין לעבען!

— וואס איז מיט דיר געווארען? — האט אברהם וואלדען זיך צושריגען.

— צו א פרעמדען יא, אבער ניט איהם!

— פערקויף עס איהם; דיין זוהן מעגסטאך פערקויפען.

— ניט מיר און ניט איהם. זאל ער זיך ווייטער נעהן איבער דער וועלט.

דוד איז געזעסען איבער זיין בוך. געהערט. געשוויגען.

ער האט דאך געוואוסט, אז היינט אבענד וועט איהם זיין מוטער, סי ווי-מאכען ווייך דאס בעטגעוואנט...

XIV

עס וועט זיין צום גוטען!

אין אבענד האט נאך אלץ געליאפעט דער רעגען. בליצען האבען געשפאלטען הימעל און ערד און די דונערען האבען זיך געקייקעלט אויף דעם דאך און זיך אנגעשלאגען, ארונטערפאלענדיג אויף דער

ערד, אין די פענסטער, מיט אזא מין אומפ־טאראַרבוים, אַז די שויבען זיינען שיער ניט ארויסגעפאלען.

די וואַלדענס זיינען אוועק שלאָפען פריהער ווי תמיד און אויף די בעטען האָבען טאַטע־מאַמע אָנגעהויבען אַזאַ מין שמועס:

ער: איך ווייס ניט וואָס עס וועט פון דיר זיין?

זי: אַז דו ווייסט ניט, ווייס איך אויך ניט.

ער: איך האָב אמאָל יאָ געוואוסט.

זי: ווען דו ביזט געוועזען אַ יונגער מאַן.

ער: ביזטאָך אויך ניט אַזאַ יונג מיידעלע.

זי: און וואָס מיינסטו, אַז איך בין שוין עלטער, בעדאַרף איך שוין ניט לעבען.

ער: עס ווענט זיך, וואָס דו רופסט לעבען.

זי: איך וויל נאָך אויך לעבען און מעהר גאָר ניט.

ער: ווער לאָזט דיך ניט.

זי: אַז דיך אַרט ניט, צו מען לאָזט מיך, צו ניט.

ער: איך פערשטעה ניט וואָס דו רעדסט.

זי: פון זינט איך האָב מיט דיר חתונה געהאַט, פערשטעהסטו מיך ניט.

ער: הע,הע, עס הויבט זיך שוין אָן.

זי: דיין זוהן האָט אָנגעהויבען, ניט איך.

ער: רייד ניט מיט קיין סודות.

זי: אַ סוד? וואָס איז, דו ווייסט ניט, אַז ראָזענבערג'ס קיה קומען שוין באַצייטענס אַהערצו פאַסען. און דיין זוהן איז געוואָרען אַ גאַנצער גוטער ברודער מיט ראָזענבערג'ען. מען מאַכט שוין פּלויטען אין איינעם. און איך ווייס נאָך פון עפּעס...

ער: און וואָס נאָך עפּעס ווייסטו?

זי: וועסט איהם איבערלאָזען דאָס לאַנד, וועט דער זוהן חתונה האָבען מיט ראָזענבערג'ס מיידעל און צווישען ראָזענבערג'ס לאַנד און אונזער לאַנד וועט מען איינברעכען די פּלויטען און עס וועט ווערען איין גרויס שטיק לאַנד...

ער: וואָס אַ אידענע קען איינפאַלען!

זי: איך ווייס עס.

ער: ביזטאָך ברוגז מיט דיין זוהן.

זי: ווייל איך בין ברוגז מיט איהם, לעהן איך עס פון זיינע אויגען.

ער: איך האָב געמיינט, אז דו האָסט געהערט איהם ריידען פון שלאָף וועגען די אַלע זאַכען...

זי: אַ מאַמע קוקט אריין אין זוהנ'ס אויגען, לעהנט זי.

ער: זיי ניט קיין מיידעלע. נו, און אויב ער וועט טאַקע חתונה האָבען מיט אַ אידישער טאָכטער, פאר וואָס זאָלען מיר ניט זיין דאָ מיט איהם. דאָס יונגע ווייבעל וועט מאַכען אונזער הויז פרעהליך. און מיט זייערע קליינע קינדערלאַך וועלען מיר זיך שפּיעלען.

זי: זאָל ער חתונה האָבען מיט אַ מיידעל פון ערגעץ ווייט און זיך געהן צו איהר טאַטענ'ס הויז אריין.

ער: האָסטאָך איהם פון קליינערהייד ליעב געהאַט און איצט פלוצים ערשט פיינט בעקומען. ארבייטער ער ניט אזוי שווער ווי אַן אָקס און גיסט זיך אָפּ מיט שווייס.

זי: איך האָב איהם פיינט, זינט איך האָב פון זיינע אויגען געלעהנט. ער איז שוין גאָר אַן אנדערער. טראָג איך אַ בינטעל שטרוי. אַ הוהן בעדאַרף אָבסמאָלען אויף שבת. קומט ער אָן און צושרייט זיך: „איך וויל ניט, אז זאָלסט אליין נעהמען שטרוי!" וואָס בין איך דאָ? אַ דיענסט. דאָס איז נאָך איצט, ווען ער איז נאָך מיין קינד. אָבער וואָס וועט זיין, אז ער וועט זיך אריינברענגען זיין אייגען ווייבעל? איך וועל דארפען זיצען אויף דעם בוידעט אָדער אין קעלער, אָדער מען וועט מיך גאָר אין גאַנצען ארויסטרייבען אין וואַלד אריין.

ער: ביי די אמעריקאַנער האַלט מען זעהר חשוב טאַטע און מאַמע און דיין זוהן איז דאָך אַ גאַנצער אמעריקאַנער יאַט.

זי: אז איך וויל ניט.

ער: האָב איך דאָך געזאָגט: פערקויף דאָס לאַנד מיט דעם הויז און שטאַהלען און מיר וועלען אַוועק צוריק אין שטאָדט אריין.

זי האָסט דיך שוין פערביינקט נאָך דעם קליינזעל?

ער: איך?! דו ווילסטאָך אין שטאָדט אריין.

זי: איך וואָלט געוואָלט אין שטאָדט אריין, אָבער פערקויפען זאָל זיין פערקויפט. זאָל ראָזענבערג קויפען אונזער לאַנד און דער־מאָלט וועט מיך ניט הארען. ניט אז מיין קינד זאָל מיט זיין שווייס בעצאָהלען פאר פעלדער און וועלדער און מיט זיינע הענט אַקערען און

זייען און ראָזענבערגען וועט עס דערנאָכדעם אָנקומען א געבראָטענע טויב אין מויל אריין.

ע ר: וואָס זשע ווילסטו פון מיר?

ז י: איך וויל, אז זאָלסט זיין א מאַן צו דיין ווייב.

ע ר: וואָס זאָל איך טהאָן פאר מיין ווייב?

ז י: רייד מיט דיין זוהן און שלאָג עס איהם ארויס פון זיין קאָפּ.

ע ר: ווילסט, אז איך זאָל צוגעהן צו דוד'ן און איהם אָנכאַפּען אָט אזוי, מיר ניט דיר ניט, און איהם זאָגען אויף דעם בוידעם א יאריד.

ז י: וואָס האָסטו מורא. דעמאָלט בין איך דאָך גערעכט, אז דו ביזט ניט ווערט צו זיין א מאַן.

ע ר: אן אומגליק אויף מיינע עלטערע יאָהרען, בעדארפט נויטיג.

ז י: אה, אה, ביז שוין געקומען צו מיינע רייד. איך האָב גע־זאָגט פון דער ערשטער מינוט, אזוי ווי איך האָב נאָר דערהערט, אז א טויטער פערד ליגט אין ברונען, אז מיר בעדארפען אנטלויפען צוריק אין משאָרט.

ע ר: זאָל זיך דיר דאכטען, אז מיר זיינען שוין אנטלאָפען.

זי צוואוויינט זיך שטילערהייד.

ע ר: אָלע מאָל קען איך מיט דיר ניט ריידען. ווייל אָלע מאָל לאָזט זיך ביי דיר אויס מיט א געוויין.

ז י (וויינענדיג): מיר חלומט זיך אָלע נאכט עפּעס אן אנדער שלעכטער חלום. איין נאכט האָט זיך מיט גע'חלומט, אז איך שטארב אין מיטען וואלד און ליג אזוי מיט אָפענע אויגען און די פויגעל פלי־העןן איבער מיר. נידרען אראָפּ און פּיקען מיט זייערע שנאָבלען פון מיר שטיקער פלייש. איך קען ניט שרייען און קען זיי ניט אוועק־טרייבען... און אן אנדער נאכט האָט זיך מיר גע'חלומט, אז מיינע קליידער האָבען זיך אויף מיר אָנגעצונדען און אין די פלאַמען איינ־געהילט בין איך ארויסגעלאָפען פון הויז און אריינגעשפרונגען אין ברונען. נאָך דעם האָט מען מיך ארויסגעצויגען און מיך בעגראָבען אויף דער לאָנקע, ניט ווייט פון דעם אָרט, וואו דער טויטער פערד ליגט בעגראָבען...

ע ר: עס וועט זיין צום גוטען... צום גוטען, שלאָף שוין, שלאָף.

XV

אוועקגעלעגט דעם שטיין

דער זומער איז אריבער. איין טאָג האָט זיך געפּלאָכטען אין אנדערען און נאָכגעיאָגט עמיצען, וואָס איז אנטלאָפען. עס איז ניט געווען קיין צייט זיך ארומצוקוקען און אַ טראַכט טהאָן אויף דעם וואָס עס איז נעכטען און עהערנעכטען געווען. אַזוי איז דער מאָר־גענדיגער טאָג געוועזען ערגעץ ווייט אין גרויען נעבעל, און אַזוי איז דער זומער אוועק.

דער אַלטער וואַלדען האָט אָנגעהויבען צו טראַכטען עפּעס אַזוינס וואָס ער האָט מיט זיך אַליין ארומגעטראָגען און קיינעם אין הויז ניט געוואָלט דערפון דערצעהלען.

ער איז ארומגעגאַנגען, טאָג איין טאָג אויס, און געקליבען אַן אָרט, וואו ער זאָל קענען בויען אַ קאַמער, זעהר אַ פּראָסטען קאַמער מיט פיער ווענט און אַ טיר און מיט פיער פענסטער.

אין דעם דאָזיגען קאַמער זאָלען די אידען פון גאַנץ טשייפּעל הילל קענען קומען נאָך בעטען.

עס איז אויף טשייפּעל הילל געוועזען אַ ספר תורה, וואָס איז געשטאַנען אין אַ קאַסטען אויף אַן אָרט, און דער איד פון יענעם אָרט האָט דאָס ספר תורה ניט אָפּגעהיט.

אין דעם אייגענעם הויז וואו דאָס ספר תורה איז געשטאַנען און וואו מען האָט גדאַווענט אַלע שבת, האָט יענעם אידענס ווייב גע־קאָכט אויף דעם אויווען און געבאַקען.

און יענעם אידענס הונד שלאָפט ביי נאַכט אין דעם אייגע־נעם צימער.

יענעם אידענס בחור, עפּעס אַ נעענדיגטער דאָקטאָר, זיצט תמיד אין דעם אייגענעם צימער אָהן אַ היטעל, און שפּיעלט זיך מיט דעם הונד...

מען איז צוגעשטאַנען צו דעם אַלטען וואַלדען, אַז ער זאָל צו־נעהמען אין זיין הויז אריין דאָס ספר תורה און אַלע אידען פון טשיי־פּעל הילל זאָלען זיך צונויפקומען אין זיין הויז און דאָרט דאַווענען אי שבת אי יום טוב.

ר' אברהם וואַלדען האָט נאָך ניט געזאָגט די אידען צי ער וויל

צי ער וויל ניט, איז שוין זיין זוהן ארויסגעשפרונגען און אנגעהויבען צו שרייען, אז ער וויל ניט.

ער וויל ניט מאכען פון זיין הויז און פון זיין היים א הייליג ארט.

דער פאטער האט זיך פערוואלקענט פון אנהויב, אויף זיין זוהן, און שפעטער האט ער שוין פערשטאנען אז ער איז גערעכט, אז א היים בעדארף זיין א היים.

נאר דערווייל איז ער ארומגעגאנגען און געזוכט אן ארט, וואו צו בויען א פראסטען קאמער.

אין וואלד ביי זיי איז געוועזען א הויכע סקאלע. ביי דעם פוס פון סקאלע א טיעפער טהאל.

די וואנט פון דער סקאלע האט געהייסען גאט'ס טרעפ. „אזוי האט מען דאס אמאל א נאמען געגעבען," — האט מר. וויינבוים, וואס האט אין טשייפעל הילל שוין געוואהנט אן ערך פון דרייסיג יאהר, איבערדערצעהלט.

עס זיינען געלעגען אנגעווארפען שטיין אויף שטיין פון דעם טהאל ביז דעם שפיץ פון דער סקאלע און מען האט געקענט דורך די דאזיגע שטיינער ארונטער געהען און ארויף געהען.

פאר וואס די אמאליגע מענשען האבען דאס א נאמען געגעבען גאטס טרעפ, ווייסט אפילו מר. וויינבוים אויך ניט.

אבער אז ער וועט דעם פראסטען קאמער אויפבויען אין טהאל און מען וועט דורך די שטיינער אראפ און צוריק ארויף געהען גאט בעטען אין דעם פראסטען, קליינעם קאמער, וועט עס טאקע הייסען, אז די דאזיגע סקאלע שטיינער זיינען גאט'ס טרעפ.

איז דער טהאל ביים פוס פון סקאלע געווען פערוואקסען גע־דיכט מיט גראבע און הויכע דעמבעס.

און דא און דארט איז זיך געלעגען א גרויסער עקיכדיגער, שווארצער שטיין. א מענש האט שטעהענדיג ביי איינעם פון די שטיינער אויסגעזעהן ווי א פליג אויף דער וואנד.

ר' אברהם וואלדען האט זיך געוואונדערט ווי אזוי די שטיינער האבען זיך ארונטערגעקייקעלט פון דער סקאלע און געקומען אהער. צי זיינען זיי געפאלען איבער די שפיצען פון די גראבע בוימער, צי האבען זיי זיך דורכגעשפארט צווישען די שטאמען פון די גראבע בוימער.

נו, האָט ער זיך געוואונדערט. אָבער אוועקצונעהמען אזוינע גרויסע שטיינער וועט מען ניט קענען און אויסהאקען די גראָבע בוי־מער, האָט מען ניט געטאָרט, ווייל טאָמער שפּארען זיי אונטער מיט זייערע שטאַמען און גראָבע קאָרעניעס די גאנצע סקאלע?

האָט ער דערפאר ביי זיך אָפּגעמאַכט, אז די פּראָסטע קאמער וועט ער בויען אויף דעם שפּיץ פון סקאלע.

און אוועקגעלייגט א שטיין אויף דעם אָרט פאר א סמין...

און אזוי איז ער שוין פון צייט צו צייט ארויסגעגאנגען אויף יענעם אָרט אין אן אָבענד און געדאַווענט א מנחה און מעריב.

אויף דעם אנדערען טאָג, נאָכדעם ווי ער האָט זיך נעכטען אי־בערגערעדט מיט זיין ווייב, איז ער גאנץ פריה אויפגעשטאַנען און איז אוועק אויף יענעם אָרט א ניכטערער, אָהן א גלאָז טעה, און זיך אוועק־געזעצט אויף דעם שטיין, זיינע אויגען פערמאכט און אָנגעהויבען צו בעטען:

. . . פאר וואָס האסטו מיך פערלאָזען אויף דער עלטער?
וואָלט ניט בעסער געווען, ווען איך וואקס אוים אין א פּויערס הויז
האָב חתונה מיט א פּויערס א מיידעל,
מיר לעבען אזוי אויף אונזער ערד אָט א דאָ,
און מיר האָבען קינדער מיט פערהארטעוועטע הענט און פיס.
פיהרען זיי די אָקסען אין אקער,
זייען, שניידען און דרעשען.
פאר וואָס בין איך איצט אזוי אָפּגעלאָזען און פערוואָלקענט.
איך וואָלט אליין נאָך געוואָלט קענען אקערען און זייען,
אָנשארפען די האק און האַלץ האקען,
נעהמען די קאָסע און ארויסגעהען אין פעלד,
שניידען מיינע ברויטען און גראָזען.
וואָס וועל איך איצט טהאָן אין דער גרויסער שטאָדט,
אויב איך וועל נאָך מיין ווייב'ס קאָפּ נאָכלויפען.
גיב איהר אזא גוטע מחשבה,
אז זי זאָל מיך ניט וועלען איבעררייידען.
קעהר מיך אום צו די יונגע יאהרען.
אָדער גיב מיר די קרעפטען פון אן אלטען פּויער.
לאָם איך נאָך קענען זיך בויגען איבער די בייטען פון מיין גאָרטען.

און ברייננ אריין פרייד אין מיין הויז אריין.
זאָל דאָרט קלינגען אין אבענד,
דאָס לאַכען פון קליינע קינדער פון מיין זוהן און שנור.
איך זאָל אהיים קומען גלייך, ווי מיין זוהן, פון פעלד,
און נאָך דעם עסען זיך אוועקלעגען אויף דעם דיל,
מיינע אייניקלעך זאָלען אויף מיר קריכען
און אויף מיינע פּלייצעס רייטען ווי אויף א פערד.
איצט בין איך א צובראָכענער טאָפּ
פול מיט דארע ביינער.
איך געה ארום איינגעבויגען ביז צו דער ערד,
און מיינע פּיס פּלאָנטערען זיך
און איך זעה שוין ניט אויף מיינע אויגען ווי אמאָל.
זאָל מיך מיין זוהן לאָזען טהאָן, דאָס וואָס ער טהוט.
איך האָב איהם קליינערהייד געלערנט צו טאָן דאָס וואָס איך האָב געטאָן.
איצט האָט ער שוין פערגעסען און באָדט זיך אין מיינע בלייכע בלוטען.
און איך האָב זיך ניט פאר וועמען, חוץ דיר, צו בעקלאָגען.
איך זיץ דאָ איצט אויף דעם שטיין,
וועלכען איך האָב אוועקגעלעגט פאר א סמין
אז דאָ וויל איך בויען א קאמער,
א פראָסטען פון פיער ווענט מיט א טיר און מיט פיער פענסטער.
בעט איך דיך, אז זאָלסט מיר העלפען.
אויב עס איז מיר נאָך בעשערט צו לעבען ניט לאַנג,
זאָל איך כאָטש דערלעבען אויפצובויען דעם דאָזיגען קאמער.
איך זאָל ניט שטאַרבען אין דער מיטען פון מיין ארבייט
און אנדערע וועלען קומען און פון דעם דאָזיגען קאמער
מאכען א שטאָל פאר זייערע פערד.
וועסטו הערען מיין געבעט ?...

דער פּאַס פון ים. צווייטער טהייל.

I

פ ע ר ד

עס איז געווען פאר ראש השנה. איינמאָל, ווען דוד איז אריין אין הויז, איז די מוטער פּלוצים ארויפגעפאַלען אויף איהם און איהם אָנגעהויבען צו קושען און האָט זיך נאָכדעם צעוויינט, בעהאַלטענדיג איהר קאָפּ אויף זיינע אקסלען.

דוד איז פערציטערט געוואָרען און האָט אויך געוואָלט בעהאַל־טען זיין פּנים, נור האָט זיך געשעהמט און איז אזוי געשטאַנען איינ־געהילט אין זיין מוטער'ס הענט און ניט געהאַט קיין אָרט פאר זיינע פּים.

דערנאָכדעם איז מען נאָך ביים עסען געזעסען ארום טיש און גע־שמועסט אזוי ווארעם און רוהיג.

— זעה נור, דוד, ווי דו זעהסט אוים? — האָט זיך די מוטער פּלוצים א כאַפּ געטהאָן.

— עס איז גאָרניט, מאַמע, איך וועל זיך פערריכטען. עס געהט צו ווינטער צו.

ראש השנה און יום כפור האָט מען געדאַווענט ביי מר. ראָגאָ־ווין, וואו דאָס ספר תורה איז געשטאַנען אין א קאַסטען.

די גאנצע טשייפעל היל'ער קהלה איז געוועזען א קליינע.

די טאטעס און מאמעס שוין אין די עלטערע יאהרען. גרויע האר מיט מאגערע, צורונצעלטע און צוקרימטע פנים'ער, מיערע סא־רע אויגען און מיט אנגעבלאזענע, צובייזלטע הענט.

און עס האט זיך געווארפען אין די אויגען, דאס וואס עס איז ניט געוועזען קיין יונגע מענער. דער האט געהאט נאך גאר קליינע קינדער און דער אנדערער האט געהאט טעכטער און א דריטער האט גאר קיין קינדער ניט געהאט.

נור צוויי יונגען זיינען געוועזען. איינער דער זוהן פון ראגאווין, וואס ביי איהם אין הויז האט מען טאקע געדאווענט, און דער צווייטער יונג איז געוועזען דוד וואלדען.

און דערפאר, אז דוד איז ניט געקומען צום דאוונען, וואס עס האט דעם אלטען וואלדען אפשר שוין ניט געהארט, — האט עס אבער ביי די אידען פון טשייפעל היל געמאכט אן איינדרוק, אז ער האלט זיך ערשטענס פאר א קלוגען און וויל זיך ניט געהן מאכען נארעש אין דער קיך דארט, וואו נאראנים האבען אוועקגעשטעלט א ספר תורה. און צווייטענס האלט ער זיך, אט יענער דוד, פאר א גאנצען גרויסען מאן, און וויל אז אויב מען דארף, זאל מען קומען צו איהם אין הויז אריין מיט איהם ריידען. דאווענען קאן ער דאך סיי ווי ניט.

דוד'ס עלטערען האבען גאר ניט געענטפערט, ווען מען האט זיי געפרעגט פאר וואס זייער זוהן איז אויך ניט געקומען דאווענען. עס האט געהייסען, אז זיי אליין ווייסען אויך ניט פאר וואס.

דוד'ס מוטער האט אבער דערצעהלט אין דער היים, ווי אזוי דעם אידענס זוהן, דער געענדיגטער דאקטאר, איז די גאנצע צייט פון דאווענען ראש השנה און יום כפור געזעסען אויף א ביינקעל, מיט א מחזור איןביידע הענט און ניט גערעדט מיט קיינעם קיין ווארט און פרום אריינגעקוקט אין מחזור. אלע ווייבער האבען געקוקט אויף און איהם געלויבט, אז דאס איז אן איידעלע אידעשע נשמה, טאקע א גרויסער מאן, נור ווען עס קומט צו דעם טאג ווען אלע פראס־טע אידען לייגען אוועק די האק און דעם האמער און קומען זיך צו־נויף אויף איין ארט צו לויבען און בעטען גאט, איז אט דער גרויסער מאן אויך דעמאלט איינער פון די אלע פראסטע אידען. אבער ער זיצט עפעס טאקע ווי אן איידעלע, ליכטיגע נשמה און האלט אין

זיינע ווייסע, קליינע הענט דאָס מחזור און ווייסט ווי אזוי מען בע־דאַרף זיצען פאַר דעם גרויסען גאָט.

דוד האָט זיך איינגעהערט צו זיין מוטער׳ס רייד און עס האָט איהם אָנגענומען צוויי געפיהלען. איינער האָט זיך מיט איהם, ווי פון תמיד אָן, געקריגעגט פאַרוואָס איז ער אויך ניט אַט אזוי, ווי יענער יונגער דאָקטאָר פסיכאָלאָגיע. פאַר וואָס איז ער אוועק פון דעם וועג, וואָס האָט איהם געקאָנט פיהרען אהין און פאַרוואָס קעהרט ער זיך ניט צוריק אום, ווייל עס איז נאָך דאָ צייט צו יענעם וועג? דאָס אַנדערע געפיהל איז זיך געלעגען אין א ווינקעל ביי איהם אינע־ווענינג און אזוי שטיל געשמייכעלט, אז עס איז דוד׳ן געוואָרען אזוי לייכט און פריי אויף זיין קאָפּ און הארצען.

דוד האָט אין די דריי היילינע טעג גערוהט פון זיין ארבייט און געפיהלט אזא נאָנענדע בענקעניש נאָך עפּעס, אז עס האָט איהם וועה געטהאָן הענט און פיס .

ער איז ארומגעגאנגען איבער דעם הויז, ווי א שאָטען. אָב־גענומען די פּאָסט און דורכגעלעזען אלע בלעטער און צייטשריפטען פון ערשטען בלעטעל ביז דעם לעצטען. האָט זיך אזוי פיעל אָנגע־לעזען, אז ער איז געוואָרען פול און אָנגעפּאָמפּעט און שוין ניט גע־קאָנט טראַכטען וועגען זיך אליין און זיינע ווירדיגע פּלענער.

די טעג זיינען געווען ווייסע און ליכטיגע, און דוד׳ן האָט זיך געדראכט, אז ער פליהט ארום, ווי א פויגעל ארום די האָריזאָנטען און אָט וועט ער ארונטער ניעדערען און איינטונקען זיינע פיס אין דעם ווייטען פּאָס פון ים.

ער האָט זיינע פערד און קיה אויך ארויסגעלאָזען איבער די אָב־געשניטענע לאָנקעס, איז אריין אין שטאָל, בעטראכט דאָס אָבגעשני־טענע היי און שטרוי און נאָכדעם צוריק ארויס אויף די צוגראָבענע לאָנקעס פון וואנען ער האָט שוין געהאַט ארויסגענומען אלעס וואָס די ערד האָט פאַר איהם געקענט ארויס געבען, און דערזעהענדיג זיין אָרימקייט און קליינקייט אנטקעגען אָט די ווייסע און ליכטיגע האָ־ריזאָנטען.

ער האָט זיך אוועקגעליינט אויף דער לאָנקע קעגען דער זון און זיך איינגעקוקט ווי אזוי דער פערד קנייפּט די ניעדעריגע גראָזען מיט זיינע צייהן און ווי אזוי די קוה זוכט נור אזוינע ערטער וואו עס איז דאָ העכערע גראָזען און פאַר וואָס שטעקט זי ארויס איהר צונג

און פערנעהמט אלע גרייזעלעך אין איין בינטעלע און נאכדעם בייסט זי זיי אב מיט איהרע צייהן. א פערד קאן לעבען אויף די ניעדריג־סטע גראזען און א קוה בעדארף שוין העכערע גראזען — האט דוד געטראכט — ווייזט אויס אז די קוה איז מעהר איידעלער אין איהר כאראקטער ווי דער פערד, מעהר ווייבליכער.

און אפשר דערפאר האט דוד ליעב דעם פערד בעסער פון דער קוה.

דוד האט אזוי פיינט די קוה, אז ער טרינקט נים די מילך פון איהר. ער האט פיינט צו קוקען ווי אזוי א מענש נעהמט און טרינקט אוים א גלאז מילך. ער האט פיינט דעם ריח פון מילך ווען מען קאכט זי.

אבער אמאל כאפט איהם אן א רחמנות אויף זיין קוה, ווייל עס דאכט זיך איהם אוים, אז זי איז אזוי אומבעהאלפען ווי א קליין קינד. תמיד שטעהט זי און בעט זיך, אז מען זאל זי ארייננעהמען אין שטאל אריין. פערקעהרט, דאס פערד מוז ער אלע מאל, ווען ער לאזט איהם ארוים איבער די לאנקעס, געהען כאפען און ארייג־נעהמען אין שטאל אריין.

זומער קאן זיך דער פערד פערגינען און אוועגלייגען און זיך קייקלען אויף זיין קריזש מיט די פים ארויף און זיך ווארפען אהין און אהער. און א קוה מוז תמיד ליעגען אויף א זיים, אדער אויף דער רעכטער אדער אויף דער לינקער.

ווינטער שטעהט די קוה און ציטערט פון קעלט. עס איז איהר־נור ווארעם ווען זי עסט. האט זי אבגעגעסען, שטעהט זי שוין וויע־דער און ציטערט פון קעלט, און דער פערד קאן ארבייטען, און אז מען ארבייט, פערשטענדליך, דערווארעמט מען זיך.

אין שטאל איז דער פערד מעהר ריהרעוודיגער, און אז עס מאכט זיך אמאל מען דערשרעקט זיך, טהוט ער זיך א כאפ און באלד האט ער זיינע פאדערשטע פים אויף ווערלכע ער שטעלט זיך אויף, און אז מען שטעהט שוין אויף די פאדערשטע פים, — שטעהט מען שוין !...

די קוה אז זי לייגט זיך אוועק אין שטאל איז דאס ווי א שטיק ליים. אז זי דערשרעקט זיך מוז זי פריהער אנהויבען צו וויעגען מיט איהר קאפ אהין און אהער און נאכדעם זיך אוועקשטעלען אויף די צוויי פאדערשטע קניהעס און שפעטער הויבט זי זיך אויף פריהער

אויף די הינטערשטע פיס און אז זי שטעהט שוין אויף די הינטערשטע פיס דערמאַנט זי זיך אז זי שטעהט נאָך דערוויל אויף די פאָדערשטע קניהעס, הויבט זי ווייטער אָן צו שאָקלען מיט איהר קאָפּ אהין און אהער און שטעלט זיך קוים,קוים אויף מיט די פאָדערשטע פיס.

א קוה האָט א פערשטאָפּטען קאָפּ. נעהם און פיהר זי אוועק ביי נאכט פון דער היים און לאָז זי אָב העט ווייט אין א וואלד, וועט זי שוין מאָרגען ניט וויסען ווי אזוי צוריק צו געהן אהיים און וואו זי וועט דערזעהן א שטאַל וועט זי מיינען אז דאָס איהר איהר היים.

א פערד האָט ליכטיגע אויגען אין זיין קאָפּ. אז דו נעהמסט איהם אוועק פון זיין היים, קוקט ער מיט זיינע ליכטיגע אויגען אויףביידע זייטען פון וועג און מאכט זיך צייכענס. דאָ שטעהט אַן אויס־געקרומטער אַלטער בוים, און דאָרט לויפט א ריטשקעלע, און איי־בער דעם ריטשקעלע איז איבערגעוואָרפען א בריקעל, און ער צעהלט די הייזער אויף די זייטען פון וועג און געדענקט אז דאָס הויז איז רויט געפארבט, און אז יענע הויז איז געפארבט ווייס מיט גרויע קאַנטען. ער האָט נאָך אזא מין קלוגהייט אין זיינע פיס, אז זיי טרעטען אויס דעם וועג, וואס פיהרט צו זייער היים און וועלען שוין אין דער פינסטערער נאכט קענען פיהלען צי איז דאָס דער וועג אהיים צו גיין.

די קוה איז א קאַלטער, שטומער מיטגליעד אין דער היימישער פאַמיליע. אמאָל קען זיך טרעפען, אז דו זיצט און די מעלקסט, וועט זי דיר טהאָן א דריגע מיט א פוס אין האַרץ אריין, אדער עס וועט זיך טרעפען, אז דו וועסט איהר געבען עסען, וועט זי דיך נעהמען אויף דער האָצקע מיט איהרע הערנער, אָדער זי וועט דיר גאָר גע־בען א שטאָך מיט איין האָרען אין דער זייט אריין, אָדער איהר קאָן זיך גאָר פערגלוסטען און זי וועט דיר גאָר ניט וועלען געבען די מילך און פערבעהאַלטען די מילך פאַר זיך אליין. זי קען...

א פערד איז א שפּרינגענדיג קינד און א גוטער פריינד פון דער היים. ער וועט לויפען אין פייער און אין וואסער, אויב עס וועט זיך טרעפען אַן אונגליק מיט דיר. קענסט צו איהם אריינקומען אין מי־טען דער נאכט וועט ער גיך זיך אויפהייבען פון זיין בעט און דיר קוקען אין דיינע אויגען און שמעקען צי עס איז עפּעס ניט גוטעס מיט דיר, וועט דיך אהיים ברענגען א לעבעדיגען אָדער א טויטען אין דיין הויז אריין, וועט האָרעווען מיט דיר אינאייגעם און וועט דיר העלפען

שלעפּען דעם יאָך פון דעם לעבען, אָדער ער וועט דיך אַמאָל פיהרען צו דעם אָרט, וואו דו וועסט געפינען דיין גליק.

און דערפאר האָט דוד שוין פון לאַנג פערטראַכט, אז ער וועט האָבען אין זיין שטאַל נאָר איין קוה אָבער פערד האָט ער געוואָלט האָבען א סך.

און די איינע קוה האָט ער אויך צוליעב זיין פאָטער און מוטער געקויפט. פערד וועלען ביי איהם זיין א סך, ווייל ער האָט זיי ליעב.

און דאָס ערשטע פערד האָט ער געקויפט א זי, און האָט איהר א נאָמען געגעבען עדנא.

עדנא טראָגט שוין א לאָשעקעל אין איהר בויך. זי שטעהט שוין אזוי קעגען דער זון אויף דער לאַנקע א פערטראַכטע. איהרע האָר גלאַנצען, ווי דונקעל רויטער, ווייכער סאַמעט און איהרע אויגען ווייס־לען זיינען קלאָהר ווי שנעע, און דאָס בלאָהע אויג אַרום די שוואַרץ־אפּלען איז בלאָהער פון די הימלען צווישען נאכט און מאָרגען.

עדנא איז שעהן, ווען זי פערטראַכט זיך. זי ווערט יונגער פון טאָג צו טאָג. זי מוז טראַכטען פון איהר קינד, צי עס וועט זיין א „מיידעל" צי א „בחור", און צי עס וועט, גאָט זאָל אויסהיטען, האָבען אזוינע לאַנגע אויערען ווי אן עזעלע, און צו עס וועט האָבען א פּינ־טעלע צווישען די אויגען אויף דעם שטערען, וואס עס וועט בעווייזען אז עס איז א קלוגער פערדעלע, און צי עס וועט האָבען א קליינעם קאָפּ, אָט אזוינס ווי זי אליין, די מאַמע, האָט. און אפשר טראַכט עדנא גאָר פון דעם טאָג ווען זי וועט „געהן צו קינד" און עס דאַכט זיך איהר אויס, אז זי וועט שטאַרבען פון די געבורט וועהען.

דוד בעמערקט אַמאָל ווען ער געהט אריין אין שטאַל צו עדנא'ן, אז זי קוקט מיט איין אויג אויף איהרע פלאַנקען, ווי זי וואָלט זיך בעטען ביי איהם, אז ער זאָל איהר ניט געבען קיין שטוים מיט דעם שטאַהל־גאָפּעל דאָרט וואו איהר קינד ליעגט אין בויך.

דוד רעדט אָפּט צו זיין עדנא'ן אזוי:

איצט, עדנא, געהט צו ווינטער, און אזוי ווי דו ביזט אין א „שווערען" צושטאַנד, וועסטו שטעהן אין שטאַל און עסען און טרינ־קען, ניט טהאָן קיין שווערע ארבייטען. וועט זיין שעהן אין דרוי־סען וועל איך דיך ארויסלאָזען אויף דער פרישער לופט, אין זון־שיין, און אויב עס וועט זיין שנעען און רעגענס, וועסטו שטעהן אין שטאַל איינגעדעקט מיט א ווארעמען צודעק. וועט זיין שעהן אין דרויסען

און עס וועט אָבער זיין אַ סך פערפרווירענע אייז אונטער די פיס, וועסטו ניט ארויסגעהן כדי דו זאָלסט ניט פאַלען אויף דעם אייז און גאָט בעהיט אָבוואַרפען דיין קינד.

און ווען ער זעהט אַמאָל ווי די קוה שטעהט און לעקט ערנא'ן מיט איהר צונג, לויפט דוד ארויס און צוטרייבט זיי, ווייל ער האָט מורא אז די קוה מיט איהר פערשטאָפּטען קאָפּ קען זיך נאָך פערגלוסטען און טהאָן ערנא'ן אַ שטויס מיט אַ האָרען אין ערנא'ס פלאַנק און דעמאָלט — גור נייט!...

II

אַ מאַמע

דוד'ס מוטער איז געוועזען קעגען דעם, אז מען זאָל רופען אַ פערד מיט אַ נאָמען, און אַזוי ווי דוד האָט זי ניט געפאָלגט און זיין פערד גערופען „ערנא", האָט זי ניט געקענט פערליידען. פונדעסטוועגען האָט זי עס ניט ארויסגעזאָגט אָפען, אפילו ניט צו דעם פאָטער.

דערנאָכדעם האָט זי אָנגעהויבען צו האָבען רחמנות אויף דער שקאַפּע, ווען זי איז געוואָר געוואָרען, אז די שקאַפּע טראָגט.

זי האָט זיך געשראָקען פאַר יענעם טאָג, ווען די שקאַפּע וועט געהן צו קינד, ווייל זי האָט קיין מאָל אין איהר לעבען ניט געזעהען קיין פערד אין איהר הויזגעזינד. און האָט גאָר געהאַט אַ פאָרשטעלונג, אז פערד האָבען ניט קיין מאַמעס.

חוץ דעם האָט זי געמיינט, אז ווייל אַ פערד האָט לייכטע ביינערדיגע פיס, דערפאַר, איז אויב עס טהוט איהם עפּעס וועה, וועט ער זיך אויפהויבען און טהאָן אַ בריקע מיט די פיס און אנטלויפען...

נאָ ווי קען אַזאַ באַשעפעניש זיין אַ מאַמע?

דערפאַר האָט זי שוין ליעב געהאַט די קוה זייערע, וועלכע איז געוועזען אַ גראָע, מיט רויטע קלייענדיגע פּאַרב באַשפּרינקעלט און אָהן הערנער. זי האָט די קוה ניט גערופען מיט קיין שום נעמען. נאָר צו איהר גערעדט אידיש, און אז זי האָט די קוה בעדאַרפט רופען, האָט זי די קוה גערופען: „קום, בהמה מיינע".

זי האָט מיט דער קוה געלעבט זעהר גוט. איהר אום ווינטער

געטראָגען ווארימע וואסער צום טרינקען. האָט פאַר איהר נעקאָכט א קאשע פון קלייען מיט קוקורוזע מעהל און עס איבערגעמישט מיט געשניטענע שטרוי.

און אז דוד'ס מאמע האָט געקאָכט א באָרשטש, האָט שוין די קוה געהאַט א גוטען מאָהלצייט פון די איבערגעבליעבענע בוראקעס. די מאמע האָט די בוראקעס צושניטען אויף קליינטשינקע שטיקלאך און זיי איבערגעשאָטען מיט קלייען און געבראכט דער קוה.

האָט די מאמע אָפּגעוואַרפען פון דער זויער מילך קעז און ארויס־געטראָגען די סירוואָטקע נאָך א ווארימע און די קוה האָט עס געזופּט. האָט די מאמע דערביי געטראכט: נעבאָך, בהמה מיינע, טרינקט סירוואָטקע און איך טרינק טהעע.

און א גאַנצען זומער האָט די מאמע געריסען ביים וועג די ווילדע גראָזען און זיי געטראָגען פאַר איהר בהמה. דאָס פערד פלעגט עס זעהען און קוקען מיט אזוי פיעל קנאה פאַר וואָס מען גיט איהם אויך ניט אביסעל גראָזען. אָבער די מאמע האָט צו דעם פערד פון ווייטען גערעדט, אז ווען ער איז ניט קיין פערד, וואָלט ער דאָך געוועזען א בהמה און געגעבען מילך, וואָלט זי איהם אויך נעגעבען גראָזען.

כאָטש די מאמע איז נעוועזען ניט אלע מאָל זעהר נאָהענט מיט א קוה, ווייל זי האָט קיין קוה אין זייער הויז געזינד קיינמאָל ניט אָנגעזעהן, פונדעסטוועגען האָט זי כאָטש אלע מאָל געטרונקען מילך און געוואוסט, אז מילך קומט פון א קוה.

אליין איז די מאמע געווען א פרוי אין ערך עטליכע און פופציג יאָהר. זי האָט מיט ר' אברהם וואָלדען חתונה נעהאַט זעהר יונג, נאָר ניט געהאַט קיין קינדער ביז עט אויף דער עלטער פון עטליכע און דרייסיג יאָהר איז ביי זיי געבוירען געוואָרען א זוהן. ווען דער זוהן איז אלט געוואָרען 5 יאָהר זיינען זיי אָנגעקומען קיין אמעריקאַ. באלד האָט דער זוהן אָנגעהויבען רעדען די אמעריקאנישע שפּראַך, וועלכע האָט זיך אוועקגעשטעלט אזוי ווי א וואנד צווישען זיי און זייער זוהן. ווייל דאָס איז שוין געווען ביי איהר די לעצטע פרעמדע שפּראַך, וועלכע זי האָט שוין ניט געוואָלט זיך אויסלערנען... איצט קען ער שוין, דער זוהן, ריידען אביסעל אידיש, אָבער זיינע שמיס, וואָס ער האָט דאָ ערגעץ אויפגעכאַפּט, קען זי ניט פאַרטראָגען. רופט א פערד מיט א נאָמען פון א מענשען. און אז דאָס נעהמט זיך קעמען און בערשטען זיין פערד, גנעהט איהם אוועק דער טאָג. עסען עסט

ער אליין ווי א פערד; ווינטער האקט ער האלץ אין די וועלדער, אדער אפשר איז ער ערגעץ א גזלן אין די וועלדער. ווער קען איהם וויסען?

אזוי טראכט די מאמע וועגען איהר זוהן דוד.

איבערלאזען איהם אליין אט דא, האט זי מורא, אז עס וועט איהר פארפאלען ווערען דער איין־און־איינציגער זוהן. ווידער זיין מיט איהם אט דא, קען זי ניט איבערמאכען זיינע וועגען, וורייל דער אלטער איז א שוואכער, האט מורא פאר דעם בחור. זי זאגט איהם, אברהם, האב ניט מורא. שריי אן אויף איהם, ווייז אז דו ביסט א טאטע. און ער האט מורא. טאמער וועט זיין זוהן נעהמען די האק צו איהם. אז דאס קען א טויטען פערד צוהאקען און איהם שטיקערווייז בע־גראבען. אז דאס האט א גבורה פון א פערד און א הארץ פון א וואלד גזלן...

נאר וואס קען א מאמע טהאן?

זי קען זיך אנברוגז'ן אויף איהר זוהן און זיין אין דער הייסער מינוט אזוי שטארק ביי זיך, אז זי וואלט קענען טהאן ווער ווייסט וואס.

געהט איהר אבער באלד איבער דער כעס, און ווען זי פארבעט איהם דאס בעטגעוואנט, קען זי שוין מעהר ניט זיך איינהאלטען. זי צוואויינט זיך און איז איהר זוהן מוחל.

וויל ער שוין אבער ניט ריידען מיט איהר.

טראכט זיך די מאמע: מיין קינד, איך בין דיין מאמע, קענסטו טהאן מיט מיר וואס דו ווילסט. אבערווארט, וועסט ווערען א טא־טע, וועסטו שוין וויסען, וואס עס הייסט א מאמע צו איהר קינד.

אזוי טרייסט זיך די מאמע און ווארט און שווייגט ביז עס געהט אוועק א לאנגע צייט.

זי דערלאנגט דעם זוהן עסען, מאכט זיין בעט ווייך, פארמערע־זשעט איהם די זאקען, און איינמאל בעטראכט זי זיך, אז זי איז פארט א מאמע און ער איז דאס קינד, האט זי דאך מעהר שכל פון איהר קינד און פאלט ארויף אויף איהר קינד און הויבט איהם אן צו האלזען און בעט זיך מיט איהם איבער.

געהט אבער אוועק א טאג אדער צוויי, פארגעסט די מאמע שוין ווייטער וואס עס איז געוועזען ביז איצט, און דורך עפעס א קליינינ־קייט צושרייט זי זיך אויף איהר זוהן און דער זוהן איז דאך ניט

מעהר ווי א קינד, ווערט ער אן אנגעבלאזענער און וויל ווייטער מיט איהר ניט ריידען.

און די לעצטע קריעג איז ארויסגעקומען פון דעם, וואס דוד האט אנגעהויבען מיטצונעהמען ראזענבערגען אין די וועלדער, וואו ער האט געהאקט בוימער פאר דער זעג־מיהל.

ראזענבערג איז געקומען צוגעהן און זיך אויסדערצעהלט אפען פאר דוד וואלדען, אז עס איז איהם שלעכט, אז זיין ווייב איז א שלעכטע און דערצו האט ער שלעכטע קינדער און זעהר א שלעכטען פערד: מען קען מיט זיין פערד ניט טהאן גארניט. נאר דערלאנג איהם עסען און לאז איהם שטעהן אין שטאהל...

דוד איז זעהר געריהרט געווארען, און נאך דעם אויף ראזענבערג'ן א גוט ווארט געזאגט פאר דעם באלעבאס פון דער זעג־מיהל און יענער האט געהייסען, אז ראזענבערג זאל קומען מיט זיין האק צו דער ארביים.

עס איז דערנאכדעם אוועק אזוי: אדער ראזענבערג איז געקומען אין וואלדענס וואלד אריין גאנץ פריה און געהוקעט און געפייפט, אז דוד זאל ארויסגעהן. אדער, אויב ניט, איז שוין דוד ארוים אין זיין וואלד און אז ער האט ראזענבערגען אויף דעם געוויסען ארט ניט געפונען, האט דוד אנגעהויבען צו הוקען און צו פייפען, אז ראזענבערג זאל אונטערקומען.

ראזענבערג האט דערצעהלט דוד'ן, אז ער וויל היינטיגען ווינטער ניט פאהרען אין דער גרויסער שטאדט. כאטש ער פעהדיענט דארטען זעהר פיעל געלד, אבער ער וויל ניט.

עס איז איהם שוין נמאס געווארען די שטאדט און ער קען שוין דארטען ניט אנקוקען די מענשען, און אויב עס איז יא דא אזא זאך ווי א זעג־מיהל, און אויב דוד וויל איהם ווייזען ווי מען האקט ארונטער בוימער, וויל ער בעסער פערדיענען דאס ארימע שטיקעל ברויט נאהענט פון זיין ווייב און קינדער.

דא קען איהם איטליכער און ער האט ביי איטליכען א נאמען. ער איז טאקע אן ארימאן, אבער ער צאהלט זיין טאקסע אזוי ווי דער רייכער און אז ער געהט פערביי א מענשען, זאגט ער יענעם גוט מארגען, ווייסט שוין יענער ווער עס האט גוט מארגען געזאגט און ענטפערט גוט יאהר.

דוד האט ראזענבערג'ן געבראכט אין די וועלדער, וואו די זעג־

מיהל איז געשטאַנען, האָט איהם איבערגעגעבען אין די הענט פון דעם באַלעבאָס, און דערנאָכדעם האָט איהם דער באַלעבאָס צוריק איבערגעגעבען אין די הענט פון דוד וואָלדען, אז זיי זאָלען ביידע האַ־קען אינאיינעם, דאָס הייסט אז ראָזענבערג זאָל העלפען דוד'ן.

האָט דוד אראָבגעלאָזען א בוים און ראָזענבערג האָט דעם בוים בעדאַרפט באַריינינגען פון די צווייגען און דערנאָכדעם האָבען ביידע, אי דוד אי ראָזענבערג מיט א גרויסער זעג צושניטען דעם גראָבען דאָמב אין קורצע קלעצער.

אזוי האָבען זיי געאַרבייט א פּאָר וואָכען.

ביז עס איז ראָזענבערג'ען נמאס געוואָרען.

זיי זיינען פאר דער קורצער צייט געוואָרען זעהר נאָהענט. ראָ־זענבערג האָט דוד'ן אַלע זאַכען שוין אויסדערצעהלט, זאַכען וועלכע ער האָט געוואוסט, און וועלכע ער האָט נאָר געהערט, און וועלכע ער האָט אליין אויסגעטראַכט.

ראָזענבערג האָט געזעהן, אז דוד הערט אוים זיינע זאַכען און שווייגט.

האָט עס איהם פאַרדראָסען.

איינמאָל רופט ער זיך אָפּ:

— דוד, פאר וואָס שווייגט איהר? איך דערצעהל אייך אַלע זאַכען וועגען מיר, מיין ווייב און קינדער און דער גאַנצער וועלט און איהר שווייגט.

— וואָס דען האָט איהר געוואָלט?

— פאר וואָס דערצעהלט איהר ניט עפּעס וועגען אייך אליין.

— וועגען מיר אליין? — האָט דוד געשמייכעלט. — נעהמט אייערע זאַכען, וואָס איהר האָט שוין דערצעהלט וועגען אייך און אי־בערדערצעהלט זיי מיר נאָך א מאָל, וועט עס זיין דאָס, וואָס איך וויים פון מיר אליין.

— הער?!

איז ראָזענבערג געוואָרען אָפּערדיג.

— אזא מעשה פון דער געשיכטע?!

און ראָזענבערג האָט שוין פון דער מינוט אָן אָנגעהויבען צו געפינען אזוינע קליינינקע חסרונות אין דוד'ס האַקען.

דאָס ערשטע האָט ער דערזעהן א שטשערב אין שאַרף פון דוד'ס האַק. דוד האָט זיך אויסגעלאַכט:

— מאָרגען וועט די האַק שוין צוריק זיין שאַרף.

נאָכדעם האָט ער אָנגעהויבען איבערצודרעהען דאָס דריידעל:

— ווי וואָלט געווען, אז איך זאָל די בוימער ארונטערלאָזען און איהר זאָלט זיי אָפּרייניגען פון די צווייגען.

דוד האָט אַ טראַכט געטהאָן און געזאָגט:

— זאָל איך דער טייפעל צוכאַפּען אין אַ פינסטערער נאַכט. איהר ווילט אראָפּלאָזען בוימער, וועל איך רייניגען די צווייגען. מיך הארט ניט, אויב איהר וועט עמיצען ברייגגען אהער, אז ער זאָל ריי־ניגען די צווייגען. וועל איך זיצען און קוקען און נעהמען געלד דער־פאַר. פאַרטשאַנען?

ראָזענבערג איז געוועזען אַ לאַנגער און אַ מאָגערער, און אז ער האָט בעדאַרפט ארונטערלאָזען אַ בוים, האָט ער זיך אויסגעבויגען ווי אַ האַלבע רייף און מיט זיין האַק עפּעס אַזוי טעמפּ געקלאַפּט אין דעם בוים אריין, אז די האַק איז אַלע מאָל צוריק אָפּגעשפּרונגען און זיך אוועקגעגליטשט און אריינגעפלויגען אין דער ווייכער ערד.

ראָזענבערג האָט געביסען זיינע ליפּען און אז ער האָט שוין גע־מאַכט עטליכע קאַרבען אין דעם בוים, האָט ער זיך ערשט ארומגע־קוקט, אז ער האָט די קאַרבען געמאַכט אין אַ פאַלשער זייט, אז דער בוים קען נאָך פאַלען איבער זיין רוקען אין מיטען האַקען.

דעמאָלט, אז ראָזענבערג האָט זיך אויפגעהויבען און אויסגע־גלייכט זיין פּלייצע און אַ קוק געטהאָן צו דוד'ן, האָט ער דערביי גע־האַט עפּעס אַזאַ שמייכעלע און געקוקט גלייך מיט זיינע קליינע אוי־געלאַך אין דוד'ס אויגען. דוד האָט ניט געקאָנט אויסהאַלטען און זיך צולאַכט.

— העַ?!

איז ראָזענבערג געוואָרען נאָך מעהר אָפּעררדיגער.

— איהר לאַכט פון מיר?!

III

קריכענדיגע פלאַנצען

ראָזענבערג האָט מעהר ניט געוואָלט ארבייטען מיט זיין שכן דוד וואָלדען.

ער איז אוועק צו דעם באַלעבאָס פון דעם מיהל און פאַר איהם זיך געקלאָגט אַז דער יונג וואַלדען מאַכט זיך איבער איהם לוסטיג און אַז ער אַליין מוז אַרבייטען שווער און וואַלדען זיצט זיך אַ גאַנצען טאָג אויף אַ קלאָץ און רויכערט. איז אויב ער, דער באַלעבאָס, וויל צאָהלען געלד אומזיסט אַרט איהם ניט. אָבער ער וויל ניט אַרבייטען אינאיינעם מיט וואַלדענען.

דער באַלעבאָס האָט ניט געהאַט קיין צייט איהם אינגאַנצען אויס־צוהערען, האָט ער געהייסען זיין געהילף, וואָס האָט געריטען אויף אַ פערד, אַז ער זאָל זעהן וואָס מען קען טהאָן פאַר דעם אידען מיט די מאָדנע, נייע זאַכען.

דעם אנדערען טאָג האָט שוין ראָזענבערג געהאַקט צווישען יונגען, פרעמדע, הויכע מיט קליינע, גרויע אויגעלעך און מיט פלאַקסיגע לאַנגע צופלאָנטערטע האָאר. צווישען די יונגען איז אויך געווען זשאַק דער פּאָלאַק, ראָזענבערג'ס שכן. ער האָט מיט זיינע חברים זיך שטיל איבערגעשמועסט, און די יונגען האָבען בעטראַכט ראָזענבערגען און זיך שטיל איבערגעשמייכעלט.

ראָזענבערג האָט זיך דערפיהלט אונהיימליך, האָט מורא געהאַט אויפצוהויבען זיינע אויגען, זיך געכאַפּט העלפען איטליכען יונג, דאָ האָט ער געהויבען די קלעצער און דאָרט אונטערגעשפּאַרט בוימער מיט זיין ברוסט.

די יונגען האָבען אַלע זיך איבערגעקוקט און געשמייכעלט.

איינער האָט גענומען ראָזענבערג'ס האַק און בעטראַכט.

— דו ביזט אַ איד?

— וואָס איז דען? — האָט ראָזענבערג זיך ווי דערשראָקען.

— אָט, אַזוי, מיר ווילען וויסען וואָס דו ביסט, — האָט דער יונג איהם צוריקגעגעבען די האַק און געוואונקען צו זיינע קאָלעגען.

— ניין, ער מוז זיין אַ פראַנצויז, — האָט איינער איהם אַריינ־געשפּינען.

— אויב שוין אַזוי, קינדערלעך, האָב איך מורא אַז ער איז אַן איטאַליענער...

— ניין, — האָט דער ערשטער זיך געהאַלטען אין דאָס זייניגע— ער איז אַ איד.

— יאָ, וואָס דען בין איך — האָט ראָזענבערג אַזוי ווי זיך גע־

בעטען ביי עמיצען מען זאָל איהם שוין וואָס ניכער קוילענען — אויב ניט קיין איד?

עס איז ראָזענבערגען גאָר קיין מאָל ניט איינגעפאַלען צו לייקע־נען אז ער איז א איד, נאָר עס האָט איהם דאָס ערשטע מאָל געטראָפען אז מען זאָל איהם אזוי צושפּאַרען צו א וואַנד און איהם שטעכען מיט אזוינע שפּיציגע, קליינע, גרויע אוינעלאַך.

ראָזענבערג האָט דערפיהלט אז מען מאַכט זיך איבער איהם לוס־טיג און עס האָט איהם וועה געטהאָן. ער האָט אָבער געוואוסט אז מען טאָר דאָס ניט ארויסווייזען, ווייל דעמאָלט וועט זיך אָנהויבען א לאַנגע מעשה מיט שטעכווערטלאַך. און מען וועט איהם נאָך אפשר א צונאָמען געבען.

פאַר דעם צונאָמען „לאַנגער נאַרנעל", וואָס חברה אין „שאָפּ" האָבען איהם אמאָל נערופען איז ער אוועק פון שטאָדט. און אויב מען וועט איהם דאָ אויך אזא צונאָמען געבען, וואוהין וועט ער דאַ־מאָלס זיך קענען קעהרען און ווענדען.

דערהפאַר, האָט עס איהם טאַקע וועה געטהאָן און ער האָט עס אין זיך פאַרבעהאַלטען, געשוויגען און זיך געכאַפּט צו אַלערליי אַר־בייטען, געוויזען אז ער איז פלייסיג און איבערגעטריבען זיין פלייסיג־קייט.

די דאָזיגע חברה מיט די שפּיציכיגע אוינעלאַך איז בעשטאַנען פון א „גענג" פון זעקס יונגען. זייער ארבייט איז געוועזען: ארונ־טערצולאָזען גאָר די גראָבע בוימער וועלכע מען האָט מיט דער האַק אליין ניט געקענט איבערקעהרען. פלעגען זיי ארבייטען זאַלבעצווייט מיט דער זעג.

דער וואַלד איז געוועזען אַן אַלטער און א פערלאָזענער. צווישען די גראָבע בוימער איז געוועזען אָנגעוואָרפען צווייגען און איבערגע־פוילטע בוימעלאַך.

און אין די איבערגעקעהרטע בוימעלאַך און אָנגעוואָרפענע צוויי־גען האָבען זיך געפלאָנטערט לאַנגע, ווילדע און פערדרעהטע טרויבענ־קוסטען, און לאַנגע, שטעכיגע און גיפטיגע פלאַנצען, וועלכע זיינען געוועזען הארט ווי דינער, שטעכיגער דראָט.

די ווילדע טרויבען קוסטען און די שטעכיגע, גיפטיגע בראַיער פלאַנצען זיינען אזוי ווי צוויי קינדער פון איין מאַמען.. זיי קענען

ביידע וואַקסען און קריכען אויף טויזענדער מײלען, וואַרפען זיך אי־בער טייכען, בערג און טהאָלען.

זיי קריכען תמיד אינאיינעם, איינגעפלאָכטען איינע אין די אַנ־דערע. די ווילדע טרויבען האָבען אין זיך דעם כח און די שטאַרקייט פון אויסגעטריקענטע האָלץ און די שטעכיגע גיפטיגע בראַיער־פלאַנץ האָט אין זיך אַזעלכע קליינצינקע האָר מיט וועלכע זי קען זיך אַרומ־כאַפּען אַרום אַ שטיין, בוים און ערד. קריכען זיי דערפאַר ביידע צוזאַמען.

די שטעכיגע פלאַנץ איז אַרומגעוויקעלט אַרום דעם טרויבענ־קוסט. און אַז מען קריכט אַזוי און מען בעגעגענט אַ בוים אין מיט וועג, איז דאָס ערשטע כאַפּט זיך אָן אין בוים דער שטעכיגער קוסט. שטעכט אריין זיינע האָר אין בוים אריין, און הויבט זיך אָן צו בע־זעצען אויף דעם בוים. דער טרויבענקוסט איז דאָך אָנגעבונדען אָן זיין חבר, הויבט ער אויך אָן צו קריכען וואָס העכער אויף דעם בוים אַרויף.

קריכט מען אַזוי און מען קריכט ביז מען קומט צו דעם שפּיץ בוים.

בייטאָג האָבען זיי זונענשיין און אין אבענד טרינקען זיי טוי.

זיי צוזאַוואַקסען זיך און נעהמען אַרום אַלע צווייגען פון דעם בוים, צושפּרייטען זיך אין דער ברייט און דער הויך פון בוים.

דער שטעכיגער, גיפטיגער פלאַנץ ציהט פון די אָדערען פון בוים זיינע זאַפטען און דער טרויבענקונסט טרינקט זיי און ווערט גרעבער און לענגער.

אָט אַזוי פערפלאָנטערען זיי זיך און לעבען אַ גוטען טאָג ביז עס קומט די האַק און מאַכט אַן עק צו זייערע יאָהרען.

ראָזענבערג האָט זיך אוועקגעלאָזען און אָנגעהויבען אַ ביטערען און משוגענעם קאַמפף מיט די דאָזיגע קריכענדיגע קינדער פון דעם ווילדען וואַלד.

ראָזענבערג האָט מיט זיינע הוילע הענט געריסען די פערפלאָנ־טערטע, ווילדע קוסטען און זיך צושטאָכען ביז בלוט. און די יונגען האָבען פון איהם געלאַכט.

צווישען די יונגען איז אויך געווען ראָזענבערג׳ס נאָהענטער שכן פון איבער דעם וועג, דער יונגער פּאָלאַק זשאַק, וואָס מען האָט אויף איהם דערצעהלט אַז ער האָט זיין טאַטען דער׳הרג׳עט און איהם ערגעץ

בעגראָבען אין אַ וואַלד און נאָכדעם געלעבט מיט זיין מוטער ווי מאַן און ווייב. און זי איז איהם נמאס געוואָרען, האָט ער זי פערטריבען ערגעץ אין אַ ווייטער שטאָדט און וואוינט איצט איינער אַליין אין דעם הויז ניט ווייט פון ראָזענבערגען.

דער האָזיגער פּאָלאַק איז אַלע מאָל צוגעגאַנגען צו ראָזענבערג'ן, מיט איהם גערעדט אין אַ קרומען אידיש און דערביי אויסגעזונגען און נאָכגעקרימט די אידישע ווערטער.

ער האָט ראָזענבערגן געלערנט ווי אַזוי מען בעדאַרף זיך ניט אָנשטרענגען, נאָר מיט קאָפּ, פריהער געוואָהר ווערען פון וואַנען עס הויבט זיך אָן ציהען דער טרויבענקוסט און דאָרט מיט דער האַק איהם אונטערהאַקען און נאָכדעם איהם אַ נעהם טהאָן אָט אַזוי און שלעפּען אַזוי לאַנג ביז מען שלעפּט איהם אראָפּ פון פון אַלע צווייגען אויף דער ערד.

ראָזענבערג'ן האָט עס נעקריינקט וואָס דער פּאָלאַק רעדט אידיש אַזוי ווי ער וואָלט איהם אַליין נאָכגעקרימט, אָבער ער האָט געשוויגען און זיך אַליין געביסען זיין אייגענעם צונג. איינינע מאָל איז ער געוועזען אַזוי פערביטערט און נערוועז אַז ער האָט פערשאָלטען דעם טאָג וואָס ער איז געבאָרען געוואָרען אַזאַ שוואַכער. זיינע הויכע אַין דאַרעביינער האָבען זיך געבראָכען און געבויגען.

די יונגען זיינען שוין געשטאַנען אין אַ רעדעל און גערדעהט סיגאַרעטען און געררויכערט און עפּעס הויך און גראָב געלאַכט צושיטענ־דיג זייער געלעכטער איבער דעם וואַלד, ווי מען שיט אויס גרויסע שווערע ניס אין אַ ליידיגער קופּערנער שיסעל.

דערווייל האָט זיך ראָזענבערג אַזוי פערפּלאָנטערט אין די קוסטען און ארומגעבונדען זיינע הענט און פיס אַז ער האָט שוין ניט געקענט ארויס.

ער האָט זיך דערמאָנט אַז ער האָט אַ מעסערעל אין זיין קעשענע. מיט דעם מעסערעל האָט ער איבערגעשניטען אַלע קוסטען און אַז ער איז ארויס האָבען די יונגען מיט די פלאַקסענע לאַנגע האָר און גרויע קליינע אויגעלאַך זיך געשושקעט און געשטיקט זיך מיט אַ קוויטשידיגען געלעכטער.

דער בוים, וועלכען די „גענג" האָט געדאַרפט ארונטערלאָזען, איז געוועזען אַ הויכער און אַ גראָבער. זיין שטאַם אַ גלייכער נאָר די צווייגען האָבען זיך הויך צולאָזען, ווי ארום אַ פּאַראַסאָל שטעקען,

גראָבע צווייגען וועלכע מען האָט בעדאַרפט פריהער ארויפקריכען און אָפּהאקען איידער מען לאָזט ארונטער דעם בוים, כדי דער דעמב זאָל זיך קענען גוט אוועקלייגען.

ראָזענבערג האָט זעהר געוואָלט ארויפקריכען און די צווייגען ארונטערהאקען. און אַז די יונגען האָבען פערוואָרפען דעם שטריק איבער אַ צווייג פון בוים איז ראָזענבערג אונטערגעשפרונגען און האָט זיך געפרייט ווי אַ קינד ווען מען זעצט איהם ארויף אויף אַ פערד. מען האָט איהם ארומגעבונדען מיט דעם שטריק ארום דער ברוסט און אונטער די אָרעמס, זיך איהם געהייסען אָנצונעהמען מיטביידע הענט אָן שטריק און מען האָט איהם ארויפגעצויגען ביז צו דעם צווייג אין דער הויך.

ראָזענבערגען האָט שוין אָנגעהויבען באַנג צו טהאָן אויף דער גאַנצער מעשה, אָבער ער האָט זיך געשעמט צו בעטען ביי דער „גענג“ אַז מען זאָל איהם צוריק ארונטערלאָזען. ער האָט זיך גערדרעהט אויף דעם שטריק ארום און ארום און עס האָט איהם אָנגעהויבען צו שווינדלען אין די אויגען, און עס האָט זיין ברוסט צוגעדריקט.

נאָר אַז ער האָט דערזעהען אַז מען האָט איהם ארויף געצויגען אזוי נאָהענט נעבען דעם צווייג, איז ער אביסעל געקומען צו זיך. אָט באַלד און ער וועט זיצען רייטענדיג אויף דעם צווייג און זיך קע־נען מיט איין האנד אָנהאַלטען אויף אַן אַנדער צווייג. און חוץ דעם האָט ער זיך דערפיהלט ווי אויף אַן אַנדער וועלט — צווייגען און צווייגעלעך.

נאָר פּלוצלונג האָבען די יונגען אויפגעהערט צו ציהען דעם שטריק. ראָזענבערג קוקט ארונטער און זעהט ווי זיי האָבען דעם שטריק צו־געבונדען ארום דעם בוים.

די יונגען זיינען זיך באַלד פונאַנדערגעגאַנגען און זיך ארומגע־שטעלט אין אַ רעדעל און אָנגעהויבען צו שרייען צו ראָזענבערגען אַז דער בוים פאַלט.

ראָזענבערג האָט זיך פון אָנהויב דערשראָקען און זיך גענומען וואָרפען מיט זיינע פיס און אָפּלאָזען זיינע הענט.

דער שטריק האָט איהם אָנגעהויבען צונויפציהען זיין ברוסט און שניידען אונטער זיינע אָרעמס.

ער האָט זיך גענומען וואַרפען און געוואָלט אָנכאַפּען מיט זיינע

הענט דעם צווייג איבער זיין קאָפּ, זיינען זיינע הענט געוועזן קורץ און ער האָט ניט געקענט דערלאַנגען דעם צווייג.

ער האָט געוואוסט אַז דער בוים וועט ניט פאַלען, ווייל מען האָט איהם נאָך ניט אונטערגעהאַקט. איז ער אַזוי געהאַנגען אַ ווײלע און געשוויגען. געטראַכט אַז די יונגען וועלען זעהן אַז ער שווייגט וועלען זיי זעהן אַז זיי האָבען צו טהאָן מיט אַ יונג וואָס האָט ניט מורא און עס וועט זיי דערעסען.

ער וואַרט און וואַרט און זיין ברוסט ווערט איבערגעשניטען פון דעם פערצויגענעם שטריק, און אַז ער קוקט אַרונטער בעמערקט ער ווי איינער פון די יונגען געהמט זיך שוין אונטערהאַקען דעם בוים.

הויבט ראָזענבערג אָן צו שרייען צו די יונגען אַז מען זאָל איהם אַראָפּלאָזען. געננוג שוין פאַר זיי צו מאַכען שפּאַס.

און זיי שטעהען און שיטען דאָס געלעכטער ווי מען וואָלט שיטען שווערע נים אין אַ קופּערנע שיסעל.

און די האַק בייסט שוין פון דעם בוים שטיקער האָלץ און צושיסט זיי אין אַלע זייטען. און עס צוטראָגט זיך דאָס ווידערקול ערגעץ ווייט אין וואַלד אַריין און ווי עמיצער וואָלט דאָרט ווייט אין וואַלד ענטפערען דעם טיעפען קלאַנג פון דער האַק.

עס איז פאַר ראָזענבערגען געוועזן צוויי וועגען: אָדער איבערצושניידען דעם שטריק מיט זיין קעשענע מעסעריל און אַרונטערפאַלען און זיך אפשר צוברעכען רוק און לענד, אָדער אָנהויבען צו שרייען אַז מען זאָל זיך צונויפלויפען פון אַלע עקען פון וואַלד.

נו, האָט ראָזענבערג טאַקע אָנגעהויבען צו שרייען.

מען איז זיך אָנגעלאָפען און מען האָט איהם אַרונטערגעלאָזען. ראָזענבערג האָט געכאַפּט זיין האַק און אַוועק אַהיים אַ בלייכער, און ווי אַ משוגענער.

IV

צוריק אין שטאָדט

אַז ראָזענבערג איז אַהיים געקומען אין מיטען טאָג אַזוי בלייכער, האָט זיין ווייב איהם ניט געפרעגט גאָר ניט, פערקעהרט זי האָט גאָר גערעדט צו איהם פון גאָר אַנדערע און זייטיגע זאַכען, פון וועלכע

זי וואָלט איהר מאַן אַן אַנדערש מאָל גאָר ניט דערצעהלט, זיך נעמאַכט מוטה און געזעהן אַז מען זאָל לאַכען און ראָזענבערג זאָל אויך ווערען דערפון אָנגעשטעקט.

ראָזענבערג האָט געטריבען פון זיך דעם הונד, בריקענדיג איהם מיט זיין שטיוועל. דעם אַנדערן האַלב פון טאָג געשלאָפען אין בעט אַן אָנגעטהאָנענער.

צו אבענד צו איז ער אויפגעשטאַנען, פערריבערט זיין פייס און איז אַרויס אין שטאַהל, געוועזען זעהר שטרענג מיט זיינע בהמות און מיט דעם שלעכטען פערד זיינעם זיך אָפּגערעכענט.

דער פערד האָט איהם ניט געוואָלט אַריינלאָזען צו זיך אין שטאַהל אַריין און אַלץ געוואָרפען מיט די הינטערשטע פיס. האָט ראָזענבערג גענומען דעם שטאַהל גאָפּעל און איהם צובראָכען איבער די דאַרע ביינער פון זיין נאַראָווּיסטען פערד.

און דער פערד האָט זיך אָוועקגעשטעלט איבער דער ברייט פון זיין קעמערעל און ראָזענבערגען ניט געוואָלט צולאָזען.

ראָזענבערג האָט איהם ניט געגעבען קיין עסען. סיי ווי איז דאָ ווינציג היי און שטרוי, און אַוועקגעבען דאָס לעצטע אַן אומזיסטיגען פרעסער, און נאָך דערצו אַזאַ שלעכטען פערד, האָט ער ניט געוואָלט. ער האָט איהם פריהער מיט עטליכע מינוט געוואָלט געבען עסען און גאָר קיין שלעכטס ניט געמיינט. אָבער אַז דאָס פערד איז שוין אַזוי שלעכט אַז עס וויל איהם גאָר ניט צולאָזען צו זיך.

אַקערען וויל ער זיך ניט אויסלערנען. קריכט אין מיטען דערינען אַרויס פון דער ליניע. הויבסט אָן שרייען צו איהם, קעהרט ער זיך אום און הויבט אָן צוריק צו געהן און שפּאַנט אַרויס מיט זיינע פיס פון די קייטען און קריכט אַרויף אויף דעם שפּיץ פון אַקער און צובלוטיגט זיך די פיס, און דרעהט זיך אוים מיט זיין קאָפּ צו דיר.

און פאָהרסטו מיט איהם אין שטעדטעל אַריין, איז דעם ליידיגען וואָגען איהם שווער צו שלעפּען. אַמאָל שפּאַרט זיך איין אין מיטען פון אַ נאַס, בלייבט שטעהן און וויל ניט געהן ווייטער. מען שטעלט זיך אַרום פון אַלע זייטען און מען קוקט אויף דעם בייז וואונדער, און דיר רינט דאָס בלוט פון די אויגען. גאָה פאָהר מיט אַזאַ פערד אין שטעדטיל אַריין.

לייגט מען אַרויף אַ צוויי־דריי זעקלעך מיט קאַרטאָפליעס און מען פאָהרט אַרוים מיט איהם אין שטעדטעל אַריין די קאַרטאָפליעס

צו פערקויפען, נארט ער דיך ארויס פון דער היים, און אז עס קומט אין מיטען וועג לייגט ער זיך פלוצים אוועק אין די שאפטען, בראכט זיי איין און דערנאכדעם מוזטו שטעהן אזוי איבער איהם און פון איהם שניידען שטיקער מיט דער בייטש, און ער וועט זיך ניט אויפהויבען סיידען מענשען הויבען איהם ניט אויף.

ראזענבערג בעט ניט איינמאל דעם טויט, אדער אויף זיין שלעכטען פערד אדער אויף זיך אליין.

ווייל עס איז שוין אזוי ווייט דערגאנגען דאס דער פערד וויל עפעס אזוינס, וואס ראזענבערג קען איהם ניט געבען.

ראזענבערג קען ניט אפלאזען דאס פערד א פרייען, ווייל ווינטער איז נישטא וואס צו עסען אויף די פעלדער, און זומער קען ער איהם ניט אפלאזען א פרייען ווייל ער וועט אויפעסען און צוטרעטען דעם גארטען און די ברויטען און גראזען.

די אייגענע פעלדער זיינען קליין פאר א פערד, וועט ער נאך געהן אין פרעמדען שאדען.

ווידער דאס פערד צו האלטען אין שטאהל און איהם לאזען שוין אזוי אפרוהען זיינע יאהרען? איז ערשטענס פאר וואס פאר א גוטע זאכען קומט דאס איהם? ער איז דא ניט אויסגעוואקסען ביי ראזענבערגען, האט גאר ווינציג געארבייט, ווייל ראזענבערג האט איהם ערשט מיט א יאהר צוריק געקויפט; און צווייטענס איז ראזענבערג א איד אן ארעמאן, האט קינדערלאך און איז אליין אזוי אויסגעהארעוועט, און מען שניידט זיך די פינגער ביים אפשניידען א שטיקעל ברויט פאר דעם אייגענעם קינד, ווער זשע קען אויספיהרען אוועקשטעלען א פערד אין שטאהל און איהם אומזיסט געבען עסען?...

דאס אלעס האט ראזענבערג געטראכט א גאנצע נאכט און ער האט ניט געקענט איינשלאפען און געהערט דאס קלאפען פון זיין פערד אין די ברעטער פון שטאהל.

עטליכע מאל האט ער געוואלט ארונטערגעהן אין מיטען נאכט און געבען דעם שלעכטען פערד זיינעם עפעס עסען, אבער דאס געפיהל אז דאס וועט דעם דאזיגען פערד זיין צו־גוטען, ער וועט זיך אויסלערנען צו זיין א בעסערר פערד ווען ער וועט זעהן אז מען גיט איהם ניט קיין עסען, און אויך זיין אייגענער בעליידיגטער געמיט פון דעם וואס עס מיט איהם היינט געטראפען אין וואלד היינגענדיג

אויף דעם שטריק, די אלע זאכען האבען איהם אלע מאל אריינגע־ווארפען אין א לייכטען ציטערענדען דראזש און ער האט זיך געמאכט הארץ און ווייטער געלעגען אין זיין בעט, ניט קענענדיג איינשלאפען.

אין הויז זיינען שוין אלע געשלאפען.

עס איז געוועזען א שטילער אווענד אין הויז. דאס ווייב זיינס האט זיך געהיט און עפעס מאדנע זיך אפגעטהאן די הויז ארבייט, און די קינדערלאך האבען זיך געריסען אין בעט אריין, זיינען איינ־געשלאפען זיצענדיג ארום טיש.

די „צוויי מוידען", אזוי ווי די מוטער האט זיי גערופען, האבען געכאפט די הויז ארבייט איינס פון דער אנדערער און זיך צולאזען די האר זייערע און אוועק שלאפען, קוקענדיג אויף זייער פאטער פון דער זייט און מורא געהאט זיך צו בעגעגענען מיט זייער פאטערס בליק.

ראזענבערג האט עס ערשט איצט, ליגענדיג אויף זיין בעט, גוט איבערגעטראכט און עס האט זיך איהם געוואלט אויפשטעהן אין מיטען נאכט, זיך אנטהאן און אוועק ערגעץ און מעהר ניט צוריק קומען, און ניט לאזען וויסען וואוהין זיין געביין איז אהינגעקומען.

ער האט אבער ניט געהאט דאס הארץ איבערצולאזען זיין ווייב מיט די קליינע קינדערלאך, זיי זיינען דאך ניט שולדיג גאר ניט.

ער האט אבער ביי זיך אפגעמאכט אז ער פאהרט אין דער גרוי־סער שטאדט אריין שוין דאס לעצטע מאל, וועט זעהן צו מאכען געלד און נאכדעם אהיים קומען און אנהויבען פיהרען זאכען פון דאס ניי.

די צוויי מוידען בעדארף מען אוועקטרייבען פון דעם הויז.

עס וועט פון זיי שוין דא ניט זיין קיין לייט.

וויל ער זיי מיטנעהמען אין דער גרויסער שטאדט לאזט די מאמע ניט מיטנעהמען, האט מורא אז עס זאל פון זייערע הענטלעך, גאט בעהיט, קיין פינגער ניט ארויספאלען.

נו אז די מאמע לאזט זיי ניט אוועק און האלט זיי אונטער איהר פארטוך, וועט שוין פון זיי ווערען א לייט.

ראזענבערג האט דאס אלעס כמעט געערדט צו זיך אליין ליגענדיג אויף זיין בעט און ניט קענענדיג איינשלאפען, און אלע מאל איז איהם ארויפגעקומען אויפ'ן געדאנק ווי אזוי ער איז געהאנגען אויף דעם שטריק און ער האט אוועקגעכאפט זיינע געדאנקען פון זיך אליין און זיך גענויט צו טראכטען פון עפעס אנדערע זאכען.

אזוי האט ער אנגעהויבען צו טראכטען פון דוד וואלדען.

איצט איז דוד וואַלדען ווייט פון איהם ווי דער הימעל איז ווייט פון דער ערד.

אָבער עס קען דאָך זיין אז ער וועט אוועקפאָהרען אין שטאָדט, זיך אַפּזאַמען איבער דעם ווינטער און נאָכדעם קומען צוריק און ווייטער ווערען מיט איהם נאָהענט.

זעהר אַ שווערער בחור צו ווערען מיט איהם נאָהענט.

ער האָט איהם שוין געהאַט פערכאַפּט, דעם דאָזיגען פיש, אָבער ער האָט זיך גענומען אַ וואָרף און זיך צוריק ארויסגעגליטשט פון זיינע הענט.

נו, זאָל שוין זיין אַזוי. ער פאָהרט אין שטאָדט אריין. עס איז איהם שווער זיך אומצוקערען צו דעם שאָפ.

עס הויבט זיך אָן מיט זיי אַ וואַרפען אויגען, פרעגען זיי זייערע נארישע פראַגען.

דער גרויסער שאָפ מיט די גרויסע פענסטער, פון וואַנען מען פערגעסט זיך אַלע מאָל אַפּילו ארויסצוקוקען אויף דרויסען. דאָס זיצען אַ גאַנצען טאָג אויף איין אָרט, און דאָס יאָגען מיט די הענט, און דאָס בויגען פון קאָפּ טאָ אַהין, טאָ אַהער. און נאָכדעם הויבט מען זיך אויף אין אָבענד, זיינען די פיס ווי צוויי קלעצער און מען קען מיט זיי ניט ריהרען.

דאָס איז אַלץ זאַכען, וואָס ראָזענבערג ווייס שוין זעהר גוט, און ער טהוט אַ ציטער פון אַ קעלט, וואָס לויפט דערפון איבער אין זיינע ביינער.

אָבער וואָס קען ער טהאָן?

אין וואַלד אריין קען ער מעהר ניט געהן.

עס מוז דאָך זיין אין ראָזענבערגען עפּעס, וואָס וואו ער קומט דערשמעקט מען עס באַלד און מען הויבט זיך אָן מיט איהם.

וואָס, ווייסט ער אליין ניט!

אָבער וואו ער קומט און וואו ער באַגעגענט זיך נאָר מיט נייע מענשען אָדער אין אַ גאַנצען קרייז פון נייע מענשען, איז ער תמיד דער ערשטער צו וועמען מען קלייפּט זיך אָן.

איהם מאַכט מען פאַר דעם נאַר.

אויב איינער וויל ווייזען, אז ער האָט עפּעס אַ קונציגען שטיקעל אָפּצוטהאָן, פּרובט ער עס אויף איהם.

אן אנדערער טראכט אויף איהם אוים אזוינע זאכען, וואס ער האט זיי קיינמאל ניט געטהאן.

און אויב איינער וויל זיך שארפען דאס צינגעל מיט שטעך ווערטלאך פאלט עס אוים צו ראזענבערג'ס קאפ.

וואס וויל מען פון זיין ארעמען פארדרעהטען קאפ?

האבען זיי גרינגערע, לויטערע קעפ, בעדארפען זיי דאך קענען לייכט זעהען, אז זיי שטופען צו צו דער וואנד א מענשען, וואס איז שוין פון לאנג אן צוגעשטויסען און צוגעקלאפט צו דער וואנד?

און אויב זיי איז דער קאפ אזוי פערדרעהט ווי ביי איהם, ווייסט ער ניט און ער קען ניט פארשטעהן, ווי זיי קענען עס אין זינען האבען נאך יענעם צו פארדרעהען א קאפ?...

V

גאט זאל העלפען!

אויף מארגען איז מען אין ראזענבערג'ס הויז אויפגעשטאנען אויף אזא שטייגער:

מר. ראזענבערג איז ארונטער פון בעט, זיך אנגעטהאן און ארוים אין דרויסען, אריינגעבראכט א הויפען אנגעהאקטע האלץ, זיי א ווארף געטהאן נעבען אויוועז. די מיסעס ראזענבערג איז ארויסגעקומען פון שלאף צימער מיט קליינע פערקלעפטע אויגעלעך, אנגעטהאן אין א צוקנייטשטען, געבען קליידעל און האט געריבען איין האנד אין דער צווייטער, בלאזענדיג אויף זיי פון מויל ארוים א ווארימען אטעם.

— קאלט, אברהם משה!

— וועק אויף די מוידען, — האט אברהם משה, וואס האט זיך געפארעט ביים אויוועז, א דרעה געטהאן צו איהר זיין אראפגעלאזטען קאפ, זיך בייזערענדיג, — וואס איז דאס פאר א שלאפען אזוי שפעט. זיי וועלען פעט ווערען ווי חזרים, דיינע מוידען.

מרס. ראזענבערג האט געעפענט די טירלאך, וואס האבען געפיהרט צום דאך־שטוב און האט א געשריי געטהאן:

— חאשקע, חאשקעלע!

— איך קום, מאמע, איך קום!

— וועק דאָרטען אסתר׳ן, זאָל זי אויך אויפשטעהן!

מרס. ראָזענבערג האָט די טיר געלאָזען אָפען און איז געבליבען שטעהן אין מיטען שטוב און זיך גענומען רייבען די אויגען:

— די ממזרים מיך ניט געלאָזען שלאָפען... איך וואָלט געוועזען אוועקגעגעבען יענעם דיין גאַנצען פאַרם, ווען מען לאָזט מיך כאָטש א שלאָף טהאָן אָט אזוי געשמאַק, האַ־האַ־האַ־האַח! — האָט זי אויס־געטשרעקט איהרע הענט צום באַלקען, און א לאַנגען צוצויגענעם גע־געץ, און נאָכדעם זיך א טרייסעל געטהאָן.

זי האָט עפּעס געוואָלט זאָגען, עפּעס אזוינס, וואָס זאָל הייסען: אָט אזוי, אברהם משה, האָסטו איינגעאָרדענט די נעסט פאַר דער מו־טער, וואָס וואַרעמט דיר אוים קינדערלאך. נאָר עס האָט זיך דער־הערט פון דאַך־טשוב א קריעגעריי צווישען האַשקען מיט דער גרויסער מויד, אסתר:

— ווען איך בין געוועזען אין דיינע יאָהרען, האָב איך אליין גע־טהאָן אַלעס און קיינעם ניט געוועקט פון שלאָף.

— איך וועק דיך, דו גרויסער סלופּ? די מאַמע האָט מיר גע־הייסען, וועק איך דיך. פון מיינט וועגען מעגסטו שלאָפען ביז מאָרגען.

— רופּסט מיך שוין צו־נעמען, איך געה אַרונטער, רייס איך ביי דיר דיינע פלעכטלאך אַרוים פון קאָפּ!

מרס. ראָזענבערג איז צוגעלאָפען צום אָפענעם טיר און אָנגע־שריגען:

— שוין, שוין! אָט געה איך אַרויף, מאַך איך פון אייך ביידען א באַרג מיט אַש!

עס איז שטיל געוואָרען. עס האָבען זיך באַלד דערהערט שווע־רע טריט איבער׳ן באַלקען. מר. ראָזענבערג האָט שוין געהאַט אונ־טערגעצונדען די האָלץ אין אויווען און ער האָט זיך אויפגעהויבען, זיך אויסגעגלייכט און א ברום געטהאָן:

— עס געהט, ווי נאָר די הויז איינצוואַרפען.

נאָכדעם האָט ער פערוויכערט זיין „פּייפּ“, אָנגעטהאָן זיין קורצען פוטער׳ל און איז אוועק אין שטאַהל, זאָגענדיג שטילערהייד ביי דער אָפענער דרויסען־טיר:

— שיק זיי אַרוים, דיינע מוידען, א העלף טהאָן.

ראָזענבערג איז אַריין אין שטאַהל. עס האָט איהם א זעץ גע־טהאָן אין נאָז א זויערער געשטאַנק פון שטאַהל. ער האָט אָפּגע־

אטעמט שווער און איז ארויף מיט'ן לייטער אויפ'ן בוידעם און ארונ־טערגעווארפען פון אלע דריי מינים, וועלכע ער האט זעהר ווינציג גע־האט אויפ'ן ווינטער: היי, קוקורוזע און קארענשטרוי.

א קוק טהוענדיג צו דעם גרויסען בוידעם, וועלכער איז אין דער פארם פון א פיערעקעדיגען קאסטען, און צו די דריי קליינע קופקעס היי, שטרוי און קוקורוז, האט זיך ביי איהם אפגעריסען א זיפץ פון הארצען און ער האט א טראכט געטהאן: נאך אזא גרויסער ווינטער געהט ערשט און אזוי ווינציג עסען פאר די בהמות.

און ווען ער איז ארונטער פון בוידעם און גענומען איינטהיילען: דער קוה וואס מעלקט זיך א בינטעל היי, און דער קוה וואס דארף זיך ערשט קעלבען א בינטעל קוקורוז. און ווען ער האט געטראגען די בינטלאך האבען די בהמות געשטרעקט זייערע קעפ פון זייערע לאנ־גע העלזער, איז איהם פלוצים פארגעקומען דער שאפ אין ניו יארק, ווי די ארבייטער שטרעקען זייערע קעפ, ווען מען טראגט דאס בינטעל ארבייט. יעדער וויל עס בעקומען, האט ער געטראכט. — „דער מענש איז ניט גרעסער פון דער בהמה“ — און האט עפעס אזוי פיעל רחמנות געקראגען אויף דער גאנצער וועלט, אויף די בהמות און אויף די מענ־שען, וואס ארבייטען דארטען אין שטאדט אין „שאפ“, און אויף זיך אליין האט ער אויך בעקומען רחמנות. און אז ער האט אלע בהמות איינגעטהיילט זייערע בינטלאך, האט ער זיך אוועקגעשטעלט קעגען זיי און בעטראכט ווי זיי עסען פון זייערע בינטלאך מיט אזא מין אפעטיט און מיט אויסגעשטרעקטע אויגען, און מיט זייערע לאנגע פערדרעהטע הערנער שלאגען זיך אפ איינע די אנדערע, אויב א שכנה בהמה וויל כאפען א ביס פון אן אנדערערס בינטעל. און ער האט געריוכערט זיין „פייפ“ און געטראכט, אז גאט זאל איהם העלפען ער זאל איצט פאהרען קיין ניו יארק דעם לעצטען מאל. און אז גאט זאל איהם העלפען, ער זאל אנהויבען צו לעבען א נייעם לעבען, אבער ניט אין שטאדט, נאר טאקע אויף זיין ערד! גאט זאל העלפען!

VI

די פרינצעסין

אסתר איז ארונטער פון בעט באלד נאך דער קלענערער שוועס־טער חאשקע. די לעצטע האט גענומען דעם ווייסען עמער, וואס איז

געהאנגען ביים אויוועון אויף דער וואנד, זיך איינגעהילט אין א שאַל און איז אַרויס אין שטאַהל. אסתר האָט ניט געקענט אויפהויבען איהרע אויגען, זי האָט אָבער געפיהלט ווי איהר מוטער לעבערט זי דורך מיט איהרע אויגען. דערפאר האָט זי אויף גיך אָפּגעזוכט עפּעס א טראַנטע, זיך אַנגעהילט און אויך אַרויס אין שטאַהל. דאַרטען איז זי געשטאַנען א ווײַלע און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן, ביז מר. ראָ־זענבערג האָט זיך אויף איהר א בייזער געטהאָן:

— קלאָץ, נעהם דעם פערד און פיהר איהם אַרויס צום ברונעם און גיב איהם א טרונק!

די קליינע חאשקע איז שוין געזעסען אויף א קליינעם ביינקעלע הינטער דער קוה, וועלכע האָט זיך געמאָלקען, מיט דעם ווייסען, בלע־כענעם עמער צווישען איהרע פיס אריינגעדריקט און איינגעצענדיג איהרע הענט מיט דער צונג האָט זי א נעהם געטהאָן דער קוה׳ס אייטער און אָנגעהויבען צו ציהען.

עס האָט גענומען שפּריצען צוויי דינינקע, ווי ווייסע פעדעמלאך, שטראָמען מילך און עס האָט אָפּגעקלונגען אין דנאָ פון עמער, ווי מען וואָלט מיט דינינקע שטעקעלאך דאַרטען געקלאַפּט איינס נאָך אַן אַנדער. פון אָנפאַנג איז עס צוגעגאַנגען זעהר פּאַמעלינקע, נאָר עס האָט זיך באַלד פאַרגיכערט.

חאשקע איז געזעסען און געטראַכט, פּונקט ווי זי וואָלט איצט א זאַק פון א קנויל מיט וואָהל אויסגעשטריקט, אַזוי איז זי געזעסען הינטער דער קוה, געדרעהט מיט די פינגערלאך און געטראַכט:

„אז דער טאַטע זאָל מיטנעהמען די גרויסע מויד אין שטאָדט אריין און אז ער וועט א היים קומען, וועט ער זי שוין ניט מיטברייג־גען. וועט מען דעם טאַטען פרעגען וואו איז אסתר, וועט דער טאַטע שמייכלען און א מאַך טהאָן מיט ביידע הענט איבער׳ן קאָפּ: אסתר איז שוין א כלה געוואָרען און דער חתן לאָזט זי ניט אָפּ פון זיך...“

דערוויל האָט די גרויסע מויד דיק׳ן אריינגעבראַכט אין שטאַהל אריין. דיק האָט געבויגען זיין קאָפּ צוריק צום אָפענעם טיר און מיט זיין בלאַס ראָזעווען צונג געלעקט זיינע ליפּען. ראָזענבערג איז צור־געלאָפען, א כאַפּ געכאַפּט דעם פערד׳ס „האַלטער“ פון אסתר׳ס הענט און זיך צובייזערט:

— אַנגעטרונקען דעם פערד?!

— טאטע, אַנגעטרונקען. צוויי עמער מיט וואסער איהם גע־
געבען...

— דו זאָלסט אזוי לעבען! — האָט ראָזענבערג א שפּיי געטהאָן און געקוקט אסתר'ן גלייך אין די אויגען אריין. יענע האָט ניט גע־קענט אויסהאַלטען איהר טאטענ'ס שאַרפען קוק און איז ווי בעגאָסען געוואָרען איבער איהר גאנצען פּנים און אויערען מיט א רויטליכער פאַרב און האָט אַרונטער געלאָזען איהרע אויגען:

— איך זאָל אזוי לעבען, ווי דיק האָט געטרונקען; איך זאָל אזוי לעבען...

— שווייג, א ניט נעהם איך א גאָפּעל און שטעך דיר דיינע אויגען אויס!

חאשקע האָט געשאָלטען איהר שוועסטער אין דער שטיל. זי האָט ניט געקענט פאַרשטעהן, ווי א מויד קען דאָס זיין אזא שלעכטע שטיק פלייש. אַרויספיהרען א בהמה, זיך זאמען אביסעלע, אז דו זאָלסט מיינען זיניט איהם דאַרט טרינקען, און די שטומע בהמה צו־ריק אין שטאָהל אריינברייגגען ניט געטרונקענערהייט, — און וועט מען שוין אזא שטיק פלייש מיטנעהמען אין שטאָדט אריין?

ראָזענבערג איז אַרוים פון שטאָהל מיט'ן פערד, צוגעגאנגען צום ברונען, א נעהם געטהאָן דעם עמער, איהם בעטראַכט. דער עמער איז געוועזען טרוקען. האָט ער מיט איהם א וואַרף געטהאָן צו דער ערד. ער איז געוואָרען אַנגעצונדענער, געוואָרפען דעם האַלטער פון זיין האַנד און האָט זיך געלאָזען אין שטאָהל אריין, נאָר באַלד האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און צוריק געקעהרט צום ברונעם. דיק איז געשטאַ־נען ביים ברונעם און אויסגעשטעלט א פּאָאַר אויגען צו ראָזענבערגען און געהאַלטען אין איין לעקען מיט דער צונג זיינע ליפּען. ער האָט דאָך ניט געטרונקען א גאנצע נאַכט האָט עס איהם זעהר געדורשט. ראָזענבערג האָט אויפגעהויבען דעם עמער, איהם אַרונטערגעלאָזען אין ברונעם, געטראַכט: אז עס וואָלט אזא גרויסער בחור געוועזען, וואָלט מען געקענט נעהמען א בייטש און איהם אַרויסטרייבען פון דאנען, אָבער מיט א מויד וואָס קענסטו מאַכען?

דיק האָט זיך צוגעכאַפּט צום קאַלטען וואסער און געשלונגען מיט זיין גרויסען מויל און עס האָט זיך די וואסער געקייקעלט, ווי קיי־לעכדיגע ריגגען דורך זיין האַלז.

אריינגעקומען אין שטאָהל מיט'ן פערד איז ראָזענבערג געוועזען

אַן אַנגעבלאָזענער. חאַשקע האָט שוין געהאַט אויסגעמאָלקען די קוה און האָט מורא געהאַט טאָמער נעהמט טאַקע דער טאַטע דעם היי־גאָפּעל און שטעכט דער גרויסער מויד די אויגען אויס. איז זי פֿער־לאָפֿען און געגעבען אסתּר'ן דעם עמער מיט מילך און הויך, אַזוי אַז אַלע זאָלען הערען, ווי זי ראַטעוועט איהר, געזאָגט:

— נעהם, אסתּר, טראָג אריין די מילך אין הויז, — איך וועל שוין דאָ טהאָן דאָס איבעריגע.

אסתּר, וועלכע איז געוועזען די גאַנצע צייט אין אַ פֿערלעגענהייט און איז געשטאַנען מיט אַ שטרוי אין מויל און ניט געוואוסט, וואָס זי זאָל טאָן, צו געהן אין הויז, צו געהען עפּעס אַנדערש טהאָן אבי ניט אַנצוטרעפֿען זיך מיט'ן טאַטען נאָך אַמאָל, — האָט איצט אָפּ־געאַטעמט, אַ כאַפּ געטהאָן די מילך און איז אַוועק אין הויז.

נעהענדיג מיט דער שטעזקעלע פֿון שטאַהל אין הויז אריין, האָט איהר אפילו באַנג געטהאָן, וואָס עס האָט זיך אַזוי אויסגעלאָזען. וואָרום ווען דער פֿאָטער נעהמט צו איהר טאַקע דעם גאָפּעל און וויל איהר אויף אַן אמת'ען אויסשטעכען די אויגען, וואָלט זי דאָך נאָך געקענט ארויסלויפֿען פֿון שטאַהל מיט אַ געוואַלד און אַנטלויפֿען ערגעץ צו אַ שכן און דאָרטען אריין מיט אַ געוויין אין דעם פֿרעמדען הויז. ווען מען זי פֿרעגען:

— וואָס איז געשעהן?!

— מיין טאַטע וויל מיר מיינע אויגען אויסשטעכען!

— וועה און ווינד, וועה און ווינד! וואָס איז דאָס פֿאַר אַ טאַטע — האָט געטראַכט אסתּר ווי אַזוי די פֿרוי פֿון יענעם הויז וואָלט פֿערברעכען איהרע הענט.

און עס הויבט איהר אָן פֿערדריסען, ווייל זי דערמאָהנט זיך, אַז זי האָט געקענט אַנטלויפֿען צו די וויינבוימ'ס אין הויז אריין, וועמען איהרע עלטערען האָבען פֿיינט. דאָרטען, הא, דאָרטען וואָלט שוין די מרס. וויינבוים איהר גוט אויסבעהאַלטען. און נאָכדעם וואָלט אַ היים געקומען זייער מיידעל די „בוך־קיפּערקע". און מען דערצעהלט איהר, אַז אסתּר איז אַנטלאָפֿען פֿון דער היים, ווייל דער פֿאָטער האָט איהר מיט אַ היי־„פֿאָרק" געוואָלט אויסשטעכען די אויגען. וואָלט יענע ווערען מיט איהר אַ פֿריינדין, זיי געהען שלאָפֿען אין איין בעט און וואָלטען זיך דערצעהלען פֿון אַלעס וואָס זיי ווייסען, איינע צו דער אַנדערער.

פאַר וואָס אָבער ווײַנבוים׳ס טאָכטער איז איהר ביז איצט ניט געוואָרען קיין פריינדין און וואַרט נאָר ביז עס זאָל קומען אַ צייט, ווען דער פאָטער וועט איהר די אויגען וועלען אויסשטעכען ? פערדריסט איהר נאָך מעהר. זאָל זי די פרינצעסין כאָטש איינמאָל נעהמען און ארונטערקומען צו זיי אין הויז אריין. אָדער כאָטש שיקען אַ מעסעדזש, אַז זי בעט איהר צו קומען. ניין, עס קומט צו פאָהרען אַ היים און פערברענגט אַ גאַנצען טאָג ביים טאַטען אין פּאַלאַץ און בעדאַרף ניט קיינע פריינדינעס, און פאָהרט זיך אַוועק ברייטלאַך, גלייך ווי עס איז קיינער מעהר נישטאָ אויף דער וועלט, נאָר זי אַליין, איהר טאַטע און מאַמע און זייער פּאַלאַץ. עס פערדריסט. אָבער נאָך מעהרער פערדריסט איהר, פאַר וואָס זי האָט אַנגעוואָרען אַזאַ געלעגענהייט צו די ווײַנבוים׳ס אין הויז אריין.

אסתר איז אריין אין הויז, אַוועקגעשטעלט די עמער מילך אויפ׳ן דיל. די גאַנצע הויז געזינד איז שוין געוועזן אויף די פיס. און באַלד האָבען זיך די קליינוואַרג ארומגעשטעלט ארום דעם עמער מיט די מילך און ווער עס האָט אַ פינגער אין דעם אויבערשטען ווייס געל־בליכען שוים פון דער פרישער מילך אריינגעשטעקט און אין מײַלכעל דעם פינגער אָפּגעלעקט.

מרס. ראָזענבערג איז אַ פערשוויצטע און מיט אַ רויטען פּנים צוגעלאָפען, יעדען קינד איינגעטהיילט, וועמען אַ קניפּ און וועלכען אַ בוכץ און אַ שמיץ. די קינדערלאַך זיינען זיך ווי צושראָקענע פויגעלאַך צולאָפען אין בעזונדערע ווינקעלאַך; איינס האָט זיך גאָר ארויפגעקליבען אויפ׳ן טיש, זיך געזעצט אין מיט טיש און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ כאָהר פון וויינען און איינס האָט געוואָלט איבערשרייען דעם צווייטען, ביז זיי האָבען אויפגעוועקט דאָס קליינע קינד, וועלכעס איז געשלאָפען אין גרויסען בעט אין שלאָפצימער.

די מוטער האָט איבערגעלאָזען דע סאויוועז מיט׳ן גרויסען טאָפּ מיט זודינע וואַסער און איז אַוועק אין שלאָפצימער, וואו דאָס קינד איז געלעגען אַ צודעקטע און געבריקעט מיט די נאַקעטע פיסלאַך.

— האָ, האָ, בייבי! — האָט די מוטער אָנגעהויבען צו ריידען צערטליך און איז באַלד איבערגעגאַנגען פון צערטליכקייט צו כעס און אָנגעהויבען צו שילטען, אַזוי אַז עס האָט געקענט הייסען, אַז זי שילט דאָס קינד, אָדער זי שילט גלאַט אין דער וועלט אריין איבער ווילדע וועלדער זאָל עס פאַלען. דאָס קינד האָט אויפגעהערט צו וויי־

נען, צועפענט זיינע פערטרעהרטע אויגלאַך, אַנגעקוקט די מאַמען, וועלכע האָט צו איהם ווייטער גערעדט צערטליך, און אין אַ ווײלע אַרום זיך ווייטער צו־וויינט.

— שאַ־שאַ־שאַ! — האָט זיך די מוטער אריינגעלעגט אין בעט ביידער זייט פון קינד. דאָס קינד איז אנטשוויגען געוואָרען און אַנ־געהויבען צו דרעהען מיט זיין קעפּעלע און צועפענט זיין מיילכעל און מיט זיין צינגעלע האָט עס געקנאַקט אין זיינע נאַקעטע, רויע יאַסלעלאַך און זיך גערוקט וואָס נעהנטער צו דער מוטער׳ס קערפּער. די מוטער איז געלעגען בעוועגלאָז, ווי זי וואָלט געשלאָפען און זיך ניט געריהרט פון אָרט. דאָ סקינד האָט זיך נאָך אַמאָל צואוויינט, קייכענדיג.

— איך ניט אַ נאַר — האָט די מוטער גענומען און איהם אריינ־געשטופּט אין מוילכעל אַ ברוסט און דערביי האָט זי געמוזט אונטער־לייגען איהר האַנד אונטער דעם קינד׳ס קעפּעל, אַז עס זאָל איהם זיין גרינגער צו ליגען — מיך ניט אַ נאַר! איך׳ל דיר געבען, אזא מאַמע!

דאָס קינד האָט אַ ציה געטהאָן און אָפּגעלאָזען די ברוסטען, ווי זיך דערשראָקען פאַר דער מוטער׳ס פּלאַפּעריי און ווייטער אַנגעהויבען צו קייכען. אויף זיינע בעקעלאַך האָבען זיך געקייקעלט גראָבע טראָ־פּענס טרעהרען און פון דעם צועפּענטען מוילכעל האָט גערונען די ניט אַרונטערגעשלונגענע מאַמע׳ס מילך.

— ממזר, וועסט פרעסען, צו ניט? — האָט זיך די מוטער אויף איהם צובייזערט און זיין קעפּעלע אונטערגערוקט נעהנטער צו די בריסטען, און צוגעדריקט צו זיך.

חאַשקע איז אריין אין הויז, האָט פון זיך אַרונטערגענומען די וואַרעמע קליידער, און איילענדיג ווי זי וואָלט די אַרבייט געיאַגט, אי־בערגעזויגען די מילך אין צוויי כלים. איינע האָט זי אוועקגעשטעלט אין קאַמער אויף דער פּאָליצע און די צווייטע אויף׳ן אויווען צום קאָכען, נאָכדעם האָט זי אָפּגעזויגען די בולבעס און דאָס הייסע וואַ־סער אין וועלכען די בולבעס האָבען זיך געקאָכט האָט חאַשקע בע־נוצט אויף אויסצואוואַשען די מילך עמער. פאַרטיג געוואָרען מיט דעם, האָט חאַשקע אוועקגעשטעלט די בולבעס אויף׳ן טיש. די קינ־דערלעך האָבען אויפגעהערט צו וויינען, זיך אוועקגעזעצט אויף דער

לאנגער באנק ביים טיש און זיך געשטופט איינער מיט דעם צווייטען.

חאשקע האָט זיך אַנגעבייזערט אויף זיי און איעדען געגעבען א גרויסע בולבע אין האנד אריין. די קינדערלעך האָבען געהאלטען די הייסע בולבעס און זיי געווארפען פון האנד צו האנד פאר הייסקייט און אונטערגעוויעגט זייערע קערפערלעך און זיך אַנגעהויבען צו פרעהען.

— קינדער, אוואו איז אסתר? — האָט חאשקע געפרעגט ביי די קינדערלעך, וועלכע האָבען נאָך אַלץ געוויעגט מיט זייערע האלב נאַקעטע קערפערלעך און געוועזען פערטהאָן אין די בולבעס און גאָר נים געענטפערט.

— אסתר, אסתר! — האָט חאשקע גענומען רופען. — די פאַטייטאָס זיינען שוין פארטיג!

אסתר איז געוועזען אויבען אין דאַך שטוב. זי האָט געהערט ווי די קלענער שוועסטער רופט איהר. עס האָט זיך איהר פּלוצים געוואָלט ארונטערגעהן און א כאַפּ טהאָן חאשקען ביי די האָר און זי גוט אויסוואַלגערען אויף דעם דיל.

— א גאַנצע מאַמע געווארען, די קליינע חאשקע! — האָט אסתר געטראַכט.

אסתר האָט נים געקענט פערגעסען דעם היינטיגען מאָרגען ווי זי האָט אויסגעזעהען ווען זי האָט צוגעטראגען דעם עמער מיט דער מילך אין שטאַל.

און גלאַט אזוי קומט איהר אויסצורייסען די האָר פון קאָפּ, דערפאר וואס די מאַמע האָט זי מעהר ליעב פון אַלע קינדער.

נאָר איצט איז נים געוועזען די צייט.

זי האָט א ציטער געטהאָן און מורא געהאַט צו טראַכטען פון דעם וואס עס איז איהר ארויפגעקומען אויף דער מחשבה.

VII

ער וועט קייען די ערד

אז מען האָט איבערגעביסען האָט זיך ראָזענבערג אויפגע הויבען און אָנגעהויבען אָנצופּילען זיין פּייפּ מיט טעטין און געזאָגט:

— ווייסט, מיין ווייב, איך פאָהר אין שטאָדט צו דער ארבייט.
— וואָס איז שוין עפּעס נייעס?
— ווייסט גאָר ניט, גאָר ניט?
— פון וואנען זאָל איך וויסען? איך זעה דו קומסט אהיים אין מיטען טאָג, טראַכט איך אז די זעג מיהל האָט זיך אָפּגעשטעלט. עס טרעפט עפּעס צוברעכט זיך.

— ניט די זעג מיהל, נאָר מיך האָט מען אָפּגעשטעלט — האָט ראָזענבערג געוואָלט מאַכען א וויץ.

— עס האָט זיך מיר שוין אזוי געדאַכט, זעהענדיג נעכטען דיין שוואַרצען פּנים.

— ווייסטו שוין, הייסט עס, יאָ. טו פאַר וואָס פרעגסטו?
— איך בין דאָך דיין ווייב, מעג איך פרעגען.
— פרעג, פרעג — איז ראָזענבערג ארויס פון הויז און פער־קלאַפּט מיט דער טיר. ער האָט גענומען מיט זיך צוויי העק און אוועק אין זיין וואַלד.

א גאַנצען טאָג געהאַקט בוימער און געפּרובט אַלערליי סטילען. ער איז געווען מיט זיך אַליין אין א דונקעלען, געדיכטען אָרט פון זיין וואַלד, וואו עס האָבען געוואַקסען ווייסע, געפלעקטע בירקען.

בירקען האָט ער אויסגעהאַקט, ווייל ערשטענס ברענען זיי גוט, לאָזען זיך גרינג אָפּהאַקען און דאַרטען וואו זיי וואַקסען אין וואַלד זיינען זיי א שאָדענווינקעל.

ער האָט אויך אויסגעהאַקט עטליכע דעמבעס, ווייל ער האָט פּאַ־מעלעך אויסגעפּרובט די סטילען פון אָפּהאַקען א בוים.

איין בוים האָט ער אָפּגעהאַקט, איבערלאָזענדיג א גלייכען סטאָמפּ און ביי א צווייטען האָט ער איבערגעלאָזט א סקאָסנעם סטאָמפּ און נאָך אנדערע סטילען, צווישען זיי איינער אז דער סטאָמפּ בלייבט איבער ווי א גאָבעלדראָך.

זיך גענומען וואָס נידריגער צו דער ערד אָפּהאַקען דעם בוים אזוי האָט ער געארבייט א גאַנצען טאָג.

צונויפגעלעגט קופּקעס אויף עטליכע ערטער, ער האָט שוין גע־וואָלט איבערקומען די ארבייט, אָנגרייטען האָלץ אויף דעם גאַנצען ווינטער און אוועק אין שטאָדט.

און דערפאַר האָט אונטער זיינע הענט געברענט די ארבייט. עס איז געווען ווי ער וואָלט זיך אָנגענומען מיט טויזענדער ווילדע

כוחות, און זיין האק האט זיך אריינגעביסען אין די קלעצער און בוימער זעהר טיעף.

געהאקט דעם גאנצען טאג. נאכדעם אז ער איז אהיים געקומען האט ער פערביסען און פרעמד דעם גאנצען אבענד געשוויגען.

זיין ווייב האט איהם אויסגעמידען, ניט נאך איהר געוואהנהייט.

זי האט מיט איהם ניט געוואלט ריידען וויל זי האט געוואוסט און מורא געהאט אז זי קען איהם נאך בריינגען אין כעס און ער זאל עפעס שלעכטס און שווערעס אפטהאן, אזוינס וואס מען וועט שוין ניט קענען קיינמאל צוריקכאפען. האט זי איהם געלאזען לויפען.

עס זיינען געלאפען שעהנע טעג. פון ערגעץ זיך פערשפעטיגט און געקומען זיך געזעגענען מיט די וועלדער און בערג, וועלכע זיינען שוין געשטאנען נאקעטע, ברוין, געלע, און געווארט אויף דעם ווינטער.

ביי דער נאכט איז געוועזען פראסטיג און קאלט און א גאנצען טאג שעהן און ווארעם.

און וויט ערגעץ ביים האריזאנט האט א מענש ערד געאקערט. עס האט פון וויטען אויסגעוויזען א קליין קעסטעלע מיט ערד אריינגעשטעלט צווישען וועלדער און א קינד שפיעלט זיך מיט פערדלעך און מיט א קליינעם אקער אויף דעם קעסטעלע מיט ערד.

ראזענבערג האט דאס דאזיגע קינד מקנא געווען. ווען ער האט פערד אקערט ער איצט, ווייל די זון שיינט...

עס איז דאך עפעס דא אין דעם. מען אקערט אזוי און עס בלייבט נאך א שטיקעל ערד צו פערענדיגען. מען לאזט איבער דעם אקער אין דער ערד שטעקען און מארגען וועט מען עס ענדיגען. קומט מארגען, מען שטעהט אויף, מען רייבט זיך אוים די אויגען, הא, הא, עס געהט א שנעע! דעקט צו די פעראקערטע ערד, וויקעלט איין דעם אקער אין ווייסען, דעקט איהם אויך צו און דער אקער שלאפט זיך אזוי דעם גאנצען ווינטער מיט זיין מעסער אין דער ווארעמער ערד אריינגעשטעקט.

וואו זשע נעהמט מען פערד?

ראזענבערג'ס גאל האט שיער ניט געפלאצט, און ער האט זיך אלע טאג אריינגעכאפט אין זיין וואלד און געהאקט בוימער און זיי צוהאקט אין קורצע קלעצער און זיך געוואלט פערגעסען אין דעם וואס עס טהוט זיך ארום און ארום.

עס האָט אַמאָל ארויסגעשוואומען פאר זיינע אויגען זיין שכן דוד, און ער האָט אויסגעשפּיעגען און ווייטער נעארבייט.

אז איהם האָט זיך אויסגעדאכט אז דוד וואלט'ען האָט אָנגערייצט די „גיינג" אז זיי זאָלען איהם אויפהייגגען אויף א בוים, איז ראָזענ־בערג'ס פּנים דעמאָלט געווארען פערגאָסען מיט בלוט און באַל־צוריק בלייך געווארען און גרויסע טראָפּענס שוויים האָבען ארויסגע־זעצט אויף זיין שטערען.

„ער קען דאָך איהם מיט זיין האק אונטערהאקען די פּיס זיינע."

„אָדער אונטערלויפען פון הינטען און אויף איהם פערוואָרפען א שטריק. א קונץ איז אז ווען יענער ווייסט ניט פון גאָר ניט אויף יענעם אָנצופאלען."

אזוי האָט ראָזענבערג אלע מאָל ארויפגעבראכט דאָס בילד פון דעם ווי ער האָט געהאנגען אויף דעם שטריק און זיך אליין געפּרע־סען און געביסען. זיין פּנים איז געוואָרען אויסגעמאָגערט, שווארץ, אין די צוויי דריי טעג, און די נאָז לענגער און ארום זיינע אויגען האָט זיין זאָרג קלייניגקע רייפען ארויפגעשלאָגען.

ווייטער האָט ער א מאָל צוריקגעדרעהט אַלעס, אז אפשר קען זיין אז ער איז א גרויסער נאר.

ער האָט שלעכט אָנגעהויבען. האָט ער געוואָלט אז דוד וואָלדען זאָל חתונה האָבען מיט איינער פון זיינע מיידלעך, האָט ער בע־דארפט אפשר צוגעהן צו יענעם אָרט מיט אַן אנדער וועג.

עס קען דאָך זיין אז דער דאָזיגער דוד איז א שטילער, עהרלי־כער בחור.

מענשען האָבען פאר איהם אָפּשיי. מען הערט זיך צו צו דעם וואָס ער זאָגט שוין אמאָל ארוים.

ער קען אויך ארבייטען.

טהוט ניט אזעלכע זאכען וואס ער ווייסט ניט ווי אזוי צו טהאָן.

פאר וואס האָט ער איבערגעבראכען מיט דוד'ן דעם צווייג פון גוטברודערשאפט ?

אויב איינע פון זיינע מיידלעך וועט נאָר קענען, בעדארף זי אליין זעהען געווינען חן אין די אויגען פון דוד'ן, און אויב זי וועט ניט קענען געפינען קיין חן אין זיינע אויגען, פארוואס זאָל איהר פאָטער זיי אויף מעסערשטעך מיט איהם ?

ער האָט ווייטער זיך דערמאָנט אז ער האָט אן אויסוועג: נעה־

מען זיינע מיידלעך און אין א שעהנעם טאָג זיי אוועקפיהרען אין דער גרויסער שטאָדט און זיי לאָזען אויף גאָט'ס בעראָטה. דאָרטען וועלען זיי שוין געפינען זייערע אייגענע וועגען.

זיין ווייב וויל ניט. זי זאָגט, זי איז זייער מאַמע און זי וועט אליין טהאָן מיט זיי וואס זי ווייסט שוין ווי אזוי צו טהאָן.

און זיין ווייב ווארפט איהם אויף אז ער איז אזא נאר וואָס ווייסט אפילו ניט ווי צו קויפען א פערד, נעהמט ער זיך אונטער צו מישען זיך אין אזוינע זאכען, ווי פערזארגען זיינע ערוואקסענע מיידלאך...

אפשר איז זי גערעכט.

ער קען ניט קויפען קיין פערד! דאכט זיך אזא קליינע זאך. ער האָט שוין געקויפט א סך פערד. תמיד ווען ער געהט קויפען א נייעם פערד, ווייסט ער גוט־וואהל, אז א פערד האָט אמאָל פערבאָרגענע קריינק אָדער ווילדע משוגעת'ן, פונדעסטוועגען האָט ער נאָך איין לייטישען פערד ניט געקויפט.

דאָ האָט ער געקויפט א פערד, וועלכער האָט ליעב געהאט זיך אוועקצולעגען אין שטאָל און שוין ניט געקענט אויפשטעהן. אן אנדערען האָט ער געקויפט פון וועלכען עס האָט גערונען מאַטעריע און אייטער פון דער נאָז. נאָך איינעם האָט ער געקויפט, וועלכער האָט געהאט א טבע אז זיינע פיס האָבען זיך אָנגעבלאָזען אז עס איז נאָר קאָלט געווארען און עס האָט גערעגענט, אָנגעבלאָזען ווי גראָבע דעמבענע קלעצער. ווען עס איז שעהן אוןווארעם געוועזען, זיינען זיינע פיס געוועזען ווי די פיס פון א פערד בעדארפען זיין. און כאָטש ער האָט שוין געוואוסט פון די אַלע זאכען, האָט מען איהם פונדעסטוועגען אריינגעשטופט א פערד, וועלכער האָט געהינקט אויףביידע הינטערשטע פיס.

נו, געה זיי א קלוגער, אז א פערד קען הינקען אויף ביידע הינטערשטע פיס און מען זאָל ניט זעהן אז ער איז א קרומער, ווייל א קרומען אויף ביידע פיס איז שווער צו דערקענען.

און דערפאר זיינען ראָזענבערג'ס פעלדער א פולער בית הקברות פון טוידטע פערד.

און אין דיק'ן האָט ראזענבערג בעקומען דעם „אמת'ן פערד“, וואָס וויל זיין עסען אומזיסט. ווילסט איהם געבען עסען, קומט איהם דעמאָלט אָן א משוגעת און דיק לאָזט דיך ניט אריין צו זיך אין

שטאָל אריין, לעגט זיך אוועק אין דער מיט וועג אין שפּאַן און וויל זיך ניט אויפהויבען. בייסט, בריקעט מיט די הינטערשטע פיס און צוברעכט אַלע מאָל די ווענטלעך פון זיין שטאָל. און אַז מען שפּאַנט איהם איין אין וואָגען געהט ער אויף צוריקוועגס.

און כאָטש ראָזענבערג האָט גוט געוואוסט ווי שלעכט עס וועט זיין, אַז ער וועט איבערלאָזען אַ גאַנץ הויז געזינד אויף אַזאַ שלעכטען פערד, אוועקפאָהרענדיג אַליין אין דער גרויסער שטאָדט, פונדעסטוועגען האָט ער ניט אויפגעהערט צו האַקען בוימער אין וואַלד.

פון די צווייגען האָט ער אָנגעהאַקט קליינע, קורצינקע שפּענדעלעך און זיי אַהיים געבראַכט אַלע אָבענד אין אַ זאַק און זיי אויסגעלעגט אין דער קאַמער ביי דער וואַנד, אַז זיין ווייב זאָל האָבען שפּיינדלעך אויף אַ גאַנצען ווינטער.

און אַז ער איז פאַרטיג געוואָרען מיט די קלעצער אין וואַלד האָט ער איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען איינגעשפּאַנט פערד אין וואָגען צו פאָהרען אין וואַלד אריין און צונויפנעהמען די קלעצער אַהיים.

דער מאָגערער, הויכער און לאַנגביינערדיגער דיק מיט זיין שאַרפער איינגעפאַלענער פליי‍צע פון וועלכער עס האָבען געהאַנגען זיינע ריפּענביינער און ארומגערינגעלט זיין ליידיגען, פלאַטשיגען בויך, ווי מיט אייזערנע רייפען, — האָט זיך געלאָזען איינשפּאַנען און געדרעהט זיין הויכען משונה'דיגען קאָפּ צום וואָגען ארונטער, אוועקגעלעגט זיינע אויערען און זיי צוריק אויפגעהויבען.

ראָזענבערג האָט איהם אָנגענומען ביים צוים נאָהענט פון זיינע ליפּען, עפּעס אַ ברום געטהאָן, ווי ער וואָלט זיך שעלטען און אָנגעהויבען צו שלעפּען דיק'ען באַרג ארונטער אין וואַלד אריין.

דיק האָט אַ טראַכט געטהאָן, ער זאָל זיך אוועקשטעלען, אָט דאָ ביים הויז, איינגראָבען זיינע פאָדערשטע פיס אין דער ווייכער ערד און ניט געהן.

אָבער ער האָט זיך איבערגערעכענט אַז דאָס וועט ער קענען טהאָן אין וואַלד, דערוויי‍ל ווייסט ער נאָך אַליין ניט צו וואָס זיין באַלעבאָס נעהמט איהם אין וואַלד אריין.

און דערפאַר האָט דיק אָנגעבויגען זיין הויכען קאָפּ, ארויסגעשטעלט זיין בלאָס ראָזעווען לאַנגען צונג אין אַ זייט פון צווישען זיינע גרויסע ליפּען, און נאָכגעגאַנגען דעם באַלעבאָס.

אַ אָסיען פליעג האָט זיך אוועקגעשטעלט ביי דיק'ן אויפ'ן קריזש

און אָנגעהויבן צו בויערן צו בויערן א לעכעל אין זיין דאַרער פעל. האָט דיק מיט זיין קורצן, צופלאָנטערטן עק, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַן אויסגעדיענטער בעזעם, געוואָלט אראָפּטרייבן די פליעג. האָט ער אָבער מיט זיין עק ניט געקענט דערלאַנגען יענעם אָרט וואו די פליעג איז געשטאַנען. האָט דיק געוואָלט א שפרונג טהאָן מיט זיינע אונ־טערשטע פיס, נאָר זיין באַלעבאָס האָט איהם איבערגעשלאָגען מיט א געשריי: „האָ, דיק!"

דערווייל איז מען צוגעקומען צו א קופּקע מיט קלעצער אין וואַלד. ראָזענבערג האָט געמאַכט מיט דיק'ן א קרייז און איהם געגומען שטופּען אויף צוריק. דיק האָט קוים געפּלאָנטערט מיט זיינע לאַנגע, דאַרע פיס. עטליכע מאָל זיך אליין אָנגעטראָטען מיט איין פוס אויף דעם אַנדערען, ביז עס האָט איהם אין האַרץ פּערקלעמט.

ראָזענבערג האָט א געשריי געטהאָן: „האָ, דיק!" אָפּגעלאָזען דאָס צוימעל און אוועק צו דער קופּקע קלעצער.

דיק האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן, אַז דאָ האָט מען עס איהם אריינגענאַרט אין די שאַפטען. ער האָט באַלד דערהערט א שטאַרקען קלאַפּ פון א קלאָץ אין דעם דנאָ פון וואָגען, פון וואָס ער האָט זיך דערשראָקען, אָבער באַלד זיך בערוהיגט און אָנגעהויבען צו מאַכען זיינע פּלענער ווי אַזוי פּטור צו ווערען פון דעם וואָגען.

עס האָט ניט גענומען לאַנג און ראָזענבערג איז צוגעקומען, דיק'ען א גלעט געטהאָן אויף זיין האַלז.

— גלעט מיך, גלעט מיך — טראַכט זיך דיק און לעגט זיינע אויערען אוועק און הויבט זיי צוריק אויף.

דער באַלעבאָס נעהמט אָן דיק'ען ביים צוים נאָהענט פון זיינע ליפּען, טהוט איהם א שלעפּ און א הויכען ברום: „קום, דיק!" האָט דיק באַלד איינגעגראָבען זיינע פאָדערשטע פיס אין דער ווייכער ערד און זיך ניט געוואָלט ריהרען פון אָרט. ראָזענבערג גיט נאָך א העכערען ברום און א קלאַפּ מיט זיין פרייער האַנד אין דיק'ס ליפּען אריין. דאָס פערד האָט א טרייסעל געטהאָן מיט זיין קאָפּ, איבערגע־דרעהט עטליכע מאָל מיט זיינע אויגען און אויסגעשטרעקט זיינע פיס ווי צוויי לאַנגע קלעצער, — עס נעהמט ניט פעטער!

ווערט דער באַלעבאָס פול מיט כעס און לאָזט אָפּ דיק'ס צוים, לויפט אוועק און זוכט אויף א לאַנגען, גראָבען צווייג, קומט צוריק גיך און הויבט אָן צו „שניידען" דיק'ן איבער זיין רוקען און איבער זיין האַלז און אין די פיס און איבער די דאַרע ביינער פון דיק'ס בויך.

דאָס פערד האָט פערקלעמט זיינע ציין, געטהאָן אַ שפּרונג אונ־טער מיט זיינע אונטערשטע פיס, אָנגעקלאַפּט אין וואָגען, געמאַכט אַ לאָך אין דעם ווענטעל וואָס פון פאָרענט, איבערגעבראָכען אַ שעפּט און זיך אַוועקגעלעגט אויף דער ערד אין זיין געשפּאַן, בריקענדיג מיט זיינע פיס אין דער לופטען.

ראָזענבערג האָט זיך דערשראָקען און איז געשטאַנען פון וויי־טען ווי אַן אויסגעבויגענער דעמב און ניט געוואוסט וואָס צו טהאָן.

טאַקע, וואָס האָט ער געקענט טהאָן ? ער האָט אָנגעגרייט קלע־צער אין אַ סך ערטער אין וואַלד. איצט בעדאַרף מען זיי צונויפ־ברייננגען אהיים. וויל דיק ניט. ער בריקעט זיך נאָך און איז נאָך אין כעס.

ראָזענבערג האָט געטהאָן אַ קלאַפּ מיט איין האנד אין דער אַנ־דערער, אַוועקגעוואָרפען אַלעס און איז אהיים געלאָפען, ברעכענדיג מיט זיינע שטיוועל די קליינע, פערטריקענטע בוימלעך און אָפּשטוי־סענדיג קליינע שטיינדלעך מיט די שפּיצען פון זיינע גרויסע שיך.

ער איז אריין אין הויז, זיך אַוועקגעוואָרפען שווער ווי אַ שטיין אויף דעם עק פון דער לאַנגער באַנק ביים טיש, אונטערגעשפּאַרט זיין מאָגער, בלייך פּנים מיט זיינע דאַרע, לאַנגע הענט, און וואָס האָט ער ניט געטראַכט ? די געדאַנקען זיינען געלאָפען ווי שטיקער כמאַרע געטריבען פון אַ שטאַרקען ווינד.

מרס. ראָזענבערג האָט איהם מורא געהאַט צו פרעגען, וואָס עס האָט געטראָפען. זי האָט אָבער פערשטאַנען, אַז עפּעס ניט גוטעס האָט פּאַסירט. זי האָט געזאָגט :

— ראָזענבערג, ראָזענבערג.

אזוי ווייך איז איהר שטימע געווען, אזוי ווי קאַלטע וואַסער פון אַ קוואַל אין אַ הייסען זומער טאָג.

ראָזענבערג האָט זיך צוגעהערט, ניט געקוקט צו איהר ווייל ער האָט זיך פערשעהמט.

— פאַל ביי זיך ניט אראָפּ — האָט זי ווייטער געזאָגט, און איהרע אויגען האָבען אָנגעהויבען צו גלאַנצען מיט אַ פייכטען אָפּ־שיין — דאַנקען גאָט מיר זיינען אַלע געזונד. זיצען מיר אונטער אַ דאַך. הע, זאָרג ניט, ראָזענבערג !

זי האָט איהם צוגעטראָגען אַ הייס גלאָז טהע. ער האָט זיך גוט אָנגעטרונקען, אָנגעפּילט זיין פּייפ מיט טיטין און אָנגעצונדען. ארויס־

געלאָזן אַ גרויסען זייל מיט רויך און איז אַרויס פון הויז. עס האָט ניט געדויערט לאַנג און ראָזענבערג איז געקומען פון וואלד מיט עט־ליכע קלעצער אויף זיינע פּלייצעס.

ער האָט די קלעצער שווער אַ וואָרף געטהאָן צו דער ערד. זיין ווייב האָט אַרויסגעקוקט דורך אַ פענסטער און זיך פערבעהאַלטען ער זאָל זי ניט בעמערקען.

זי האָט זיך גוט אויסגעוויינט, זיצענדיג אין גרויסען אָפּגע־זונדערטען צימער אויף דער וויעגשטול.

דערנאָך, אַז ראָזענבערג איז ווייטער אַוועק אין וואלד אַריין, האָט זי געכאַפּט אויף זיך אַ שאַל און האָט געוואָלט אַריבערלויפען צו די וואלדענס, דאָרטען אַריין מיט אַ געוואלד:

— לאָזט ניט פאַלען קיין מענשען!

זי האָט אָבער פּלוצים מורא געקראָגען פאַר איהר מאַן. האָט אויפגעזוכטביידע מיידלעך און זיי אַוועקגעשיקט אין וואלד אַריין העלפען דעם טאַטען.

די מיידלעך האָבען שפּעטער געבראַכט צושלעפּען דעם לעדי־גען וואָגען מיט פערפלאַמטע באַקען און צוּוואָרפענע האָר זיינען זיי אַריין אין הויז, דער מוטער געוויזען ווי דיק ליגט און בריקעט.

די מוטער האָט געזאָגט:

— ער וועט שוין איצט קייען די ערד!

VIII

פּאַריז גרין...

פריה האָט מען זיך געלעגט שלאָפען ביי די ראָזענבערג'ס.

ראָזענבערג אַליין האָט אָבער ניט געקענט איינשלאָפען, ווייל ער האָט געוואוסט אַז אין דרויסען טריפט אַ קאַלטער, דריבנער רעגענדיל.

איהם האָט זיך געדאַכט אַז איצטער זיינען אַלע לעבעדיגע בע שעפעניששען ערגעץ הינטער אַ דאַך. נאָר איין דיק ליגט דאָרט אויף דער ערד אין וואלד, און דער רעגענדעל קריכט אין זיינע אַלטע ביינער.

ער איז באַלד אויפגעשטאַנען, זיך אָנגעטהאָן, גיך אָנגעצונדען דעם לאַמטערן און איז אַוועק אין וואלד אַריין.

אין דרויסען איז געווען נאַס און פינסטער, ווי אין אַ גרוב אונטער דער ערד. זיין לאַמטערן האָט געוואָרפען אַ שמאָלען און לאַנגען פּאַס ליכט. ערגעץ פון ווייט האָט זיך געהערט דאָס בילען פון אַ טרויעריגען, בייזען הונד.

אַז ראָזענבערג איז צוגעקומען נעהענטער צו דיק'ן, האָט ער מיט אַ ריינעם האַרץ געבעטען גאָט אַז ער זאָל בעוויייזען אַ נס און אַראָפּ־שיקען אַ גוטע מחשבה צו דער דאָזיגער שטומער בעשעפעניש וואָס הייסט דיק. זאָל זיך דער פערד אויפהויבען אויף זיינע פיס און ער וועט איהם אריינפיהרען אין שטאַהל אריין און איהם געבען עסען און איהם איינדעקען מיט וואַרעמע טרוקענע שמאַטעס.

דיק, אַז ער האָט דערשפּירט אַז עמיצער געהט, האָט ער אויפ־געהויבען זיין קאָפּ און אַ קוק געטהאָן צו דעם ליכט פון לאַמטערן.

איין זייט פון דיק'ס פּנים איז געוועזען אויסגעשמירט מיט בלאָ־טע און אין זיינעביידע אויגען איז געווען אַ בייזער בליק. ער האָט צוריק אַוועקגעוואָרפען זיין קאָפּ צו דער נאַסער ערד, בעלעקט מיט זיין צונג זיינע ליפען און געגראָבען מיט זיינע פאָדערשטע פיס אין דער ערד ארום זיך.

ראָזענבערג האָט זיך איינגעבויגען איבער דעם פערד, איהם גע־גלעט איבער זיין האַלז און אין זיין שטערען, איהם אָנגענומען ביים בינטעל האָר וואָס צווישען די אויערען און איהם געשלעפּט אין דער הויף, בעטענדיג זיך: — „קום דיק, זיי שוין ניט קיין עקשן, הויב זיך אויף, קוק ווי דו פערנעצסט דיינע האָר".

דיק האָט געפּרובט זיך אונטערגעבען, האָט אָנגעשטעלט איין פוס, אָבער האָט ניט געקענט ריהרען מיט זיין גאַנצען קערפּער. די גאַנצע הויט האָט אויף איהם געציטערט.

איז ראָזענבערג אַוועק אין שטאַהל אריין און ארויסגעבראַכט אַ בינטעל היי און אַ סך שמאַטעס טרוקענע, איינגעדעקט דיק'ן פון קאָפּ ביז די פיס און איהם דערלאַנגט צו ביסלעך היי וועלכעס דיק האָט געכאַפּט פון זיין האַנד, געקייעט און עס צוריק ארויסגע־שפּיגען.

דאָס אויסשפּייען פון די צוקייטע גראָזען איז ראָזענבערגען ניט שטאַרק געפעלען געוואָרען. עס הייסט אַז ער קען שוין ניט עסען אויך. ווער ווייסט פון ווען אָן דיק קען שוין ניט עסען. עס קען זיין אַז דאָס האָט דיק'ן געמאַכט אַזוי דאַר און משוגע...

ראָזענבערג איז אַוועק אַהיים. געהענדיג אַזוי אין דער פינסטע־רער קאַלטער נאַכט איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק... אין הויז האָט ער געמאַכט פייער אין אויווען, צוגעטשעלט אַ טאָפּ וואַסער. אין אַ קאַמער האָט ער אויפגעזוכט אַ שקאַרמיצעל מיט „פּאַריז גרין“, אַריינגעשאָטען דאָס פּוידער אין וואַסער. אַז עס האָט זיך די וואַסער גוט אָנגעוואַרעמט האָט ער עס אַוועקגעטראָגען אין וואַלד אַריין.

דיק איז שוין געלעגען אָפּגעדעקט. פון זיין וואַרפען זיך האָבען זיך די שמאַטעס אַראָפּגערוקט פון איהם. און אַז ער האָט דערשמעקט וואַסער, האָט ער אויפגעהויבען זיין קאָפּ און געטהאָן אַ שטילען ברום.

ראָזענבערג האָט זיך דערשראָקען... זיינע הענד האָבען אָנגעהויבען צו ציטערען. אָבער ער האָט גרויס רחמנות בעקומען אויף דער שטומער בהמה. וואָס וועט זיין אַז ער וועט זיך אַזוי מאַטערען אַ גאַנצע נאַכט און דער קאַלטער, דינער רעגען וועט איהם קריכען אין זיינע ביינער. ער וועט אַזוי פּאַמעליכען אויסגעהן פון שוואַכקייט און וועה־טאָג.

„פּאַריז גרין!“...

ראָזענבערג איז צוגעגאַנגען נעהענטער, געהאָלפען דיק'ן אויפ־הויבען זיין קאָפּ, איהם אונטערגערוקט דעם טאָפּ מיט וואַרימער גיפ־טיגער וואַסער. דיק האָט געשלונגען און זיך שיער ניט דערוואָרגען. דיק האָט דערפיהלט דאָס וואַרעמקייט אין אַלע זיינע ביינער און איז אין כעס געוואָרען און געוואָלט בייסען דעם טאָפּ, ער האָט געוואָלט נאָך וואַסער, אָבער עס איז שוין ניט געווען מעהר, האָט ער זיך אויסגעצויגען אויף דער נאַסער ערד, בעלעקט מיט זיין צונג זיינע נאַסע ליפּען.

ראָזענבערג'ן האָט זיך אויסגעוויזען אַז דיק'ס אויגען זיינען שוין פערגלעזערט געוואָרען. און נאָך אַ מינוט וועט ער שוין ניט ליידען, עס וועט איהם שוין ניט אַרען וואָס דער רעגען רינט זיך אַזוי שטיל אין זיינע ביינער אַריין. ער וועט שוין זיין ערגעץ וויים פון יענער זייט וועלט...

האָט ער טאַקע ניט געוואָלט שטעהן און קוקען ווי אַזוי דיק הויכט אויס זיין לעצטען אָטעם, און איז זיך אַוועקגעגאַנגען אַהיים.

ער האָט זיך אויף גיך אויסגעטהאָן און אַריין אין בעט. ניט געקענט איינשלאָפען, געוואָרפען זיך אַהין און אַהער און זיינע געדאַנקען האָ־בען זיך געוועבט.

איין זאך האט ער זיכער געוואוסט, אז קיין פערד וועט ער שוין ניט קויפען אזוי גיך, זיינע קינדער וועלען ווערען בעסער און ער וועט צוזאמען מיט זיי אויך אנהויבען פון האס ניי.

IX

די קליינע קינדער פון וואלד

דעם אנדערען טאג איז געווען שעהן און ווארים, און די אמעריקאנער האבען געהאט זייער אלטען יום טוב, מיט דעם נאמען „טהיינקס גיווינג“. די ערשטע אמעריקאנער, די אור־אור־עלטערען פון די דאזיגע בעוואהנער פון ניו־ענגלאנד, בשעת זיי האבען אפגעארבייט דעם ערשטען זומער און אפגעשניטען זייערע ברויטען פון די פעלדער און אויסגעגראבען די קארטאפעל פון דער ערד און אויפגעבויט שטאהלען פאר זייערע בהמות, איז פלוצים אויסגעפאלען א שנעע און עס איז געווארען ווינטער. זיינען זיך די שכנים דאמאלט צונויפגעקומען אין איין ארט, און געלויבט און געדאנקט גאט, פאר וואס ער האט אפגעווארט מיט דעם שנעע, ביז זיי האבען אלע זייערע ברויטען אריינגענומען אין די שייערס. און פון דעמאלט אן איז יענער טאג געבליבען אלם אזא יום טוב.

ווי שוין געזאגט איז גראד געווען א שעהנער, ווארעמער טאג.

די קליינע קינדער פון וואלד: בעז, לאילאק און וויטשהייזעל, האבען געמיינט אז עס איז שוין דער אנהויב פון פריהלינג. אפילו דער אלטער נאר, דער עפעל־בוים, האט אויך פערגעסען אויף וואס פאר א וועלט ער איז, און האט ארויסגעלאזען פון די ווינטער קנאספען קליינע שפיציגע, גרינע נאדלען.

דורך די וועגען האבען זיך געטראגען אבגעוואשענע פאעטאנדלעך מיט אויסגעפוצטע פערדלאך, און אין די פאעטאנדלעך: מאן און ווייב און קינדער.

מען איז געפאהרען צו גאסט איינער צו דעם אנדערען.

ראזענבערג׳ס קינדער זיינען ניט געגאנגען אין שוהל.

פיליפ, דאס עלטערע אינגעל, האט צונויפגענומען זיינע ברידערלעך און שוועסטערלעך און איז מיט זיי אוועק אין וואלד אריין.

ער איז געגאַנגען אויף פריהער, און מיט אַ לאַנגע פּרוטקעלע גע־שמיסען די נאַקעטע ביימער.

די קינדערלעך זיינען אַלע געוועזען מיט באָרפעסע פיסלאַך. פּי־ליפּ אויך אַ באָרפסער, אַ קליינער און אַ דאַרער; זיינע שאַרפע פיסלאַך האָבען זיך געשאָקעלט אין די ברייטע, אויסגעריבענע הויזען, זיין היי־טעל האָט ער פּעררוקט מיט דעם דאַשיק אויף הינטען, און ווי ער האָט געזעהען אַ פויגעלע אויף אַ בוים, האָט ער גיך אַ פּאַטש געטהאָן מיט דעם פּרוטקעלע איבער דעם בוים און דאָס פויגעלע איבערגעשראָקען.

דאָס קלענסטע שוועסטערעל האָט געהייסען ראַשעל, און איז אַלט געווען אַ פינף יאָהר. זי האָט זעהר ליעב געהאַט איהר ברודערל פּי־ליפּ פּאַר זיין בראַווקייט און האָט איהם מקנא געוועזען, וואָס ער איז העכער פון איהר מיט אַ שפּאַן, און דאָס וואָס אַ פויגעלע האָט מורא פּאַר איהם זיצענדיג אַזוי הויך אויף אַ בוים, האָט זי נאָך מעהר מורא געהאַט פּאַר פּיליפּ'ן, אַז ער זאָל איהר נישט טהאָן אַ שניט מיט דעם לאַנגען רוט איבער דעם נאַקעטען קעפּעל.

פּיליפּ האָט געפיהרט די קינדער טיעף אין וואַלד אַריין.

דאָרט אויף אַ גרויסען, קיילעכדיגען און ליידיגען אָרט ביים קוואַל, איז געשטאַנען אַ בוים מיט ווינטער בארען.

פּיליפּ מיט זיין קאַמאַנדע האָבען שוין לאַנג אָבגעטרייסעלט און אויפגענעסען אַלע ווינטער בארען. אָבער פּיליפּ האָט געוואוסט, אַז אויף אַ באַרען בוים טאָר מען זיך ניט פערלאָזען. דאַכט זיך דיר אוים, שוין! נישטאָ שוין מעהר קיין באַרען. מען קומט אָבער אַרוים מאָרגען, מען קוקט זיך איין גוט, און מען געפינט נאָך אַ באַר ערגעץ צווישען די בלעטער.

און איצט אַז דער בוים האָט שוין פערלוירען אַלע זיינע בלעטער בעדאַרף מען אַ קוק טהאָן צי זיינען געבליעבען ווינטער באַרען.

פּיליפּ איז געגאַנגען, געקלאַפּט מיט זיין פּרוטע און געהוקעט, דריידלענדיג אוים זיין קול אין זיגזאַגען: „הו־האַ, האַ־הו, הוי־הוי". דער נאַקעטער און באָרפיסער וואַלד האָט דאָס אַרויסגעכאַפּט פון פּיליפּ'ס מויל, זיך נאָכגעקרימט! פון בוים צו בוים איז דאָס קול געשוואומען און ערגעץ ביי יענער זייט ברעג האָט שוין, אַזוי ווי אַ הירש וואָלט אַנטלאָפען, אימיצער גיך־גיך געמרוקעט.

פּיליפּ מיט זיין קאַמאַנדע זיינען צוגעקומען צו דעם ווילדען בוים, וואָס איז געשטאַנען ביים קוואַל. דער קוואַל האָט איצט אוים־

געוויזען ווי ער האָט נאָר וואָס אויסגעוואַשען זיינע שטיינדליך און האָט זיך גענומען פּליסען פון אונטער דעם קליינעם בערגעלע און פון אונטער אַ גראָבען וואָרצעל פון באַרען בוים, מיט אַ דינעם שמייכ־לענדיגען פּלאָס.

דער ערשטער האָט פּיליפּ זיך אויסגעשטרעקט אויף דער ערד און זיין מויל אריינגעשטעקט אין קוואַל. זיין קאַמאַנדע האָט עס נאָך געטהאָן.

מען האָט זיך גוט אָנגעטרונקען, ליגענדיג אין אַ שורה איינס נע־בען דעם אַנדערען, ווי אַ שורה מיט גענז, און אַלע מאָל האָבען זיי אויפגעהויבען זייערע קעפּעלעך און עפּעס אויסגעשריען פרעהליכעס און ווייטער זיך איינגעבויגען און זייערע ליפּען אריינגעטונקען אין לויפענדען קוואַל.

נאָכדעם האָט מען זיך אויפגעהויבען.

פּיליפּ האָט אויפגעהויבען זיין קאָפּ און דערזעהן אַז עס זיינען נאָך דאָ עטליכע קליינע באַרעלעך אויף דעם בוים.

דאָס קלענערע שוועסטערעל האָט זיך אוועקגעשטעלט ווייט פון בוים און ארונטערגעלייגט איהרע הענטלעך אויף ביידע זייטען און אָנגעהויבען צו זינגען דאָס ליעדעל וואָס זי האָט זיך נישט לאַנג אויס־געלערענט אין שוהל.

„עפּעל, עפּעל, קום אַרונטער צו מיר“, ווי דער עפּעל הייגגט זיך אויף דעם בוים און וויל נישט ארונטערקומען. האָט דאָס מיידעל גע־ווענדעט צו דער זון, אַז זי זאָל איבערברענען דאָס צווייגעלע און דער עפּעל זאָל אַרונטערפאַלען. איז די זון אַזוי ווייט און הויך אַז זי קען נישט הערען וואָס דאָס מיידעל וויל. ווענדעט זיך דאָס מיידעל צו דעם פויגעל, אַז ער זאָל אָפּבייסען דעם רויטינקען עפּעל. האָט זיך דער פויגעל דערשראָקען פאַר דאָס מיידעלע, אַ מאַך געטהאָן מיט זיינע פליגעלאַך. טרוף־טרוף און אוועקגעפלויגען, און געשיקט דעם ווינט. בעט דאָס מיידעלע דעם ווינט אַז ער זאָל ארונטערבלאָזען דעם בליי־כען עפּעל מיט דעם רויטינקען פּנים. גיט זיך דער ווינט אַ דרעה און אַ שפּרונג און בלאָזט אריין שטויב אין דער מיידעלע'ס אויגען. צו־וויינט זיך דאָס מיידעלע און עס קומט אָן פּיליפּ און נעהמט אַ לאַנגען צווייג און טהוט מיט איהם אַ פּאַטש אין בוים און עס פאַלט אַראָב דאָס עפּעלע...“

פּיליפּ האָט אַרונטערגעקלאַפּט אַלע באַרלעך נישט פערטיילט זיין

קליינער שוועסטעריל. מען האָט די באַרלעך אויפגעגעסן. די צייהן זיינען געוואָרען אייליג, האָט מען זיך ווייטער אַוועקגעלייגט אויף דער ערד ביי דעם ברעג פון קוואַל און געטרונקען דאָס קלאָהרע וואַסער, אַלע מאָל אויפהויבענדיג די קעפּלאַך און אויסשטרעקענדיג זייערע העלזער, אַזוי ווי גענז.

מיט אמאָל טהוט פיליפּ אַ געשריי:

— קינדער, אַ בער ליגט אָן דאָרט!

צי האָט ער געוואוסט וואָס דאָרט איז געלעגען, צי ניין, ער איז אָבער אויפגעשפּרונגען און אָנגעהויבען צו לויפען אהיים. זיין קאָמאַנדע האָט זיך צושפּרייט און אויך געלאָפען אין דער ברייט פון וואַלד, צווישען די בוימער און נידעריגע בוימלאַך, און געשריען: „מאַמע!“ ביז מען איז אהיים געקומען.

די מוטער איז זיי אַנטקעגען געלאָפען מיט אַ גוואַלד.

ראָזענבערג האָט געלאָזען שטעקען די זעג אין דעם קלאָץ און איז אַרויס זעהן וואָס עס האָט געטראָפען.

פיליפּ האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויף איין פוס און מיט דעם אַנדערען באָרפעסען פוס געקראַצט די אָפּגעריסענע הויזען, און אויפהויבענדיג זיין רעכטע אויסגעשמירטע הענטעל האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם וואַלד.

— עס מוז זיין דיקעלע — האָט זיך די מוטער צולאַכט — דיקעלע האָט זיך שוין דאָרטען אַוועקגעלייגט. געה, ראָזענבערג, טהו אַ קוק צי ער האָט שוין פערמאַכט מיט איין אויגעל...

זי האָט נישט בעמערקט ווי ראָזענבערג איז געוואָרען בלאַס...

און נאָכדעם ווי ער איז געקומען צו זיך האָט ער געזאָגט שוין רוהיג:

— דאַנקען גאָט וואָס ער האָט צוגענומען ביי אונז אַזאַ נבלה.

— גאָט וועט זיך אויך פערשמירען זיינע הענט צונעהמענדיג אַזאַ נבלה — האָט מרס. ראָזענבערג זיך געוויצעלט און געשמייכעלט — ער האָט דאָך נישט קיין בעסערע זאַכען.

— דענקסט אַז איך בין מעהר ווערטה פון דער דאָזיגער נבלה, וועט ער מיך אויך באַלד צונעהמען, עס פעהלט שוין ניט קיין סך, — האָט ראָזענבערג געענטפערט זיין ווייב מיט אַ שטאָך־וואָרט.

די קינדערלאַך האָבען נאָר דערהערט אַז דיק איז שוין טויט, זיינען זיי אַלע אַוועק צו דעם קוואַל און זיך אַרומגעשטעלט אַרום דעם טויטען קערפּער פון דיק'ן.

דיק איז געלעגן מיט אן אויסגעצויגענעם האלז, זיין קאָפּ פּער־וואָרפן אין א זייט, אויף א קופּע ווייכע ערד, וועלכע ער האָט אליין קענטיג אויסגעגראָבן מיט זיינע ציינער. ארום דעם קאָפּ איז די ערד געווען צוגראָבן אין א האלבן קרייז. זיינע פיס האָבן גע־שטאַרצט אין דער לופטן ווי אָנגעבלאָזענע קישקעס, און זיין בויך האָט אויסגעוויזן ווי א קליין בערגעלע.

דיק'ס אויג איז געווען אריבערגעצויגן מיט א ווייסן הייטעל, און זיינע האָר זיינען געווען צושויבערט און זיינען געשטאַנען ווי די האָר פון א חזיר.

פּיליפּ האָט געטריבן זיינע ברידערלעך און דאָס קליינע שוועס־טעריל.

— געהט אוועק פון דיק'ן, ער וועט אייך נאָך א בריקע טהאָן אין די בייכלאך.

אליין איז ער ארומגעגאַנגען דאָס טויטע פערד און בעטראַכט פון אלע זייטן, נאָכדעם צוגעגאַנגען צו דעם עק און א שלעפּ געטהאָן איינע פון די האָר.

דערזעהן, אז דיק לאָזט זיך, האָט ער אָנגעהויבן צו שלעפּן צו עטליכע מיט אמאָל, און געזאָגט, איבערגעבענדיג די אָנגעפּליקטע האָר צו איינעם פון זיינע ברידערלאך:

— ווען דיק האָט געלעבט האָב איך זיינע האָר נישט געשלעפּט. ער האָט מיר צוגעזאָגט, אז נאָכדעם ווי ער וועט שטאַרבן וועט ער מיר לאָזן א מתנה דעם גאַנצען עק, איצט פּליק איך זיינע האָר, עס וועט זיין א גוטער און שווערער באָל פון די דאָזיגע האָר.

— הע, ווען דיק האָט געלעבט האָסטו מורא געהאַט פאַר איהם — האָט דאָס קליינע שוועסטעריל פערדראָסען פאַר וואָס פּיליפּ גיט איהר נישט צוהאלטען די אויסגעפּליקטע האָר.

פּיליפּ האָט זיך בייז אומגעקוקט און דערווייל ניט בעמערקט אז זיין פאָטער ראָזענבערג איז אונטערגעקומען און איהם אָנגעכאַפּט ביי ביידע אויערען, זיי גוט אָנגעדרעהט און אויף איהם אָנגעשריען אז ער זאָל אויף דער גיך געהן און ברייגנען א רידעל מיט א שטריק.

עס איז שוין געווען פאַרנאַכט.

שאָטענס האָבן זיך גערוקט פון וואלד ארויס.

פּיליפּ מיט זיין קאָמאַנדאָ האָבן אָנגעבראַכטן וויטש־הייזעל

פרוטקעלאך און זיי ארומגעשטעקט אין די ווייכע צוגראבענע ערד, ארום דיק'ס קבר.

פיליפ האט גוט גערענקט די זייט וואו דיק'ס קאפ איז געלעגען פארשאטען, האט ער אין יענער זייט אריין געשטעקט הויכע פרוט־קעלאך כדי מען זאל וויסען אז דארט ליגט דער קאפ פון זייער פערד.

נאכדעם האט ער אנגעהויבען ארומצוגעהן ארום דעם קבר און האט געזונגען מיט א הויכער, ניט פאר זיינע אינגעלשע כחות, באסא־ווער שטימע טרויעריג און הארציג אויסציהענדיג די ווערטער:

— דיק איז געווען א גוטער פערד, א גוטער!

דאס קליינע שוועסטעריל האט דאס ניט געקענט פערליידען, איהר האט זיך געוואלט צוואויינען און זי האט נישט געקענט, האט זי געזאגט צו פיליפ'ן:

— דיק האט צובראכען פאפא'ס וואגען, א שלעכטער איז ער גע־וועזען. די מאמע איז מיט איהם געפאהרען אין ווילעדזש האט ער זיך אוועקגעלייגט אין מיטען גאס און פערשעהמט די מאמע פאר איטליכענם אויגען. א שלעכטער איז ער געווען.

פיליפ האט נישט געהערט און איז זיך געגאנגען ארום דעם פריי־שען קבר און געזונגען:

— דיק איז געווען א קלוגער פערד, א קלוגער!

די אנדערע צוויי ברידערלעך האבען נאכגעפאלגט פיליפ'ן און אונ־טערגעזונגעןווארט ביי ווארט.

דאס קליינע שוועסטעריל האט אנגעהויבען צו וויינען:

— דיק האט איבערגעלאזט די מאמע אין וואלד ווען זי האט גע־האט דאס צווילינג און איז אהיים געקומען מיט א צובראכענעם וואַ־גען. א נארישער פערד. איך האב איהם פיינד!

זי האט די אלע ווערטער קוים שארף ארויסגערעדט און זיי צו־צויגען און געבליפעט, גלייך ווי מען וואלט זי אימעצער גוט אנגעשלא־גען.

פיליפ איז געבליבען שטעהן נעבען איהר און געזאגט:

דיק ליעגט מיט זיין קאפ דארט וואו די הויכע פרוטקעלאך שטע־קען אין דער ערד. מען טאר ניט זאגען ביי זיין קבר אז ער איז גע־ווען א שלעכטער, ער קען נאך דערפאר ווערען ארויסגעשפיגען פון דער ערד און מען וועט איהם אריינווארפען אין א הונד אריין. וועט דער הונד דיך בייסען. און אז דער הונד וועט דיך בייסען, וועט

דיק אנטלויפען פון דעם בויך פון דעם הונד און אריין אין א קאץ. וועט דיך די קאץ צודראפען... צו וואס טויג דיר, דו זאלסט זיך אנהויבען מיט דיק'ן, אמעהר לאז איהם ליגען אין דער ערד. וואס איז געווען איז געוועזען, אבער איך האב איהם ליעב געהאט, ער איז געווען א קלוגער פערד...

— ניין איך האב איהם פיינד! — איז דאס קליינע שוועסטעריל אוועק פון דיק'ס קבר זיך רייבענדיג מיט ביידע הענט איהרע אויגען און שאקלענדיג איהר קעפעל.

X

גוטע שכנים

נאכדעם ווי ראזענבערג האט בעגראבען זיין פערד דיק האט ער שוין דערפיהלט, אז ער איז אין דער היים אן איבעריגער און א פרעמדער.

דערצו האט זיך איהם אויסגעוויזען, אז מען קוקט איהם נאך און אימיצער אדער אלע ארום ווייסען, אז ער האט פאר'סמ'ט זיין פערד.

א גאנצען טאג האט ער געטראגען די קלעצער פון וואלד. זיי פאוואליע צווזיגען אין קליינע קלעצלאך און זיי נאכדעם צושפאלטען אין שייטלאך האלץ און זיך אזוי פארגעסען אין דעם פאר'סמ'טען פערד.

נאר אז ער האט זיך ביינאכט געלייגט שלאפען, האט ער נישט גע־קענט איינשלאפען. פאר זיינע אויגען איז אלע מאל אויפגעשטאנען דאס בילד, ווי אזוי זיין פערד דיק האט געטרונקען דאס ווארימע וואסער מיט'ן גרינעם סם...

אט אזוי איז ער ווינציג געשלאפען און זיך געגרייט צו פאהרען אין דער גרויסער שטאדט, זיך געהיט פאר מענשען און אויסגעמיטען זיין אייגענע ווייב.

אמאל איז ער געשטאנען און געהאקט האלץ, אז מר. ווייגבוים איז ארויפגעקומען פון וועג.

ראזענבערג האט זיך גענומען פלייסיג צו דער ארבייט, גלייך ווי ער וואלט נאר נישט בעמערקט, אז אימיצער קומט אן פון וועג.

— גוטען אבענד אייך — האט מר. וויינבוים פרעהלאך אויסגע־שריגען.

ראזענבערג האט זיך געטהאן א ווארף און אויפגעהויבען זיינע אויגען. זיין פנים איז געווארען בלאס און ער האט געענטפערט:

— גוט יאהר, א גאסט מר. וויינבוים. — האט אוועקגעווארפען די האק און זיך געלאזט געהן אין הויז אריין מיטרופענדיג דעם גאסט אין הויז אריין.

וויינבוים האט געזאגט:

— איך בין נישט געקומען טרייבען וויזיטען. עס איז נישטא קיין צייט, איך בעדארף נאך זעהן די איבעריגע שכנים.

— וואס־זשע האט איהר גוטעס צו דערצעהלען? — האט ראזענבערג זיך געטהאן א קראץ אין קאפ בעגלייט מיט א טיעפען זיפץ

— ביי מיר הערט זיך זעהר נישט קיין גוטעס.

— חלילה א קינד ביי אייך נישט געזונד? — האט מר. וויינבוים זיך דערשראקען.

— נאך ערגער ווי א קינד.

— איז אייער ווייב קראנק צו בעט, גאט בעהיט?

— ניין, מיין ווייב איז געזונד, נאר ביי אונז איז דאס פערדעל אוועק פון דער וועלט — האט ראזענבערג געזאגט מיט אן אראפגע־לאזטען קאפ.

— וואס איז איהם געווען?

— געוועז איז איהם גארנישט, עס האט איהם געפעהלט א חא־לעריע אין זיינעביינער ביי מיר. האט ער זיך איינגעשפארט און זיך אוועק געלייגט אין וואלד און שוין מעהר נישט געוואלט זיך אויפ־הויבען.

— פאר וואס האט איהר נישט גערופען די שכנים, האלט מען אייך געהאלפען אויפהויבען דאס פערד.

— וואס פאר א שכנים האב איך דא?

— איך בין שוין אן אלטער, אבער א שכן בין איך. איך וואלט געהאלפען, ווען איהר רופט מיך. און פאר וואס האט איהר נישט גע־רופען דוד וואלדען?

— איך האב זיך שוין מיט דעם וואלדענען געגוג אפגעבריהט.

— ברוגז?

— ער איז צו קלוג פאר מיר.

— איהר האָט א טעות, מר. ראָזענבערג. דוד וואָלדען איז א וואוילער בחור.

— ווי ביי וועמען.

— וואָס האָט ער אייך שלעכטס געטהאָן?

— ער אליין האָט מיר קיין בייז נישט געטהאָן.

— טאָ וואָס־זשע ווילט איהר?

— איך וויל גאָר נישט, מר. וויינבוים.

— אָבער ברוגז זיין איז דאָך נישט שעהן; עס איז נאַריש!

ראָזענבערג האָט מעהר נישט געענטפערט, אָבער ער האָט גע־פיהלט, אז ער איז דער גערעכטער, און וואָס מעהר ער וועט שווייגען וועט זיין בעסער פאַר איהם.

— נאָ! איך בין דאָך געקומען עפּעס אויפצוטהאָן, — האָט זיך מר. וויינבוים א כאַפּ געטהאָן. — איך וויל אייך בעטען, אז איהר זאָלט קומען צו מיר דעם שבת נאכט.

— וואָס איז עפּעס נייעס? תנאים?

— ניין, גאָר אן אנדער זאַך.

— איך וויים, א איד האָט א מיידעל, בעדאַרף ער מאַכען תנאים. נאָר אז ניט איצט, וועט עס זיין אין אן אנדער טאָג. אָבער וואָס עפּעס איז פאַר א שמחה?

— איך וויל קיינעם ניט דערצעהלען וואָס און ווען. איך פּער־בעט די שכנים צו מיר אין הויז אריין. דער אלטער וויינבוים בעט בעדאַרף מען קומען. און די וואָס וועלען קומען וועלען שוין וויסען וואָס און וואָס. איך קען אייך נאָר זאָגען, אז איך האָב אייך אלעמען צו דערצעהלען א שעהנע זאַך.

— אפשר קענט איהר עס מיר שוין דערצעהלען. קומט אריין צו מיר אין הויז אביסעל, ווייל ביז שבת נאכט ווער ווייסט וואו איך וועל נאָך זיין.

— ראָזענבערג, וואָס רעדט איהר נאַרישקייטען? א מענש בע־דאַרף קענען אריבערטראָגען אלעס, וואָס עס מאַכט זיך. נו, איז א פערד געפאַלען. מען איז דאָך ביי גאָט אין די הענט. אָבער זיך נעמען צום הארצען טאָר מען ניישט.

— איך וויל זיך קיין מעשה נישט אנטהאָן. אָבער איך פאָהר דאָך אוועק אין שטאָדט צו דער ארבייט, קען זיין, אז שבת נאכט וועל איך שוין שווימען מיט דער שיף.

— איהר פאָהרט שוין ווייטער אין שטאָדט?
— וואָס דען זאָל איך טהאָן?
— ווען איהר פרעגט ביי מיר, היים איך אייך ניט פאָהרען.
— וואָס דען זאָל איך טהאָן?
— ווען איהר פרעגט ביי מיך, היים איך אייך בלייבען דאָ.
— וואָס וועל איך דאָ טהאָן?
— ווען איהר פרעגט ביי מיר, זאָג איך, אז א מענש בעדאַרף זיך קלעפּען צו איין אָרט, אזוי ווי א שטיין קלעפּט זיך צו דער ערד. מיט דער צייט הויבט דער שטיין אָן צו ווערען בעוואַקסען מיט גראָז.
— וואָס זאָל איך טהאָן?

פון דעם טהאָל, וואו ראָזענבערג׳ס הויז איז געשטאַנען, האָבען זיך געזעהן ארום און ארום בערג און וועלדער, פון ווייטען אויף א בארג האָט אימיצער געאַקערט, און אין דעם שטאָלענעם מעסער פון אַקער האָט זיך די זון אָפּגעשפּיעגעלט. עס איז פון דאָרטען געלאָפען אָן אָפּשיין און ארום געשפּרונגען איבער די שפּיצען פון די ביומער.

ראָזענבערג האָט בעהאַלטען זיינע אויגען פון אָבשיין און אויך פון וויינבוים׳ס אויגען, בעהאַלטען זיין אונרוהיג שפּרינגענדיג גע־מיטה, און אויף אַלץ געענטפערט קורץ און נישט בעשטימט. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אז ער קען אַלעס פאר וויינבוים׳ען ניט דער־צעהלען, סיידען ער זאָל זיך פאר איהם גוט אויסוויינען, נאָך דעם וועלען זיך עפענען פרייע טויערען און ער וועט קענען דערצעהלען, ווי אזוי ער איז פון זיין פריהער קינדהייט אָן געפּלאָנט און פערוואָגעלט געוואָרען.

מר. וויינבוים האָט, וויזוט אוים, ניט געזעהן, וואָס עס טהוט זיך ביי ראָזענבערג׳ען אויף דעם דנאָ פון הארץ. ער האָט נאָר געזעהן, אז ראָזענבערג׳ס פּנים איז בלייך און פאַרזאָרגט, האָט ער געזאָגט:

— זאָרגען זאָלט איהר זיך נישט, ראָזענבערג. איך ראַטה אייך צו בלייבען דאָ. איהר וועט שוין ווי אַלע לעבעדיגע מענשען עפּעס געפינען וועגען ווי אזוי זיך ארויסצודרעהען.

— וואָס טויג דאָס ריידען, — איז שוין ראָזענבערג אביסעל ארוים פון געדולד. — איך מוז פאָהרען אין שטאָדט. ווער קען ווי־סען וועמען דער שוך קוועטשט? איך ווייס אז איך מוז פאָהרען אין שטאָדט ארבייטען.

— און ווי אזוי וועט איהר לאָזען אייער ווייב און קינדער?

— אויף די גוטע שכנים...

וויינבוים האָט פערשטאַנען דעם לינקען וואונק פון ראָזענבערג׳ס ווערטער און געזאָגט:

— איצט האָבען מיר גוטע שכנים. איך בין שוין דאָ אריבער 30 יאָהר. איך וויים, אז מיר האָבען גוטע שכנים. און איך זאָג אייך בלייבט דאָ, איך וועל אייך העלפען, ווי ווייט איך וועל קענען, ביז איהר וועט זיך אריבערשטופען דעם ווינטער.

— איך דאַנק אייך פאַר אייער מיה אַנצופילען אַ צולעבערטען זאַק.

— איך זעה דאָך, אז איהר רייסט זיך אין שטאָדט אריין, — איז פּלוצים מר. וויינבוים אריינגעפאַלען ראָזענבערג׳ן אין די רייד, — פאַרט־זשע אין שטאָדט געזונטער הייד און מאַכט געלד, אָבער פאַלגט מיך און ברייגגט דאָס געלד אהיים. זומער לעב וועט קומען, וועל איך אייך העלפען מיט מיינע אָקסען. איהר בעדאַרפט נישט קיין פערד דערווייל. ביז איהר וועט נישט האָבען גענוג היי פאַר דעם פערד.

— איהר ווילט איך זאָל פריהער אריינקלאַפּען דעם צוואָק און נאָכדעם קויפען דעם היינגלייכטער, מר. וויינבוים. אָט האָב איך שוין נישט מיט וואָס צו ברייגגען ברויט און הערינג פון ווילעדזש פאַר מיינע קינדער.

— איך וועל מיטנעהמען, איך געה מאָרגען אין שטעדטעל. איך וועל פאַר אייך ברייננען ברויט מיט הערינג. אָבער קומט צו אונז שבת נאָכט. עס איז אַזוי גוט פון אייער טובה וועגען, ווי פון מיין׳ט וועגען. אפשר וועט זיין פאַר אייך ארבייט אויף דעם גאַנצען ווינטער, אָט דאָ.

XI

ווייסער שנעע

דער ערשטער שנעע האָט זיך פאַרשפּעטיגט, אָבער זיך אָנגעהוי־בען צו שיטען ווי דורך אַ גרויסער זיפּ און פאַרדעקט אַלע וועגען און אַזוי ווי מיט דעם פּולווער פון ווייסען מעהל פערשטויבט די בוימער און די וועלדער.

ווײַס בערעקט און פֿאַרטשוּיבט דעם דאַך פֿון הויז, די קאַרניזען אַרום די פֿענסטער, די שטאַכעטעז פֿון גאַניק און די שפּיציגע שטײַנער פֿון דעם פּלויט.

האָט מר. ווײַנבוים זײַנע אָקסען אַרויסגעפֿיהרט צו דעם וואַסער, האָבען זײ געשפּרונגען מיט פֿאַרריסענע עקען און זיך געשפּיעלט מיט די שטיקלאַך שנעע. און זײערע ברײט בײניגע קריזשעס זײַנען פֿערשטויבט געוואָרען מיט א דינעם הויך פֿון שנעע.

ראָזענבערג׳ס שוואַרצער הונט איז אַרום געגאַנגען א פֿרײַער אַרום דער הויז און פֿון זיך אַלע מאָל אָפּגעטרײסעלט דעם שנעע, און באַלד ווײַטער געוואָרען ווײַס און געגענעצט מיט זײַן לאַנגען מויל.

דער הונד האָט א קוק געטהאָן, אז פֿון דער הורבע מיט דעם אָנגעהאַקטען האָלץ ווערט א ווײַסער באַרג, האָט ער אָנגעהויבען צו בײזערען זיך און זיך געוואָרפֿען אויף דעם ווײַסען באַרג מיט א בילעריי.

ראָזענבערג׳ס קינדערלאַך האָבען זיך אַלע ווײלע אַרויסגעכאַפּט און צוריק אַרײַן אין הויז מיט פֿאַרשנעעטע היטלאַך און מיט קנוילען שנעע אין די הענט און די קנוילען געפּרובט קײַקלען אויף דעם הײסען אויווען.

דורך א פֿענסטער האָט מען גאָר נישט געזעהן.

איז מען אַרויס און געקוקט אין דרויסען, האָט מען ווײַטער פֿון דער נאָז גאָר נישט געקענט זעהן.

עס איז געווען שטיל און מען האָט געהערט די שטילע טריט פֿון דעם שנעע אויף דעם ערד.

דער וואַלד העקער האָט זײַן האַק אונטער דעם ראָק פֿאַרבאַהאַלטען.

אין די ווײַטע וועלדער איז די זעג־מיהל געבליבען שטעהן און נישט געקענט שנײַדען די קלעצער.

זײַנען די העקער אהײם געגאַנגען מיט פֿערזילבערטע וואָנצען און ברעמען און מיט ווײַסע פֿערשנעעטע הילטען.

אײנער פֿון די העקער איז געווען דער פּאָלאַק זשאַק, וועלכער האָט געוואָהנט מיט ראָזענבערג׳ן אין שכנות איבער׳ן וועג.

ער האָט געוואָלט אויף צוריק־וועגס פֿון דער זעג־מיהל אַרײַנגעהן צו ראָזענבערג׳ן, גלאַט אַזוי אַרײַן געהן. סײַ ווי שנעעט, וועט מען זיצען און שמועסען.

האָט ער זיך אָבער דערמאָהנט, אַז ראָזענבערג דאַרף זיין ברוגז אויף איהם, פאר וואָס ער האָט צוגעלאָזען, אַז מען זאָל איהם אויפ־ציהען מיט דעם שטריק און לאָזען הייגגען.

ער האָט זיך צולאַכט, איז אהיים געקומען אין זיין הויז אריין, וואָס איז בעשטאַנען פון איין גרויסען צימער, מיט אָפּגעריסענע ווענט און אָהן אַ סטעל, די שינדלאַך פון דאַך און די קראַקוועס אויף זיינען געוועזען אָבגעווייסט מיט קאַלך, שנעע׳לאַך האָבען זיך דורכגעשטופּט און אריינגעפלויגען אין צימער ווי ווייסע קליינע פליגעלאַך.

דער פּאַלאַק האָט אונטערגעהייצט דעם אויוועז, זיך אָבגעטרוי־קענט זיינע קליידער און אויסגעטהאָן זיינע שטיוועל.

אַ באַרפוסער איז ער אַרומגעגאַנגען איבער דעם פאַרשטויבטען הילצערנעם דיל און זיך געקיהלט זיינע צוואוואַרימטע, רויטע פיס.

דער אויוועז האָט זיך צוברענט און דעם פּאַלאַק׳ס פנים איז גע־וואָרען רויט און אויסגעברייטערט. ער האָט זיך אומגעדרעהט אַ באַרפוסער און האָט אויסגעוויזען ווי אַ וואַלד חיה, וואָס שפּאַנט ארום אויף די הינטערשטע פיס.

ער האָט אָפּגעגעסען זיין מאָהלצייט, געטרונקען אַ סך קאַלטע וואסער, געקוקט דורך דעם קליינעם פענסטער, געשאָלטען דעם שנעע.

געדרעהט מיט זיינע הענט, ווי מיט גראָבע שטריק אין דער לופ־טען, זיך געצויגען אויף דעם בעטעל, וואָס איז געוועזען צונויפגע־קלאָפּט פון פּראָסטע ברעטער און מיט שטרוי אָנגעבעט.

און געמוזט אָנקומען צו זיין ארבייט, וואָס ער טהוט אַלע אויף דער נאַכט אהיים קומענדיג פון וואַלד.

ער האָט אָנגעהויבען צו זינגען די איינציגע תפילות, וואָס זיין מוטער האָט איהם אויסגעלערנט אויף אויסווייניג.

זיי געזונגען אַ גאַנצען טאָג, טאָ ליגענדיג אין בעט, טאָ שטעה־ענדיג ביים פענסטער, מיט זיין שטערן איינגעקוועטשט אין קאַלטען גלאָז.

געוואָרפען שייטען האָלץ אין אויוועז און אַז דער שנעע איז נאָך אַלץ געגאַנגען, האָט ער ווייטער געזונגען, אַלע מאָל איבערבייטענדיג די קאָלירען פון דער שטימע און אויסציהענדיג די ווערטער, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז זיי זאָלען זיך נישט אויסלאָזען.

אין אָבענד האָט ער ניט אָנגעצונדען קיין ליכט. דער שנעע האָט אריינגעווייסט דורך די פענסטער און עס האָט אויסגעוויזען אַזוי,

ווי אַ ווייסע פרוי שטעהט ביים פענסטער און ווארפט מיט איהרע צולאָזענע לאַנגע, ווייסע האָר, בויגענדיג איהר קאָפּ טאַ אהין, טאַ אהער.

דער פּאָלאַק האָט נישט געוואָלט אַנצינדען קיין ליכט אין הויז, ווייל ער איז געוועזען בייז אויף דעם שנעע, אויף זיין מוטער, וואָס האָט איהם איבערגעלאָזען און אוועק אויפצווזוכען דעם טאַטען ערגעץ אין דער ווייטער וועלט.

„פאַרוואָס האָט ער אַנגעטריבען דעם טאַטען זיינעם?"

ווייל ער איז געווען אַ פּוילער. די מאַמע זיינע האָט געהאַלטען אין איין קלאָגען זיך פאַר זשאַק'ען, אַז ער זאָל זעהען עפּעס טהאָן, כדי דער טאַטע זאָל אַנטלויפען פון דער היים.

האָט זשאַק איהם נעטהאָן געבראַטענע לייד און איהם פאַרטריבען פון דער היים.

די מאַמע האָט אויפגעלעבט, געוואָרען צוריק יונג, געזונד.

ווערט איהר דאַ אומעטיג.

זי קען נישט זיין גאַנצע טעג אַליין אין שטוב. זי קען נישט רוהען און שלאָפען. עס דאַכט זיך איהר נור, אַז דער טאַטע ליגט שוין ערגעץ און פוילט אין דער ערד.

נו, וויל זי פאָהרען אין דער וועלט און זעהען צי זי קען איהם ניט געפינען. און אויב זי וועט איהם ניט געפינען, וועט זי וויסען, אַז ער פוילט שוין ערגעץ אין דער ערד. וועט זי נאָכדעם אהיים קומען און אַנצינדען אַ לעמפּעל נאָך זיין נשמה אונטער דאָס הייליגע בילד.

זאָמט זי זיך, פאַרגעסען צו קומען צוריק.

הייסט עס זשאַק'ען פאַרנאַרט איבערגעלאָזען און אַליין לעבט מען ערגעץ אויף דער וועלט אַ גוטען טאָג.

זשאַק וועט וואַרטען אַ ווינטער און אַ זומער, און אַז די מאַמע וועט נישט קומען, וועט ער שוין וויסען וואָס צו טהאָן.

דערווייל זינגט ער די לידער, וואָס די מאַמע האָט איהם אויס־געלערנט.

ליגט זשאַק אין קאַלטען הויז איינגעדעקט מיט זיינע גראָבע קאָלדרעס און איז ברוגז אויף דעם שנעע.

און ער זינגט ווייטער זיינע לידלאך.

בייטאָג האָט דער שנעע אויפגעהערט צו געהן.

דער הימעל איז געוואָרען לויטער בלוי, און די זון האָט אָנגע־הויבען צו ווארימען דעם שנעע. פון די דעכער און פענסטער קאר־ניזען האָט גערונגען דער צולאָזענער שנעע און דער גאנצער ברעג פון דאך איז געוואָרען ארום געהאנגען מיט קליינע אייז־ליכטלאך.

זשאק איז ארונטערגעשפרונגען פון זיין שטרויענעם בעט, זיך אָנגעטהאָן, אריינגעבראכט פרישע וואסער און זיך גוט אויסגעוואשען דעם קאָפּ און דאָס פּנים.

נאָכדעם געקעמט זיינע רויטליכע האָר פון זיין קאָפּ און פּנים (זיין פּנים האָט ער שוין לאנג נישט געגאָלט און די האָר פון זיין קליין, געדיכט בערדעל זיינען געוועזען ווייך און געקרייזעלט).

דעם אויוועו האָט ער נישט אונטערגעצונדען, געגעסען ברויט מיט קאלטען, פארפרוירנעם וואורשט און פארטרונקען מיט קאלטע וואסער.

ער איז ארויס אין דרויסען, דאָס ווייסקייט האָט פארמאכט זיי־נע אויגען און ער האָט נישט געקענט קוקען אויף דעם שנעע, וועלכער האָט אָפּגעשפּיגעלט אַ געלבליכען אָפּשיין פון דער זון.

זשאק איז געקראָכען אין דעם טיעפען שנעע און געהאט הנאה פון זיך און עס איז איהם געוועזען ווארים זיין גאנצער לייב.

כאָטש אין דרויסען איז אויך געוועזען ווארים, און דער קיידי־דיד פויגעל האָט נאָך ערגעץ געזונגען, פון דעסטוועגען האָט זיך געפיהלט, אז איבער דעם ווייכען דעק פון שנעע ציהט זיך איבער אַ דינע, פראָס־טיגע הויט, וועלכע ברעכט זיך, ווי אַן אויסגעטריקענטע פּאפּיר, הינ־טער די פיס.

שווארצע קראהען זיינען געפלויגען אהין און אהער, און איבער דעם וועג און שנעע איז געוועזען אויסגעשפרייט אַ גלייכע שורה פון קליינע, טיעפע טריט פון אַ לויפענדען פוקס.

זשאק איז נאָכגעגאנגען נאָך דעם סליאד פון די טריט און גע־זעהן, אז זיי ציהען זיך ערגעץ ווייט אוועק. האָט ער זיך אויסגע־דרעהט און אריבערגעשפרונגען דעם שטיינערנעם פּלויט פון זיין שכן ראָזענבערג.

זשאק האָט ניט פערגונען דאָס ווייסקייט פון דעם שנעע אויף ראָזענבערג׳ס לאָנקע און ער איז מיט זיינע גרויסע פיס געקראָכען און צושאָרט דעם שנעע און געמאכט אַ קרומען שטעג איבער דער גאנצער לענג פון דער לאָנקע.

זשאַק האָט זיך ווי אַריינגעגנב'עט צו די ראָזענבערג'ס אין הויז אַריין.

די קליינוואַרג האָט איהם אַרומגערינגעלט און איהם אָנגעהויבען צו שלעפּען ביים ראָק און פיליפּ האָט דעם גאַנצען פינגער פון זיין רעכטער האַנד אריינגעטשעקט אין זיין אויערעל און מיט די איבּריגע פינגער געשאָקעלט, ווי אַ שוויין שאָקעלט מיט זיינע אויערען.

זשאַק האָט זיך געדרעהט אין דער מיט שטוב און מיט זיינע גרויסע הענט, ווי מיט הילצערנע לאָפּעטעס, אַלע מאָל אוועקגעשאַרט די קליינע קינדערלאַך פון זיך און זיי זיינען צוריק אויף איהם אָנגעפאַלען.

טריקס, דער הונד, אויף וועמען די שוואַרצע, לאַנגע האָר זיינען געוועזען נאַס און ווי אויסגעקעמט מיט אַ קאַם, איז געשטאַנען הינטער'ן גרויסען טיש און געשטופּט זיין צונג פון לאַנגען שפּיציגען מויל אַרויס און געקוקט אויף דעם, וואָס די קינדערלאַך טהוען מיט זשאַק'ן און עס האָט אויסגעוויזען, אַז דער הונד לאַכט.

ראָזענבערג האָט פריהער ווילד הנאה געהאַט, וואָס זיינע קינדער טהוען מיט זשאַקען. אָבער באַלד האָט ער אָנגעשריגען אויף די קינדערלאַך, ווען ער האָט איבערגעטראַכט, אַז ווי באַלד אַ מענש קומט צו איהם אין הויז אריין איז דאָך איהם גוט קאַלומיטנע אויף זיין האַרצען און ער איז שוין געגוג אָפּגעקומען מיט דעם אליין, וואָס ער מוז עפענען די טיר פון דעם מענשענ'ס הויז, וועמען ער האָט פיינט.

געהייסען זשאַקען זיצען און אליין האָט ער זיך ענטשולדיגט, אַז ער מוז געהן אין וואַלד אריין.

זשאַק האָט געטראַכט, אַז מען וויל איהם דאָ עפּעס פאַרנאַרען. ער איז געקומען צו ראָזענבערגען, איהם געטראָפען אין דער היים. פאַר וואָס זשע געהט ער אוועק אין וואַלד אריין? וואָס איז יעצט דאָ צו טהאָן אין וואַלד.

און דערפאַר האָט ער געפרעגט ראָזענבערג'ן:

— וואָס, געהסט אַרוים מיט אַ בעזעם אָפּצוקעהרען דעם שנעע פון די בוימער?

— יעס סיר! — האָט ראָזענבערג אַ געשריי געטהאָן און פאַרמאַכט די טיר מיט אַזאַ קלאַפּ, אַזש די פענסטער פון הויז האָבען אַ דרינזשע געטהאָן.

זשאַק האָט געפיהלט, אַז ער איז געבליבען איינער אליין אין

דער גרויסער קיך. כאָטש ביידע מוידען, אסתר און חאַשקע, זיינען געשטאַנען אין אַ ווינקעל פון קיך איבער אַ גרויסער הילצערנער קייכ־ליגען וואַש־טאָפּ און געריבען דאָס גרייט אויף געריַנצעלטע וואַש־אייזענס. די מרס. ראָזענבערג האָט זיך געלאָזט הערען עפּעס מיט אַ ברוגז׳דיגען פון מאָל צו מאָל אויסגעשריי, פון אַן אַנדער צימער, און אַז זי איז שטיל געוואָרען, האָט זיך געהערט ווי דאָס קליינע קינדעלע איהרע „ציהט דעם מאַרעך פון איהרע ביינער“.

זשאַק האָט זיך צוגעשפּאַרט אויף אַ ווינקעל פון הילצערנעם, לאַנ־גען טיש, געהאַלטען זיין הוט אין זיינע הענט, געצעהלט די צומישטע ווינטער־פליגען, די קינדערלאַך און ניט געוואוסט וואָס ער זאָל טהאָן.

אסתר ראָזענבערג האָט געהאַט מיטלייד מיט זשאַק׳ען. זי האָט געכאַפּט אַ קוק צו זיין פּנים, און אַזוי ווי אַ דערוואַקסענע פרוי דורכ־געדרינגען זשאַק׳ען.

זי האָט איהם געפרעגט:

— זשאַק, ווילסט אפשר העלפען וואַשען?

— איך בין פויל צו וואַשען מיין אייגען גרייט... — האָט זשאַק געשמייכעלט און האָט זיך אויפגעהויבען פון זיין אָרט, צוגעגאַנגען צו דעם ווינקעל, וואו די צוויי שוועסטער האָבען געוואַשען דאָס גרייט. ער האָט אליין געפיהלט אַזוי ווי ער וואָלט געגאַנגען צו זיין אייגענעם קבר. שווער און אונבעהאָלפען איז ער געגאַנגען, שאַרענדיג מיט זיינע ברייטע, לאַנגע פיס און מיט ביידע הענט האָט ער געדרעהט זיין הוט.

זשאַק האָט זיך אָנגעשפּאַרט אין וואַנד.

אסתר און חאַשקע האָבען צו איהם געקוקט, אַלע מאָל אַן אַנ־דערע, אויסדרעהענדיג זייערע קעפּ און ניט אויפגעהערט זיך צו שאָק־לען איבער דעם וואַשטאָפּ און מיט זייערע האַלב־נאַקעטע הענד אַלע מאָל איינגעטונקען אַ שטיקעל גרייט אין דעם גרויען קאַלעמוטנעם וואַסער מיט דער ווייס־גרויער פּינע.

אסתר האָט זשאַקען אַ שפּריץ געטהאָן מיט וואַסער אין פּנים אריין. און עס געמאַכט אַזוי, אַז מען האָט ניט געקענט וויסען ווער עס האָט אַ שפּריץ געטהאָן. זשאַק האָט זיך אַ וואָרף געטהאָן, אָפּ־געווישט דאָס פּנים מיט זיין היטעל און ניט געוואוסט, וועלכע פון די צוויי שוועסטער האָט עס איהם אָפּגעשפּריצט. ער איז געוואָרען אויפגערייצט און האָט זיך דערווייל איינגעצוימט מיט דעם, וואָס ער

האט מיט זיין היטעל א קלאפ געטהאן איבער די פלייצעס אי אסתר'ן אין חאשקען.

— פאר וואס קומט עס מיר? — האט חאשקע זיך געבייזערט.

— זי האט עס געטהאן.

— פאר וואס קומט עס מיר? — האט אסתר זיך אויך געבייזערט. — זי האט עס אליין געטהאן און זאגט אויף מיר.

ביידע שוועסטער זיינען אנטשוויגען געווארען, ווי זיי וואלטען עפעס אנגעהויבען צו פערטראכטען.

דערווייל האבען זיך די גערינצעלטע בלעכען איינע אין די אנדערע זיך אנגעקלאפט. ביידע מיידלעך זיינען מיט דעם קאלעמוטנעם וואסער פערשפריצט געווארען.

— דו לאנגער קלאץ! — האט חאשקע זיך אויסגעריבען איהרע גרויסע אויגען און זיי ניט געקענט עפענען.

— און אז דו ביזט א גראבער קלאץ! — האט אסתר נוט אוועקגעשטעלט איהר גערינצעלטען בלעך אין דעם וואש־טאב און ווייטער געוואשען, ניט אפווישענדיג איהר נאס פנים.

מרס. ראזענבערג איז אריין מיט נאך ניט קיין צונעקנעפעלטען בוזעם און מיט א פערפלאמט פנים.

— וואס איז שוין ווייטער?

— מאמע, זי לאזט מיך ניט וואשען! — האט חאשקע די ערשטע זיך פערקלאגט, און נאך אלץ געריבען מיט די בלאס־ראזעווע פינגער איהרע אויגען.

— איך לאז זי ניט וואשען. זאל זאגען זשאק צו איך טהו איהר עפעס שלעכטס, — האט אסתר ניט אויפגעהערט זיך צו שאקלען ניך, גיך איבער דעם וואש־טאפ, וועלכער איז געשטאנען אויף צוויי ביינקלאך.

— נאר א שאנד פאר א מענשען — האט מרס. ראזענבערג זיך צולאזען מיט א וויינענדיגע שטימע און אויפגעהויבען איהרע קורצע האנד און מיט צושפרייטע פינגער אפגעלאזט א פליאסק אסתר'ן איבער'ן קאפ און חאשקען ווידער אן אנדער פליאסק איבער איהר פנים.

זשאק האט געשמייכעלט. מורא געהאט טאמער כאפט ער אויך א פליאם פון מרס. ראזענבערג, האט דערפאר געהיט מרס. ראזענבערג'ס בעוועגונגען און געשמייכעלט, דרעהענדיג מיט זיין היטעל,

ווי א שטוב הונד דרעהט מיט זיין עק, ווען די באַלעבאָסטע שלאָגט די קינדער.

— נאָר א שאנד פאַר א פרעמדען מענשען, — האָט זיך מרס. ראָזענבערג נאָך אַלץ געשפּאַרט אויף דאָס איהריגעס. — געהט מיך ביידע אין... איך וועל זאָגען ראָזענבערג׳ן, אז ער זאָל אייך מיט־נעהמען מיט זיך אין שטאָדט אריין און זאָל אייך דאָרטען ערגעץ איבערלאָזען אין מיטען גאס און אנטלויפען פון אייך...

XII

אַ ביין פון אַ מענשען

שבת צו־נאַכט.

אַלע פענסטער פון דער פיערעקעכיגער גרויסער הויז, אין וועל־כער די וויינבוים׳ס האָבען געוואָהנט, זיינען ליכטיג. און ווייט אי־בער די פערשנעעטע וועגען האָט דאָס הויז געלויכטען, ווי א גרויסער לאָמטערן.

אַלע ווײַלע איז אן אנדער גאסט אַנגעקומען אין דעם קליינעם הויף, ביים הויז.

מר. וויינבוים איז אַלע מאָל ארויס פון הויז, א געשריי געטהאָן פרעהליך „א גוטע וואָך", ניט וויסענדיג דורך דער פינסטערקייט פון דעם מיטמאָנאטיגען אָבענד, וועמען ער בעגריסט.

נאָר אז דער גאסט האָט געענטפערט, האָט שוין מר. וויינבוים געוואוסט ווער עס איז געקומען נאָך דעם קלאַנג פון יענעמס קול, האָט ער זיך ניט געפוילט און נאָך אמאָל א געשריי געטהאָן: „א גוטע וואָך, ראָזענבערג", אָדער „א גוטע וואָך, וואַלדען".

אין הויז איז געוועזען ווארעם. מען האָט זיך ארומגעזעצט ארום דעם לאַנגען, שווערען טיש.

צווישען די געסט זיינען געוועזען ראָזענבערג מיט זיין פרוי, דער אַלטער וואַלדען, דוד וואַלדען און זיין מוטער.

דוד וואַלדען האָט זיך ניט געזעצט ביים טיש, נאָר אין א ווינ־קעל פון דעם גרויסען צימער אויף דער וויעגשטול.

ער האָט בעטראַכט דאָס מעבעל און די ווענט. די פענסטער פון

הויז זיינען איהם נאך א מאל ניט געפעלען, ווייל זיי זיינען געוועזען פון דעם פוריטאַנישען סטיל מיט קליינטשיגע שייבעלאך.

דערפאר איז איהם דאס מאל שטארק געפעלען דער גרויסער, שווערער טיש מיט די צוויי לאַנגע ביינק פון ביידע זייטען. די ביינק און דער טיש זיינען געוועזען געמאַכט פון הארטען האָלץ, מיט זייער נאַטירליכען קאָליר, שווער און ברייטלאך זיינען זיי געשטאַנען און דוד'ן אריינגעבראכט אין א רוהיגער שטימונג: גאַסטפריינדליכקייט.

מר. וויינבוים איז געזעסען אויבען־אָן און מיט א שיינענדען פּנים געפיהרט א געשפרעך מיט די געסט. דוד האָט ניט געהערט וואָס זיי ריידען. איהם האָט אָבער געצויגען דער פרעהליכער אָפענער פּנים פון מר. וויינבוים און זיין ברוינער האָלז, וואָס האָט זיך אַזוי רוהיג און שעהן געדרעהט אין דעם צוקנעפּעלטען ווייסען העמד.

חוץ דעם הייננגענדען לאָמפּ, וואָס האָט זעהר שעהן בעלויכטען דאָס גרויסע צימער, האָבען צוויי ליכט געברענט אין גלייזערנע, הויכע לייכטער.

דוד האָט געהאַט א שוואַכקייט צו ברענענדע ליכט. ער האָט זיך דערפיהלט היימיש און אַזוי ווי אויף א שמחה.

אסתר וויינבוים האָט געכאַפּט דוד'ס הוט. איהם אַנגערוקט איבער איהר קאָפּ. איהר ברוינער פּנים האָט געפלאַמט און די שוואַר־צע האָר זיינען געוועזען צוואָוואָרפען און אראָפּגעהאַנגען איבער איהר פּנים און געקראַכען אין איהרע גרויסע אויגען.

זי איז ארומגעלאָפען איבער דער שטוב און געבראַכט צום טיש, וואָס זי האָט נאָר געקענט געפונען גוטעס.

די מוטער האָט זי אַלע מאָל אָוועקגערופען אין קיך אריין און באלד איז אסתר צוריק געקומען מיט פולע הענט.

מר. וויינבוים האָט זיך געבעטען ביי זיינע געסט, אַז זיי זאָלען עסען אָט די אַלע זיסע זאַכען, וואָס זיין ווייב רבקה האָט געשטעלט צום טיש. „דאַנקען גאָט, זי באַקט אַלע וואָך גוטע זאַכען. קומען מענשען, זאָלען זיי עסען געזונטערהייד!

וויינבוימ'ס פרוי האָט אריינגעבראַכט א גרויסע טאַץ אָנגעשטעלט מיט גרויסע און קליינע גלעזער. אסתר איז אונטערגעלאָפען אין קיך אריין און געבראַכט א קריגעל מיט עפּעל־קוואַס, אָנגעגאָסען פולע גלעז־זער און זיי צושטעלט צו איטליכען גאַסט א גלאָז. אַליין האָט זי זיך אָנגעגאָסען א קליין גלעזעל קוואַס, אויסגעטרונקען, זיך אַזוי ווי

אין עפעס דערמאָהנט און זיך צולאַכט. באַלד אָנגענאָסען נאָך אַ גלע־זעל, געזאָגט:

— אַז די געסט ווילען ניט טרינקען!" — און צוגעטראָגען דוד'ן דאָס גלעזעל מיט דעם קריסטאַל ווייסען עפּעל קוואַס.

דוד האָט געזאָגט, אַז ער וועט טרינקען מיט איהר צוזאַמען. געזאָגט האָט ער דאָס זעהר שטיל. אסתר'ן איז דאָס שטילע ריידען שטאַרק געפעלען. זי האָט דוד'ן צוגעבראַכט אַ גרויסע גלאָז, אָנגע־קלאַפּט איהר גלעזעל אין דוד'ס גלאָז,ביידע ליקווויטען האָבען זיך אָנ־געריהרט, און דערנאָכדעם האָבען זיי ביידע אויסגעטרונקען.

רבקה וויינבוים האָט זיך אויך אַוועקגעזעצט ביים טיש. גע־פרעגט ביי דער מרס. ראָזענבערג, וואָס איהרע קינדערלאַך טהוען.

— איך דאַנק פאַר נאָכפרעגען — ענטפערט מרס. ראָזענבערג און כאַפּט אַ קוק אין דער זייט צו דוד'ן מיט אסתר'ן — איך האָב היינט געהאַט אַ דערשרעקעניש. מיינער פאָהרט דאָך אין ניו יאָרק אוועק. שיק איך מיין אינגעל, דאָס עלטערע, אַז ער זאָל אַרויפגעהן אויף דעם בוידעם און אַרונטערברענגען דאָס רענצעל. קומט ער אַרונ־טער צולויפען מיט אַ געוואַלד: מאַמע, עס ברענט! צוערשט ווער איך פאַר שרעק אַזוי ווי אַ שטיין, דערנאָך קום איך צו זיך און לויף אַרויף מיט מיין אינגעל אויף דעם בוידעם. איהר זאָלט מיר געזונד זיין, טאַקע אַ פייער. אַ רויטער שטיק פייער אין דאַך. מאַך איך שוין אַ געוואַלד. קומט אַרויף צולויפען מיין ראָזענבערג. שריי איך: אַ פייער! פרעגט ער: וואו? ווייז איך איהם. לויפט ער און ברענגט צוויי עמער מיט וואַסער. איך כאַפּ איין עמער וואַסער און באַטש אין דאַך אַריין. דער רויטער פלעק שטעהט זיך אויף זיין אָרט. מיין ראָזענבערג טהוט אַ שפּיי און הויבט אויף זיינע הענט: וואו איז דער רויך, אַז עס איז אַ פייער? איך קוק זיך אַרום. גערעכט, עס איז נישטאָ קיין רויך. איך לויף שוין צו און טאַפּ אָן דעם שינדעל, וועלכער איז געוועזען רויט. קאַלט ווי ביי אַ טויטען דער קאָפּ.

— עס האָט געמוזט זיין פון דער זון. אַ דינער שינדעל, זעהט זיך די זון דורך איהם דורך — בערוהיגט זי רבקה.

— וואָס דען איז דאָס געוועזען? זיכער, דער שינדעל אַ דינער און די זון האָט דורכגעשיינט. אָבער אַן איבערשרעקעניש, אַז איך זאָג אייך נאָר צום בעשרייבען.

ווען מרס. ראָזענבערג האָט דאָס אַלעס דערצעהלט, האָט זי ניט אראָפּגענומען איהרע אויגען פון אסתר'ן מיט דוד'ן.

אסתר האָט געוויזען דוד'ן בילדער. אַלע מאָל איז זי אריין אין קליי־נעם צימער דורך דער אָפענער טיר, וועלכער איז געווען מיט פאָהר־האנגען פערצויגען, געבראַכט בילדער, זיך אָנגעבויגען איבער דוד'ס אקסעל, אָנגעריהרט מיט איהרע האָר זיין פּנים.

עס האָט זיך געעפענט די דרויסענדיגע טיר און אין הויז איז אריינגעקומען א הויכער, פעטטער איד מיט א קליין ארומגעשוירענעם בערדעל.

— גוטען אָבענד, ראָגאָווין, וואָס עפּעס אזוי שפּעט? זיצט.

דער איד האָט זיך פריהער ארומגעקוקט אין אַלע זייטען, ווי ער וואָלט איבערגעצעהלט וויפיעל מענשען עס זיינען דאָ אין הויז, זיך אוועקגעזעצט און געזאָגט:

— שווער זיך ארויסצורייסען פון הויז. די ארבייטסט פון זון אויפגאַנג ביז שפּעט אין דער נאַכט. מען קען ניט ארויסגעהן צווי־שען מענשען.

— איצט איז דאָך שוין ווינטער — האָט רבקה וויינבוים זיך אריינגעמישט — די ארבייט אין פעלד איז געענדיגט. בעדאַרפט איהר האָבען מעהר צייט. און פאַר וואָס האָט איהר ניט מיטגענומען אייער פרוי. זי איז מיר שולדיג צוויי וויזיטען.

ראָגאָווין האָט אראָבגענומען זיין הוט. זיין קאָפּ איז געגאַנגען אויף האַלב וועג אין פּליך אריין. די איבערגעבליבענע האָר האָבען שוין אָנגעהויבען צו ווערען גרוי. זיין פּנים איז געווען א פּארמע־טענער, אָהן בלוט. זיין שאַרפע נאָז, זיינע איינגעבויגענע שפּיצינע ברעמען, זיין פערשפּיצט בערדעל האָבען דערצעהלט, אז דער דאָזיגער מענש ארבייט און מיהט זיך ביז זיין לעצטען טראָפּען בלוט און דער־נאָכדעם הויבט ער וויימער אָן פון דאָס נייע ארבייטען.

— שוין די גאַנצע ארבייט געענדיגט, איז ריכטיג! — האָט ראָגאָווין געשמייכעלט. — ערשט צונויפגעבראַכט א צעהן קארד האָלץ אין הויף אריין. נאָכדעם נעהם איך בויען א „בארען" און דערנאָכדעם וועל איך וויימער בויען א הויז פאַר היהנער.

— איך האָב ליעב א מענשען וואָס בויעט און בויעט, — האָט מר, וויינבוים געזאָגט, — דערוויל באַנעצט די ליפּען מיט א ביסעל קוואַס...

— וואָס האָט דאָס צו טהאָן מיט אייער פרוי, זי איז מיר שולדיג צוויי וויזיטען — האָט פרוי ווייַנבוים זיך גע'עקשנט, — איך וועל עס ניט פארשווייגען!

— מירביידע קענען ניט אוועק געהן פון הויז — האָט זיך ראַגאָווין פארענטפערט. — און גערעכט איז מיינע. אַט קלאַפען די פערד אין שטאהל, מוז מען אַרויסגעהן א קוק טהאָן. אָדער צושרייען זיך די גענז...

— און וואו איז אייער זוהן, איזידאָר?

— מיין זוהן? איך האָב איהם גערופען. אָבער ער זאָגט, אז ער איז ניט געקומען צו מיר הוליען. ער וויל זיך גוט אויסרוהען.

— א שאָד וואָס ער איז ניט געקומען. פאָרט א געבילדעטער מענש, — האָט מר. ווייַנבוים באַדויערט. — ער וואָלט אונז אַרויס־געפיהרט אויף א וועג...

ראָזענבערג האָט א מאַך געטהאָן „באַ", אַרויסגענומען זיין פּיפּ־קע, זי אָנגעפּילט מיט טוטין און פאררויכערט, און געשוויגען. עס האָט אויסגעוויזען אזוי ווי ער לאָזט אין געזעלשאַפט זיין פרוי ריי־דען און אליין שווייגט ער.

וואָס האָט ער געקאָנט טהאָן, זאָל עס אויסזעהען ווי עס וויל זיך. ער האָט זיך גוט אָנגעטרונקען מיט קוואָס, געטראַכט, ווי ער וועט זיך וויגען אויף דער שיף, וואָס וועט איהם ברייַנגען קיין ניו יאָרק, און געלאָזען שלאַנגען רויך אין דער לופטען פון זיין איבערגעבּרענטער פּיפּקע.

מיין זוהן פאָהרט דאָך אוועק אין שטאָדט, מר. ווייַנבוים, — האָט ראַגאָווין זיך ווי דערמאָהנט, — טאָ וואָס קען ער אונז העלפען.

— אַך, גאָט מיין גאָט, — האָט מרס. ראָזענבערג א פּליעסק געטהאָן מיט איהרע הענט און פארמאַכט די אויגען. — ווען מיינע קינדערלאַך זאָלען טהאָן א וואַקס אוים מיט אמאָל, זאָג איך דעמאָלט צו מייַנעם: ראָזענבערג, אין שטאָדט אַריין!

— לייט האָפען, אז זייערע קינדער וועלען אויסוואַקסען, וועלען זיי אַנטלויפען אין שטאָדט. איך ווייס ניט ווי עס אָנצורופען, — האָט ראַגאָווין גערעדט און מיט איין האַנד האָט ער גערדעהט דאָס ליידיגע גלאָז אויף דעם טיש. — איך ווייס נאָר, אז מיר האָבען קוים דער־לעבט אונזער זוהן, איין־און־איינציגער, זאָל אויסוואַקסען, זייַנען מיר אוועק פון שטאָדט.

ראַגאָווינ׳ס ברעמען האָבען זיך מעהר אויסגעשפּיצט און ער האָט ווייטער גערעדט:

— מיין זוהן געהט זיך זיין וועג. געענדיגט „קאָלאָמביע”, איצט וועט ער חתונה האָבען. נאַ, זאָלען מיר בלייבען אליין איינס אויף איינס אין שטאָדט ערגעץ אין א טענעמענט?... דאָ אויף דער פאַרם זיינען מיר, ניט צו פערזינדיגען, שוין ניט אליין. עס איז דאָ ארבייט פון מיינטוועגען און ארבייט פון איהר׳ט וועגען. פערד, קיה, היהנער, גענז, עס איז פרעהלאך, די צייט לויפט ווי מיט א באהן...

מר. וויינבוים האָט זיך אויפגעהויבען און אויסגעשטרעקט זיין רעכטע האנד צו זיין גאַסט ראַגאָווין:

— שלום עליכם! אַט אזוי האָב איך ליעב, אז א מענש רעדט... וויינבוים׳ס אויגען זיינען געוואָרען שאַרף און גלאַנציג און דאָס וואָס ער האָט גערעדט איז געוועזען אזוי ווי א מעשה, וואָס איינער האָט אָנגעהויבען שוין לאַנג, לאַנג צו דערצעהלען:

— אז איך האָב דעם ערשטען טראָט געטהאָן צווישען די דאָזיגע וועלדער, האָב איך באַלד פאַרגעסען אין דער שטאָדט. זיינע די קינדערלאַך געוועזען קליין, זיינען זיי נאָכדעם אויפגעוואַקסען. איין זוהן איז פון מיר אוועק און איז ערגעץ פערפאַלען געוואָרען אין דער גרויסער וועלט. איז מיר געבליבען דאָס דאָזיגע מיידעל. שוין אזוי ווי איהר זעהט א גרויסע מויד, א שעהנע מויד. איך וויל זי חתונה מאַכען און אויב דער מאַן, וואָס זי וועט נעהמען, וועט בלייבען שטעהן אַט דאָ, זאָל גאָט זיין געבענשט, און מיין גאַנצע ארבייט, וואָס איך האָב ביז אַהער דאָ אין מיין ערד אריינגעלעגט, מיין הויז, מיין וויין אין קעלער איז זיינס. אויב אָבער זי וועט נעהמען א מאַן און איהר מאַן וועט זי פון מיין הויז אוועקנעהמען און מיר וועלען בלייבען אליין, נאָג איך אייך, אויב גאָט האָט אזוי געוואָלט, איז דאָ מיין היים געוועזען און דאָ וועל איך אויך שטאַרבען און אויף מיין ערד זאָלען מיך אין מיין קבר אריינלעגען...

— שא! — האָט זיך רבקה וויינבוים ווי אן אונטערגעשאָסענע אויפגעכאַפּט — רעד ניט אזוי! לאָמיר בעסער ריידען פון פרעה־ליכערע זאַכען.

מר. וויינבוים האָט זיך ניט איינגעהערט צו זיין ווייב און ווייטער גערעדט מיט אויגען פערלאָפענע און מיט א פנים א פערפלאָמ־טען:

— איך געדענק א מאָל בין איך געגאַנגען אין ניו יאָרק. איך בין דעמאָלט געווען נאָך א יונגערמאַן. זעה איך מענשען שטעהען אין א ריידעל. געה איך צו א קוק טהאָן. מען האָט דאָרט געגראָבען א טיעפען גראָבען פאר א פונדאַמענט. אן ארבייטער האָט געהויבען זיין פיקע אין דער הויך און זי אראָבגעלאָזען אויף דער ערד מיט אזא כעס. טראַכט איך: נארישער מענש וואָס ביסטו אין כעס. ס'מוז זיין א שטיין אין גאָט'ס ערד. אזוי ווי איך טראַכט אזוי, האָט זיך דער ארבייטער באַרעכענט, אז מען בעדאַרף ניט זיין ברוגז. האָט ער מיט זיין פיקע פּאַוואָליע אָנגעהויבען צו גראָבען און ארויסגעהויבען פון דער ערד ארויס א גרויסען ביין. מען שטעהט אין א ריידעל, מען קוקט. איטליכער זאָגט אן אנדער וויץ. מען לאַכט איינעם פאַלט איין צו זאָגען, אז דאָס איז דער ביין פון א מענשען'ס קאָפּ... אַלע כאַפּען זיך, אז עס איז טאַקע א שארבען פון א מענשען... איהר פארשטעהט, איז דער מענש טויט, זאָל ער כאָטש האָבען זיין רוהע. ניין, גראָבט מען א פונדאַמענט פאר א הויז... איך געדענק עס נאָך איצט און איך זאָג מיר אַלע מאָל, ווען איך דערמאָהן זיך אין יענעם שארבען, איך וויל ניט, אז אויף מיין קבר זאָל אן אנדערער מענש שטעלען דעם פונדאַמענט פון זיין הויז!

— וואָס איז דיר עפּעס היינט איינגעפאַלען צו רעדען פון אזעלכע זאַכען — האָט זיין ווייב זיך געבעטען און געקוקט צו די אַנווועזענדע מיט צושראָקענע בליקען.

ר' אברהם וואַלדען, וועלכער איז דעם גאַנצען אָבענד געזעסען א שטומער און אויף זיין פּנים דעם פאַרוואַקסענעם האָט אזוי ווי גערוהט א וואָלקען, איז איצט ווי אָנגעריהרט געוואָרען פון וויינבוים'ס לעצטע ווערטער און ער האָט פריהער זיך געטהאָן א וויעג אויף זיין זיץ אהין און אהער און געזאָגט אזוי, אז עס האָט געהייסען האַלב ערענסט און האַלב וויץ:

— מר. וויינבוים, איך וועל, הייסט עס, ליגען אין שכנות מיט א טויטען פערד... אזוי הייסט עס...

XIII

ווילסט זיין מיין שוועסטער

אסתר האָט זיך ארויסגערעדט, אז זי וואָלט וועלען זיין איצט אין דרויסען. זאָלען זיך די עלטערען שמועסען און פארברייננגען. אין הויז איז אָנגערויכערט און ווארעם. ווייל זי געהן אין דרויסען. און זי האָט אזוי ליעב דעם שנעע און אז זי האָט א קליינעם שליטען. און ביי זיי איז דאָ א גרויסער בארג אראָפּ. ווייל ער, דוד, ניט ארויס־געהען?

— וואָס זשע שווייגט איהר? — האָט זיך דוד אויפגעהויבען פון זיין וויעגשטול און ארויפגעשארט זיינע צואוואָרפענע האָר — קומט.

זיי זיינען ארויס אין דרויסען.

עס איז געווען א שעהנע נאכט. די לבנה האָט שוין זיך אויפ־געהויבען פון האָריזאָנט און געמאכט ווייס די גאנצע וועלט. ווייס דער שנעע, ווייס דער הימעל און ווייסע וועלדער זיינען צוואוואָרפען דאָ און דאָרט פון איין האָריזאָנט צום צווייטען.

אסתר האָט זיך איינגעוויקעלט אין איהר ברייטען איינפאכען מאנטעל. זי האָט זיך דערפיהלט אזוי ווי זי וואָלט אויסגעוואקסען העכער. די קאַלטע, שארפע און שטילע לופט פון דער ווייסער נאכט, האָט שטילערהייד געשטראָמט אין איהר הארץ אריין. דוד האָט זי ארומגענומען מיט איין האַנד, ווי מיט א גארטעל, און זיי זיינען ביי־דע צוזאמען ארונטערגעשפרונגען פון פּיאַזשע אין שנעע אריין און אויך געלאָפען איבער דעם הויף, דעם טיעפען שנעע, ביז צום טויער, וואָס האָט געפיהרט צו די לאָנקעס.

ביים טויער האָבען זיי זיך אָפּגעשטעלט. דוד האָט דעם טויער געעפענט מיט שווערקייט, ווייל ער איז געווען פערשאָטען מיט שנעע און איינגעפרוירען.

— וואָס וועלען מיר טהאָן? — האָט אסתר געפרעגט.

— קומט, וועלען מיר געהן ביידע צוזאמען, איך מיט אייך. איך וועל שווייגען און איהר וועט שווייגען. הא, וואָס פאר א ווייסע וועלט!

— הע, אזוי געהן וויל איך ניט.

— װעל איך אײך טראָגן אויף מײנע פּלײצעס.
— איהר װעט ניט קענען. דער שנעע איז אַזױ טיעף. איך בין אַ שװערע, װעסט ניט קענען.
— איך װעל יאָ קענען.
— נעהט עס!
דוד נעהמט אסתר׳ן אָן בײ איהרע הענט, בױגט אײן זײן פּלײצע, אסתר הײנגט זיך אָן אויף איהם. ער װיל זיך אױסגלײכען און קען ניט.
— אַז דו מאַכסט זיך שװער, װעל איך דיך ניט קאָנען טראָגען, אסתר.
— איך בין שװער װי בלײ, איך האָב דאָך דיר געזאָגט אַז דו װעסט מיך ניט קאָנען טראָגען. איך קען מעלקען קיה, איך קען אַקערען מיט מײן פּאַ׳ס אָקסען, װײל ער מיך טראָגען אויף זײנע פּלײצעס.
דוד איז געבליבען שטעהן אַ פערלױרענער. דאָס װאָס אסתר האָט איהם אָנגעהױבען צו זאָגען „דו", און דאָס װאָס ער האָט זי ניט געקענט טראָגען אויף זײנע פּלײצעס, האָט אין איהם דאָס מענליכע צוטומעלט.
ער איז פערלאָפען פון אונטען, אסתר׳ן געטהאָן אַ כאַפּ און זי אױפגעהױבען.
— הע, אַזױ װיל איך ניט — האָט אסתר זיך געװאָרפען און געקלאַפּט מיט איהרע שיך אין דוד׳ס קניעס.
דוד האָט זי אָפּגעלאָזען און געזאָגט:
— מיר װעלען אַזױ געהן איבער די לאָנקעס און שװײגען.
— און נאָכדעם װעלען מיר פערגעהן ערגעץ אין װאַלד אַרײן — האָט אסתר װי פער׳חלומ׳ט געצױגען, — װעט פּלוצים אָנקומען אַ בער, װעלען מיר אַרױפקריכען אויף אַ הויכען בױם.
— עס איז שױן דאָ נישטאָ קײן בערען, אסתר. זײ זײנען אַנטלאָפען פאַר די מענשען.
— װעלען מיר געהען אין יענע װעלדער װאו עס איז נאָך דאָ בערען.
— אָה, זײ זײנען װײט פון דאַנען.
— װעלען מיר געהען אַװעק װײט פון דאַנען.
— אַזױ װילסטו אַװעקגעהן פון דאַנען, אסתר?

— אויב עס וועט קומען דער מאַן וועמען איך וועל ליעב האָ־בען בעסער ווי מיין טאַטען און מיין מאַמען, וועל איך מיט איהם אוועקגעהן פון דאַנען.

— און אויב ער וועט ניט וועלען?

— וועל איך איהם ניט ליעב האָבען.

— מיר האָבען אָפּגעמאכט, אז מיר זאָלען געהן איבער די לאַנ־קעס און שווייגען.

— אז דו מעגסט רעדען, וויל איך אויך ריידען.

— לאָמיר שווייגען.

זיי זיינען געגאַנגען אין טיעפען ווייסען שנעע. דוד האָט ארומ־גענומען אסתר׳ן מיט איין האנד ווי מיט א גאַרטעל.

פּלוצים טהוט ער זי א פרעג:

— אסתר, ווילסט ווערען מיין שוועסטער?

— האָסט נאָר ניט קיין שוועסטערל?

— איך בין איינער ביי מיין טאַטע מאַמע.

— אזוי? איך וועל ווערען דיין שוועסטער — האָט זי גע־זאָגט נאָך אביסעל איבערלעגונג — זאָג מיר נאָר, ווי אזוי קען איך ווערען דיין שוועסטער?

— מיר וועלען וואַרטען ביז דער שנעע וועט צולאָזען ווערען. עס וועט זיין א שעהנער, וואַרימער טאָג, וועל איך קומען און זיך אוועקשטעלען ביי א פענסטער פון אייער הויז. איך וועל טהאָן א פייף, וועסטו אַרויסקומען. דעמאָלט וועל איך דיך טהאָן א כאַפּ און מיט דיר אנטלויפען צו אונז אין הויז אריין, מיין מאַמע וועט דיך ליעב האָבען און איך וועל דיך ליעב האָבען אזוי ווי א שוועסטער.

— און דיין טאַטע?

— מיין טאַטע? ער וועט איבער דיר ציטערען אזוי ווי מען היט אָפּ אן איין־און־איינציג מיידעלע. ער שטעהט אויף ווען עס איז נאָך פינסטער אין דרויסען, וועט ער אלע אין דער פריה, ווען ער שטעהט אויף, צוגעהן צו דיין בעט מיט שטילע טריט און זעהן, אז ווינטער זאָלסטו זיין צוגעדעקט, און אויב עס וועט זיין זומער, וועט ער שטילערהייד עפענען דאָס פענסטער אקעגען דיין בעט, אז דאָס קיהלע ווינטעל זאָל בלאָזען צווישען דיינע שעהנע, צוואוואר־פענע האָר.

— צו וואס טויג דיר א שוועסטער?

— צוליעב מיין מאמען וויל איך דיך פאַר א שוועסטער. זי וועט ווערען אלט, וועט זי מיך ניט קומען רופען פון די פעלדער אהיים; זי וועט ווערען אלט, וועט זי ניט האָבען ווען צו דערצעהלען איהרע מעשות.

— וואס־זשע וועט מיין מאמע טהאָן, ווען זי וועט ווערען אלט?

— עס איז דאָך ניט ווייט פון אונזער הויז צו אייער הויז, וועט זי קענען קומען אלע מאָל א קוק טהאָן אויף דיר.

— זאָג מיר נאָר, דוד — האָט זיך פלוצים אסתר א כאַפּ גע־טהאָן, ווי איינער פון א לייכטען שלאָף — וועסט טאַקע־דאָ אָפּלע־בען דיין גאַנצע וועלט?

— וואָס דען מיינסטו?! — איז דוד אזוי ווי ברוגז געוואָרען — איך בין דאָ געקומען אויף אייביג!... איך וועל פון דאַנען שוין ניט אַוועקגעהן. נאָר מיר פעהלט א שוועסטער, הערסט, מיין טאַטע־מאַמע וועלען אפשר אוועק פון מיר, אָבער איך בלייב דאָ. איך וועל דיך אריינגעהמען אין מיין הויז אריין. מיר וועלען זיך לעבען אָט אזוי: איך וועל אַקערען, זעען און שניידען און דרעשען, און דו וועסט מיך רופען מיט דיינע געזאַנגען פון פעלד אהיים. מיר וועלען האָבען פערד, וואלד און ברויט. פון אלע פרוכטען וועלען מיר איינמארינירען אויף דעם ווינטער. מיר וועלען מאכען וויינען אלער־ליי...

— מיין טאַטע האָט זיך איינגעליעבט אין זיינע אָקסען. איך אָבער האָב ליעב א פערד, א פערד — האָט זיך אסתר ווי געקרימט צום וויינען.

— ניט איין פערד, מיין ליעב, קליין שוועסטערל, — האָט דוד געדריקט צו זיך אסתר'ן — פון מיין איין פערד וואס איך האָב אצינדערט וועט ווערען צוויי. זי, מיין פערד, טראָגט אין איהר בויך א לאַשעקעל, און פון דעם לאַשעקעל וועט אַרויסוואַקסען א גרויסער פערד.

— וועסט מיר שיינקען דאָס לאַשעקעל, דוד?

— עס איז שוין דיינס! און אז עס וועט אויסוואַקסען, וועס־טו פאָהרען רייטענדיג אויף דיין פערד.

— און אויב איך וועל ניט וועלען זיין דיין שוועסטער, וועסטו אָפּנעהמען דאָס פערד צוריק?

— דאָס פערד איז שוין דיינס אויף אייביג — האָט דוד אויפ־

געהויבען זיין לינקע האנד און מיט איהר געטהאָן א וואָרף אין דער לופט, ווי מען ווארפט מיט א שווערען האמער — און דו וועסט קיינמאָהל ניט וועלען אויפהערען צו זיין מיין שוועסטער, וועסטו?

— מיר האָבען אָפּגעמאכט, אז מיר זאָלען שווייגען.

— וואו איז דיין שליטעל, אסתר? ווילען מיר אוועק צו דיין בארג. דו וועסט זיצען אין שליטען און איך וועל דיך שלעפּען בארג ארויף...

— געהט עס!

אסתר מיט דוד'ן זיינען אוועק צו יענעם בארג. א ברייטע לאַנ־קע האָט זיך צושפּרייט בארג אראָב אין א טהאָל אריין. אין טהאָל איז געוועזען א וואלד, ווי א קיילעכדיגער ריעהם ארום דער לאַנקע.

אז מען איז געשטאנען אויף דעם בארג האָט מען געקענט ארי־בערקוקען איבער דעם וואלד וואס אין טהאָל, העט ווייט ביז צום האָריזאָנט.

אסתר האָט זיך אוועקגעזעצט אין שליטען. עס איז געוועזען א לייכט, קליין שליטעלע, געמאכט פאר איין פערד מיט צוויי שאָפּ־טען און מיט אייזערנע גליטשערס, אזוי דין אויסגעקלאָפּט ווי צוויי מעסערס.

דוד האָט אָנגענומעןביידע שאָפּטען און האָט געריהרט פון אָרט. בארג אראָב איז ער געלאָפען, וויילדאָס שליטעלע האָט איהר געשטופּט. אסתר האָט זיך אזוי געפרעהט און געקלאָפּט מיט ביידע פיס אין דנאָ פון שליטעל און געשריען הויך און מונטער אזוי ווי א מחנה גענז, ווען זיי הויבען זיך אויף פון דער ערד און הייבען אָן צו פליהען.

דוד איז אראפּ אין טהאָל און געפיהלט ווי די ערד מיט דעם ווייכען שנעע זיינען שוין ווי פערשווינדען פון אונטער זיינע פיס. ער איז געפלויגען ווי אויף פליגלען און האָט אויך עפּעס מאָדנע גע־שריגען.

עס האָט זייער פרייד אָפּגעקלונגען אין דעם איינגעדרעמעלטען וואלד, ארומגעשפּרונגען פון איין בוים צום אַנדערען. עס האָבען די שטומע בוימער אויך אָנגעהויבען צו לאַכען מיט אזוי פיעל פרייד, און אלע מאָהל איז פון איין אנדער בוים א קויל מיט שנעע אראָפּ־געפאלען און צושאָטען געוואָרען.

ווער האָט זיך געוואָרפען מיט שנעע באָלס?

אסתר האָט אָנגענומען אַ פולע האַנד מיט שנעע, גיך עס צו־נויפגעדריקט אין אַ קויל און אַ ווארף געטהאָן אויף דוד׳ן.

ווער ווארפט מיט שנעע באַלם?

דוד האָט זיך גיך איינגעבויגען און אָנגענומען צוויי פולע הענט מיט שנעע, עס גוט צונויפגעקייקעלט און אַ ווארף געטהאָן אסתר׳ן אין פנים אריין.

ווער ווארפט מיט שנעע באלם?

אסתר האָט זיך אריבערגעבויגען פון שליטעל און אָנגענומען אַ פולע האנד און ניט געמאכט קיין קויל, נאָר אזוי מיט לויזען שנעע בעשאָטען דוד׳ן.

האָט דוד געכאפט אַ פולע האַנד מיט שנעע און איז צוגעלאָפען, ארומגענומען אסתר׳ן און מיט דעם שנעע אָנגעריבען איהרע באקען.

— האָסט געזאָגט אז דו וועסט מיך אַרויפשלעפען דעם בארג — האָט אסתר זיך גערסיען פון דוד׳ס הענט.

— געהט עס!

דוד האָט אָנגענומעןביידע שאפטען פון שליטעל און זיך איינ־געבויגען און אָנגעהויבען צו שלעפען בארג אַרויף. אסתר איז ארויס־געשפרונגען פון שליטעל און איז מיט אן איינגעהאלטענעם אָטעם געבליבען אין טהאָל. און ווען דוד איז שוין געוועזען אויף דעם שפיץ פון בארג האָט אסתר אויסגעשאָסען מיט אַ געלעכטער.

דוד האָט זיך אַרומגעקוקט און דערזעהן אז אסתר איז נישטאָ אין שליטען. אין זיך האָט ער דערפיהלט ווי ער האָט זיך פער־שעהמט און דאָס בלוט איז איהם געקומען אין פנים אריין. ער האָט אוועקגעלעגט די שאפטען און ארונטערגעלאפען צו אסתר׳ן אין טהאָל אריין. ער האָט זי געיאָגט פון איין בוים צו דעם אַנדערען ביז ער האָט זי געכאפט. ער האָט זי ארומגענומען פעסט מיט ביידע אָרעמס. זי האָט זיך ניט געוועהרט, נאָר ווי אַ שולדיג קינד זיך אי־בערגעגעבען אין זיינע הענט.

דוד האָט אליין ניט געוואוסט ווי אזוי עס איז געקומען. ער האָט אסת׳ן געטהאָן אַ קוש אויפ׳ן נאקעטען האלז וואס האָט ארויס־געשטעקט פון דעם צוקנעפעלטען ראָק.

אסתר האָט זיך אויסגעריסען, פערהילט זיך אין איהר ראָק, און אָנגעהויבען צו אנטלויפען בארג אַרויף. דוד נאָך איהר. די ווייסע לבנה נאָך זיי.

אסתר איז אריבער דעם שטיינערנעם פּלויט. פון איין לאַנקע צו דער אַנדערער איז זי געלאָפען ווי אַ יונגער הירש און דוד איז איהר נאָכגעלאָפען און זיך געבעטען ביי איהר: — שוועסטער מיינע, לויף ניט אזוי!

אסתר איז צוגעלאָפען צום הויז, געטהאָן אַ פּראַל אויף די טיר און אריין אין הויז. דוד איז נאָך, אויך אַ פּראַל געטהאָן מיט דער טיר.

אין הויז זיינען נאָך אַלע געזעסען ארום דעם גרויסען טיש.

אַלע האָבען זיך אויפגעהויבען פון זייערע ערטער. מען האָט זיך דערשראָקען.

אסתר איז אוועק אין איהר צימער. די מאַמע איז איהר נאָכגעלאָפען.

דוד האָט פון זיך אראָפּגעוואָרפען זיין פּעלצעל און דעם הוט און זיך אוועקגעזעצט אויף דעם וויעג שטוהל. אַלע האָבען אויף איהם געקוקט, מען האָט אָבער ביי איהם גאָר ניט געפרעגט.

ער איז געזעסען אַ שטומער און זיך, צום ערשטען מאָל אין זיין לעבען, דערפיהלט אַזוי קליין. און אַלעם וואָס עס איז געוועזען ביז איצט און דאָס וואָס עס וועט נאָך קומען איז גאָרניט, און ער איז אין גאַנצען אַן איבריגער דאָ אין הויז. צו וואָס איז ער נאָך איצט אריינגעקומען אין דעם דאָזיגען הויז?

— עט, עס איז גאָר ניט — האָט מר. וויינבוים זיך געבעטען ביי זיינע געסט — לאָמיר זיך צוריק אומקעהרען צו אונזער שמועס.

XIV

מעהליגע בולבעס

— נו, איך בין דעם גאַנצען אויפדערנאַכט געזעסען און געשוויגען, איהר האָט גערעדט אַלץ ווי אַזוי צו מאַכען אונזער וועג בעסער, אָבער פריהער וואָלט איך געוואָלט דערלעבען אז מיר זאָלען אויפבויען אונזער שוהל — האָט זיך ר׳ אברהם וואָלדען אריינגעוואָרפען עפּעס אַזוי אונערוואַרטעט אין שמועס אריין — מיר האָבען דאָך ניט קיין אָרט וואו מיר זאָלען גאָט בעטען און זאָגען אַ הייליג וואָרט...

— איז דאָך טאַקע, ווי איך האָב געזאָגט — האָט מר. וויינבוים זיך געהיצט — אַז מיר וועלען האָבען אַ גוטען, שעהנעם וועג, וועט מען שוין וועלען געהן אין שוהל אַריין. איז דעמאָלט וועלען מיר זעהען, אויב מען וועט בעדאַרפען אַ שוהל, וועט מען בויען.

— ביי מיר אין הויז איז אייך שלעכט צו דאַוונען? — האָט ראַגאָווין זיך געווענדעט צום אַלטען וואַלדען גלייך אין פּנים אַריין, — דאָס איז אייך איינס. איצט וועט איהר מיך אויך בעדאַרפען פרעגען צי איך וועל דערלאָזען אַז מען זאָל בויען אַ שוהל.

— איהר בעדאַרפט עס אפשר ניט? וואָס איז, איהר זייט ניט חלילה קיין איד? — ברוגז'ט זיך דער אַלטער וואַלדען.

— ניט דאָס, ר' וואַלדען, ניט דאָס — האָט זיך ראַגאָווין אויפגעשטעלט און אַפּיר געגאַנגען פון אונטערן טיש און זיך אַוועקגעשטעלט אין מיט שטוב און גערעדט, צוקלאַפּענדיג מיט ביידע הענט.
— איך האָב מיין פאַרם געקויפט מיט די „הייליגקייטען” אַלס אַן אימפּרואוומענט... איצט וועט עס הייסען אַז איהר ווילט ביי מיר צונעהמען די „אימפּראוואָמענט” און מיר לאָזען דעם פאַרם... עס איז אויך פערשריבען שוואַרץ אויף ווייס אין די ביכער פון שטאַדט, אַז איך טאָר ניט פערקויפען מיין פאַרם צו אַ אידען אָהן דער דאָזיגער אימפּראוואָמענט... דאָס הייסט, אַז וויפיעל יאָהרען די פאַרם וועט שטעהן אין אידישע הענט בעדאַרפען אידען פון אַרום און אַרום קומען אַהערצו דאַוונען...

— דאָס מיינט, אַז וויבאַלד מיר וועלען אויפבויען אַ שוהל און וועלען צונעהמען די ספר תורה'ס, וועלען מיר מוזען, להבדל ביי אייך אָבקויפען דעם פאַרם מיט אַלע בהמות אויך — האָט דער אַלטער וואַלדען טרויעריג ווי צו זיך אין דער באָרד אַריין געזאָגט.

— הע, עס האַלט נאָך ניט דערביי — מישט זיך אַריין מר. וויינבוים, — דערווייל בעדאַרפען מיר אַלע אַ גוטען און גלייכען וועג. ניט אמת?

און כדי אָנצוהאַלטען די שטימונג האָט מר. וויינבוים גערופען זיין רבקה'ן, כמעט זיך ווי צובייזערט אויף איהר, פאַר וואָס זי דערלאַנגט ניט די קאַרטאָפעל.

רבקה איז אָנגעלאָפען פון אסתר'ס צימער, אַ צוטראָגענע, מיט צושויבערטע האָר און פלאַמענדע באַקען. ווי אַ שולדיגע אַוועק אין קיך און געבראַכט צום טיש אַ גרויסען פּאָלימעסיק מיט בולבעס אין

דער שאַלעכטס. פון די קאַרטאָפּעל האָט געזעצט אַ ווייס־גרויע פּאַ־רע און זייער ריח פון ערד און קראַכמאַל האָט זיך אריינגעצויגען אין דער נאָז און צוגאַנגען אין מויל.

די ראָזענבערגס האָבען זיך פּלוצים אויפגעהויבען פון טיש, אָנ־געטהאָן די מאַנטלען, זיך גוט איינגעוויקעלט און ביידע צוזאַמען אויסגעשריגען „אַ גוטע נאַכט", ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס מען האָט זיי געבעטען אז זיי זאָלען בלייבען און וואס מר. וויינבוים האָט זיי פערשטעלט דעם וועג צו דער טיר, זיינען זיי אוועקגעגאַנ־גען. אז זייערע טריט האָבען זיך שוין ניט געהערט האָט רבקה וויינ־בוים געזאָגט צו איהר מאַן:

— פאר וואס זיינען זיי אוועקגעגאַנגען? נאָר דו בעליידיגסט מענשען, טרייבסט איטליכען פון הויז...

— איך האָב זיי בעליידיגט? זייט איהר אלע, ליעבע געסט, מיינע עדות, האָב איך זיי מיט עפּעס בעליידיגט? נארישע פרוי, מיינע, איך האָב אזוי פיעל תענוג ווען עס שטעהט אויף מיין טיש אַ שיסעל מיט קאַרטאָפליעס, און מענשען עסען און האָבען הנאה. עס איז דאָך מ י י ן ארבייט, איך האָב דאָך זיי געגראָבען פון דער ערד ארויס...

— הכלל, גענוג! אוועקגעגאַנגען איז אוועקגעגאַנגען — האָט רבקה איבערגעשלאָגען מר. וויינבוים'ס מאָנאָלאָג, — רוקט אייך צו נעהנטער, איהר אויך דוד, איך בעט אייך, עסט און פערטרינקט מיט קוואס און זאָל אייך וואויל בעקומען.

דוד וואלדען האָט זיך צוגערוקט צום טיש, אָנגעגאָסען אַ גלאָז עפּעל קוואס און אויפגעגעסען אַ קאַרטאָפּעל.

— וואונדערבארע קאַרטאָפּעל! — האָט ער געזאָגט.

— די יענקים פון ארום און ארום קומען צו אונז קויפען אויף זריעה. אונזערע בולבעס האָבען אַ שם... — האָט זיך מרם. וויינ־בוים בערימט.

ראגאווין האָט אָפּגעשיילט אַ קאַרטאָפּעל, זי גוט בעטראַכט און איינגעביסען, נאָך אמאָל זי בעטראַכט און געזאָגט:

— אייער קאַרטאָפּעל איז זעהר אַ גוטע, אַ מעהליגע, זי צושיט זיך אין מויל.

— דאָס איז שוין ניט מיין ארבייט — האָט מר. וויינבוים זיך צושמייכעלט — אונזער ערד איז זעהר גוט פאר בולבעס. און דאָס

ניט אַלע מיינע לאַנקעס האָבען די דאָזיגע מעלה. עס האָט מיר גע־נומען יאהרען און יאהרען ביז איך האָב אויפגעזוכט דאָס שטיק ערד, פאר בולבעס. אז איך בין צוריק מיט יאָהרען געקומען אהער פון שטאָדט, האָב איך געמיינט אז איך בין א קלוגער. ביי מיר איז געוועזען ערד, וואָס הייסט ערד? ערד דארף מען צואקערען און בעמיסטיגען און פערזעען, וועט וואקסען. זאָגט גאָט: איך האָב אייך מענשען טאקע געגעבען די ערד אין אייערע הענד אריין, אָבער איך האָב אייך געגעבען דעם מח צו פערשטעהען, און די הענט צו ארבייטען און די ערד איז פול מיט אזוי פיעל סודות. שטעהט זיך דער מענש מיט זיינע הענט פערלעגט און טראַכט און טראַכט און אז ער קוקט זיך אַרום האָט ער ערשט ניט געוואוסט וואס ער האָט גע־טהאָן...

ראגאווין האָט איבערגעשלאָגען מר. וויינבוים׳ען:

— ענטשולדיגט, איצט ווייסט איהר שוין, הייסט עס, יאָ אייערע ערדען. איז דאָך עמיצער געוועזען פאר אייך וואס האָט אויך גע־וואוסט, פאר וואס זשע האָט איהר ניט געפרעגט ביי אייערע שכנים?

— אָט, אָט, דאָס איז דאָך מיינע רייד — צוהיצט זיך מר. וויינבוים, און הויבט שוין אָן אויסצושרייען העכער זיינע ווערטער, — א איד ווי איך, אָדער איין אַנדערער, קומט פון שטאָדט. וואָס בין איך געוועזען אין שטאָדט? ניט וויכטיג צו וויסען. איך קום אַרוים אהערצו און בין א קלוגער. שכנים זאָגען מיר: טו אזוי. איך טהו פונקט קאַפויר. איך האָב קיינעם ניט געגלויבט. די גרוי־סע שטאָדט האָט מיך פערפערעמדט און בייז געמאַכט. נעהמט, צום ביישפּיעל, אונזער שכן ראָזענבערג׳ן. זיינע ערדען גרענעצען זיך מיט מיינע און איך קען זיי אזוי גוט ווי מיינע אייגענע. איך וויים אַלע זיינע בוימער און זיין וואלד. ער אליין פאָהרט זיך אוועק אַלע יאָהר אין ניו יארק, ארבייט שווער און שפּאָרט געלד, פאר דעם געלד קויפט ער א פערדעל אין ניו יארק, א פערדעל נעבאָך וואס האָט שוין ניט קיין פיס קיין גאַנצע, אָדער עס האָט ניט קיין ציין צום קייען. קומט נאָכדעם אהיים און שפּאַנט דאָס דאָזיגע פערדעל אין אקער און שרייט זיך אַרוים זיין גאַל, זיינע קולות געהען ביז אין הימעל. קוים, קוים וואס ער „צוקראצט" די ערד פון אויבענאויף, בלייבט אָהן כחות, ווארפט שוין אין אייזעניש אריין אין דער ערד זיינע זריעות און זאָל גאָט אָפּהיטען. איהר ווייסט דאָך, וואָס פאר א

ברויטען ער שניידט פון זיינע פעלדער. זיין ערד איז שוין פול מיט קברים פון די אלע פערדלעך וואס ער בעגראבט. געה איך ניט איינמאל אריין צו איהם אין הויז און זעץ זיך מיט איהם אוועק: הער אויס, ראזענבערג, איך בין עלטער פון דיר, פאלג מיך און לייג אוועק דיינע געגנגלאך. ווילסט פאהרען אין שטאדט אריין, פאהר. נאר ברייננ דיין אפגעשפארט געלד מיט זיך. איך וועל שוין צו־אקערען דיינע פעלדער און דיר העלפען פארזעען און פארדעקען. דו זעה בעסער, אז דיין שטאל זאל זיין א גאנצער אויף דעם ווינטער, כדי דיינע בהמות זאלען ניט פערפרוירען ווערען. דיינע בהמות זא־לען געבען מילך, קעז און פוטער, און דיינע הינער זאלען לעגען אייער, און זעץ אויף דיינע קוואקעס און פון די קליינטשעקע היהנדעלעך וועט אויסוואקסען גרויסע. רעד איך אזוי צו איהם און ער ווערט אן אנגעצונדענער: איהר זייט דאך אן עהרליכער איד, ווי מעג מען זיך אריינרייסען אין יענעמס וועגען...

— גערעכט! — כאפט אונטער רבקה — ווער בעט דיך צו זיין אזוי גוט? יענע זייגען אונז שונאים. שיקען זייערע דארע בהמות אין אונזער גארטען. בערעדען אונזער אסתר׳ל, דעמאלט ווען זיי־ערע מיידלעך יאגען זיך ארום מיט וואלד־העקער — —

מר. וויינבוים האט זיך אויפגעהויבען פון זיין זיץ און אנגע־שריען אויף רבקה׳ן:

— דאס איז שוין גענוג! גענוג!

עס איז געווארען שטיל אין הויז.

וויינבוים האט זיך אוועקגעזעצט און געזאגט:

— הייסט עס, אז מיר וועלען זיך א נעהם טהאן צו דער אר־בייט? וואס זאגט איהר, דוד וואלדען? עס וועט זיין א שעהנער וועג ווי דא אויפ׳ן טיש...

XV

קיידי־דיד!

די ראזענבערג׳ס זיינען געגאנגען א היים, דאס איצטיגע מאל, ניט מיט דעם וואלד שטעגעל דורך וועלכען עס איז געווארען נאהענטער צו זייער הויז, נאר אזוי ווי עמיצען אויף צו להכעיס האבען זיי אויס־געקליבען דעם אלגעמיינעם דארפישען וועג.

אַלע מאָל האָט מרס. ראָזענבערג זיך אומגעקוקט אַרונטער צו ווײַנבוים׳ס גרויסע הויז מיט די ליכטיגע פענסטער און אַוועקגעכאַפּט איהרע אויגען.

— וואָס קוקסטו זיך אַזוי אַרום? — איז ראָזענבערג געוואָרען ברוגז.

— קוק, ווי ליכטיג ווײַנבוים׳ס הויז איז. דיך האַרט עס ניט?

— האָט מרס. ראָזענבערג זיך גערײצט מיט איהר מאַן — מיך פאַר־דריסט ניט, וואָס זייער הויז איז אַזוי ליכטיג און וואָס זי שטעהט נאָ־הענט פון וועג, נאָר מיך האַרט אָבער, וואָס אונזער הויז איז אַזוי בע־גראָבען אין אַ טהאָל.

— דערפאַר האָבען מיר אַ קוואַל ביים הויז — האָט ראָזענבערג געטרייסט זיין ווייב. — מיר האָבען וואַסער אַ גאַנץ יאָהר.

— וואַסער קען מען ברײנגען אין הויז אַריין וואו די הויז וועט שטעהען, אָבער אַז מען איז בעגראָבען אין אַ טאָהל זעהט מען דיך טאַקע ניט אַרויס.

— ביזט אַ קינד, — זאָגט ראָזענבערג ווייך און שטיל. — וואָס ווייטער מען איז פון דעם וועג איז אַלץ בעסער. איך האָב עס זעהר ליעב צו וואָהנען אין אַ הויז, וואָס שטעהט ביים וועג... דאָס איז ניט קיין היים, נאָר אַזוי ווי אַ קרעטשמע...

— איך ווייס ניט. איך בין זיי מקנא. אָט וועט מען מאַכען אַ נייעם וועג מיט בוימער פון ביידע זייטען וועג און אַז אונזער הויז זאָל שטעהן נעבען וועג וואָלט איך זי אויסגעפּוצט, ווי אַ בלומען־שטוב אין אַ גרויסען גאָרטען.

— אַ ניט מאַכט מען שוין אַ נייעם וועג, — האָט ראָזענבערג געזאָגט. — רעדען איז זעהר גרינג.

— מען וועט מאַכען. דער אַלטער ווײַנבוים איז אַן עקשן און האָט איצט אַרייַנגעכאַפּט צו זיך אין די הענט אַריין דעם טאָמעוואַטע בחור, דעם דוד׳ן. געזונד איז עס ווי אַ דאָמב. וועט מען טאַקע מאַ־כען אַ נייעם וועג. און דערנאָכדעם וועט ווײַנבוים איהם אַוועקגעבען זיין „מויד" פאַר אַ ווייב, — נאָר זי וועט איהם ניט נעהמען! וועסט זעהען, וועסטו זאָגען, אַז איך האָב דיר אַזוי געזאָגט. זי וועט דוד׳ן ניט נעהמען.

— מי שוד וואָרי!

פון ביידע זייטען וועג זיינען געשטאַנען די וועלדלאַך אייַנגעטונ־

קען אין ווייסען זילבער פון שנעע און לבנה ליכט. עס איז געוועזען שטיל און די טריט פון די ראָזענבערג׳ס האָבען אָבגעקלונגען אין דער ווייט, און דער קלאַנג האָט זיך געהערט צווישען די בוימער, פון די נאַקעטע, דורכזיכטיגע וועלדלאַך.

אויף דער רעכטער זייט אין דער טיעפקייט פון וועלדעל האָט זיך ארויסגעזעהן אַ הויכער, ווייסער בירקען בוים מיט אַ ברייטער קרוין פון צווייגען.

— פאַר יענעם ווייסען בוים האָב איך אַלע מאָל אין אַ פינסטע־רער נאַכט מורא, — האָט מרס. ראָזענבערג אָנגעוויזען מיט דער האַנד.

— ער ווייזט מיר אוים ווי אַ לאַנגער, ווייסער מענשעל מיט אַ בינט שטרוי אויף זיין קאָפּ...

ראָזענבערג האָט אַ לאַך געטהאָן, געהאַלטען זיין פייפ אין מויל און ארויסגעלאָזען אַ זייל רויך. אָבער ער האָט ניט געקוקט צו יענעם בוים. ער האָט אויסגעוויזען ערגעץ אין זיך אַ פערטיעפטער.

עס האָט זיך דערהערט אַ פליה פון אַ פויגעל. ביים זייט פון וועג, ערגעץ נאָהענט, אָבער אַזוי פערבעהאַלטען, האָט זיך דערהערט אַ געזאַנג פון אַ פויגעל:

— קיידי דיד! קיידי דיד!

מרס. ראָזענבערג האָט אַ שפרונג געטהאָן און זיך נאָכגעקרומט דעם פויגעל: קיידידאַדעל, קיידידאַדעל!

— זעה נאַר, ראָזענבערג, דער קיידידאַדעל איז נאָך דאָ, עס וועט נאָך אַפּנים זיין ווארים. אבי איך האָב געמיינט, אַז עס איז שוין ווינ־טער — האָט זיך מרס. ראָזענבערג געפרייט.

ניט ווייט פון זשאַק׳ס הויז האָט עפּעס אַ שפרונג געטהאָן איבער דעם שטיינערנעם פלויט, געקרייצט דעם וועג און זיך אריבערגעוואָר־פען איבער ראָזענבערג׳ס פלויט און פערשווינדען אין וואַלד אריין.

ביי מרס. ראָזענבערג האָט אַ זעץ געטהאָן דאָס הארץ. זי האָט געוואוסט, ווער עס האָט דאָרט געשפרונגען. זי האָט נאָר מורא גע־האַט, אַז איהר מאַן זאָל זיך ניט דערוויסען און עס קען איהם איינ־פאַלען נאָך צו לויפען, דעמאָלט איז אָך און וועה צו איהר וועלט!

דערפאַר האָט זי געזאָגט הויך און פרעהלאַך:

— זעהסט, ראָזענבערג, אַ הירש איז דורכגעפלויגען ווי אַ פייל אויסען בויגען, אַ הירש... און שוין נישטאָ איהם!

אַז זיי זיינען צוגעקומען צו זייער הויז, וועלכע איז געשטאַנען אַ

פינסטערע, פארדעקט אין דעם אייגענעם גרויסען שאָטען, וואָס זי האָט פון זיך געוואָרפען אויף דער ערד, האָט זייער הונד א שפרונג געטהאָן מיט זיינע פאָדערשטע פיס אויף ראָזענבערגען און אָנגעהויבען צו לעקען מיט זיין צונג ראָזענבערג׳ס הענט. ראָזענבערג האָט א גלעט געטהאָן זיין הונד איבער׳ן קאָפּ און איהם אראָפּגעשטופּט פון זיך.

זיי זיינען אריין אין הויז. מרס. ראָזענבערג האָט אָנגעצונדען דעם לאָמפּ. זי האָט זיך אביסעל ארומגעדרעהט איבער דעם הויז אָנגעטאָן אין איהר מאַנטעל, האָט אריינגעצויגען דעם ווארימען ריח פון הויז. און ווען איהר מאַן איז אוועק אין שלאָף צימער, האָט זי שטיל אראָפּגענומען פון זיך דעם מאַנטעל, אראָפּגעצויגען איהרע שווערע שיך און ארויפגעלאָפען מיט די טרעפּ, דורך דער אָפענער טהיר, לינקס, צו די אויבערשטע צימערען, וואו די קינדער זיינען געשלאָפען.

זי איז צוגעגאַנגען אויף די שפּיץ פינגער צום בעט וואו די „גרויסע מויד" איז געלעגען, האָט זיך אריבערגעבויגען צו איהר און א שמעק געטהאָן.

אסתר ראָזענבערג איז געלעגען מיט איהר פּנים ארויף, איהרע קליינע, רונדע ברוסט האָט זיך געהויבען ארויף און אראָב; עס האָט אויסגעוויזען, אז זי שלאָפט געשמאַק. די לבנה האָט אריינגעקוקט דורך דאָס דאַך פענסטער א קאַלטע און א בייזע.

מרס. ראָזענבערג האָט א נעהם געטהאָן דאָס מיידעל ביי איהרע צואוואָרפענע האָר און זיי א שלעפּ געטהאָן. אסתר האָט א ציטער געטהאָן, געעפענט איהרע אויגען, וועלכע זיינען איצט געוועזען גרין פון דעם לבנה שיין, וואָס האָט אריינגעקוקט דורך דעם דאַך פענסטער. עס האָט איהר זעהר וועה געטהאָן וואָס די מאַמע האָט געריסען איהרע האָר און זי האָט זיך זעהר געשראָקען, טאָמער שלאָגט די מאַמע.

— האָסט גאָר ניט געהערט ווען איך בין אריינגעקומען?

— איך בין געשלאָפען.

— וואו ביזטו געוועזען?

— איך בין געשלאָפען, מאַמע.

— זאָלסט מיר זאָגען, ווער עס האָט געשפרונגען איבער די פּלויטען?

— איך ווייס ניט, איך בין געשלאָפען.

די מאַמע האָט א שטאַרקען שלעפּ געטהאָן אסתר׳ן ביי איהרע

האַר, זי אראָפּגעשלעפּט פון בעט און זי צוריק מיט א שטויס אין פּליי־
צע אוועקגעוואָרפן אין בעט אריין.

נאָכדעם איז מרס. ראָזענבערג ארונטער צוריק אין שטוב אריין, ארויסגענומען א ברויט פון שראַנק, אויפגעזוכט קנאָבעל און זיך אָנ־
נעגאָסן א גלאָז מילך, געשניטען גרויסע פּאַיידעס ברויט, אָנגעריבען מיט קנאָבעל און געגעסן מיט אַפּעטיט און אַלע מאָל פערטרונקען מיט א ביסעל מילך.

זי האָט פון צייט צו צייט א זיפץ געטהאָן. געטראַכט, אז איצט וועט זי איהרע מוידען נעהמען אין די הענט אריין.

זיך גוט אָנגעגעסן, מיט ביידע הענט אָנגעריהרט איהרע ברוס־
טען: „עס וועט זיין מילך פאַר דעם קליינעם קינד אויף א גאַנצע נאַכט“. איז אריין אין שלאָף צימער.

אויף איהר בעט איז שוין דאָס קינד געלעגען און געשנאָרכעט אין א טיפען שלאָף און איבער דער ברייט פון בעט איז חאַשעלע גע־
לעגען צושטרעקט, אַן אָנגעטהאָנענע און איהרע פיס זיינען געהאַנגען אויף דעם דיל.

די מאַמע האָט זיך אַריבערגעבויגען און געוועקט חאַשעלען, דאָס אינגערע מיידעל, מיט א געבעט און צערטליכקייט: חאַשע, חאַשקע, חאַשקעלע שטעה אויף, קינד, און געה לעג זיך אין דיין בעט.

דאָס מיידעל האָט א שפּרונג געטהאָן, ווילד זיך ארומגעקוקט, איה־
רע גראָבע באַקען האָבען געפלאַמט, זי האָט זיך אויסגעריבען מיט ביי־
דע הענט איהרע אויגען, זיך ווייטער ארומגעקוקט און ארויסגעגאַנגען.

— דאָס קינד געוויינט? — האָט איהר די מוטער נאָכגעשריען?

— ניין, מאַמע, אַזוי ווי דו האָסט עס אוועקגעלעגט, אַזוי שלאָפט עס דעם גאַנצען אָבענד. אסתר איז ארויס און מיך איבערגעלאָזען אליין, איך וואַרט און זי קומט ניט, כאַפּט מיך אָן א שלאָף, האָב איך זיך אוועקגעלעגט...

— שאַ, רייד ניט אַזוי פיעל, חאַשעלע, געה לעג זיך אין דיין בעט — האָט מרס. ראָזענבערג אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד צום מיידעל און אַז זי האָט זיך געוואָלט אליין אַריינלייגען אין איהר בעט האָט זי דערזעהען, אז איהר מאַן רוּבערט זיין „פּייפ“ אין בעט. האָט זי אָנגעמאַכט א געוואַלד:

— ראָזענבערג, ווילסט נאָך מאַכען א פייער, נאָך דאָס פעהלט מיר!

ראָזענבערג האָט אָוועקגעלעגט די פּייפּ אויף דעם טישעל, וואָס איז געשטאַנען צווישען די בעטען, זיך גוט אויסגעצויגען אויף זיין בעט און געזאָגט:

— וואָס הערט זיך, האָסט שוין איינגעפּאַקט מיינע זאַכען. מאָר־ גען אַבענד פאָהר איך מיט דער שיף אין שטאָדט. ער איז געבליבען א ווײַלע שטיל און נאָכדעם שטילערהייד ווייטער געזאָגט: און וואָ וועט זיין מיט די קינדער?

— נעם זיי מיט אין שטאָדט אריין.

— גרינג צו זאָגען, נעהם זיי מיט.

— זיי זיינען שוין ניט קיין זויג קינדערלאַך. אין שטאָדט וועט פון זיי ווערען א לייט. נאָר זעה, אז זיי זאָלען שטעהן אין איין צימער ביי אונזערע בעקאַנטע.

— און דערנאָכדעם וועסטו מיר פאַרוויינען מיינע טעג און יאָה־ רען.

— ראָזענבערג, עס איז פאַרפאַלען, דו וועסט נעהמען די קינדער אין שטאָדט.

— איך וועל זיי נעהמען — האָט ראָזענבערג זיך געבעטען ביי זיין פרוי, — נאָר איצט לאָז מיך שלאָפען.

עס איז געוואָרען שטיל אין הויז. דורך דעם פענסטער האָט זיך אָנגעזעהען די זילבערנע, ווייסע נאַכט. ראָזענבערג האָט ניט געקענט איינשלאָפען, כאָטש איהם האָט זיך אזוי געוואָלט ערגעץ פאַרפאַלען ווערען אין א טיעפען שלאָף. פאַר זיינע פערמאַכטע אָבער וואַכע אויגען האָט זיך געטראָגען א קנויל, א פערוויקעלטער פון זיין פערגאַנגענהייט:

— געוועזען א געזונטער, הויכער בחור און געאַרבייט אין „שאַפּ", פערדיענט און געשפּאָרט. און ערגעץ אויף א באָל זיך פערליעבט אין א מיידעל. זיי האָבען ביידע געאַרבייט און געשפּאָרט. חתונה גע־ האַט און ווייטער ביידע געאַרבייט און געשפּאָרט. עס איז געקומען א קינד, האָט זי אויפגעהערט צו אַרבייטען. באַלד איז געקומען נאָך א קינד. עס האָט אָנגעהויבען צו ווערען שווער. ער איז געוואָרען שוואַך און זיין גאַנצער וועזען האָט אויסגעוויזען ווי א זאַק מיט ביינער. זי איז אויך געוואָרען שוואַך. עס איז נאָך געוועזען א פּאָאָר הונדערטער אין באַנק. האָבען זיי אין די אָבענדען געשמועסט. האָט זי געזאָגט: וועה, ווי דו זעהסט שלעכט אויס! האָט ער געענטפערט: דו זעהסט ניט אויס בעסער פון מיר. וואָס וועט זיין דערסוף? צוזאַמען האָט

מען געזוכט ווענען וואו ארום עס זאָל קומען עפּעס בעסערס. מען האָט באטראכט צו מאכען א געשעפט. פּלעגט ער טענה'ען, אז צו מאכען א געשעפט טויג ער ניט. אזוי גוט ווידער ווי דער מאַן בעדאַרף טויגען, אזוי נאָך בעסער בעדאַרף א קראָם האָבען די פרוי. הייסט עס שוין, אז מאַן און ווייב בעדאַרפען זיין פערקויפט און די גאנצע היים און די קינדער וועלען ווערען הפקר. ווי וואָלט געוועזען, אז זיי זאָלען ארוים אין א דאָרף קויפען לאַנד און עסען ברויט רוהיג און שטיל. זיין ווייב האָט געהאַט אין איהר בלוט מעהר דאָרף ווי שטאָדט. ער אליין האָט ניט געוואוסט, וואָס א דאָרף איז, אָבער פונדעסטוועגען האָבען זיי אָנגעהויבען צו ריידען געשמאַק. עס וועט זיין, א שטוב אַן אייגענע אויך. א קוה וועט געבען מילך, פּוטער און קעז און די היהנער וועלען לייגען אייער און די דאָזיגע היהן וועלכע וועט ניט לעגען קיין אייער וועט מען פיהרען צום שוחט און עס וועט זיין פליישׁ. די ערד וועט גיבען ווייצענמייל, קאָרען מייל, פון אַן עפּעל ביז א ציבעלע. דאָס ווייב זיינס האָט זיך אָנגעכאַפּט אין דעם פּלאַן מיט הענד און פיס און ער אליין האָט זיך זעהר פיעל בעטראַכט און עס איז אויסגעקומען, אז ווי באַלד ער וועט האָבען זיין אייגענע ערד, וועט ער ניט בעדאַרפען געהן מיט קיין אראַפּגעלאָזטען קאָפּ. ער וועט טהאָן דאָס, וואָס ער וועט וועלען. און וואָס נאָט וועט גיבען וועט זיין גוט. וועט געהן א רעגען, וועט זיין גוט, פון רעגען וואַקסען די ברויטען. וועט געהן א שנעע, וועט ווערען. די וועלט ווייס און עס וועט ליכטיג ווערען אין די אויגען. ווינטער איז אין דרויסען קאַלט, וועט אָבער זיין ווארעם אין הויז און עס וועט זיין צייט צו זיין פויל און צו זיצען אויף דעם וויעגשטול און רויכערען. זומער וועט שיינען די זון און מען וועט ארבייטען, ווייל די זון וועט שיינען...

XVI

דער פאָטער ווייסט ניט...

נאָכדעם ווי אלע געסט זיינען שבת צו נאכט אוועק פון וויינבוים'ס הויז איז מר. וויינבוים ארויסגעגאנגען אין שטאַל זעהן וואָס זיינע בהמות טהוען. עפּענדיג די טיר פון שטאַל האָט איהם פון דאָרט אינעווייניג געטהאָן א בעגעגען א ווארימער ריח. ער האָט זיך

שטאַרק דערפרעהט וואָס זיינע בהמות שלאָפן אין אַזאַ וואַרימקייט. עס איז איהם אַזוי גוט און וואַרעם געוואָרען אין אַלע זיינע גליע־דער. ער האָט אויפגעהאַנגען דעם לאַמטערען אויף אַ צוואַק, אַנ־געוואָרפען צו בינטלעך היי איטליכער בהמה אויף ביינאַכט, איבער־געדעקט דעם „בן יחיד“, אַזוי ווי ער פלעג איהם אַליין רופען, דעם פערד זיינעם, מיט אַ וואַרימער דעק און איהם אויך ניט פערטהיילט מיט היי, געגלעט איהם איבער זיין האַלז און צו איהם געזאָגט: „מאָר־גען וועלען מיר ביידע אוועקפיהרען אסתר׳ען אין שטעדטעל אריין.“

געהענדיג פון שטאַל אין הויז האָט ער זיך גוט אַרומגעקוקט אין אַלע פיער עקען פון דער וועלט. עס איז געוועזען אַ שעהנע ווייסע וועלט פון דער ערד ביז צום הימעל. דאָס ביינאַכטיגע ליכט פון גאָט האָט אַזוי געשניטען אין די אויגען מיט זיין ווייסקייט. ער־געץ איז ער אַליין, דער בעשעפער פון דער וועלט, אין הימעל געזע־סען און געטראַכט שטילערהייד, ווי אַזוי מאָרגען אין דער פריה אַנצו־הויבען דעם טאָג אַרבייט... דערווייל איז שטיל אויף דער גאַנצער ערד. וואַלד און שנעע, באַרג און טהאַל, טייך און ים, זיינען איצט אין אַ טיעפען דרימעל, און אויב ערגעץ אין אַ הויז וויינט אַ קינד, וועט שוין די מאַמע באַלד זיך אויפכאַפּען און איהם אַנזייגען. אויב ערגעץ אין אַ שטאַל איז דאָ אַ בהמה, וועט שוין דער באַלעבאָס אַרוים־געהן צו איהר און איהר געבען אַ בינטעל היי, זאָלען זיי ניט מיינען אַז דער בעשעפער פון דער וועלט האָט אין זיי פערגעסען. ווייל ער ווייסט אַז ער האָט זיך אויף וועמען צו פערלאָזען...

מר. וויינבוים איז אַריינגעגאַנגען אין הויז אַריין, פערלאָשען דעם לאָמפּ אין שטוב און איז אַוועק אין זיין צימער. ער האָט זיך געלעגט אין בעט און איינגעשלאָפען, כאָטש איהם האָט זיך נאָך גע־וואָלט ליגען און טראַכטען פון דעם ווי אַזוי זיי וועלען דעם נייעם וועג מאַכען און פערגלייכען. מענשען וועלען פאָהרען און זאָגען, אַז עס איז דער וועג פון טשייפּעל הילל, געבענשט זאָלען זיין די מענ־שען וואָס וואָהנען דאָ...

רבקה איז געזעסען אין אַנגעטהאָנענע, נעבען דעם בעט פון איהר מיידעל, צוגעהאַלטען מיט איהר האַנד אסתר׳ס קאָפּ.

— אסתר׳ל, וואָס איז דיר?

— גאָר ניט, מאַמע.

— וואָס־זשע וויינסטו?

— ווער וויינט?
— איך ניט. דו וויינסט, אסתר.
— וואָס האָסטו זיך אָנגעבונדען אָן מיר? נאָ, זעה מיינע אויגען, זיי זיינען טרוקען.
— האָסט היץ אין קאָפּ.
— לאָז מיך אָנטאַפּען דיין קאָפּ, וועל איך דיר אויך זאָגען אז דו האָסט היץ.
— פאַר וואָס־זשע שלאָפסטו ניט?
— איך קען ניט שלאָפען, מאַמע, אז דו זיצסט נעבען מיר.
— ניין, וועסט מיר ניט איינריידען, אסתר, איך וועל ניט אוועקגעהן פון דיין בעט ביז דו וועסט ניט איינשלאָפען.
— הע, האָסט מורא איך זאָל ניט אַנטלויפען? טאָ זיץ נעבען מיר און היט מיך.
— איך וויל נאָר וויסען, וואס דו ביסט אזוי אריין אין הויז מיט אזא געלויף. א מאַמע בעדאַרף וויסען.
— איך האָב זיך פאַר עפּעס דערשראָקען, איך האָב עס שוין דיר פריהער געזאָגט. דו גלויבסט מיר אָבער ניט. איך האָב זיך פאַר עפּעס דערשראָקען...
— ווען די מאַמע וואָלט צו דיר געזאָגט, אסתר, געה ניט ארוים ביי נאַכט שפּאַצירען, פאָלגסט דען וואס דיין מאַמע זאָגט דיר?
— איך בין ניט געגאַנגען אליין, מאַמע, און חוץ דעם בין איך ניט קיין וויעג קינד.
— דערצעהל זשע מיר וואָס דו האָסט אזוינס דערזעהן ער־געץ אין וואַלד, פאַר וואָס דו האָסט זיך דערשראָקען.
— איך האָב זיך פאַר גאָר ניט דערשראָקען.
— אז איך זאָג האָסט היץ. ערשט פריהער האָסטו מיר גע־זאָגט אז דו האָסט זיך דערשראָקען פאַר עפּעס אין דרויסען ביזטו אַנטלאָפען אהיים. איצט זאָגסטו אז דו האָסט זיך ניט דערשראָקען.
— איך וויים אליין ניט וואָס צו זאָגען. לאָז מיך איצט אָפּ. איך וועל דיר אַן אנדערש מאָל אליין דערצעהלען. איצט לאָז מיך אָפּ, איך וויל שלאָפען.
— איך וועל רופען דעם טאַטען, עפּעס איז מיט דיר ניט גוטעס געשעהען.
— דער פּאַ וועט דיך אוועקטרייבען פון מיר.

— שווייג־זשע. איך לעג זיך מיט דיר אין בעט. איך וועל שוין איינע אליין ניט קענען שלאפען היינטיגע נאכט.

— געהט עס, מאמע.

די מוטער מורמעלט עפעס שטילערהייד, בעוועגט זיך אזוי שטיל אויסטהוענדיג די קליידער און שיך, לעגט זיך אין בעט.

אסתר דערנעהנטערט זיך צו איהר. קינד און מוטער נעהמען זיך ארום. עס איז שטיל. ערגעץ הערט זיך, ווי עס געהט עמיצער ארום אין דער נאכט מיט לאנגע פוס, שפאנט פון איין בארג צו דעם אנדערען, שפאנט אריבער טהאלען און וועלדער און ריהרט קוים אן די פערשנעעטע ערד מיט זיינע פיס.

— מאמע, האסטו זיך אמאל איינגעליעבט, ווען דו ביזט געוועזען א מיידעל.

— וואס איז דיר פלוצים איינגעפאלען צו פרעגען?

— איך וויל וויסען צי יא.

— יא.

— ווי אזוי?

— ווי אזוי ווייס איך אליין נים. אפשר שוין פערגעסען, נאר ניין, אסתר, איך האב פלוצים אזוי פון זיך אנגעהויבען ליעב צו האבען.

— וועמען?

— וועמען ווייס איך אליין ניט. נו, זאל זיין דיין טאטען. איך האב איהם געזעהן איינמאל און זיך פערשעהמט פאר איהם. בין איך אנטלאפען אין אן אנדער צימער. איך האב זיך דורך דער וואנד איינגעהערט, ווי אזוי ער האט דעמאלט גערעדט. האב איך אנגעהויבען צו בענקען נאך איהם.

— דאס אלעס?

— וואס דען האסטו געוואלט?

— איך האב געמיינט, אז דו ביזט אריין און ארויפגעפאלען אויף איהם, שעהם זיך ניט, עס איז מיין טאטע.

— וואס רעדסטו נארישקייטען? אז נאכדעם ווי מיר האבען חתונה געהאט האב איך זיך געשעהמט איהם צו קוקען אין די אויגען אריין.

— אבער ער האט דיך אמאל א קוש געטהאן?

— איך געדיינק ניט. ניין, מיר דאכט, אז ווען איך בין גע־

ווען א כלה און געקומען צו מיין חתן צו גאַסט, האָט ער מיר געטהאָן דערמאָלט א פאַלשען קוש.

— וואָס הייסט א פאַלשער קוש?

— איך ווייס אליין ניט וואָס עס איז דער אמת'ער קוש און וואָס עס איז א פאַלשער קוש. נור אז איך האָב דערנאָכדעם אין א וואָך ארום, ווען איך בין אהיים געקומען, דערצעהלט מיין פריינ־דינע, האָט זי געזאָגט אז דאָס רופט זיך א פאַלשער קוש.

— וואו האָט ער דיך געקושט? — האָט אסתר געפרעגט נאָך דעם, ווי זי איז אביסעל שטיל געלעגען און געטראַכט.

— איך האָב זיך פערקעמט ביים שפּיגעל מיינע האָר, לאַנגע האָר האָב איך דערמאָלט געהאַט, קומט ער אריין און איך דערזעה איהם. ווער איך א בלאַסע און וויל שוין אנטלויפען. זאָגט ער צו מיר: „וואַרט, אנטלויף ניט, איך האָב דיר א סוד צו דערצעהלען". זאָג איך: „א סוד? עס איז דאָך קיינער נישטאָ פאַר וועמען זיך צו היטען." ער האָט זיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען, האָט ארויפ־געלעגט זיינע הענט אויף מיינע אַקסעל און צוגעבויגען זיינע ליפּען צו מיין רעכטען אויער. מיר קלאַפּט א צאָהן אין א צאָהן. איך הער זיך איין. ער האָט עפּעס א שטילען מורמעל געטהאָן און זיינע ליפּען האָבען זיך אָנגעריהרט אין מיין באַק, זעהר לייכט אָנגע־ריהרט.

— איצט ווייס איך שוין, איצט ווייס איך שוין — האָט אסתר זיך פּלוצים דערפרעהט.

— נאָר שאַ, צווישען מיר און דיר זאָל עס בלייבען, אסתר — האָט זיך די מוטער געבעטען.

— אויב דו, מאַמע, וועסט מיר צוזאָגען אז דאָס וואָס איך וועל דיר באַלד דערצעהלען וועט בלייבען צווישען מיר און דיר, וועט דאָס וואָס דו האָסט מיר דערצעהלט אויך בלייבען צווישען מיר און דיר.

— איך ווייס שוין, איך ווייס שוין — האָט די מוטער מעהרער צוגעטוליעט צו זיך אסתר'ן, ארומגענומען זי מיט איהרע נאַקעטע הענט ארום האלז — מעגסט מיר שוין דערצעהלען.

— בלייבט עס צווישען מיר און דיר?

— נעהם מיר שוין ניט ארויס די נשמה.

— ווייסט, מאַמע — האָט אסתר געזאָגט, נאָכדעם ווי זי האָט

אביסעל זיך איינגעהערט אין דער שטילער נאכט — איך האָב איהם ליעב.

— וועמען?

— איך בין זיין שוועסטער און ער איז מיין ברודער.

— ווער איז ער? איך בין דיין מאַמע, מעג איך וויסען.

— ער האָט מיר געשענקט אַ לאָשעקעל. און אַז דער ווינטער וועט אוועקגעהן, עס וועט ווערען ווארעם, וועט ער קומען און אַ פייף טהאָן פון יענער זייט פענסטער, וועל איך ארויסלויפען פון הויז און אוועקפליהען מיט איהם.

— אַז איך זאָל דערלעבען, גאָט דער גוטער — האָט די מוטער צוגעדריקט אסתר'ס קאָפּ צו איהר ברוסט און איהר געטהאָן אַ קוש אין די ווייכע האָר.

— איך וועל אָבער אין מיט וועג איהם לאָזען שטעהן און צו־ריק אַנטלויפען צו דיר, אַהיים, איך וויל ניט אַז דו זאָלסט בלייבען אַליין אָהן מיר, אַ יאָ, מאַמע?

— געה, געה, ביזט אַ קליין קינד. עס קומט דיין צייט, האָסט איהם ליעב, געה מיט איהם. איך בין אויך אוועקגעגאַנגען פון מיין מאַמען.

אסתר האָט געהאַלטען פערמאַכט איהרע אויגען און האָט גע־שוויגען. עס האָט זיך איהר אַלעס געמאַהלען וואס די מאַמע האָט דערצעהלט, ערגעץ ווייט, ווייט, אַזוי שאַרף און זעהבאַר. זי האָט צועפענט איהרע אויגען, די פינסטערקייט פון צימער איז צוביסלעך אוועקגעשוואומען, דער שנעע און די לבנה האָבען אַריינגעקוקט דורכ'ן פענסטער מיט דעם ווייסען פאַרהענגעל.

— מאַמע, עס הויבט שוין אָן צו טאָגען — האָט זיך אסתר אַ דערשראָקענע געטהאָן אַ וואַרף.

— עס איז אַזאַ ווייסע נאַכט, ביז טאָג איז נאָך ווייט — האָט די מוטער זי געגלעט און בערוהיגט, — נו איצט וועלען מיר אַזוי גוט אַ שלאָף טהאָן.

— געהט עס!

זיי האָבען זיך גוט איינגעדעקט. די מוטער איז איינגעשלאָ־פען. אסתר האָט ניט געקענט. זי האָט פערמאַכט איהרע אויגען, האָט זיך איהר געמאַהלען דער ווייסער באַרג און אין פלאַכען טהאָל אַ וואַלד, אַזוי ווי אַ קיילעכדיגע שוואַרצע ראַהם אַרום ווייסען באַרג.

און ס'האָט זיך איהר אויסגעוויזען אז עמיץ פייפט פון יענער זייט פענסטער. איז שוין אפשר ווארעם געווארען אין דרויסען, און דוד האָט געבראכט דאָס לאָשעקעל? זי איז ברוגז אויף דוד'ן. ער האָט איהר א ביס געטהאָן אין האלז אריין און עס ווערט דאָרט אָנגע־שוואָלען. זי עפענט איהרע אויגען, קוקט זיך ארום, ריהרט אָן מיט דער האנד איהר האלז, וועקט אויף די מוטער.

— וואס איז שוין ווייטער?

— עפּעס ווערט מיר געשוואָלען דער האלז.

— וואו?

די מוטער זוכט ארום מיט איהרע הענט אסתר'ס האלז, שרייט אָן אויף איהר און מוטער און טאָכטער בלייבען שטיל אזוי ווי די נאכט ארום זיי.

XVII

הענער שלאָגען זיך...

דער קומענדער מאָרגען אויף טשייפּעל היל איז געוועזען א בלייר־כער און אויך איינגעוויקעלט אין נעבלען.

מר. וויינבוים איז אויפגעשטאַנען, אזוי ווי אלע טאָג, ווען דער הימעל אין מזרח האָט אָנגעהויבען צו ווערען בלייך, זיך געוואשען און ארויס אין שטאהל צו זיינע בהמות. אריינקומענדיג אין שטאהל אריין האָט ער א געשריי געטהאָן: „גוט מאָרגען". עס איז באלד צווישען זיינע בהמות געוואָרען א גערודער. זיי האָבען זיך אלע אָנגעהויבען אויפצוהויבען פון זייערע אָנגעבעטענע ערטער.

ער האָט בעטראַכט אלעמען בעזונדער. געזונד. דאנקען גאָט! זיי איינגעטהיילט צו ביסלאַך היי. אוועק צוריק אין הויז אריין, אויס־גערייניגט דעם אייזערנעם אויוועז, איהם אונטערגעצונדען מיט שפּיינד־לאך און נאָכדעם אויפגעוואָרפען עטליכע שייט האָלץ. צוגעשטעלט דאָס טהעע קעסעלע מיט וואסער.

ער איז אריינגעגאַנגען אויפוועקען די ווייבער.

אין הויז איז געוואָרען א ביסעל ווארים און ליכטיג. וויינבוים איז ארויסגעגאַנגען מיט צוויי ווייסע עמער מעלקען זיינע קיה.

צוריק געהענדיג פון שטאהל מיט דער מילך האָט ער זיך פער־

קוקט ארום און ארום. פון דעם קוימען פון זיין הויז איז אויפגעקומען א גלייכע זייל מיט רויך און אין אלע זייטען, וואו עס איז נאר ערגעץ געוועזען א הויז, אויף א בארג צו אין א טהאל, האט זיך געזעהען, ווי עס רייסען זיך צום הימעל גלייכע זיילען רויך.

„עס וועט זיין א שעהנער טאג“ — האט מר. וויינבוים א טראכט געטהאן — דער רויך שלענגעלט זיך גלייך פון קוימען צום הימעל.

ער האט איבערגעגאסען די מילך אין קליינע טעפלאך, צוגעדעקט און אוועקגעשטעלט אין דעם מילכיגען צימעריל אויף א פאליצע. דאס ביסעל מילך וואס איז געבליבען פאר דעם הויז האט ער אין א טעפעל אוועקגעשטעלט אויף דעם אויווען. דאס איז אלעס געוועזען וואס וויינבוים האט געטהאן אלע אינדערפריה אין הויז.

נאכדעם איז ער צוריק ארוים אין שטאהל. עס האט גענומען א לענגערע צייט ביז ער האט אנגעטרינקען זיינע בהמות, אויסגעריינינגט די שטאהל; די אקסען מיט די קיה ארויסגעלאזען אין דרויסען — זאלען זיי זיך אנציהען מיט לופט. דאס פערד אויסגעקעמט און איהם אויך ארויסגעפיהרט אין דרויסען און איהם אנגעטריבען, אז ער זאל זיך אביסעל דורכלויפען אין שנעע.

מר. וויינבוים האט הארציג געלאכט דערפון וויאזוי א פערדישען קאפ קומט אוים זיך צו וואלגערען אין שנעע. אזוי ווי ער האט נאר ארויסגעלאזען דאס פערד פון שטאהל, איז ער באלד אוועק צום ארט וואו דער ברונען איז געשטאנען און זיך אוועקגעלעגט נעבען בערגעל און זיך געוואלט איבערקייקלען בארג ארויף...

אין דרויסען איז געוועזען אזוי שעהן און פריש. די זון האט מיט ליכטיגע אויגען ארומגענומען דעם גאנצען קיילכיגען הארויזאנט.

מר. וויינבוים האט צועפענט די טהיר פון דעם היהנער־הויז און ווייטער געהאט א פול מויל צו לאכען פון דעם, ווי אזוי זיי האבען אלע מיט אמאל געוואלט ארוים אין דרויסען. עס איז געווארען אזא טומעל, פליגלען האבען געפאטשט און די הענער האבען געקרייט, איין עוף איז געשפרונגען איבער דעם אנדערען און ארויסגעפלויגען אין דרויסען. די דריי ווייסע גענז האבען איבערגעוואוארט דעם טומעל, געשטאנען אין א ווינקעל פון קאמער מיט זייערע לאנגע העלזער אויסגעשטרעקט און מיט זייערע שנאבלען געשאקעלט. אז אלע היהנער זיינען שוין געוועזען אין דרויסען, האבען די גענז פון זייער ווינקעל זיך א הויב געטהאן און ארויסגעפלויגען אין דרויסען. אריבערגעפלויגען דעם דרא־

טענעם הויכען פלויט און אזוי הויך געשריגען, פאר פרייד זיך אויס־געדרעהט אין א גרויסען ראד און ארונטערגעפלויגען אויף דער פער־שנעטער לאנקע. און אז מר. וויינבוים האט אנגעשאטען קוקורוזע אין די קארעטעס, זיינען די גענז געקומען צולויפען מיט אויפגעהויבענע פליגלען און מיט רויטע אויסגעוואקסענע פיס פון שנעע און עפעס אזוי פיעל געגראגערט און געקוקט מיט איין זייט אויגעל אזוי בייז צו מר. וויינבוימען, און געשלינגען די קוקורוזע מיט אויסגעשטרעקטע העלזער.

מר. וויינבוים איז נאכדעם אריינגעקומען אין הויז, איינגעוואשען זיינע הענט און זיך אוועקגעזעצט ביים טיש. זיין ווייב רבקה האט אוועקגעשטעלט צום טיש א קריגעל קאווע, ברויט, פוטער און קעז און א שיסעל מיט איינגעמארינירטע בארען.

אסתר איז ארויסגעקומען פון איהר צימער אויף די שפיץ פון איהרע פיס, זיך צוגעשארט שטילערהייד און ארומגענומען איהר פאטער פון אונטען מיט ביידע הענט ארום זיינע אויגען.

— ווער איז דאס מיט אזוינע קאלטע הענט? — האט מר. וויינ־בוים זיך געמאכט, אז ער ווייסט ניט ווער עס האט איהם ארומגענומען.

אסתר האט זיך געשאקעלט אהין און אהער, ווי דער אומרוה פון א זייגער, און געשמייכעלט שטילערהייד און אויך ביי זיך געוואוסט, אז איהר פאטער ווייסט ווער עס האט איהם ארומגענומען זיינע אויגען, אבער זי האט איהם ניט געוואלט גיבען אן אנצוהערעניש, אז זי איז עס.

— אפשר דער ווינט? — האט וויינבוים געפרובט טרעפען.

רבקה איז געשטאנען ביים טיש און בעטראכט אסתר'ן, זיך ערשט איצט ארומגעזעהען, אז זי האט, קיין בייז אויג, שוין אויסגעוואקסען און איז שעהן. — „ווער וועט אזא שעהן מיידעל ניט אוועקכאפען?“ האט די מוטער געטראכט און געזאגט צו איהר מאן — עס איז ניט דער ווינט.

— הא, עס איז דער שנעע מיט זיינע קאלטע הענט — האט מר. וויינבוים געזאגט.

אסתר האט זיך שוין ניט געקענט מעהר אויפהאלטען און אויס־געשאסען אין א געלעכטער, צוגעכאפט איהרע הענט און אנטלאפען פון טיש.

— דאס ביזטו געווען, אסתר, אזוי, א טאטען מעג מען אפנארען?

און ווען מען איז שוין אַלע דריי געזעסעןביים טיש און געגעסען האָט זיך אסתר פלוצים אָנגערופען:

— מעהר פאָהר איך ניט אין שטעדטעל ארבייטען.

— גוט! איך האָב נאָך ביים אָנפאַנג, אַז דו ביזט ארויס פון שול, געזאָגט, אַז איך וויל דיך אין דער היים. דיין מאַמע האָט אָבער געוואָלט דו זאָלסט אָנהויבען צו ארבייטען אין אן „אָפיס"...

די מוטער האָט געוואָלט פרעגען, וואָס פלוצים עס איז איהר איינגעפאַלען ניט צו פאָהרען מעהר אין שטעדטעל, נאָר זי האָט זיך דערמאָנט אין דער לעצטער נאַכט און שוין ניט געפרעגט.

אַז מען האָט אָבגעגעסען איז מר. וויינבוים דער ערשטער אויפגעשטאַנען פון טיש און געזאָגט:

— נו, דאַנקען גאָט זיך אָנגעגעסען. איצט וואָס טהוט מען. אַה. איך וועל אראָפּגעהן צו ראָזענבערגען אַ ביסעל. ער פאָהרט דאָך אַוועק אין ניו יאָרק. וועל איך איהם אונטערפיהרען מיט אונזער פערד צום באַהן.

— פאַר וואָס ניט, טאַקע, טאַקע, — האָט רבקה צוגעגעבען חשק.

אסתר האָט זיך אָנגעטאָן אַ פּאָר גומינע לאַנגע שטיוועל, ארומגעוויקעלט איהר קאָפּ מיט אַ דונקעל בלויען וואָלענעם שאַל און איז ארויס אין דרויסען.

ערשטענס איז זי אַוועק אין וואַלד אריין. די זון האָט געוואַרעמט דעם שנעע און איהם געמאַכט ווייך. אויף דעם בארג, וואו דוד האָט זי נעכטען אויף דער נאַכט געשלעפּט אין שליטעלע, זיינען די שניט פון שליטען אין טיפען שנעע שוין געוואָרען ברייטער און דאָס גרינע גראָז האָט זיך ארויסגעוויזען.

אסתר איז געגאַנגען אַ היים נעהמען דאָס שליטעלע. און ווען זי איז צוגעקומען און דעם שליטעל דאָרט ניט געפונען, האָט זי באַלד זיך אומגעקעהרט אהיים. דאָס שליטעלע איז געשטאַנען אונטער דעם אָפּענעם דאָך קעמערעל אויף זיין אָרט.

זי האָט זיך אביסעל פערטראַכט.

דוד וואָלדען איז, ווייזט אויס, נאָך נעכטען ביינאַכט דאָ געוועזען און צוריקגעבראַכט דעם שליטעל אויף זיין אָרט. איהר האָט זיך טאַקע אויסגעוויזען, אַז עמיצער פייפט אונטער דעם פענסטער...

איהר איז געוואָרען אַזוי פרעהלאָך. זי האָט געוואָלט זיך אויפ־

הויבען און אוועקלויפען ביז אַט יענע פעלדער, אויף יענע זייט בערג און טאָהלען.

זי האָט זיך איינגעבויגען, אָנגענומען צוויי פולע הענט מיט שנעע, צונויפגעקנייקעלט אין א באַל און א וואָרף געטהאָן אויף די ווייסע גענז. די גענז האָבען זיך דערשראָקען, אָנגעמאַכט א גוואַלד און אָנגעהויבען צו יאָגען זיך נאָך דעם שנעע־באַל, איהם געכאַפּט און מיט זייערע רויטע שנאָבלען דעם שנעע־באַל צוביסען אויף שטיקלאָך.

אסתר האָט זיי געוואָרפען נאָך א באַל און דאָס מאָל געטראָפען דעם גאָנער, וואָס האָט געהאַט א שוואַרצען טשיפּעקעל מיט האָר אויף זיין ווייסען קאָפּ.

דער גאָנער האָט געטהאָן א צועפען זיינע פליגלען, אונטערגעהויבען זיינע פיסלאָך, די צוויי ווייבליך־גענז האָבען איהם נאָכגעטהאָן דאָס זעלבע און די גענז זיינען אַלע דריי אין א שורה אוועק געפלויגען, פריהער נידריג ביי דער ערד, נאָכדעם העכער און העכער.

— אַט אזוי פליהען גענזעלעך! — האָט אסתר אונטערגעזונגען, זיך געבויגען צו דער ערד, אָנקייקלענדיג שנעע־באַלס און געוואָרפען אין דער הויף, געציעלעוועט אין די פליהענדע גענז — אַט אזוי פליהען גענזעלעך!

די אָקסען, קיה און דאָס פערד זיינען אָנגעקומען און זיך ארומגעשטעלט אין הויף קוקען אויף אסתר'ן. דאָס פערד האָט אַלע מאָל, ווען אסתר האָט אויפגעהויבען איהר האנד צו וואַרפען דעם שנעע־באַל, געמיינט, אז זי וויל וואַרפען אויף איהם און ער האָט זיך אַלע מאָל א דערשראָקענער אָבגעקעהרט און א שפּרונג געטהאָן און נאָכדעם צוריק געקומען נאָהענטער.

די היהנער האָבען אָנגעהויבען צו קאָקדאָקען. אריבערגעשריען איינע די אנדערע, ארומגעלאָפען פון איין האָהן צום אנדערען, אַלע מאָל האָט דער ווייסער, קליינער אָבער שטאָלצער האָן מיט דעם הויבען זיבענשפּיצען רויטען קאַם, א שאַר געטהאָן מיט זיינע פיסלאָך און צונויפגערופען די היהנער. דער גרויסער, שווערער האָן, מיט דעם לאַנגען, אויסגעקייקלעבדיגען האַלז און מיט זיין גרויסען קאָפּ, וואָס האָט געהאַט א קליינעם נידריגען קאַם, האָט געזעהען, אז דער קליינער, ווייסער „רוח" האָט צונויפגעזאַמען אַלע היהנער ארום זיך און ער, דער שעהנער מיוחס, מיט די צוויי אויסגעבויגענע פעדערען, וואָס האָבען געהאַנגען פון זיין עק און מיט די געקעסטעלטע שוואַרצע און ווייסע פעדערען,

וואָס האָבן בערעקט זיין גאַנצן לייב, איז געבליבן איינער אליין. האָט עס איהם פאַרדראָסן און די וועלט איז געוואָרן אַ פינסטערע אין זיינע אויגען. האָט ער אַ שפרונג געטהאָן מיט די צולאָזענע פליגלען און אריין אין דער מיט פון דעם גרויסן ראָד היהנער און מיט זיין שנאָבעל אַ כאַפּ געטהאָן דעם קליינעם ווייסן האָן ביי זיין גרויסן קאם און אָפּגעביסן אַ שטיק.

וועט עס דער קליינער, ווייסער האָן אריבערטראָגן? זיינע עלטערנס עלטערען האָבן אַ שם, אַז ביי זיי איז ניט געוועזן אזא זאַך, וואָס האָט געקענט הייסן אַ פּלויט. גרינג און לייכט זיינען זיי און זייער פלייש ארום די ביינער איז האַרט ווי שטאָל. פון פערשוויגען יענעם איז שוין אָבגערעדט, נאָר זיי האָבן נאָך אזא טבע, אַז איידער יענער הויבט נאָך אָן, פליהען זיי שוין אריין מיט זייער שנאָבעל און פּיקען איהם אויס די אויגען. וואָס פאַר אַ ווערטה האָבן יענעמס אויגען ביי איינעם, וואָס קען לייכט אַ שפּרינג טהאָן?

באַלד האָט אסתר אָבגעלאָזט די דריי גענז און זיך אוועקגעשטעלט קוקען אויף דעם „ראָסטער פייט".

דער קליינער, ווייסער „לעגהאָרן" האָן איז געשטאַנען אויף די שפּיצען פון זיינע נעגעל, די פעדערען ארום זיין קאָפּ זיינען געוועזן אויפגעבלאָזען ווי אַ קיילכיגער, גרויסער פּאַכיר. און אַ קעגען איהם איז געשטאַנען דער גרויסער טערקאָטע, „באַרדראַק" האָן, מיט זיינע גרויסע, גראָבע פּיס צושפּרייט און אַלע זיינע פעדערען, פון עק ביז קאָפּ, אויפגעהויבען. זיין האַלז אויסגעצויגען ווי אַ לאַנג שטריקעל, אָנגעצילעוועט מיט קיילכיגע בלעבלאַך.

דער גרויסער האָן האָט אַ שפרונג געטהאָן און זיך געוואָלט ארויפוואַרפען אויף דעם ווייסען „רוח". איז אָבער דער ווייסער געפאַלען אויף אַ פּלאַן און זיך איינגעבויגען ביז צו דער ערד און דורכגעפלויגען צווישען די צושפּרייטע פּיס פון זיין פיינד.

זיינען זיי שוין איצט געשטאַנען אויף די פערביטענע ערטער און זיך דורכגעשטאָכען מיט זייערע בייזע אויגלאַך. געשטאַנען אזוי אַ ווייַלע, אַלע היהנער זיינען זיך צולאָפען. אסתר האָט פון וויטענס געקלאַפּט מיטביידע הענט, זיי הינטערגעגעבען חשק.

פּלוצים האָט דער קליינער, ווייסער האָן אַ שפּרונג געטהאָן אויף דעם גרויסען האָן, מיט זיינע נעגעל זיך אריינגעגראָבען אין זיין פיינד'ס פעדערען און מיט איין פּיק האָט ער איהם אויפגעריסען איין אויג און

מיט נאָך אַ פּיק איהם אויסגעביסען דאָס אַנדערע אויג. דער גרויסער האָן איז מיט זיין שונא אויף זיין קריזש אַרומגעלאָפען איבער דעם הויף, מאָרגע קולות אַרויסגעקרעהט און נאָך דעם ווי דער ווייסען האָן איז אַראָפּגעשפּרינגען און זיך אַ טרייסעל געטהאָן זיינע פעדערען, האָט ער אַ קוק געטהאָן צו זיין בלינדען פיינד, און איז זיך אַוועקגעלאָפען אַ פרעהליכער אויפצוזוכען די היהנער.

דער גרויסער האָן איז געבליבען שטעהן אין דער מיט פון הויף, אַריינגעצווינגען דעם קאָפּ און געשאָקעלט זיך אויף זיינע לאַנגע פיס. בלוט האָט גערונען אויף דעם שנעע פון זיינע אויגען, נאָז־לעכלאַך און מויל. אסתר איז צוגעקומען און איהם אַ לייכטען שטויס געטהאָן מיט איהר שטיוועל. דער האָן האָט זיך ניט גערירט פון אָרט.

זי האָט איהם אָנגענומען מיט ביידע הענט און אַריינגעלאָפען אין הויז אַריין מיט אַ געוואַלד:

— מאַמע, זעה דער האָן איז בלינד געוואָרען.

די מוטער איז געקומען צולויפען אַקעגען, פערלעגט האַנד אין האַנד און געבראָכען די פינגער:

— וועה און ווינד, אַזאַ שעהנער האָהן געוועזען!

אסתר האָט דעם בלינדען פערבלוטיגטען האָן אַוועקגעשטעלט אויף דעם טיש, מיט אַ טיכעל און וואַסער, איהם געוואַשען דעם קאָפּ און די אויגען. געשטופּט אַ פינגער אין די ליידיגע לעכלאַך, און אַז דער האָן האָט זיך ניט געוועהרט האָט זי געזעהען, אַז עס איז אַ פערפאַלענע זאַך. ער איז בלינד. עס האָט זי פּאַרקלעמט ביים האַרץ און זי האָט זיך דערפיהלט אַ שולדיגע, ווייל זי האָט דאָך געקענט זיי אָפּצוטרייבען איינעם פון אַנדערען.

מען האָט דעם בלינדען האָן געקוילעט. זיין קאָפּ מיט דעם איינגעווייד האָט אסתר אַרויסגעוואָרפען צו די היהנער און געשטאַנען און זיך גוט איינגעקוקט ווי אַזוי דער ווייסער, קליינער האָן האָט צונויפגערופען אַלע היהנער און האָט געפּיקט צו שטיקלאַך און געשלינגען.

האָט דער ווייסער האָן געוואוסט, אַז ער מאַכט אַ מאָהלצייט פאַר זיינע היהנער פון דעם קאָפּ פון זיין פיינד?

אסתר האָט אָנגעהויבען פיינט צו האָבען דעם קליינעם, ווייסען האָן.

דער פּאַס פון ים. דריטער טהייל.

I

טשייפּעל הילל

אויף דעם שטיק לאַנד, וואו וויינבוים'ס הויז שטעהט, האָט אַמאָל געוואוינט אַן ענגלענדער, וואס האָט געהייסען טשייפּעל. רופט מען עס דערפאר „טשייפּעל הילל".

אין די אַרומיגע שטעדטלעך הייסט אַלעס וואס גרענעצט זיך פון מר. וויינבוים'ס הויז ביז דעם אָרט וואו די פיער וועגען צושיידען זיך, מיט דעם נאָמען טשייפּעל היל. און אז מען זעהט א אידען פאָהרען מיט א פערד און וואָגען און דער איד האָט נאָך א צופלאָנטערטע באָרד, און זיין פערד איז ניט אַזא גוטער געהער, זאָגט מען באַלד: דאָס פאָהרט א טשייפּעל הילער איד. אויב מען טרייבט אַן אויסגעדאַרטע קוה, זאָגט מען: דאָס איז א טשייפּעל הילער קוה. און פאָהרט מען דורך מיט א צוקרימטען וועג און פוןביידע זייטען זיינען די וועלדלעך ווילד פערוואקסען און פערפּלאָנטערט, זאָגט מען: דאָס מוז זיין טשייפּעל הילל. פאָהרט מען דורך און מען זעהט א פעלד וואס איז אָנגעוואָרפען מיט שטיינער, זאָגט מען: דאָס איז א טשייפּעל הילער פעלד.

אָט אַזא מזל האָט שוין טשייפּעל הילל.

נאָר מאַלע וואס פאַר א מזל טשייפּעל הילל האָט, איז דאָס דאָזיגע אָרט אָבער אליין מיט זיך שטאָלץ. פון איין זייט האָט זיין לאַנד מר. וויינבוים, און עס געהט אוועק ווייטער אין שכנות מיט ראָזענבערג'ען. נאָך ראָזענבערג'ען קומט דער אַלטער וואלדען, און

נאָך וואַלדענ'ען האָט זיין לאַנד מר. ראַגאַווין. צווישען אַלע די אידען, דורך וועמעס פעלדער עס ציהט דורך דער צוקרימטער טשיי-פעל הילער וועג, וואָהנט אויך זשאַק, דער פוילישער אַלטער בחור. פון איין זייט גרענעצט זיך מר. ווייגבוים מיט יענקי לאַנד, און פון דער אַנדערער זייט גרענעצט זיך מר. ראַגאַווין מיט יענקי לענדער און וועלדער.

די לענדער פון יענעם אָרט זיינען פול מיט שטיינער שפּיציגע קליינע און פלאַכע און קיילעכדיגע אָבער דערפאַר פרוכטבאַרע ערד, ליימיג און שווער, און די אויבערפלעכע איז אַ שוואַרצע, אויסגע-מישט מיט איבערגעפוילטע אָרגאַנישע שטאָפען. זיי האָבען אָבער נאָך אַ גרעסערען חסרון, וואס אַלע לאַנקעס זיינען בערגיג. די אַמאָ-ליגע ענגלענדער, אַז זיי זיינען אריבערגעקומען אהער האָבען זיי ניט געקענט געפינען קיין פלאַכע ערטער, אַז זיי זאָלען זיין טרוקען גע-נוג, אַז אויף זיי זאָל מען קענען אַקערען און זעען. האָבען זיי אויס-געקליבען קליינע בערגלאַך און פון זיי געמאַכט לאַנקעס און גערט-נער. און פון די שטיינער וואס איז געוועזען אין דער צואַקער-טער ערד, האָבען זיי געמאַכט פּלויטען ארום די לאַנקעס. שטיינער קומען אָבער ארויף אַלע יאָהר ווען מען צואַקערט די ערד און קיין נייע פּלויטען האָט מען ניט בעדאַרפט, זיינען זיך די שטיינער פערבליבען יאהר איין און יאהר אויס אין דער ערד.

יענע ענגלענדער זיינען שוין לאַנג ערגעץ אין גן עדן אויף יע-נער וועלט, און איצט וואָהנען דאָ אידען.

אַט לאָמיר נעהמען דעם אידען ראַגאַווין.

עס איז שוין אַ פּאָר יאָהר, אַז ער האָט געקויפט זיין פאַרם. אליין איז ער אַ געזונטער, הויכער איד, מיט פערגרעבטע מאַנירען. ער האָט געקויפט זיין פאַרם מיט אַלעם און מיט דער הייליגער ספר תורה. ביי איהם הייסט עס אַן אימפּראָוומענט. עס שטעהט אין קאָנטראַקט, אַז ווען די אידען פון ארום און ארום וועלען זיך ווען צוזאַמענקומען דאַווענען, מוז דאָס הויז זיין אָפען פאַר זיי, פערשטענד-ליך, ניט דאָס גאַנצע הויז, נאָר איין צימער. אַט אַזוי האָט עס בע-וואָרענט דער פרומער איד וואָס האָט דאָס לאַנד פערקויפט צו מר. ראַגאַווין.

ראַגאַווין איז אַ פּראָסטער איד, אָבער דעם קאָנטראַקט האַלט ער, ווי אַ הייליגען געבאָט.

אלע שבת, אדער אלע יום טוב קומען זיך צונויף די אידען און מען דאווענט מיט מנין. מאכט זיך א מאל אין א שבת עס איז ניטא קיין מנין, דאווענט מען אזוי איינציגוויז, אבער זאל מען כאטש דאווענען אין דעם צימער וואו דאס היילינע ספר תורה שטעהט אין א שאפקעלע. אז איינער פון די אידען וואס וואהנען אין שכנות האט א יאהר צייט, לאזט ער צונויפרופען אלע אידען און מען דאווענט מיט מנין און ער זאגט קדוש קדוש נאך זיינע פערשטארבענע... און נאך דעם דאווענען טהיילט ער אויס לעקעך מיט בראנפען...

ראגאווין קען אליין זעהר ווינציג דאווענען. ער האט געקענט אביסעל ווען ער איז געוועזען א אינגעל, אבער וואס עלטער ער ווערט אלץ מעהרער פערגעסט ער. אבער עס איז פאר איהם גענוג אז ער שטעהט צווישען אידען און האלט אפען דעם סידור, מישט די בלעט־לעך און הערט זיך איין צו די אונפערשטענדליכע ווערטער וואס אנ־דערע זאגען... ער בענעהמט אפט די דאזיגע ווערטער מיט דעם סארט געזאנג, וואס ווערען ארויסגעבראכט פון דעם דאוונער. ער ווייסט עס גאנץ גוט אז ווען די היילינע ספר תורה זאל ניט זיין ביי איהם אין הויז וואלט ער אפשר שוין לאנג פערגעסען אין די אלע זאכען.

צו דעם אלעמען האט עס דאך אזוי פיעל ווערט, אז מענשען קומען צו דיר אין הויז אריין, צי עס שיינט אין דרויסען, צי עס רע־גענט, אין שנעע שטורעם און אין ווינט. עס איז אזוי פרעהליך אויף דעם הארצען....

ראגאווין'ס פרוי איז שוין אבער גאר פון אן אנדער מין שטאף. אן אויסגעדארטע, אין די מיטעלע יאהרען, אבער נאך גאר יונג אויף איהר פנים און אין איהרע בעוועגונגען. זי איז אביסעל געבילדעט, ווייסט וואס עס טהוט זיך אויף דער גאנצער וועלט, ווייל זי לעזט צייטונגען און ביכלעך. פיהרט דאס הויז אויף דעם שניט פון די יענקישע הייזער. איז מיט די יענקים זעהר נאהענט. טהוט ניט א טראט ביז זי וועט א פרעג טהאן פריהער ביי דער יענקי שכנ'טע. קאכט און באקט און גרייט דעם טיש צום עסען אקוראט ווי ביי זיי, האט תמיד צייט און א גאנצען טאג געהט זי ארום אן אויסגעפוצטע, און די ארבייט אין הויז ווערט ווי דורך א כשוף אפגעטהאן, שטיל און ניט בעמערקבאר. נאכדעם זיצט זי א גאנצען טאג און קוקט אין צייטונג. דארף עפעס אזוינס מענשען?

האלט זי דערפאר אין איין רעדען פאר וואס איז עפעס אויסגע־

פאלען אויף איהר מזל אז זי זאל מוזען אוועקגעבען דאס הויז איהר'ס, און פרעמדע מענשען זאלען קומען און זיך צולעגען אויף טיש און אויף בענק און טהאן וואס זיי ווילען?.... קארג הייזער איז פאראנען אין טשייפעל הילל? פאר וואס גיט עמיצער אנדערש ניט אוועק זיין הויז? זי וואלט איהם נאך געגעבען טויזענד דאנק. פאר וואס קומט איהר אז די גאנצע בלאטע זאל מען איהר אריינטראגען, און ווינטער דעם שנעע, און זומער די פליגען.... פאר וואס קומט עס איהר?

זי איז טאקע געוועזען א קלוגע און געלעזען צייטונגען און זיך געפיהרט ווי אן אמת'ע יענקי. איהר מאן ראגאווין האט פאר איהר געהאט דרך ארץ דערפאר וואס ער האט שוין מיט איהר אפגעלעבט אריבער א פערטעל יאהר הונדערט, דערפאר וואס ער האט עס אזוי איינגעפיהרט אז ער האט תמיד פאר איהר מורא געהאט, אז זי האט עפעס געטהאן צו איהם א וואונק, איז דאס שוין געוועזען אזוי ווי זי האט געוואלט און עס האט זיך תמיד אויסגעלאזען צום נוטען. אבער דאס מאל איז געוועזען דאס איינציגע אין זיין לעבען, וואס ער האט געהאט זיין וועג אויך.

און דערפאר, אז דער זוהן איהרער, איזידאר, איז אראפגעקומען אהער, זיך דא אויסצורוהען נאך זיין לאנגען שטודירען, האט זי, די מוטער, פאר איהם אויסגעגאסען איהר ביטער הארץ.

דער דאזיגער איזידאר איז געוועזען מעהרער געראטהען אין זיין מאמען. דעם גוטען קאפ צום לערנען האט ער פון איהר גע'ירש'ענט. ווען ניט זיין מוטער וואלט אפשר פון איהם אויסגעוואקסען אזא פראסטער, געזונטער בחור ווי דער טאטע. דערפאר האט די מאמע געהאט צו איהם מעהרער צוטריט, באטש ער האט דעם טאטענס כבוד זעהר אפגעהיט.

איזידאר איז דערפאר, בשעת די אידען פלעגען זיך צוזאמענקומען דאווענען, אויך געוועזען איינער צווישען זיי. געהאט א סידור מיט אן ענגלישער איבערזעצונג, פלעגט זיך בלאזען און אויפמערקזאם אריינקוקען אין זיין סידור און אז מען האט בעדארפט האט ער זיך געקענט אנרופען מיט א וואוילען ווערטעל וועגען עפעס א געבעט פון דעם סידור.

נאך דעם דאווענען אי ער באלד אריבער אויף דער מאמע'ס צד. שוין געזעהען, אז דער טאטע זאל דערפון ניט וויסען.

איזידאר איז געוועזען א געבוירענער פון ניו יארק. די קינדער

שול, און נאָכדעם די העכערע שול און העט נאָכדעם דער אמעריר קאַנער אוניווערסיטעט האָבען איהם אזוי אויסגעלערענט און קלוג געמאכט, אז עס איז ניט געוועזען עמיצער אויף דער וועלט וואס האָט איהם געקענט אָפּנארען אָדער אראָפּפיהרען פון גלייכען וועג.

ער האָט געהאַט צייט זיך אויסצולערנען צו זיין א קלוגער. וואס האָט איהם געפעהלט? דער טאטע זיינער האָט געפיהרט וואַגענס האָלץ אין שטעדטעל אריין און פערקויפט פוטער, אייער און קאַר־טאָפּעל און געשיקט געלד דעם איינציגען זוהן זיינען אז ער זאָל קאָנען לערנען. און איצט האָלט ער איהם אוים מיט אלע פערגעני־גענס ביז ער וועט זיך עפּעס אויסזוכען אן ארבייט אָדער א שטע־לע. איזידאָר האָלט אין איין שרייבען בריעף און עס קומט איהם אָן ענטפערס, אָבער דערווייל האָלט עס נאָך ניט ביי א פּרנסה. דער טאטע וואונדערט זיך ניט איינמאָל פאר וואס דאָס איז אזוי, דאכט זיך אזא אָנגעפילטער מענש מיט קלוגשאפט, און קיינער, ווי עס זעהט אוים נאָך זיין פּראָסטען שכל, בעדארף איהם ניט.

די מוטער זאָגט אָבער אז עס איז ניט אזוי. ערשט אָט אזא מענשען איז שווער זיך צו דערשלאָגען. ער וויל דאָך ניט פערקויפען קיין בייגעל פאר א סענט. און זי האָפט אז עס וועט קומען די צייט, וועט ער זיין פערזאָרגט אויף זיין גאַנץ לעבען.

איזידאָר האָט געגעסען און געטרונקען, געהאָלפען דעם טאַטען זיינעם אין אלע זיינע ארבייטען און עס בעטראכט, אז ער טהוט די אלע שווערע פּראָסטע זאכען נאָר פאר דערפאר, ווייל ער בעדארף איבונג. ער האָט אלע אבענד לעגענדיג זיך שלאָפען, עקזאמינירט זיינע מוסקולען פון די הענט און פים און איהם האָט זיך געדאכט, אז זיי, די דאָזיגע מוסקולען וואקסען און ווערען הארט ווי שטיין. דאָס האָט איהם זעהר געפרעהט. ווייל איהם האָט זיך אויסגעוויזען אז שפּעטער, ווען ער וועט ערגעץ אריין אין אן אָפּיס און אָנהויבען זיין קאריערע, וועט ער דעמאָלט ניט האָבען קיין צייט צו „מאכען" מוסקולען.

האָט ער אריינגעכאפּט וואס מעהרער ער האָט איצט געקענט. עס איז איהם אָבער געוועזען עפּעס לאַנגווייליגליך. איהם האָט זיך געדאכט אז עפּעס ווערט אין איהם איינגעשלאָפען.

אמת, ער האָט זיך איבערגעשריבען מיט זיינע פריינד און גע־

האט א פֿאַסטליכע פֿערבינדונג מיט פֿרויען אָבער ער האָט פּאַרט גע־פֿיהלט אז עפּעס ווערט אין איהם אזוי ווי פֿערטעמפּט.

איהם האָט זיך שוין אָנגעהויבען אויסצואווייזען אז ער ווערט אַלט. ער איז קוים אַלט געוועזען פֿינף־און־צוואַנציג יאָהר און איהם האָט זיך געדאַכט, אז זיינע האָר הויבען אָן צו ווערען גראָה און זיין גרעסטע צרה איז געוועזען מיט זיינע ציין, וואס זיי זיינען, ווי איהם האָט זיך אויסגעוויזען, געוואָרען פֿערגעלט. פֿערשטענדליך אז ער האָט זיי פֿיעל געוואַשען אָבער זיי האָבען אָנגעהויבען צו פֿוילען. האָט ער געטראַכט, אז דאָס איז דערפֿאַר, ווייל ער האָט ניט מיט וועמען צו ריידען. א מענש, אזוינער ווי ער בעדאַרף מעהרער רעדען. ווען ער העלפֿט זיין טאַטען עפּעס טהאָן אין וואַלד, אין פֿעלד אין שטאַל, שווייגט מען, ווייל זיין פֿאָטער האָט ליעב צו שווייגען. ווידער, אין הויז קומט אוים נאָר מיט דער מאַמען צו רעדען. נו, זי קען דאָך זיך ניט אוועקזעצען ביים טיש און מיט איהם פֿיהרען א לאַנגען געשפּרעך, אלע מאָל און אלע טאָג.

און ניט איינמאָהל האָט ער זיך אזוי פֿיינט בעקומען, אז ער האָט אָנגעהויבען מורא צו האָבען צו בלייבען מיט זיך אליין. ער האָט אויפֿגעהערט צו שפּאַצירען אליין אין די וועלדלעך פֿון ארום און ארום, ער האָט אויפֿגעהערט צו קוקען אויף הויכע בוימער און דאָס בעט אין וועלכער ער איז געשלאָפֿען האָט ער אוועקגערוקט פֿון דעם פֿענסטער.

ביז ניט לאַנג האָט ער נאָך געשריבען אזוינע לאַנגע בריעף צו זיינע פֿריינד און צו מיידלאָך. אין זיינע בריעף האָט ער געקענט אזוי שעהן בעשרייבען, אז ער איז געפֿאָהרען אין טיעפֿען וואַלד אריין מיט א גרויסען וואָגען און מיט צוויי פֿערד און געהאַקט בוימער, אליין מיט זיינע הענט געהאַלטען א האַק און געהאַקט בוימער און אליין אָנגע־לאָדען א הויכען וואָגען מיט קלעצער און זיך אליין ארויסגעדרעהט. מען בעדאַרף קענען זיך ארויסדרעהען פֿון א וואַלד, און א היים גע־בראַכט דער מאַמען א הויפֿען האָלץ אויף דעם ווינטער... אין שטאָדט האָבען זיינע פֿריינד געלעזען און עס איז זיי געדונגען די סלונע פֿון זייער מויל. און ווען ער האָט געשריבען צו עמיצען א בריעף, האָט ער תמיד עפּעס געפֿונען מיט וואָס אויסצופֿילען בויגענס און בויגענס פּאַ־פּיר. ער האָט אָבער קיינמאָל ניט געטראַכט פֿון דעם, אז זיינע בריעף זיינען געוועזען פֿול מיט ליגענס. און עס איז נמאס געוואָרען צו שריי־

בען ליגענס. זיינע בריעף זיינען איצט געוועזען קורצע און אָפּט האָט ער גאָר ניט געשריבען קיין ענטפער.

וואָס האָט זיך איהם געוואָלט האָט ער אליין ניט געוואוסט. אָבער ער האָט געפיהלט, אז זיין גאַנצע סיסטעם איז געקומען צו אַזאַ צו־שטאַנד, אז זי בעדאַרף אַ סטימולאַציאָן...

ער האָט געשמועסט מיט זיין מוטער וועגען דעם ענין, אַזוי פון דער ווייטענס. דאָס האָט געהייסען, אז ער איז אַ בעאָבאַכטער.

די מאַמע זיינע איז געזעסען אויף איהר וויעג שטול ביים פענס־טער, געבלעטערט אַ גרויסען, ברייטען, „וויבערשען" זשורנאַל און אויף איהר פּנים האָט גערוהט אַ האַלבער שמייכעל און אַ האַלבער קלוגער ערענסט.

— ווען אַ מענש רוהט זיך אויס, קען ער נאָכדעם זיך אַ נעהם טהאָן צו זיין ארבייט.

— איך האָב שוין באַלד פערגעסען, מאַמע, ווי מען בעדאַרף רע־דען צו אַ מענשען.

— מיין זוהן, פאַר וואָס באַקענסט זיך ניט מיט די מענשען ארום אונז?

II

איך שענק דיר צוריק דיין רוה...

דער ערשטער שנעע איז צוגאַנגען געוואָרען.

ביי טאָג האָט די זון געוואַרעמט די ערד. די ערד האָט אין זיך אריינגעזאָפּט דעם צולאָזענעם שנעע. און ביינאַכט האָבען די קליינע פרעסטלאַך פערצווייגען די ערד מיט אַ דינעם ווייסען הויך.

און אָט אַזוי איז געוואָרען טרוקען די ערד און אָט אַזוי איז אויך געוואָרען טרוקען פער וועג.

אין דוד וואַלדענ'ס הויז איז אַן איבערקעהרעניש. דער אַלטער וואַלדען איז געוואָרען שוואַרץ און פערוואָלקענט. אויפגעהערט צו רעדען אין הויז, זיך געבלאָזען און געקרעכצט, אַזוי טרויעריג און טיעף, און זיין ווייב האָט מורא געהאַט, אז עפּעס איז מיט איהם געשעהען. זי האָט איהם אַלע מאָל געפרעגט וואָס ער קרעכצט און ער האָט ניט געענטפערט, נאָר אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד.

ר׳ אברהם וואַלדען איז זעהר ווינציג געשלאָפען. זיך געלעגט שפעט. נאָך דעם ווי זיין ווייב און דוד זיינען שוין געשלאָפען האָט ער ערשט אָנגעהויבען ארומצושפּאַצירען אויף דעם לאַנגען קאָרידאָר, וואָס האָט ארומגערינגעלט דאָס הויז, ביז שפּעט אין דער נאַכט... און דעסטגלייכען איז ער אויפגעשטאַנען ווען עס איז נאָך געווען פינס־טער און ארומגעגאַנגען איבער דער גרויסער שטוב ביים שיין פון דאָס איין און איינציגע סטעארינאָווע ליכט, און שטילערהייד מיט אזא וויי־נען מאָטיוו געזאָגט איין קאַפּיטעל נאָך דעם אנדערען, אויף אויסווייניג, פון תהילים.

ער האָט ווידער לעצטענס געהאַט אזא מין שטייגער צו ווערען ערגעץ פערפאַלען אויף א לאַנגען שפּאַציר פון אין דער פריה ביז אין שטאַרק פינסטערען אָבענד, אויף א גאַנצען טאָג ניט קיין געגעסענער...

דוד האָט פון דעם אַלעמען ניט געוואוסט, ווייל ער איז א גאַנצען טאָג געווען פערנומען אין די וועלדער ביי דער זעג מיהל.

די מוטער האָט געליטען און געשוויגען. זי האָט מיט זיך אליין ניט איין מאָל געשמועסט, אז דאָס איז אזוי ווי זי האָט געוואוסט פון אָנהויב אָן, אז עס וועט אין דער דאָזיגער נייער היים צווישען די וועל־דער קיין גוטעס זיך ניט אויסוואַרעמען.

זי האָט נאָר מורא געהאַט צו זיין די ערשטע, אָנצוהויבען רעדען. זאָל ער דער מאַן איהרער רעדען צום ערשטען.

איינמאָל אין א זונטאַג איז געקומען צוגעהן מר. וויינבוים און צוגענומען דוד׳ן מען זאָל געהןביידע צוזאַמען אויסקוקען די גאַנצע לענג פון וועג. זיי האָבען מיטגענומען א שטריק און א האַק.

ר׳ אברהם וואַלדען איז גראַדע געווען אין הויז איידער דוד מיט וויינבוימען זיינען אַוועק. ער האָט זיך אומגעדרעהט איבער דער שטוב אהין און אהער און צולעצט, עפּעס אזוי ווי איינהאַלטענדיג זיין כעס, געזאָגט אזוי ווי צו זיך אליין:

— איהר האָט טאַקע זיך איינגערעדט צו פערזאָרגען א וועג פאַר אונזערע פערד און אָקסען!

— איך מיין עס עפּעס! — האָט מר. וויינבוים גוטמוטהיג צור־געוואָרפען.

— פאַר וואָס פערזאָרגט איהר פריהער ניט אייך און אונז אליין?

— פאַר דאָס, זאָל גאָט זאָרגען.

— אזוי? מילא אויף אייך האָב איך ניט צו זאָגען. אָבער מיין

קינד אריינשלעפּען אין אייערע וועגען וועל איך ניט דערלאָזען — האָט אברהם וואָלדען זיך אַלץ ארומגעדרעהט איבער דער שטוב און זיך גע־קלאַפּט מיטביידע הענט אין זיין ברוסט — דוד, איך הייס דיר ניט געהען!

— אייערע רייד, אייער הויז און אייער זוהן — האָט מר. וויינ־בוים א בלייכער און א דערשראָקענער זיך אויפגעהויבען און אוועק־געגאַנגען צו דער טהיר.

— מר. וויינבוים, מר. וויינבוים, וואָס הערט זיך איין צו מיין טאַטענס רייד, — האָט איהם דוד אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט אונטער זיין רעכטען אָרעם, — איך האָב מיין פאָטער צוגעזאָגט, אז איך בוי פאַר איהם אוים א שול, אזוינע ווי ער וועט ווען... איך האָב געגוג „טימבער" פון אייגענעם וואַלד. איך מאַך פאַר איהם א שול פון קאַש־טאַנען בוימער, וואָס נאָך וויל ער, מיין פָאָטער? דאָס וואָס ער בע־דאַרף זאָל איך פאַר איהם בויען... איך בעדאַרף אָבער א גוטען וועג. מיר אַלע דאַרפען א גלייכען, אויסגעקייַלעכטען וועג. די פערד אונ־זערע וועלען בעסער לויפען און שלעפּען גרינגער זייער לאַסט... עס וועט אפשר ווערען ליכטיגער אין די אויגען... וואָס מיינט איהר, איך וויל זיך דאָ אוועקזעצען און קוקען אויף מיין פאָטער. איך געה מיט אייך, מר. וויינבוים... וואַרט, אנטלויפט ניט!

ר' אברהם וואָלדען האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיט שטוב, געקוקט מיט אויסגעשטרעקטע אויגען אויף זיין בחור דוד, ניט אָפּגעענטפערט קיין איין וואָרט.

אז דוד מיט מר. וויינבוימען זיינען אוועק, האָט ער צוגערופען זיין ווייב, זי געבעטען, אז זי זאָל זיך אוועקזעצען ביים טיש. ער האָט זיך אויך אוועקגעזעצט, פאַריקט זיין הוט הויך איבער זיין שטערען און צו איהר געזאָגט:

— ווייסט, מיר זיינען שוין ניט קיין דאָהיגע...

זיין ווייב האָט איהם אָנגעקוקט, זיך געוואונדערט, איהר הארץ האָט שטארק געקלאַפּט.

— אזוי ווי איך האָב געזאָגט דעם ערשטען טאָג, אברהם. האָב איך ניט געזאָגט?...

— פאַר וואָס האָב איך ניט געפאָלגט? פאַר וואָס האָב איך ניט געפאָלגט? — האָט ר' אברהם וואָלדען שטילערהייד געקלאַפּט אין טיש מיט זיינע מאָגערע הענט און זיך געשאָקעלט, ווי א איד ביים דאַווגען.

— וואָס וועלען מיר טהאָן מיט די וועלדער און מיט דעם לאַנד אונזערען?

— איהם, דיין זוהן, אוועקשענקען.

— שוין! דו לעבסט נאָך, איך לעב נאָך אויך, אפשר... בעטראַכט וואָס דו וועסט טהאָן — האָט דאָס ווייב זיך צואווייִנט — טהיילסט שוין אוועק ירושה.

— מיר בעדאַרפען מעהרער גאָר ניט.

— פון וואַנען וועלען מיר נעהמען צום עסען?

— הער אויס, אויב דו ווילסט געהן מיט מיר, אזוי ווי גאָט האָט מיר איינגעגעבען אין מיין געדאַנק, וועלען מיר ביידע פון דאַנען אנט־לויפען, אזוי ווי מיר שטעהען און געהען. גאָט וועט ניט פערלאָזען.

— דאָס איז אזא משוגעת? — האָט דעם אלטען וואָלדענ׳ס פרוי געוואָלט פארשטעהן, — צו די מיינסט טאַקע אויף דער אמת׳ן, אז איצט, אז מען איז שוין אזוי ווי איינגעזעסען אויף איין אָרט, מען האָט איינגענס א פערד מיט א קוה; לאַנד און וועלדער און מען עסט רוהיג א שטיקעל ברויט, איז איצט א הויב זיך אויף און פאַק זיך איין?

— איך קען דאָ מעהרער ניט זיין צווישען גאָטלאָזע מענשען.

— ער וויל נאָר, אז איטליכער זאָל זיין אזוי פרום ווי ער איז.

— ניין, איך וויל גאָרניט. איך קען דאָ מעהרער ניט זיין מיט מענשען, וואָס האָבען זיך אריינגעלאָזען אין אָקסען, פערד און וועלדער — האָט זיך ר׳ אברהם ווי געבעטען ביי עמיצען, אז מען זאָל איהם פערשטעהן.

— איך וויים ניט מעהר, אז אלע וועמען איך האָב געזעהען און פון וועמען איך האָב געהערט זיינען פארגרעבטע אָבער עהרליכע מענ־שען. מיר דאַכט, אז דאָ איז דאָס אָרט וואו מען קען אויסרוהען די אַלטע ביינער און שטאַרבען מיט א שעהנער עלטער. נאָר אז דו ווילסט זיך פון דאַנען ארויסציהען... דיינע משוגעת׳ן... עס וועט דיר באַלד מיאוס...

— עס זיינען דאָ געוועזען מענשען איידער מיר זיינען אהער גע־קומען, — האָט ר׳ אברהם געדעדט אזוי ווי ער וואָלט גאָר ניט געוואָלט ענטפערען אויף דעם, וואָס זיין ווייב האָט ביי איהם געפרעגט, — יענע מענשען האָבען געקענט פאָהרען מיט דעם וועג, קענען מיר אויך פאָהרען. וואָס עפּעס א נייעם וועג?... ווען א איד האַלט אָבער די היילינע ספר תורה ביי זיך אין הויז נאָר דערפאַר ווייל עס איז אזוי

ווי, צעהן טויזענד מאָל מחילה, אַ מעלקענדיגע קוה... דאָס וועל איך ניט דערלאָזען!

— נאָט פאַרנעמט דאָס געבעט פון זיינע קינדער אומעדום.

— איך וויים...

— איז דאָך גוט. לאָמיר נעהמען אונזער זוהן, אז ווען ער שטעהט דאָרט אין וואלד און האקט בוימער, איז אויב ער טהוט אַ זאָג אָה גאָט, אָדער ער טהוט אַ טראכט פון גאָט, הערט זיך דען גאָט ניט אײן?

— וואָס וועל איך מיט דיר לאַנג רעדען, — איז ר' אברהם ארויס פון געדולד און זיך אויפגעהויבען פון טיש און אָנגעהויבען צו שפּאַנען איבער דער שטוב. — איך האָב געמיינט, אז עס וועט זיין אנדערש. דו וועסט עס ניט אריינגעהמען אין דיין קליינעם קאָפּ. אן אָפּגעזונ־דערט אָרט, וואו איך זאָל קענען אריינקומען ווען איך וויל וועלען זיך אויסגיסען מיין הארץ פאר זיין הייליגען נאָמען. אין אזא וועלט קומט מען אריין אן אויסגעטהאָנענער פון דער דאָזיגער הינטערשטער וועלט. מען בלייבט שטעהן פאר איהם אַ נאקעטער, קליינער מענש און מען גיט זיך איבער אין זיינע הענט... ערשט דעמאָלט קען מען דערצעהלען דעם גאנצען אמת און גאָט וועט אויסהערען און העלפען... איך כאַפּ זיך אויף ביינאכט, איז מיר עפּעס ניט גוט אויפ'ן הארצען. איך קען שוין מעהר ניט שלאָפען. שטעה איך אויף פון בעט און וואש זיך גוט אָפּ, געה אוועק אין שול. די טהיר איז דאָרט אָפען. אין דרויסען איז שטיל און פינסטער, קיינער זעהט מיך ניט, נאָר ער אליין קוקט מיר נאָך. עפען איך אויף די טהיר פון שול, שטעל זיך אוועק אין אַ ווינ־קעל און שטילערהייד בעטראכט איך דאָס, וואָס איך האָב געזינדיגט און עס איז געוועזען שלעכטס... טראכט איך אזוי וועט מיר גאָט שטי־לערהייד ענטפערען, אז ער האָט געהערט וואָס איך האָב געטראכט און ער גיט מיר אריין אזא געדאנק: „איך שענק דיר צוריק דעם ווייסען טאָג. זעה, אין דער פינסטער שוועבט שוין דאָס בלאָהקייט פון מאָר־גען. איך שענק דיר צוריק דיין רוה...“

III

איך בין דאָ געווען...

דוד וואַלדען איז אַרומגעגאַנגען מיט מר. וויינבוים איבער דער גאַנצער לענג פון טשייפּעל־הילער וועג, מיט דעם שטריק פאַרוואָרפען אויף זיין אַקסעל און מיט אַ האַק אונטער זיין אָרעם.

דאָ און דאָרט האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט ביי אַ פּאָר־קרומטען אָרט אין וועג, בעטראַכט פון ביידע זייטען די צופּלאָנטערטע וועלדלאַך, וואָס האָבען מיט שפּיצעדיגע ווינקלען זיך אַריינגערוקט אין וועג אריין. דאָ און דאָרט איז געווען אַ בערגעל, אָדער אַ גרויסער אומגעלומפּערטער באַרג און אויף אַן אַנדער אָרט איז זיך רוהיג גע־לעגען אַ שטיין, האַלב אין וועג. די זייט פון שטיין איז געווען אָפּ־געריבען פון דעם, וואָס ניט איינער האָט מיט זיין וואָגען זיך אָנגע־שלאָגען אין דעם דאָזיגען שטיין.

האָט מר. וויינבוים געזאָגט, אַז מען בעדאַרף אויסמעסטען די ברייט פון וועג. און פון ביידע זייטען אַריינקלאַפּען פּלעקער אין דער ערד, וועט מען וויסען אַ מאָס.

אין דרויסען איז געווען ניט קאַלט און ניט זעהר וואַרעם, אָבער דערפאַר אַזוי ליכטיג. דער וועג האָט געגלאַנצט פון ווייסקייט קעגען דער זון. עס איז געווען פאַרמיטאָג און די זון האָט אַ רוהיגע זיך געבאָדען אין איהרע אייגענע שטראַהלען.

דוד האָט געהאַלטען דעם שטריק פון איין זייט און מר. וויינבוים פון דער אַנדער זייט. דער שטריק איז געווען פאַרוואָרפען איבער דער ברייט פון וועג.

דוד האָט דערפיהלט, אַז איצט איז די צייט, ווייל זיי ביידע האַל־טען דעם שטריק און ווייל מר. וויינבוים פּהילט אַזוי פרעהלאַך און מונטער, איז איצט טאַקע אפשר די צייט מיט איהם צו ריידען... זיי זיינען ביידע אויג אויף אויג...

דוד האָט זיך דערפיהלט שטאַרק פאַרשעמט און זיין האַרץ האָט געקלאַפּט ווי מיט האַמערס. איהם איז פּלוצים איינגעפאַלען, אַז זיי טהוען אַן אַרויסגעוואָרפענע אַרבייט.

ער האָט אָפּגעלאָזען דעם שטריק, איז אַריבערגעגאַנגען צו וויינ־

בוימען און אראָפּגענומען זיין הוט, פערלאָרען זיינע אויגען ערגעץ אין זיך אריין און געזאָגט:

— איהר ווייסט, מר. וויינבוים. מיר טהוען אַן ארויסגעוואָרפענע ארבייט.

— וואָס מיינט איהר?

— איך מיין דאָס מעסטען אין דער ברייט מיט דעם שטריק. ווי ועט זיין, אז דער וועג וועט נאָכדעם סיי ווי ארויסקומען א קרומער. וואָלט ניט בעסער געווען, אז מיר זאָלען פריהער אויסגלייכען איין זייט פון וועג. איהר פארשטעהט, פון איין זייט וועלען מיר האָבען א גלייכע ליניע און נאָך דער דאָזיגער ליניע וועלען מיר נאָכדעם קענען אויסמעסטען דורך דער ברייט פון וועג די צווייטע זייט אויך א גלייכע. איהר פארשטעהט?

— א קינד קען פארשטעהן. עס איז דאָך א פּשוטער שכל. ווי אזוי — קלאַפּט זיך מר. וויינבוים מיט איין האנד אין זיין שטערען — האָט דאָס מיר ניט געקענט איינפאלען. איהר זיינט א גרויסער מענש, דוד...

— נו, לאָזט אָפּ, איך האָב פּיינט... עס איז דאָך א פּשוטע זאַך, איז דאָס מיר איינגעפאלען, און שפּעטער האָט עס געקענט אייך איינפאלען...

— ניין, איך זאָג, אז איהר זיינט א גרויסער מענש. איטליכער מענש, וואָס געפינט אויס אזא קליינינקע זאַך אָבער א נייע, איז גרויס — האָט זיך מר. וויינבוים געעקשנט אויף זיינעם.

דערווייל איז מיט דער וועג אָנגעפאָהרען ביל גלאָזברענער. ער איז זיך געזעסען אין זיין לייכטען פייעטאָנדעל, אַן אויסגעפּוצטער, מיט אַן אויסגעטהאָנענעם ראָק אויף זיינע קניהעס און מיט די ווייסע לאַנגע ארבעל פון זיין העמד פארקאַטשעט. זיינע נאַקעטע גראָבע הענט זיינען געווען בעוואַקסען מיט רויטליכע געדיכטע האָר. ער האָט געראויכערט א גראָבען סיגאַר און האָט זיך אריבערגעבויגען אויף א זייט, אריבערוועגענדיג מיט זיין געוויכט די שפּרווזינעס פון פייעטאָנדעל.

דאָס פערד איז צוגעקומען ביז צו דעם שטריק, וועלכער איז נאָך געלעגען איבער דער ברייט פון וועג און אָנגעהויבען צו כאָרכלען מיט זיינע נאָזלעכער און געבויגען מיט די אויערען אראָפּ און ארויף און געבליבען שטעהן איינגעשפּארט מיט די פאָדערשטע פיס.

ביל גלאָזברענער האָט אַ געשריי געטאָן „גוט מאָרגען" צו די צוויי אידען, וועלכע זיינען געשטאַנען אין אַ זייט פון וועג.

— האַ, גוט מאָרגען, ביל!

— פון וואַנען — האָט מר. וויינבוים געפרעגט — פון טשווירטש?

— כע, כע, פון טשווירטש... — האָט ביל זיך צושאָקעלט אויף זיין זיץ — איך בין איין מאָל אין מיין לעבען געוועזען אין טשווירטש. נאָך דעם ווי איך בין נאַר וואָס געבוירען געוואָרען... דאָס אַלעס... וואָס טויג מיר טשווירטש?... גאָט איז דאָ אומעטום ביי אייך אין די וועלדער און ביי מיר אין די וועלדער, ביי אייך אויף די פעלדער און ביי מיר אויף די פעלדער...

— העי, ביל! — האָט מר. וויינבוים איהם געדראהט מיט אַ פינגער.

— וואָס ווילט איהר עפּעס נייעס איינפיהרען, „בראָדערס"?

— מיר מאַכען איבער דעם דאָזיגען וועג, ביז צו „פיער וועגען"...

— דערפאַר האָט איהר שוין באַצייטענס איבערגעצויגען אַ שטריק איבער דעם וועג — האָט ביל מיט זיין ברייטען מויל געלאַכט, — איהר ווילט שוין אַ שטייער פון יעדען פאַרבייפאָהרער!

ביל איז אַראָפּגעשפּרונגען פון פייעטאָנדעל, אַרויסגעכאַפּט אַ קעסטיל מיט סיגאַרען, איינגעטהיילט מר. וויינבוימען און דוד'ן צו סיגאַרען, געשמייכעלט:

— איך בעצאָהל מיין שטייער. נעהמט, „בראָדערס", מעהר ווי צו איינציגע, — נאָכדעם האָט ער צוגעגעבען:

— זעהר שעהן! זעהר שעהן! אַ גלייכען און נייעם וועג. אַזוי האָב איך ליעב. דייוויד, איך העלף אייך מאַכען דעם וועג, ביי גאַלי, איך העלף אייך. וואָס פאַר אַן ארבייט איהר וועט מיר געבען, וועל איך מיט פרייד אָננעהמען, אפילו טראָגען שטיינער... דייוו, — האָט ביל פרעהליך דוד'ן אַ קלאַפּ געטהאָן אין פּלייצע — איך ליעב אייך. איך האָב ליעב מענשען, וואָס קעהרען איבער די אַלטע וועלט און מאַכען פון איהר אַ נייע... איהר וועט נאָך אַלע „בראַשען" פון דער דאָזיגער ווילדערניש אַרויסרייסען און מאַכען ריינע לאָנקעס... טשיי-פּעל היל וועט ווערען אַ ליכטיג גרויס פּעלד און עס וועלען זיך שאָקלען איבער דער לייננ און ברייט פון דעם דאָזיגען פעלד גרינע קאָרענ-פעלדער...

— צו ווייט פֿאַרפֿאָהרען, ביל — האָט מר. וויינבוים געזאָגט — דערווייל ווילען מיר אויסגלייכען איין זייט פֿון וועג, אַרומהאַקען די בוימער און בראַשען, אַרויסשלעפּען די גרויסע שטיינער און זיי ערגעץ אַוועקפֿיהרען. זאָל ווערען ליכטיג אין די אויגען.

— קאַם־אָן! איך וויל אייך שוין העלפֿען.

— ניין, היינט איז ביי דיר זונטאָג. פֿאָהר אַהיים און רוה זיך אויס — האָט מר. וויינבוים געקוועטשט ביל׳ן ביי זיין אָרעם — איך וועל דיך שוין רופֿען צו דער אַרבייט. ביזט א גוד־באָי, ביל!...

ביל האָט געלויכטען פֿון פֿרייד, איז אַריינגעשפּרינגען צוריק אין פּייעטאָנדעל און א ציה געטהאָן די לייצעס פֿון זיין פֿערד. דאָס פֿערד האָט א כאָרכעל געטהאָן מיט זיינע נאָזלעכער און מיט אָנגעשפּיצטע אויערען אַריבערגעשפּרונגען דעם שטריק.

ביל האָט זיך אַרומגעקוקט, געלאַכט און געשאָקעלט מיט זיין רעכטער האַנד אויף צום ווידערזעהען.

מר. וויינבוים און דוד זיינען געבליבען אויג אויף אויג. דוד האָט צוזאַמענגעלעגט דעם שטריק און אין זיך דערפֿיהלט א מאָדנע אונ־רוהיגקייט. זיינע הענד האָבען געציטערט.

דוד׳ן האָט זיך געדאַכט, אַז מר. וויינבוים שטעהט און נעהמט איהם דורך מיט זיינע אויגען. האָט זיך דוד געשעמט אויפֿצוהייבען זיין בליק צו וויינבוימען. עס האָט ביי איהם געדויערט לאַנג צונויפֿ־צואוויקלען דעם שטריק, ווייל ער האָט איהם עטליכע מאָל פֿאַרוויקעלט און צוריק צואוואָרפֿען, ביז צום לעצטען מאָהל, אַז דוד האָט דעם שטריק צונויפֿגעוויקעלט אין קיילכיגע רעדלאַך און מיט א מאָהל זיך אָנגענעמען מיט קוראַזש און א בליק געטהאָן צו מר. וויינבוימען.

מר. וויינבוים איז גאָר געשטאַנען און געקוקט א פֿאַרטראַכטער אין אַן אַנדער זייט און דערפֿאַר זיך אַזש דערשראָקען, ווען דוד האָט צו איהם אַזוי ווי א געשריי געטהאָן:

— איך האָב ביי אייך געוואָלט עפּעס בעטען, מר. וויינבוים.

— זאָג וואָס דו ווילסט, מיין קינד... דאַרפֿסט ביי מיר ניט בעטלען. זאָג נאָר, און איך גיב דיר וואָס דו ווילסט.

דוד׳ס פּנים האָט זיך פֿערפֿלאַמט. ער האָט אָבער פּלוצים דער־פֿיהלט א שטאַרקייט אין זיינע פֿיס, גלייך געקוקט אויף מר. וויינבוימען, זיך בעגעגענט מיט זיינע אויגען, פֿריהער אַביסעל ווילד, אָבער באַלד ווייכער און מיט א קינדיש געבעט.

מר. וויינבוים האָט צוגעפּאַסט א ליכטען שמייכעל איבער זיין האָריג פּנים, זיינע אויגען האָבען זיך געטונקען אין טרעהרען. ער האָט א ציטער געטהאָן בשעת דוד האָט געזאָגט:

— איך האָב ליעב אייער... מיין אסתר... וויל איך אייך בעטען, אז איהר זאָלט מיר געבען אייער האנד...

מר. וויינבוים האָט זיך ברייט צושמייכעלט, אויסגעשטרעקט ביי־דע הענט, אָנגענומען דוד׳ן ביי זיינע אקסלען און איהם א טרייסעל געטהאָן.

נאָכדעם האָט ער איהם אָפּגעלאָזען און זיך איינגעבויגען און נאָהענט צו דוד׳ס אויער אריינגעמורמעלט:

— געבענשט זאָלט איהר ביידע זיין... מיין קינד אסתר... אָבער אז גאָט וויל, אז זי זאָל זיין דיינע, זאָלט איהר ביידע זיין געבענשט...

זיי זיינען אזוי געבליבען שטעהן א ווייל. דוד האָט ניט גע־וואוסט וואָס ער זאָל טהאָן. צי זאָל ער ארויפפאַלען אויף מר. וויינ־בוימען און איהם האַלזען און קושען, צי זאָל ער צופאַלען צו דער ערד און מיט זיינע הענד ארומנעהמען זי און מיט זיין ברוסט זי אָנוואַ־רימען די דאָזיגע גוטע ערד.

מר. וויינבוים האָט איבערגעריסען דאָס שטילשווייגען, פריהער אויפהויבענדיג זיינע אויגען צום הימעל און צו דער זון:

— נו, דוד, דער טאָג שטעהט ניט. מיר וועלען אביסעל זיך דורכגעהן צו די שכנים און זיי אָנזאָגען, אז מאָרגען אין דער פריה נעהמען מיר זיך צו דעם וועג.

דוד איז געגאַנגען נעבען מר. וויינבוים, מיט דעם שטריק אויפ־געהאַנגען אויף דעם הענטעל פון דער האַק און אריבערגעוואָרפען אי־בער דער פּלייצע. זיי זיינען געגאַנגען ביידע פּאַרטראַכטערהייד און ריטמיש געקלאַפּט מיט זייערע טריט אין דעם פּאַרהאַרטעוועטען וויס־גלאַנציגען וועג.

— איך האָב גאָר פאַרגעסען ביי אייך צו פרעגען, דוד, וואָס וועט איהר טהאָן מיט אייער אַרבייט ביי דער זעג מיהל?

— ערשטענס, וויל איך ניט, אז איהר זאָלט מיך איהר׳צען. זאָגט מיר דו, ווי מיין טאַטע זאָגט מיר דו, און צווייטענס, האָב איך שוין מיין אַרבייט אין דער זעג מיהל אוועקגעוואָרפען. איך האָב אַר־בייט געננוג אין דער היים.

— אזוי... זעהר גוט. אסתר האָט אָװעקגעװאָרפען איהר אַרבײט אין שטערטעל און... נו, זאָל זײן דו, דוד האָסט אַװעקגעװאָרפען די אַרבײט אין דער זעג מיהל... קינדערלאַך, איהר האָט זיך ערגעץ אין דער שטיל בײדע אָפּגערעדט און פאַרפאַלען, זאָל אײך גאָט בענשען.

דערװײל זײנען זײ בײדע צוגעקומען נאָהענט צו װײנבױם׳ס לאַנקעס. עס האָט זיך פון װײטען געזעהען װײנבױם׳ס הױז. דוד האָט זיך אַזױ װי עפּעס דערשראָקען, זײן האַרץ האָט אָנגעהױבען צו קלאַפּען און ער איז געבליבען שטעהן און געזאָגט:

— איך בעט אײך, אַז איהר זאָלט דאָס װאָס מיר האָבען בײדע דאָ גערעדט ניט דערצעהלען קײנעם ניט און װאַרטען ביז אײן מאָל, װען איך װעל זיך נעהמען מיט אסתר׳ן האַנד אין האַנד און צו אײך צוקומען, אַז איהר זאָלט אונז בענשען...

— אַ סוד איז אַ סוד, האָב ניט קײן מורא, דוד, איך קען איהם גוט בעהאַלטען. קום, װעל איך דיר איצט װײזען מײן אײגענעם װאַלד.

מר. װײנבױם האָט אָנגענומען דוד׳ן אונטערען אָרעם און מיט איהם זיך פאַרדרעהט אין אַ זײטיגער לאַנקע. באַלד זײנען זײ בײדע אַרײן אין אַ װעלדעל פון קאַטשאַנען און דעמבעס. די בױמער זײנען געװעזען װי אױסגעטשעלט אין שורות, אָפּגעטהײלט אײנער פון אַנ־דערען אין גלײכער פּערספּעקטיװע. רײנע שטאַמען און גלײכע מיט רונדע אַרומגעװאַקסענע צװײגען אין דער הױך. די דעמבעס מיט צו־שפּרײטע צװײגען אין דער ברײט צװײג איבער אַ צװײג און די קאַש־טאַנען מיט אױסגעשטרעקטע צװײגען אַרױף צום הימעל.

דוד האָט אַראָפּגענומען זײן הוט און צועפּענט זײן מױל און אױגען און געבליבען שטעהן װי אַ קינד אין אַ װאונדערלאַנד.

מר. װײנבױם האָט איהם אַ קלאַפּ געטהאָן לײכט אין פּלײצע:

— זעהסט, מײן קינד, דאָס איז מײן אַרבײט. איך בין שױן דאָ אױף טשײפּעל היל באַלד דרײסיג יאָהר. אײן מאָל אין דרײ יאָהר האָב איך דעם גאַנצען װינטער אױף דעם שטיק װאַלד געאַרבײט. דו װאונדערסט זיך, האַ? דאָס ערשטע מאָל איז געװעזען אַ שװערער װינטער פון אַרבײט. דאָס גאַנצע שטיק װאַלד איז געװעזען אײן שטיק װילד פּערפּלאָנטערניש, אַזױ װי בײ אײנעם װאָס האָט לאַנגע האָר און ער פּערלאָזט זײ און קעמט זײ ניט אַ לאַנגע צײט. איך האָב מיר מײנע הענד צושטאָכען. איך בין געקראָכען אױף מײנע קניעס און אױסגעװאָרצעלט אַלע בראַיערס און װילדע בושעס. די בױמער זײנען

נאָך דעמאָלט געווען יונגינקע און געוואקסען וואו זיי האָבען נאָר געוואָלט. האָב איך געזאָגט צו זיי: ניין, קינדערלאַך, ניט אַזוי. איך וויל איהר זאָלט וואַקסען, ווי איך וויל... צו־ביסלאַך האָב איך דעם וואַלד געמאַכט שיטערער, דאָ און דאָרט אויסגעהאַקט אַן איבריג בוימעל. די שטאַמען האָב איך געהאַלטען אין איין אַרומרייניגען מיט דער האַק, אַזוי הויך וואו מיינע הענט האָבען ניט געקענט דערגריי־כען. אַלע דריי יאָהר האָב איך עס געטהאָן. עס געהען אַוועק עטליכע זומערען. צווישען די בוימער וואַקסען אויף יונגענקע, דינינקע בוימעלאַך.

איך געה אַרויס ווינטער מיט דער שאַרפער קאָסע און שנייד זיי אַזוי ווי גראָז און שאַר זיי צונויף אין קופּקעלאַך און פאַרברען זיי. זעהסט, דוד, דאָס איז מיין וואַלד און מיין אַרבייט. שוין דרייסיג יאָהר... די בוימער האָבען צייט... זיי וואַקסען זעהר פּאַמעלעך. אַ פּרעמד אויג קען זיך אָפּנאַרען און עס וועט איהם אויסזעהען, אַז דאָס זיינען זעהר יונגע בוימער. אָבער ניט איך. איך ווייס איטליך בוים, ווי מיינע פינגער. דעם האָב איך ניט געלאָזען, אַז ער זאָל בעקומען אַ האָרב און אָן יענעם האָב איך געראַטעוועט פון סוכאָטע. ער האָט שוין באַלד געוואָלט זיך אונטערגעבען און אָנהויבען צו פאַרדאַרט ווערען. בין איך געקומען און איהם אָנגעהויבען צו געבען זונשיין. הע, הע, אַז מיין בוים האָט נאָר דערפיהלט איין מאָל און צוויי מאָל, אַז די זון וואַרעמט איהם, האָסטו געמעגט זעהען מיט דיינע אייגענע אויגען, ווי ער האָט זיך אָנגענומען מיט מוטה און איינס, צוויי, דריי, איך טהו אַ קוק, מיין בוים וואַקסט! און איין מאָל, עס איז אַוועקגע־גאַנגען דריי יאָהר און איך קום אַרויס און טהו אַ קוק אויף מיין וואַלד, הע, הע, מיינע בוימער קריגען זיך, האָבען זיך צונויפגעטוצעט איינס אין אַנדערען און זיך פערפּלאָנטערט צווייג אין צווייג און מען קריגט זיך: דער וויל זעהען די ליכטיגע שיין פון דער זון און יענער שרייט, אַז ער וויל זעהען די ליכטיגע שיין פון דער זון און צו דערצו קומט אָן דער ווינד מיט אַ שטורם און בויגט זיי און פלעכט זייערע צווייגען צונויף און נאָכדעם טהוט ער זיי אַ לאָז אָפּ, אַז זיי זאָלען זיך צוריק אויסגלייכען און פון דעם שטאַרקען פאַרנעם טהוען זיך די בוימער אַ לאָז צוריק און ברעכען זיך אויס די שעהנסטע צווייגען... האָב איך גענומען און אָנגעשאַרפט מיין האַק און אויסגעהאַקט יענע בוימער, וועלכע איך האָב ניט ליעב געהאַט. נאַט אייך, בוימער מיינע, די

ליכטיגע שיין פון דער זון! אַט אַזוי דרייסיג יאָהר. און זאָל עמי־צער קומען און בעדעקען יעדען בוים מיט גאָלד און צו מיר זאָגען, לאָז מיך אויסהאַקען דיין וואלד, וועל איך איהם זאָגען, אַז איך וויל ניט. דאָס איז מיין וואלד! איך בין אַ מענש און דאָס וועט זיין מיין סימן, אַז איך בין דאָ געוועזען אויף דער וועלט. ווער שמועסט איצט, דוד, אַז איך וועל ווישען, אַז נאָך מיין אַוועקגעהען פון דער וועלט וועסטו דעם וואלד מיינעם איבערנעהמען אין דיינע הענט און אַז וועסט מיר צוזאָגען, אַז איינמאָל אין דריי יאָהר וועסטו אַוועקלייגען אַלע ארביי־טען און אַרויסגעהן אין דעם דאָזיגען וואלד אריין און זעהען צו די בוימער זיינען אַלע געזונד און שטאַרק, וועל איך טאַקע אַוועקגעהן אויף יענער וועלט גאָר אַן אנדערער.

דאָס איז אַלעס גערעדט געוואָרען, מיין ליעבער דוד, פון דעם וואָס איך האָב געטהאָן פאַר זיך אַליין. איצט לאָמיר זיך אומקעהרען צו דעם, וואָס אַ מענש בעדאַרף טהאָן פאַר דער וועלט. ווייל דאָס איז ביי מיר אַ סך אַ גרעסערע זאַך, פונדעסטוועגען האָט זיך עס מיר ניט איינגעגעבען. איך רייד איצט וועגען דעם נייעם וועג. שוין לאַנג, אַז מיר ווילט זיך איבערמאַכען דעם וועג ביז צו דעם אָרט, וואו די „פיער וועגען" צושיידען זיך. נאָר עס איז נאָך ניט געוועזען די צייט דערפאַר. איצט גלויב איך מיט מיין גאַנצען הארצען, אַז די צייט איז געקומען. מיר וועלען אויסגלייכען דעם וועג, אָפּגראָבען די קליינע בערגלאַך און מיט דער ערד אויספילען די קליינע טהאָלען. און דעם גרויסען בארג, וועלכער שטעהט אונז ווי אַ וואַנד אין דער מיט פון אונזער וועג, וועלען מיר אויך אַביסעל אָפּגראָבען און אַביסעל נידריגער מאַכען. פון ביידע זייטען פון וועג וועלען מיר אויסגראָבען טיעפע ריווטישקעס, כדי דאָס וואַסער זאָל זיך לויפען זיין וועג און ניט אָנזאַמלען זיך און מאַכען טייכלעך אין דער מיט פון וועג. הייגט דער וועג אַליין בעדאַרף ווערען אַביסעל אויסגעקייעלעכדיגט. גאָר צום ערשטען וועלען מיר אָנוואַרפען גרויסע שטיינער. עס איז דאָ אַ סך שטיינער ביי אונז, בעדאַרף מען זיי אַוועק גיבען דעם וועג אַ מתנה. אויף די גרויסע שטיינער וועט מען שיטען ערד און אויף דער ווייכער ערד ווייטער קלענערע שטיינדלאַך און פון אויבען ערד און דאָס גוט איינפּרעסען. זאָג איך דיר, אַז עס וועט אַרויסקומען אַ וועג, נאָר ווי אַ שעהנער דיל. מיר וועלען פון ביידע זייטען פון אונ־זער וועג בעגלייכען די וועלדלאַך און אָפּריינינגען די שטיינער. און

דערנאָכדעם וועט זיך איטליכער באַלעבאָס ערשט ארומצאַמען זיינע לאָנקעס וועלכע ווילען לויפען ביים וועג און מענשען וועלען פאָהרען מיט אונזער וועג און עס וועט זיי ליכטיג ווערען אין זייערע אויגען.

IV

אזוי איז געוואָרען טשייפעל היל.

ווערווייסט, ווי לאַנג מר. וויינבוים וואָלט נאָך געוועזען געשטאַנען און אויסגערעדט זיין הארץ פאַר דוד'ן. עס איז געוועזען דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען אלס פאָטער פון א מיידעל, אז מען פרעגט ביי איהם, דאָס וואָס דוד האָט ביי איהם געבעטען. האָט ער זיך דערפיהלט עפּעס אזוי פריי און אָפענבאַר, אז עס האָט זיך איהם געוואָלט א נעהם טהאָן דעם דאָזיגען דוד'ן און איהם אריינלעגען צו זיך אין הארץ אריין, אָדער ארויסנעהמען זיין אייגען הארץ און דאָס אוועקשענקען דוד'ן. דערפאַר האָט ער אזוי פיעל גערעדט און ער האָט נאָך א סך געהאַט וואָס צו דערצעהלען דוד'ן, נאָר פּלוצים איז אַנגעלאָפען אסתר.

אסתר, אז זי לויפט, לויפט זי ניט, נאָר זי שפּרינגט, אזוי אויף איין פיס, און מיט דעם אַנדערען טאַנצט זי אונטער.

אסתר האָט זיך אַלע מאָל אַנגעכאַפּט אין א בוים, זיך ארומגעדרעהט ארום און ארום און ווייטער געלאָפען און ארויסגעלאָזען פון איהר מויל לאַנגע, פרעהליכע קולות, אזוי ווי צוויי קו־קו פויגלען וואָלטען פון ערגעץ פערבאָרגענע ערטער אין וואלד זיך גערופען איינער דעם אַנדערען.

פון דער ווייטענס האָט זי געשריגען צום פאָטער:

— פּאַפּא, מיר האָבען געסט!

נאָר אז זי איז צוגעקומען נעהענטער און דערזעהען דוד'ן, איז זי געוואָרען גאָר אַן אַנדערע. זי האָט אָנגעהויבען צו געהן פּאַמעליך. האַלב שמייכלענד און מיט א האַלב פארשעמטעדיגען פּנים איז זי געבליבען שטעהן פון דער ווייטענס, מיט איין האַנד אָנשפּארענדיג זיך אין א שטאַם פון א בוים, האָט זי אויסגעוויזען אזא קליינע. און עס האָט זיך דוד'ן געדאַכט, אז זי וויל צוריק אוועקלויפען, נאָר דער בוים אין וועלכען זי איז אָנגעשפּאַרט, פערהאַלט זי.

— געסט? — האָט מר. ווײַנבוים ווי זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, — ווער איז, טאָכטער, דאָרט פאַר געסט?

אסתר האָט זיך אַ שאָקל געטהאָן און, וואָרפענדיג אַ בליק צו דוד'ן, האָט זי געענטפערט:

— מר. ראַגאָווין און זײַן זוהן זײַנען דאָ, קום שוין אַ היים, פּאַפּאַ.

דוד האָט געקוקט אויף אסתר'ן און ער האָט געטראַכט:

"עס איז נישטאָ אײן מיידעל אסתר, נאָר עטליכע געשטאַלטען אין איינער, וואָס הייסען מיט דעם שעהנעם נאָמען אסתר... אַלע מאָל איז זי אַן אַנדערע און אַלע מאָל שעהנער. דאָס מיידעל פון טשייפּעל הילל בײַט איהרע קאָלירען אַזוי ווי טשייפּעל היל בײַט זײַנע קאָלירען. איצט איז אסתר אַ גרינע. איהרע באַקען זײַנען בלאַס־גרין און איהרע אויגען, גרויסע און מאַטאָווע, און איהרע שוואַרצע, געדיכטע ברעמען און וויהעס וואַרפען אַזאַ פּחד און פערציהען דיך אין ווייטע וועלטען. אסתר'ס שוואַרצע, געדיכטע האָר זײַנען איצט געוועזען אַזוי אַרומ־געוואָרפען אַרום איהר קאָפּ, אַזוי ווי אַ טשייפּעל־הילער פערפּלאָנ־טעטער און פערווילדעטער וואַלד. עס איז אין איהר געוועזען דאָס וואַרעמע היימליכקייט פון דעם אויפדערנאַכט אין דעם קאַלטען און ווילדען טשייפּעל־היל און איהרע אויגען האָבען געלויכטען מיט דעם שיין פון דער שעהנער, ליכטיגער זון, וואָס איז איצט געלעגען צו־שפּרייט אויף די אָפּענע לאָנקעס. און די פערבעהאַלטענע שאָטענס אין די וועלדער און הינטער די פערפּלאָנטערטע בושעס; דאָס בײַנ־קעניש פון די אַלע טשייפּעל־הילער קליינע בוימעלאַך און גרויסע בוי־מער, וועלכע זײַנען ערגעץ און אומעדום צוּאוואָרפען, ווער אין טיפען וואַלד, ווער אין אַ טהאָל צווישען גרויסע שטיינער און ווער ביי דעם לויפענדען שפּרינגענדיגען קוואַל; דאָס גרינע רויט־מאַטאָווע בײַנ־קעניש פון די אָפּגעפאַלענע בלעטער אויף דער ערד און פון די בלעט־טער די טרוקענע, וועלכע זײַנען נאָך ניט אַראָפּגעפאַלען פון די בוי־מער. דאָס דאָזיגע בײַנקעניש איז געלעגען אויף אסתר'ס פּנים. דער פּייף פון דער ווייטער זעג מיהל אין דער פריה, ווען עס הויבט אָן צו טאָגען, און דאָס זינגערײַ פון די ווינטער פויגלאַך, ווען די זון געהט אַרויס און הויכט אָן מיט וואַרעמקייט די נאַקעטע קעפּ פון די בוימער און דאָס אָפּגעריסענע יאָמערען פון דער קוקווייקע אין דער מיט פון דער נאַכט ערגעץ אויף אַ גרויסען שטיין אויף דער לאָנקע,

און דאָס פּלאַטשיגע שאַרפע ווידערקול פון דער האַק, וואָס טראָגט זיך אַ גאַנצען טאָג פון דעם וואַלד וואָס אין טיעפען טאָהל און דאָס מאָנאָטאָנע, לויפענדיג קול פון דעם טייכעלע, און דער אומגעריכטער משוגענער אויסגעשריי פון אַ גראָבען בוים, וואָס איז ערגעץ אין אַ וואַלד פּלוצים אומגעוואָרפען געוואָרען, האָט אסתר אין זיך פון קליי־נערהייד אַריינגענומען. אַז זי רעדט, אָדער אַז זי לאַכט, איז דאָס אסתר פון טשייפּעל היל, וואָס רעדט און לאַכט אַזוי ווי אַ קינד פון די צואוואָרפענע בערג און שטיינער און וועלדער. און די צואוואָר־פענע וועלדער, בערג און שטיינער פון טשייפּעל היל, און פון די וואָס רינגלען אַרום טשייפּעל היל, אָט ליגען זיי זיך אַזוי פערשלאָפען אין זייער איינפאַך פערווילדעוועטען טויזענד יאָהריגען דרעמעל. און אָט טהוען זיי זיך אַ כאַפּ אויף און זיי הויבען אָן זייער טויזענד יאָה־ריגען שפּיעל. איין באַרג שרייט אַריבער מיט זיין געוואַלד דעם אַנדערען באַרג; אַן אַנדער באַרג שטעלט זיך אויף זיינע הויכע הויכען און שפּרינגט אַריבער דעם אַנדערען קליינעם באַרג, און איין באַרג טהוט אַ נעהם דעם שווערסטען שטיין פון זיינע סקאַלעס און טהוט מיט איהם אַ וואָרף אין טהאָל אַריין. דער גרויסער שטיין פאַלט אַזוי פּאַמעלעך באַרג אַראָפּ און צוברעקעלט מיט אַ גרילצעדיגען שמייכעלע אַלע קלענערע שטיינער, וועלכע ליגען איהם אין וועג און מאַכט פון זיי שטויב. און דערפאַר וואָס דער דאָזיגער גרויסער שטיין האָט מיט אַ שמייכעלע אַזוי געברעקעלט די קלענערע שטיינער, פאַלט ער דער גרויסער שטיין אַראָפּ אין אַ טהאָל אַ טיעפען און בלייבט ליגען דאָרט ווייניג־אַליין און דערפאַר וואָס דער באַרג איז ווילד משוגע געוואָ־רען און אַ כאַפּ געטהאָן דעם גרויסען שטיין און איהם אַראָפּגעוואָר־פען אין טהאָל אַריין, קומען צולויפען ווינטען און בלאָזען אַראָפּ דעם שטויב פון דעם קאָפּ פון באַרג. בלייבט דער באַרג אַ נאַקעטער אָהן שטויב. אָבער ער שטעהט אַזוי נאָך אַלע אַ הויכער און וואַרט יאָהר איין יאָהר אויס. די ווינטען, זיי זיינען שטיפערס־קינדער און ברייִנגען צוטראָגען פון אַלע עקען מיט זייערע פליגלען שטויב און אַז ער איז דער העכסטער באַרג, וואָס אויף איהם מוזען זיך אַלע ווינ־טען אַנידערזעצען אָפּרוהען, האָט עפּעס דער באַרג מורא, אַז ער וועט ניט האָבען קיין שטויב. פון איטליכען ווינד בלייבט אַביסעלע און אַזוי קומען יאָהרען און זיי געהען אַוועק און מיט זיי קומט שטויב און אין שטויב איז פאַרהאַנען קערענדלאַך פון גראָזען. וואַרעמען

זיך אָן די קערענדלאַך און צוואַוואַקסען זיך. און דער באַרג ווערט באַדעקט מיט אַ גרינקייט, וואָס בלענקט פון דער ווייטענס. די נאַרישע שטיפער, די ווינטען האָבען ניט קיין אויגען און זעהען ניט, אַז דער הויכער באַרג איז באַדעקט מיט גרינע גראָזען. נאָר זיי בלאָזען און טראָגען זיך איבער דער וועלט און אָפּצורוהען זיך קומען זיי אַלע צו דעם הויכען באַרג און ברייגנען מיט זיך שטויב און אין שטויב איז דאָ קערענדלאַך פון בוימער. בעהאַלטען זיך די קערענדלאַך אין די טיעפע גראָזען און וואַרעמען זיך אויס און עס הויבט אָן שפּראָצען אַ וועלדעל. עס געהען אַוועק יאָהרען און דער הויכער באַרג ווערט באַדעקט מיט אַ וואַלד. נאַ, ערד איז דאָ, גראָז אויך און דערצו אַ געדיכטער וואַלד. קומט צו געהן אַ מענש, וואָס הייסט טשייפּעל און באַזעצט זיך; בויעט אַ הויז, שטאַהלען; שטעלט אריין בהמות אין די שטאַהלען און האַקט בוימער און אַנדערע וואַקסען אויס, שניידט די גראָזען און אַנדערע וואַקסען, אַקערט די ערד און דורך דעם ווינטער ווערט די ערד פון די שנעען און רעגענס איינגעפּרעסט און פאַרהאַרטעוועט. דערנאָכדעם שטאַרבט דער מענש און לאָזט איבער דאָס הויז, שטאַהלען און בהמות צו זיינע קינדער. די קינדער ווערט דאָס פאַרמיאוס'ט און זיי געהען זיך ערגעץ אַוועק מיט די פיער ווינטען, די שטיפער די נאַרישע און לאָזען איבער אויף הפקר דאָס אָרט וואו זייער פאָטער טשייפּעל האָט זיינע כוחות אַניִדערגעלעגט. אָדער זיי פאַרקויפען דאָס צו אימיצען. מר. וויינבוים קויפט דאָס הויז און באַזעצט זיך דאָרט. האָט ער אַן אַנדער סטיל אין זיינע הענד, אַנדערע קאָלירען אין זיינע פאַרבען. צו דעם פאַרפלאָנטערטען ווילדערניש פון בושעס און בראַיערס, שטיינער און וועלדער, לעגט ער צו זיין ווייכע האַנד. דאָס ווילדע ווערט ניט שוואַכער, נאָר אַזוי פאַראיידעלט און מיט אַ באַשטימטקייט. עס האָט זיך איטליכער שטיין זיין אָרט געפונען און דער בוש מיט דעם בראַיער האָבען זיך געמוזט אונטערגעבען און אַנטלאָפען אין פאַרוואָרפענע ערטער, וואו זיי קענען ניט אָנקוקען די ליכטיגע שיין פון דער זון און דער וואַלד איז שוין דרייסיג יאָהר אַלט און שטעהט אָט אָ דאָ, וואו וויינבוים וויל, און וועט שטעהן אַזוי אַלע טעג און אַלע יאָהרען וויפיעל די ערד וועט שטעהן.

ה. לייוויק: אידיש און די, פּאָעט. אידישיזם
און דוד איינהאָרן. די — אָהן טראַדיציע.

אידיש און דו, פּאָעט.

איך בין אַרומגעגאַנגען איבער׳ן שטוב און גערעדט:

— וואָס האָט מיט דיר אַזוינס פּאַסירט? — דאַכט זיך, אַז גאָרנישט. איינע פון יענע אויפרעגונגען, וואָס טרעפען, קען זיין, מיט יעדען איינעם פון אונז פלוצלונג גאָר אומגעריכטערהייט. און אפשר געהט ע ס אויביג נאָך אונז, נאָר אינ׳ם טומעל פון טאָג פאַרטויבען מיר עס, פאַרשטעלען פון אונזערע אויגען מיט אַנדערע שאָטענס...

טאָ זאָלען מיר זיך אָבקערען אביסעל פון טומעלדיגען טאָג און זאָלען מיר ע ס דערהערען. ניט אין דער אנוועזענהייט פון אַ פרעמדען פאָלק, פיינדליכער סביבה, נאָר אין די פיער איילען פון זיך אַליין, אַנקעגען שפּיגעל פון דיין אייגענעם געשטאַלט, אין דער איינגעשלאָסענער איינזאַמקייט פון דיין אָווענד, לעז, אידישער פּאָעט, דיין אייגענעם אורטהייל. לעז און ציטער ניט. דו אַליין האָסט איהם געשריבען, נאָר האָסט איהם קיינמאָל נאָך אַליין ניט איבערגעלייענט גוט. דו האָסט נאָך ביז׳ן היינטיגען טאָג מורא געהאַט פאַר זיך אַליין, ניט געוועזן זיכער מיט זיך, ניט געגלויבט אין זיך, געריסען זיך אַלץ צו דער פרעמדשפּראַכיגקייט. דיין אייגענע אָרימקייט האָסטו מיט מאָדנע קולטור־הויכקייטען געוואָלט באַשיצען, מיט פאָלקסטימליכקייט און ארון־קודש־שטויב דיין שרעקיגע נשמה געוואָלט פאַרדעקען, און זיך און דיין אָרימע, שרעקיגע נשמה, האָסטו פאַרלאָזען, און דיין חבר און דיין שכן און גלאַט אַזוי דעם פּשוט׳ען מענשען האָסטו פאַרנאַכלעסיגט...

ניט בעוואוסטערהייט, וועלענדיג מיט עפּעס יוצא זיין פאַר עפּעס א העברייאיזם, א אידישיזם, פאַר עפּעס א מאָדערניזם, האָסטו דיינע איינפאַכע, אייביג דייניגע שטימונגען אין פאַלשע קליידער געציערט, מיט פאַלשען ליכט בעלויכטען און אין נאַרישע פּאָזען האָסטו זיך גע־קרימט.

און בלייבענדיג אַליין מיט זיך האָסטו אויף זיך מיט די ציינער געקריצט, אין א פאַרפּלאָנטערטען קרייז זיך געדרעהט און ניט גע־וואוסט ווי אַרויסצוגעהן...

און, מאָדנע טענות זיינען געבאָרען געוואָרען אין דיין האַרץ. טענות צו דער וועלט, צום פאָלק, צו עפּעס א לעזער. און ניט פאַר־שטאַנען האָסטו אזא איינפאַכע זאַך, אז קיינער איז קיינעם גאָר נישט שולדיג, אז ס'איז ניטאָ צו וועמען טענות האָבען, אז קיינער דאַרף דיך גאָר ניט האָבען, ניט דיך, ניט דיין ליעד און ניט דיין טרויער. דו אַליין דאַרפסט זיך האָבען און מעהר קיינער ניט...

האָסטו עס אָבער ניט פאַרשטאַנען. און אין דער פינסטערניש פון דיין לעבען, פון וועלכער דו אַליין ווייסט נאָר, האָסטו מיט דיין אייגענעם וואָרט קיין ברעקעל שיין ניט געקענט אַריינברייגנען, קיין ביסעל ווירדיגקייט און קיין ביסעל שטאָלץ. און ניט איינגעוואַקסען איז דיין אידישער וואָרט אין דיין האַרץ געוואָרען, נאָר צוגעקלעפּט זיך אַביסעל, געמאַכט א קרייז נאָר אַרום דיין נשמה און געפאַנגען זי.

און נאָך האָסטו ניט פאַרשטאַנען, אז ניט קולטור טרעגער און נאָט זוכער ביסטו, נאָר א זיך־טרעגער, א זיך־זוכער. דערלייכטערונג ווילסטו, בערוהיגונג און ניט אויביגקייט... ניט קיין טויזענדיאָהריגער לאַסט פאַרבינדט דיך מיט עפּעס א פאָלק, מיט עפּעס א מזל... איין טאָג לעבען פאַר דיר איז שווערער פון טויזענדער יאָהרען, דער שיין פון דיין אויג היינט איז גלאַנציגער און טרויעריגער ווי דער שיין פון אַלע דורות. און אויב עפּעס פאַרבינדט דיך מיט עמיצען, מיט דיין פאָלק מיט זיין גורל, איז דאָס עפּעס נעהנטערעס, וואהרשיינליכעס, טיע־פערעס.

איך בין אַרומגעגאַנגען איבער'ן שטוב און ווייטער גערעדט צו זיך:

— ביבלישע געזאַנגען, נביאים, גאונים, שבת־ליכט, פּרוכת'ן, לעצטע בעל־תפלות, פאַרטריבענע שכינה — אונזער יחוס, אונזער

שטאָלץ. און אָהן זיי וואָס זיינען מיר? און דו אַליין וואָס ביסטו? קום, פּאָעט, און זאָג מיר.

אַט וועל איך איבערצעהלען די קנייטשען פון דיין שטערען, אַט וועל איך אַ ריס טהאָן פון דיין קאָפּ די גרויע האָר, מיט דעם שיין פון אָקטאָבער־אָווענד וועל איך דורכלויכטען דיין טרויעריג־זינגענדיגע בלוט, — וואָס וועט ווערען פון דיר און פון דיין טרויער! האָסטו שוין געפונען אַ וואָרט פאַר איהם? האָסטו שוין געשאַפען דיין ריכטיגען געשטאַלט? האָסטו שוין דערזעהן דיין אמת'ע אָבגעזונדערטקייט?

איך רוף דיך און דו לאָזט זיך ניט הערען; איך זוך דיך און קען דיך ניט געפינען.

דיך אַליין וויל איך זעהן, דיין נאַקעטע נשמה זאָלסטו עפענען פאַר מיר. קום ניט צו מיר מיט דעם שטויב פון פאַרשאָטענע שוהלען אויף דיינע אַקסלען, ברייננ מיר ניט דעם ריח פון דער בשמים־קעס־טעלע, זינג מיר ניט פון דער צנועה'דיגער אידישער טאָכטער וואָס האָט דוקא שווארצע אויגען און שבת'דיגען חן; ביז'ן גאַל עקעלט מיך שוין פון די שווארצע אויגען, פון די חשון־ווינדטען, אלול־קלאַנגען, גלות־מאָטיוען, שופר־שאַלונגען, און די שטעדטעל־געשיכטעס, חסידישע נגונים, פּאַלקסטימליכע געזיינגערייען, כלי קודש'דיגע סאָנעטען זיינען דערווידער מיר געוואָרען.

קום ניט צו מיר מיט קיין אַלימפּישער זעלבסטצופרידענקייט, מיט דעם האָניג פון גענאָסע־ברודערשאַפט אויף דיינע ליפּען, מיט דעם שטעל פון אַ וועלט־ראַטעוועער; טויב זיינען שוין מיינע אויערען פון די אַלע עס לעבע־הורא־געשרייען, טעמפּ און מיעד איז מיין הארץ שוין פון די לשון־קודש'דיגע יום טוב'קייטען, פון דער סאָציאַליסטישער פרומקייט וואָס רינגעלט מיך ארום, פון דאָס גאונים־בעריהמעריי און אויגען־פאַרגלאָצטער יחוס־מארטירעריי...

דער טרויער פון משה'ן, וואָס שטאַרבט אַליין אין מדבר, און דער טויט־שרעק פון'ם אידישען נעננסטער וואָס שטאַרבט אויפ'ן עלעק־טריק־שטול; דער צער פון'ם פאַרטריבענעם שפּינאָזאַ און דער אוי־בינער אונגליק פון'ם פּושקאַרט־פּעדלער, וואָס קען זיך ניט דערוואַר־טען אויף אַ קונה פאַר זיינע איבערגעבליבענע דריי באַנאַנעס...

וועמעס טרויער איז גרעסער?

און אסתר, און דבורה, און שולמית, און רות, און תמר ביז דער לעצטער פּול־באַקינער, מאַרמאָר־האַלזיגער סאָנעטען־בעזונגענער אי־

אַישער ט אַ כ ט ע ר , וואָס ווערט פון זיי אַלע, ווען ס'ניט נאָר א קוק אויף זיי די פאַרלאָרענע, אַנגעפּוידערטע אויסגעלאָשענע פּיערצענטע סטריט פרוי, אָדער די מיידעל פון גרענד סטריט וואָס געהט ארום א פאַרצווייפעלטע און זוכט אויף די פּושקאַרטס רויטע שטענגעלאַך צו בעפּוצען איהר נאַכט־העמד. —

ניט חנ'עוודיג שוואַרץ, נאָר בלוי און גרין און רויט און פינסטער און פאַרשטויבט און אַלערליי פאַרביג זיינען די אויגען פון אונזערע מיידלאַך; ניט נביא'ישדיג הויך, נאָר אַמאָל שטיל, אַמאָל הייזעריג, אַמאָל קראַנק און אַמאָל אויך הויך, קונים־רופענדיג, הילף בעטענדיג זיינען אונזערע שטימען; אַלערליי ווינטען בלאָזען אין אונזערע הייזער, אַלערליי קינדער ווערען אין אונזערע הייזער געבוירען און אַלערליי פאַרדראָסען, טרויער און צער צאַפּלען זיך אין אונזערע הערצער.

איז דען ניט גרויס אונזער לעבען! איז דען ניט טיעף יעדע אונזער רגע!

פון טאָג צו טאָג נייער, פון מינוט צו מינוט טיעפער...

געה אַרוים אין גאַס און זעה, ווי אונזער נשמה פלאַטערט ארום די לאַמטערנען פון העסטער סטריט...

אידישיזם אין דוד איינהאָרן

טרויעריג איז דער מזל פונ'ם דיכטער, וואָס האָט ניט קיין פריינד, קיין פאַרעהרער, טרויעריג און געהיימניספול.

לעכערליך אבער איז דער מזל פונ'ם דיכטער, וואָס האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן א נאַנגבאַרען טאָן, איז געוואָרען א ליעבלינג, א ילד שעשועים, און, ניט זייענדיג אַלט קיין אכצעהן יאָהר נאָך, אַנגעטהאָן א שוואַרצען פראַק, פאַרקנעפּעלט זיך אויף אַלע קנעפּלאַך — א שטעל געטהאָן זיך, אויסגעצווינגען די האַלז און מיט א גרויס־ווירדיגען טאָן אַרויסגערעדט:

— נו, איצט מיין פאָלק, פאָהרען מיר אין דער שווייץ אוועק...

אזוי האָט זיך מיר אַלע מאָל פאַרגעשטעלט די געשטאַלט פון דוד איינהאָרן, ניט זיין פּנים דער אמת'ער, נאָר זיין געשטאַלט, זיין צוזאַמענגענאָסענער סילועט.

זיין אמת'ן פּנים האָב איך מיר קיינמאָל ניט געקענט אויסמעלען.

געזיכטער פון א פולע אנדערע דיכטער, פלעגען זיך, גלייך ווי איך פלעג איבערלעזען אייניגע ליעדער זייערע, פארשטעלען פאר מיר מיט אלע איינצעלהייטען. דער גלאנץ פון זייערע אויגען, דער בויג פון זייערע אקסלען, די ווינקלען פון זייערע ליפען. צי דו טרעפסט, צי ניט — דאס מאכט דיר ניט אויס. דו מאלסט זיך אליין אויס א געזיכט און דו ווילסט ער זאל אזוי און ניט אנדערש אויסזעהן. פון דאן אן הערט ער אויף צו זיין פאר דיר דער דיכטער פון בוך, פון ווארט, נאר דיכטער פון דיין פארשטעלונג — פארשטעלונג פון דיין לעבען. —

איינהארן, אלס לעבעדיגער מענש, עקזיסטירט פאר דיר קיינמאל ניט און אינטערעסירט דיך ניט; ער רעגט ניט אויף דיין בלוט, ער רופט ניט ארויס פון זייער בעהעלטעניש דיינע פארבארגענע פארלאנגען, ער רופט דיך אין ערגעץ ניט דו זאלסט איהם נאכפאלגען. זיינע תפלות הופען ניט ארויס אין דיר קיין רעליגיעזען טרויער; עפעס דוכטען זיי זיך דיר אויס פארדעכטיג; זיינע מיידלאך אדער, בעסער געזאגט, זיין איינציגע אידישע טאכטער, שטעהט פאר דיר ווי א שטיק ווייסער שטיין בעפארבט מיט אלע קאלירען, בעשפריצט מיט אלע פארפומען, בעהאנגען מיט אלע דימענטען. דו זעהסט ניט קיין מיידעל פאר זיך, נאר א פיגור ארויסגעשטעלט אויף אן אויסשטעלונג, און עס דוכט זיך דיר, אז אזעלכע פיגורען האסטו געזעהן א פולע מאל געהענדיג פארביי די פענסטער פון די רייכע דעפארטמענט־געשעפטען; זייערע וועקסענע געזיכטען זיינען אויך אזוי ווייך, צארט און חנ'עוודיג, גריכיש גראציעז, און זייערע קליידער זיינען אויך אזוי רייך, קעניגליך...

דו קענסט זיך גארניט פארשטעלען, אז דער פאעט פון דער דאזינער וועקסענער טאכטער, זאל אליין האבען א ביאגראפיע, עפעס פאסירונגען אין לעבען, ענטוישונגען און אמת'ע פרייד. פלוצלונג, איין מאל א פארנאכט, אין א שטעדטעל ערגעץ, ווער ווייס וואו, ווען אין מאנאסטיר האט געקלונגען דער גלאק און אין שוהל האבען אידען געהאלטען ביים ענדיגען עלינו, איז מיט אמאל אויפ'ן גאס ארויסגעלאפען א בחור'ל, האט פארבראכען די הענט און זינגענדיגערהייט גענומען שרייען: אידען, וועה איז אונז, די מאנאשקעס רופען! אידישע טאכטער וואו ביסטו, מען ענדיגט שוין עלינו... ווער איז דער בחור'ל געווען? פון וואנען איז ער געקומען? קיינער ווייס ניט, קיינער

קען איהם ניט, נאָר אַלע פונדעסטוועגען לױפען פון די הייזער ארויס, פון די שוהלען רינגלען איהם ארום און הערען זיך צו צו זיינע געשרייען און וואונדערן זיך; „אָ, איהר הערט וואָס ער זאָגט אזוינס? ער זאָגט דאָך: „מאַנאַשקעס" — ווייסט איהר וואָס מאַנאַשקעס זיינען? ער זאָגט: „גלעקער"... אידען, איהר הערט, ער זאָגט: „פרכת". ווערט א אויגען־גלאַצעניש צווישען עולם, יונגע קורסיסטקעס קומען פון ערגעץ ארויס, רינגלען ארום דעם בחור'ל און ווערען זיינע בעגלייטערינס; א פּאָר בונדיסטישע בחורים קומען צו לויפען, טראָגען איהם אונטער א קראַנץ בלומען מיט אן אויפשריפט:

„פאר'ן דערמאָנען דאָס וואָרט „מאַנאַשקעס" אין איין אָטהעם מיט'ן וואָרט „פרכת"....

זעהט דער בחור'ל אז ער האָט א גאַנצען טומעל פאַרקאָכט, א גאַנצע שטה געשאַפען און, אז מען קען אונטער די פליגלען פון דער שטאַרבענדיגער שכינה נאָך א היבש ביסעל יאָהרען אָבלעבען, ווערט ער ביי זיך גאָר שטייף, שטאָלץ אָנגעבלאָזען און טהוט א זאָג ארויס זיין ליעב ווערטעל:

— אויב אזוי, פאָלק, פאָהרען מיר אויף בעשטימט אוועק אין דער שווייץ...

און ער איז טאַקע אוועקגעפאָהרען און איז דאָרט פאַרבליבען. האָט ארויפגעקלעטערט אויף די העכסטע שפּיצען פון די אַלפען־בערג און גענומען אָנשטעלען מאַבען. האָט אויסגעשטרעקט זיין רעכטע האַנד, האָט א מאַך געטהאָן אויף דער גאַנצער שטאָדט, וואָס ליגט אונטער זיינע פיס, און ארויסגעדונערט:

— א שקלאַפען! א זומפען!...

אויף איין אידישער טאָכטער נאָר איז זיין גרימצאָרן ניט געפאַלען, איין מיידעל נאָר האָט ער אויסדערוועהלט פון אַלע און געזאָגט צו איהר:

— זאָרג ניט, בת מלכה. דיך וועל איך פאַראויביגען...

ער האָט ארויסגענומען ראָזעווע פּאַפּירלעך פון קעשענע, האָט עס אויסגעשפּרייט אויף א פעלז, האָט אויפגעהויבען די אויגען צו די אַלפען־וואָלקענס און מיט צאַצקעדיגע ווערטערלאַך גענומען סאָנעטעווען, און ביי יעדען וואָרט פאַרגלאָנצט די אויגען און תפלה־געטהון...

איינהאָרניסטישע סאָנעטען.

אַט ליגען זיי פּאָר מיינע אויגען אויסגעצוואָגענע, אָנגעפּודפּורטע, אָנגעקראָכמאַלטע, ריהר איך מיך צו צו זיי ניט א זעץ מיר אין נאָז א כוואַליע פון אַלערליי אָנגעבאַרגטע פּאַרפומען, גיט אַרויס אין די אויערען מיר א גרילצעריי פון אַלע פאַרשיעדענע מוזיק־אינסטרומענ־טען, און עס הייבען אָן טאַנצען ארום מיר שוין לאַנג אַלט־געוואָרענע, באַקען־איינגעצויגענע, אָהן־ציינערדיגע נימפען און פייען...

ווער דאַרף זיי? וועמען מאַכען זיי פרעהליך? וועמען מאַכען זיי טרויעריג? וועמען וועקען זיי צו ליידענשאַפט, וועמען טרינקען זיי אָן מיט אייניגקייט? וועמען טרייסטען זיי אין שלאָפלאָזע נעכט אָדער וועקען פון פאַרזונקענע חלומות?... אַט נעהם איך א מעסער און מיט קאַלטער גלייכגילטיגקייט גיב איך א שניט איבער'ן האַלז פון די דאָזיגע סאָנעטען, און — קיין איין טראָפּען בלוט גיט ניט קיין שפּריץ פון זיי... ניטאָ קיין בלוט — שטיין, קאַלך, מאַרמאָר, פּאַפּירע־נע בלומען.

צושאָטען זיינען געוואָרען אַלע קאַלירען פון די פאַלשע דימענטען; ווי שטויב האָט זיך צוזייט דער זייד און אַטלאַס פון די טייערע קליי־דער; פון אַלע פּאַלאַצען, טעמפּלען, שלעסער האָט זיך אָבגעטהאָן דער צויבער; אויסגעלאָשען זיינען געוואָרען אַלע פייערען דאָרט, אויס־געבראָכען זיינען געוואָרען אַלע קריסטאַלענע שויבען און גלאָזוואַרגען; פון אַלע טעפּיכער, פאָרהאַנגען, סטאַטוען, בילדער און געוועבען זיינען שמאַטעס געוואָרען, און איבער אַלע חדרים, פון אַלע ווינקלען, פון טוי־זענדערליי לעכער, זיינען מייז ארויסגעקראָכען, מיט א פייפעריי זיך צולאָזט, און זיי זיינען די בעלי בתים געוואָרען.

אין שרעק און איינזאַמקייט איז געבליבען די בתמלכה, די כלה, די צנועה. אונטער'ן שיין פון הימעל האָט זי מיט אַמאָל זיך אין איהר אמת'ן ווייבערשען קאָרסעט דערזעהן. וואו זיינען אַהינגעקומען איהרע דימענטען? איהרע פּעלערינעס, איהרע שלעפּ־קליידער?... גאָרנישט געבליבען. אפילו קיין איין זיידענע נאַכט־העמד ניט געבליבען. נאַ־קעט שטעהט זי אונטער'ן שיין פונ'ם הימעל אין א צובראָכענעם קאָר־סעט אָנגעטהאָן...

פאַרברעכט זי די הענט די בת מלכה, די כלה, די צנועה. אַלע זעהען איהר נאַקעטקייט און לאַכען פון איהר; זי זוכט מיט די אוי־

נען איהר פרינץ, איהר סאַנקטען־זינגער, איהר העלדישען וועג־ווייזער, — ניטאַ איהם...

וואָס אַרט איהם די חרפה פונ׳ם נאַקעטען מיידעל — ער זעהט עס ניט, ער זעהט אין אַלגעמיין ניט קיין נאַקעטע מיידעל; וואָס אַרען איהם ענטווישונגען, ניט אַרויסגעזאָגטע פאַרדראָסען; דער שטויב פון צושאָטענע פּאַלאַצען פאַלט ניט אויף זיינע אַקסלען, דאָס פּייפעריי פון אַרומטאַנצענדיגע מייז דערגעהט ניט צו זיינע אויערען, — ער געהט זיך זיין וועג צום אַלימפּ. ער האָט זיין זאַך אָבגעטהאָן, ער האָט בעזונגען, מעהר דאַרף ער ניט ווי ב ע ז י נ ג ע ן. ער געהט און קוקט ניט אַהינטער זיך...

ער איז דאָך עפּעס אַ קולטורשאַפער, ער טראָגט דאָך עפּעס אויף זיינע פּלייצעס אַ מיסיאָן, איהם בעגלייטען דאָך עפּעס ווייטע דורות׳־דיגע אידעאַלען. אַ, ער קוקט ניט אַהינטער זיך...

אַזוי ווי יענער ליימענער גולם, וואָס טהוט אַלץ וואָס זיין בעשעפער הייסט איהם, אַזוי געהט אויך ער, דער מאָדערנער בן מלך־זינגער, אַלץ פאָרוועדטס, אַלץ פאָרוועדטס אַהין, צו די אַלפּען־בערג... ער געהט און אַזאַ זעלבסט־צופריעדענקייט איז צוגאָסען איבער זיין גאַנצען פּנים, אַזאַ זאַטע פריידל הילכט אָב פון יעדען טראָט זיינעם, און מיט אַזאַ פון אויבענאַראָביגען קוק נעהמט ער דורך יעדען וואָס טרעפט זיך איהם אין וועג.

פאַר איהם זיינען ניטאַ קיינע ספקות, ער טראָגט אויף זיין אַקסעל אַ פאַרטיגען פולען זאַק מיט ווערטער, און אָנגעפּאַקטען טאַש מיט אָנגעגרייטע בילדער; ער געהט ניט — נאָר ער וו אַ נ ד ע ר ט; ער לעבט ניט — נאָר ער ט ר ו י מ ט; ער געהט ניט באַרג אַרויף — ער ק ל ע ט ע ר ט; ער קוקט ניט אַרונטער — ער וו אַ ר פ ט ז יי נ ע ב ל י ק ע ן; ער זעהט ניט פאַר זיך קיין שטעדט, קיין גאַסען — ער זעהט ט ה אָ ל ע ן, ז ו מ פּ ע ן, ה ו י ל ע ן; ער עפענט אויף דעם זאַק ווערטער און שיט אַרויס אויף אונז זיין גאַנצע באַנאַליטעט...

און אונזער האַרץ — — —

און אונזער האַרץ ווערט ניט געריהרט.

אַך, ווי פאַרזוקען מיר זיינען שוין געוואָרען אין אונזערע טהאָלען. —

אַך, ווי פאַרגרעבט מיר זיינען געוואָרען אין אונזערע זומפּען. —

אידישיזם :

א געמיש פון קוגעל מיט ראקעס ; ארבע כנפות און רויטע פאהן ; מזוזות און פראקלאמאציעס ; בעל תפלות און אראטארען ; אמן און הורא־געשרייען ; הושענות און ליליען ; חומש און אפערעטען ; ספר תורות און דעקאלטע.

און צו דעם נאך :

א דרייעקיגער געשליפענער הענג־לאמפ־קוקער ; אביסעל שטויב פון א פארטריקענטער מומיע ; א נאגעל פון וועגערא׳ן ; און אלט־מאדיש פאריזער קליידעל — דאס אלעס צושטויסען, צומאלען און אויסמישען מיט א לויט נאציאנאל־ראדיקאליזם, צוויי לויט קולטורעל־אויטאנאמיע, א קערענדעל שווייצ׳יזם און א האלב לויט פרוכת׳יזם — איינהארנ׳יזם.

און דאס, וויל מען אונז איינשמועסען, איז אונזער רענעסאנס, אונזער מאדערניזם, אונזער נייער אינהאלט.

איך לאז פריי מיין הארץ פון אלע פאראורטהייל־ען, חשדים און מיינונגען, איך בין גרייט אלע קלאנגען צו פארנעהמען, — פאר וואס ווילט זיך מיר פארדעקען די אויגען ווען מיר שטעלט זיך פאר דער אי־דישיזם־געשטאלט.

א פארזעהעניש שטעהט אנקעגען דיר, אן אונגאטירליכע בעשע־פעניש וואס איז, צו אונזער בעדויערען, געראטען אין אונז אלעמען. פון אונזער בלוט איז עס אויסגעהאדעוועט געווארען, פון אונזער בלוט, טעות׳ן, ראנגלערייען, ענטוישונגען און האפנונגען. וויפיעל מאל הא־בען מיר געוויינט איבער איהם, וויפיעל נעכט ניט דערשלאפען, ווי־פיעל מאל ניט דערעסען. אלץ האט מען אין איהם געשפארט, אין דעם פערזעהעניש, און ער איז זיך געוואקסען מיט דעם ניט־אונזערי־גען שיין אין זיינע אויגען, מיט דעם זיסען־נארנישט זאגענדען, טעמ־פעל־שמייכעל אויף זיינע ליפען.

ווער האט, אויב ניט דער אידישיזם, מיט אזא לייכטער האנד פארדארבען דאס אידישע ווארט, מיט פאלשען אינהאלט אנגעפילט, מיט טויטע קלאנגען אנגעווארפען, מיט פוסטע מליצות פארטויבט ; ווער האט, אויב ניט דער אידישיזם, דאס אידישע ליעד א נאכקרי־מעניש פון העברעאישען געמאכט, פון זיין איינפאכער אייגענארטיג־

קיים אַבגעקערט, און אונז די אויערען מיט ריטמישע משיח־געזאַנגען, באַנאַלע באַלאַדען און פּאָגראָם־פּאָעמען פאַרטויבט; ווער האָט אונ־זערע זשורנאַלען מיט ישיבה־בחורים'שע פּשט'לעך אָנגעפילט, מיט זבת חלב ודבש־קריטיקען פאַרלאַגערט און אונזערע צייטונגען מיט אַלערליי שטימונגען, יום טוב נעדראַנקען אָנגעזעצט? —

א לייכטער וועג איז דער אידישיזם־וועג, א לייכטער און א בע־קוועמער. גלייך האָסטו ווער עס זאָל דיך בעפליגלען, אונטערן שוץ נעהמען, וואו דיין פּוסטקייט און אָנשטעל צו בעהאַלטען, האָסט א פולע פעטערס און מוהמעס און גלאַט אַזוי גוטע פריינד און פאַרזאָר־גער, זיי וועלען אויף דיר שוין קיין שטויב ניט לאָזען פאַלען, זיי ווע־לען שוין פאַרהיטען דעם כבוד פון דער משפחה...

און לייכטע וועגען זיינען אויף די גלות־וועגען; דאַרפסט זיך ניט צאַפּלען ווי אין א נעץ, ניט פּלאָנטערען זיך אַרום די איינענע פּיס, ניט דרעהען זיך אין א קרייז אַרום זיין אייגענעם לעבען, ווייב, הויז, שטאָדט, קאַפּע; דו געהסט איבער'ן לאַנג שוין אויסגעטראָטענעם זאַמד און די גרעסטע משא וואָס דו האָסט איז דער גלות־שטעקען; דו דאַרפסט נאָר געהן אויפגעהויבען די אויגען און תפלה טהאָן...

אידישיזם — ניט אונזער פּענעסאַנס, נאָר אונזער אַבלייקענונג; ניט אונזער פּנים — נאָר אונזער פּרצוף; אידישיזם — אונזער ווייט־קיים פון זיך....

און איינהאָרן איז דער בעסטער אויסדרוק זיינער, דער בעסטער פּאָעט זיינער;

פּאָעט — אָבער ניט דיכטער אונזערער....

די — אָהן טראַדיציע

רוסלאַנד.

פון דער ישיבה פון טעלז זיינען אַרויסגעקומען עטליכע יונגע לייט מיט כתבים אונטער'ן אָרים. זיי זיינען געווען אויסגעצערט פונ'ם לאַנגיאָהריגען ישיבה־לעבען, בית־המדרש־לופט, נאָר אין זייערע אויגען האָט געלויכטען עפּעס א מאָדנער פייערל א נייער, א ניט פּאַסיגער פאַר ישיבה־בחורים. זייערע קליידער האָבען עדות געזאָגט אַז זיי קלייבען זיך אוועקפאָהרען. ווער האָט געקענט וויסען, וואָס אין זייערע כתבים טהוט זיך. זיי האָבען עס געהאַלטען פעסט אונטערן אָרים

און יעדעס מאָל מיט ציטער אָנגעכאַפּט זיך אָן זיי מיט די הענט, טאָ־מער כאַפּט עס עמיצער אַרויס פון זיי. זיי האָבען אַ קוק געטהון דאָס לעצטע מאָל אויף דער ישיבה און זיינען פאַרשוואונדען געוואָרען.

די צייט איז זיך מיט איהר שטייגער געגאַנגען. די ישיבה איז פון טאָג צו טאָג קלענער געוואָרען. געבליבען זיינען נאָר קליינע אינג־לעך. דער ראש הישיבה האָט ניט געקענט פאַרשטעהן, וואו זיינען עס אַהינגעקומען די גרויסע בחורים, די עלוים, די מתמידים? אַזאַ גמרא קאָפּ ווי שלום יעקב, אַזאַ חריף ווי יהודא לייבוש, אַזעלכע מתמידים ווי חיים נחום, ווי דער קוידענאַוועד?

אָבער אין לאַנד, צווישען דעם נייעם דור, האָבען זיך מיט אַמאָל גענומען הערען נעמען פון נייע ישיבות, נייע תנאים און טשיקאַווע מסכתאות.

ישיבה דרבי מענדעלי מוכר ספרים, מסכתא „קליאַטשע"; בית־פרץ און בית־ביאַליק; רב דינענזאָן און תנא שלום עליכם.

ס'איז געווען אַן איבעראַשונג, אָבער אַן אַנגענעהמע איבעראַשונג.

דער מהלך פון טעלז, מיר, וואָלאָזשין צו וואַרשא, ווילנא און אָדעס איז ניט געווען קיין ווייטער און דער השכלה'דיגער, לשון־קודש'־דיגער, יוד־בעלזענער עולם האָט זיך אַ לאָז געטהון אַהין.

מען האָט גענומען איליאַדאַ ניט לעזען נאָר לערנען; דאַנטען לייענען אויפ'ן דאַף און אויף אַלץ פרעגען: ואם תמצא לומר; צו־שרייבען אַ שטיקעל מהר"שא צו דאָסטאָיעווסקי'ן, און אויף פּושקינען אַ תוספות פאַרפאַסען. וועד רעדט די אייגענע שרייבער האָט מען מיט'ן נגון ווי מיט שטורם גענומען.

ס'איז געווען זעהר היימיש. וויפיעל שטות און רמזים האָט מען אויסגעזוכט אין דער „גילד'ע'רנער קייט", וויפיעל מדרש־הייליגקייט האָט מען געפונען אין „יודעל"; וויפיעל פּשט'לעך אויף ישראליק'ן. —

אויפ'ן זייגער, אויפ'ן רעגען האָט מען געפרעגט: מאי קא משמע לן; דער פאַרליעבטער האָט גערעדט צו זיין מיידעל מיט דעם נגון פון אמר אביי.

און אַלץ אַרום האָט זיך אַזוי צוגעפּאַסט צו דער פאַנטאַזיע פונ'ם נייעם אידישען שרייבער, אָדער, בעסער געזאָגט, מחבר און זיינע פאַר־עהרער־לעזער.

די גאַנצע נאַטור האָט אויסגעזעהן ווי אַ גרויסער, פאַרשיעדענ־אַרטיגער שול־הויף מיט חסידישע און מתנגדישע שולען; דער הי־

מעל איז געווען איבערגעדעקט מיט א פרכת; די וועלדער האָבען גע־דאווענט דריי מאָל א טאָג און ניט פארפעלט אויף קריאת־שמע לייע־נען, און אין אלול־צייט האָבען זיי געזאָגט סליחות און געבלאָזען שופר; די לבנה האָט אלע מאָל אויסגעזעהן ווי א כלה צו דער חופה און די שטערען ווי אונטערפיהרער, אָדער — ווי אן אלמנה, און די שטערען — ווי יתומים׳לאך... די ערד איז אין פריהלינג־צייט געווען מעברת מיט אלערליי פלאַנצען און קרייטיכער און אין הערבסט איז זי געזעסען שבעה און געזאָגט קדיש...

דער שרייבער און זיינע לעזער האָבען זיך געהאלטען אין א י י ן מ ח י ה ז י י ן, אין איין הנאה האָבען, אין איין קוויקען זיך; אין די טייכען האָבען זיי געוואשען די הענט און געמאַכט ברכה, און אלע ים׳ען האָבען זיי געזעהען, ווי זיי גיסען זיך אריין אין ים סוף... וואָס פאר א וואונדערבארע, מחיה נפשות׳דיגע אידיליע! ווער האָט עס געזאָלט שטערען דעם נייעם שדוך פון דעם אידישען לעזער מיט זיין שרייבער און פון זיי ביידען — מיט דער טבע, יצירה — נאטור בלע״ז? ווער האָט עס געזאָלט צוטרייבען די כלי זמר, די מחותנים, צוואוארפען די דרשה־געשאנק?

און איירָאפא?

קען דען דער משוגענער בטלן ניט זיין קיין האמלעט? קען דען פישקע דער קרומער ניט פארנעהמען דעם אָרט פונ׳ם „מענשען וואָס לאכט“? איז דען מאָניש ניט קיין „דעמאָן“? —

איז דאָך, דאכט זיך, גוט. אלע זיינען רינגען פון איין קייט. דער רמב״ם, יהודה הלוי, אלפסי, אברבנאל, בעל שם טוב, פרץ, מענ־דעלי, שלום עליכם, אש, רייזען ביז מנחם׳ן — אלע זיינען איין גרוי־סע ישיבה, איין משפחה.

און די קייט דארף מען ציהען נאָך לענגער; ווערען אָנגעשלאָסען נאָך און נאָך רינגען, אלע געהען אריין אין דער משפחה; ווער ס׳קען נאָר אביסעל האָניג אויף די ליפען ברייגען, א פאָר קדושה־ווערטער אויסטראכטען, א שמע־ישראל־גראַם אויסדריכטען — אלע, אלע געפי־נען שוץ אונטער דעם דאך פון דער נייער פמבדתא.

און ס׳איז גרויס די ליעבע צווישען אלעמען, עס הערשט פריעד און התפעלות אין דער משפחה; יעדען טאָג ווערען געקריינט תנאים, ווערט נעגעבען סמיכה, קבלה. —

ביז מיט אמאָל האָט עפעס א שאָטען פארדעקט דעם הימעל פון

דער משפחה, און צווישען איהר מיט'ן לעזער איז א שווארצע קאַץ דורכגעלאָפען....

— — ארום און ארום איז דאָס לעבען געגאנגען מיט אן אויסער־געוועהנליכער האסטיגקייט. ענדערונג נאָך ענדערונגען. שטרייטיג־קייטען, ווידערשפּרוכען. קריעג צווישען פאָטערס און קינדער, טריפה ליעבעס צווישען בחורים און מיידלאך, און מיט אַלע קאָלירען איז גע־ווען געפארבט דער הימעל אין אָוועגד, און מיט אַלע שרעקען איז גע־ווען פול די מיטעננאכטיגע שטונדע. דאָס לעבען ארום האָט אויס־געזעהן ווי אן אָנגעצויגענע סטרונע, אַלע האָבען די אָנגעצויגענקייט געזעהן, און אַלע האָבען מיט שפּאנונג און איינגעהאַלטענעם אָטהעם געקוקט אויף יעדען וואס האָט געוואגט צו דער סטרונע זיך צוריה־רען. —

און דאָ זיצען זיך מענשען ריינע און פרומע מיט דעם שמייכעל פון א ניט היגען אויף די ליפּען, און שאפען זיך שאפונגען, גרויסע שאפונגען, אויביגע שאפונגען... און אויף אַלץ דער גלאַנץ פון דער זיי־דענער קאַפּאָטע, פון דער סאַמעטענער יארמולקע...

האָט געטראָפען, אז דער לעזער, דער אָנגעזעטיגטער מיט שלמה נגיד'ס יום טוב'דיגע פיש, מיט טוביה דעם מילכיגענס בלינצעס, מיט דעם הינטער וועלדעל'דיגען טרא־לא־לא, איז זיך אומגעגאנגען איבערן נאָס און אזוי זיך געקוקט אין אַלע זייטען. אָוועגד צייט. די נאכט־שאָטענס זיינען אזוי שנעל אָנגעקומען, ארומגעכאפּט דעם אָרימען לע־זער'ס נשמה, אז זי האָט זיך מיט אמאָל אזוי ווי א שפּאַלט געטהון, א בראָך געגעבען און מאָדנע פונקען, קאָלירען האָבען גענומען זיך דרעהען ארום זיינע אויגען. ער האָט מיט אמאָל גאָר אינגאנצען פאר־געסען זיין ביז אהעריגע וועלט־אנשויאונג. ער האָט זיך אָבגעשטעלט און מיט אזא נייגעריגקייט גענומען קוקען אויף א פּראָסטער, פאר־שטויבטער נאָר וואס אָנגעצונדענער לאָמטערן. ער האָט דערפיהלט אזא שווערע נאָגעניש אונטערן הארצען און מאָדנע פארשטעלונגען האָ־בען איהם ארומגעכאפּט. ער איז געשטאַנען און געוואונדערט זיך: שוין אזויפיעל יאָהרען אז ער זעהט די זעלביגע לאָמטערן, וואָס האָט זי מיט אמאָל אזוי אויפגערוישט זיין געמיט? ער האָט ניט געקענט פאַרשטעהן, נאָר איין זאַך האָט ער יע פארשטאַנען: ע ס ו ו ע ט ש ו י ן א ל ע מ א ל ש ט ע ה ן א י ה ם א י ן ו ו ע ג אָ ט ד י פ א ר ש ט ו י ב ט ע ל א מ ט ע ר ן . . . און אַלץ

האָט מיט אַמאָל אָנגעהויבען אויסצוזעהען אַנדערש. דער נאָ־הענטער, תכלית'דיגער הימעל איז ערגעץ הויך־הויך אויף טויזענדער שווארצקייטען, גרויקייטען פארביטען געוואָרען; דער ווינד וואָס איז געקומען פון צפון זיים האָט ניט קיין בשמים־ריח געבראַכט, נאָר קאַלטען אָטהעם, רויען ניט געלייטערטען אומעט, צוזאָגונגען און געשפעט; גאָט, תפלות, שבת און יום טוב, שטעדטעל, שטאָדט און וועלט — א ל ע ה אָ ב ע ן ז י י ג ע ב ר ע נ ט א י נ ' ם ט ו נ ק ע ל ע ן, פ אַ ר ש ט ו י ב ט ע ן פ י י ע ר פ ו ן ד ע ר ל אַ מ ט ע ר ן...

אַן אויפגערודערטער איז געקומען דער לעזער אהיים, ניט גע־פונען קיין אָרט זיך, ניט געקענט זיך צוריהרען צו קיין בוך. ביטער־קייט האָט ער געוואָלט, שטאַרקען רויך, ספירט, שטעכיגע נעגעל. —

דער ביכער־שראַנק האָט איהם אָבער רוהען ניט געלאָזט. טאַקע שלעכט, אָבער לעזען זיין ליטעראַטור מוז ער דאָך. ער איז צו צום שראַנק און זיין האנד האָט, אליין פון זיך, אַן דעם פּאַרוואָרפענעם, אויסגעלאַכטען זעבצעהן־באַנדיגען „שווארצער יונגערמאַנטשיק" זיך אָנ־געכאַפּט...

אמעריקא.

פון קעסעל־גאַרדען איז אַרויסגעקומען א יונגערמאַן מיט א טשע־מאָדאַן אין האנד. זיינע שווארצע האָר זיינען געווען ניט פונאנדער־געקאַמט, זיינע וואָנצען זיינען געהאַנגען אַרונטער, זיינע קליידער זיי־נען געווען צוקנייטשט און ערטערווייס צוריסען און זיין פּנים, פון דער לאַנגער ים־רייזע און שלעכטען שיף־עסען, איז געווען בלייך און איינגעשרומפּט. נאָר אין זיינע אויגען האָט געברענט א מאָדנער ביי־זער פייערל, א פינסטערער און א שניידענדיגער. —

אויף מאָרגען איז שוין דער אָנגעקומענער יונגערמאַן געזעסען איי־בער א מאַשין און געשטעפּט הויזען. לעבען איהם, אויך איבער מאַ־שינען, רייהענווייס, זיינען געזעסען נאָך יונגע לייט און מיידלאַך, יעדע אַריינגעטהאַן אין זיין אַרבייט, דער קאָפּ אַרונטערגעלאָזט אַרונטער.

די מאַשינען האָבען געראַשט, דער פאָרמאַן איז אומגעגאַנגען פון איינער צום צווייטען, געיאָגט און געטריבען. דער אָנגעקומענער האָט ניט געוואוסט, אז לעבען איהם זיצען געוועזענע עקסטערנער, געוועזענע „יוד"־לעזער און זיבעצעהניאָהריגע קורסיסטקעס און אז זיי זיי־

נען עם די נייע לעזער וואָס וועלען דאַרפען לעזען זיינע ליעדער. —

ס'איז געווען טרויעריג. ער איז געזעסען איבער'ן מאַשין, געשטעפּט די הויזען און זיין האַרץ האָט איהם געשניטען פאַר פאַרדראָס און ערגערניש. זיינע אויגען, דערווייטערענדיג זיך פון דער מאַשין, האָבען געזעהן פאַר זיך דעם איינזאַמסטען אָבגרונד פון פאַרפאַלענקייט.

קומענדיג אין אָוועגד אהיים, האָט ער זיך מיט א ציטער צונעכאַפּט צו דער פּען און גענומען שרייבען.

ער האָט ענדליך אָוועקגעלעגט די פּען, אָבגעשטויסען פון זיך דאָס אָנגעשריבענע און ניט געוואָלט איבערלעזען עס אפילו. ס'איז איהם געוואָרען מיט אמאָל מורא'דיג זיין אייגענע אנוועזענהייט, דער ריהר פון זיינע ליפּען, דער הויך פון זיין אָטהעם. און ווי ער זיצט אזוי און האָט מורא פאַר זיך אליין, דערפיהלט ער מיט אמאָל אז דאָס איז דאָס, אָט דאָס איז דאָס אויביגע, וואָס געהט מיט איהם, דאָס איז זיין נייער מזל, זיין נייע דיכטונג. —

ס'איז געווען אזא מאָמענט, ווען דער פּאָעט האָט זיך דערזעהן אין זיין אידעאַלסטער פאָרשטעלונג, אין זיין בלענדענטסטער נאַקעטקייט, אין זיין אייגענער אונפערמיידליכקייט; א מאָמענט, ווען דער פּאָעט האָט געדאַרפט אָן זיך אליין זיך בעהעפטען, מיט א זיכערען טראָט צוגעהן צום טיר פון זיין איינזאַמקייט, א דרעה טהון דעם שלאָס, אריינגעהן און פארשליסען...

דער פּאָעט האָט געגעבען א ציטער, האָט אויפגעהויבען דעם פוס א טראָט צו טהון פאראויס און — האָט אָבגעשפרונגען אויף הינטער. דער פּאָעט האָט ניט אויסגעהאַלטען.

דאָס איז געווען מאָרדים ראָזענפעלד.

ווער וויים ווי וויים מיר וואָלטען שוין פארגאנגען, ווען ער דערשרעקט זיך ניט; ווען ער, מיט דער זעלבער שער, מיט וועלכער ער האָט זיך ארויפגעוואָרפען אויפ'ן „לומפּיגען באָס", וואָלט געגעבען א שניט איבער'ן פּאָדעם פון דער אימפּאָרטירטער טראַדיציע און וואָלט, אונטער'ן שיין פון דער נייער וועלט, געבליבען שטעהן אליין. א נייער אָנהויב, אן אונפערמיידליכער אָנהויב...

האָט ער זיך אָבער דערשראָקען.

די אידישיסטישע קלאָפּער־געצייג האָט ער פון האנט ניט געוואָלט ארויסלאָזען; ער האָט געצאָרענט אויף די יחסנים, די כלי קודש'דינע,

און אליין דאך געבענקט נאך זיי, און אפט מאָל פון אונטען ארויף נאך געקוקט, מישטיינס געזאגט: איך — אפרייטער.

זיין אָריגינעלען שוואונק און טעמפעראמענט ניט אויסגעהיט פון דער אויסגעדראָשענער מליצה; זיין סארקאזם ניט בעפרייט פון רע־טאך־ביטערקייט, פון חריין־געראָך, און מיט׳ן ווילנער זשעסט ניט גע־וואוסט ווי צו בעגעהן זיך.

איז ארויסגעקומען א געמיש פון וואונדערבארען ריטם מיט בטלנות; א כזריות׳דיגער נאדעל־שטאך מיט א קריץ פון א געגזען־פעדער; הייסער פאטהאס און בדחן־גראמאריי; שנאה און פעראכ־טונג געמישט מיט איכה־זיפץ און סליחות־אוי; פינסטערע פערצווייפ־לונג — און ניט רעליגיעזער סעזאן־געדיכטעטער משיח־טרוים.

און ניט איינגעפאלען איז איהם, אז נאכגעבענדיג דעם פרעמד־אי־דישיסטישען, איסט־בראָדוויי־פּאָרוועטסיסטישען, דאון־טאון־פעליע־טאָניסטישען סענטימענט — חתמ׳עט ער אליין זיין אורטהייל, ברעכט ער איבער אליין אויף צווייען זיין מזל, געהט אוועק אויפ׳ן וועג פון וואקעל, פון בומעריי און דערנידערונג, פון רוהם און פארגעסענהייט, פון גאסען־לויב און פארלאָרענקייט. —

און נאך מעהר האט ער ניט פארשטאנען, אז שפעטער וועט אויפשטעהן דער נייער דור שריפטשטעלער, וואס וועט יע וואגען די אימפּאָרטירטע קייט איבערשניידען און וועט ניט מורא האבען איבער־צוטרעטען דעם שוועל פון זייער איינזאמקייט, און פאר איהם, פאר׳ן נייעם דור, וועט ער זיך מוזען פארענטפערען פאר דעם גאנצען לי־טעראַרישען מישמאש, חוזק און אבגעלאָזענקייט, פאר דער גאנצער גע־שמאקלאָזיגקייט און באנאליטעט, מיט וועלכע עס איז פול געווען דאס גאנצע אידישע לעבען דאָ ביז היינטיגען טאג.

און ער איז געקומען, דער נייער שריפטשטעלער. שווייגענדי־גערהייט, געדולדיגערהייט דורכגעריסען זיין וועג: בעגלויט מיט שפּאָט און אייפערזוכט, וויצען און קיבעץ, סטאַר־סיסטעם און רעדאקטאָר־באָסיסום; פון אנפאנג ניט זיכער און ציטעריג, איינגעהאלטען און ווינקעלמעסיג, און נאכדעם זיכערער און פעסטער א קוק געטהאָן פאָר־אויס. ער איז מיט קיין באנאזש ניט געקומען, נאר מיט זיך אליין, און אפען פראָקלאמירט:

מיר ווארפען אראב פון זיך דעם פארשטויבטען זייד, מיר ווילען קלאנגע ייייאנגען, געטראנקען, אלעריי פארבען, אלעריי ווערטער

ניט פון ביכער, ניט פון דרשות, נאָר פון אונז, פון אונזער לעבען, פון אונזער אומעט, וועהמוט, אונמוט. —

פארפלאָנטעט און פינסטער איז דער וועג פון׳ם נייעם אידישען שרייבער אין אמעריקא; די פינסטערניש איז אויפגעגאנגען איבער זיין קאָפּ און איז געווארען זיין סימבאָל, דורך זיין פאַרשטעלונג מיט איהם אליין זיך פאראייניגט.

זיין וועג איז דער טויזענדגאַסיגער וועג, און וואָס און ווענען ער זאָל ניט בעגעגענען אויף זיין וועג גיסט זיך צוזאַמען מיט זיין אויפגעגאנגענער פינסטערניש, אלץ ווארפט פון זיך שאָטענס אויף זיין געזיכט... א גרויסע ערשיינונג האָט ער דערזעהן אין דעם גלאַנץ פון דער אויפגעגאנגענער פינסטערניש, א גרויסע רעטעניש און א גרויסע פרייד — ער אליין.

פון קיינעם ניט בעגעגענט — האָט ער פארטרויט זיינע אויסגע־חלומ׳טע האָפנונגען צום פארנעבעלטען, נאָר איהם אליין פארשטענד־ליכען „עמיצען". עמיצער געהט מיט איהם טריט ביי טריט, פיהרט איהם צווישען די גרויסע מויערען, לייכט איהם צווישען די צוזאַ־מענגערוקטע פושקארטס, קוקט איהם אין די אויגען אינ׳ם אַנגערויכער־טען קאפע. און פון אלע מענשען פון דער גרויסער שטאָדט איז ער דער מענשליכסטער, פון אלע פריינד — דער פריינדליכסטער.

און וואו ווארט אויף איהם זיין דערלייכטערונג — ווייס ער ניט. ע ר ג י ץ. עס קען זיין אין פינף סענטיגען וואָדעוויל, עס קען זיין אין הויז פונ׳ם אַלטען, מיאוס׳ען מיידעל, אין אקראבאטען־צירק, אין ווייון קעלער, ביים קאַרטען־שפיעל. —

און וואס מיט איהם זאָל ניט טרעפען, וויפיעל מאָל ער זאָל ניט פארלירען דעם וועג צו צו זיין הויז, צו זיין ווייב און קינד, אָבער קיינמאָל וועט ער שוין ניט פארגעסען דעם שיין פון י ע נ ע ר פ ר י י ד — פון יענער טרויעריגער פרייד. —

דער פאַראויסזאָגער פון „יענער פרייד" איז שוין געווען אברהם רייזען. ער איז אָבער געווען נאָר א פאַראויסזאָגער, ער האָט נאָר א צייכען בעוויזען, ער האָט א ריס געטהון דעם פארהאנג וואס האָט פאר־שטעלט זיין לעבען און א געשריי געטהון: אויף מיר קוקט...

א געשריי געטהון און אליין פארכאפט זיך, פארדעקט מיט'ן האנד דעם מויל: פיליכט צו הויך א געשריי געטהון?

ער האט שוין געוואגט אריינצוגעהן אין דער בעהעלטעניש פון זיין איינזאמקייט — ער האט אבער מורא געהאט צו פערבלייבען דארט. איז ער געפאלען אויף א שכל: ער וועט לאזען אפען די טיר...

און דורך דער ניטצוגעשלאסענער טיר האט ער גענומען ארויסגעהן און אריינגעהן.

פון דער וועלט — צו זיך; פון זיך — צו דער וועלט; פון רוס־לאנד — קיין אמעריקא; פון אמעריקא — קיין רוסלאנד... אט איז ער אומעדום — אט איז ער ערגעץ ניט. דאס איז אפשר זיין גרויסקייט, זיין מזל. אבער פיהרען האט ער אונז אין ערגעץ ניט געפיהרט; און אויב ער האט געפיהרט האט ער קיינמאל ניט דערפיהרט, געלאזען אין מיטען וועג און אליין פערשוואונדען. וואוהין — ווער ווייס? אפשר זוכען זיך אליין. — און אפשר האט ער דערפיהלט, אז מען דארף ניט פיהרען, אז אויפ'ן וועג פון לעבען דארף יעדער אליין אב־צייבענען זיינע טריט, וועלכע זיי זאלען ניט זיין, קרומע צי גלייכע?

די טויבע וואנט, וואס שטעהט ערגעץ אויפ'ן וועג פון יעדען דיכטער'ס לעבען, קען קיינער ניט פארמיידען, פארבייגעהן איהר קען מען אויך ניט און אויך ניט איבערשפרינגען. דורכברעכען דארף מען זי...

צו דער דאזיגער טויבער וואנט דערנעהנטערען מיר זיך שוין. עס פאלען שוין פון ווייטען איהרע קאלטע, טויטע שאטענס, לייגען זיך אונטער די פיס און פילען אן דעם געמיט מיט אויסגאנגלאזיגקייט.

אזוי אין אלענפאלס דוכט זיך עס.

מיר דארפען עס וויסען און מיר ווייסען עס. ניט מורא האבענ־דיג צו זאגען דעם אמת צו אנדערע, האבען מיר ניט מורא דעם אייגע־נעם אמת צו זעהן. מיר קוקען אריין אין דער אייגענער נשמה און מיר זעהען:

ניטא מעהר קיין טרייסט פאר אונז אין דעם לייכטען ווערטער־שפיעל, צו וואגיק און שווער ווערען די טעג, ווערען די שעה'ן, און אין די שויבען קלאפען שוין די דרייסיג־יעהריגע פינגער.

רייפקייט וועגט ארונטער דעם קאפ, וועגט ארונטער און הויבט איהם אויף, און דורך די אויגען שיינט דורך די ערשט געקומענע זי־בערקייט, און אין די אויערען קלינגט דער רוף צו ווייטקייט צו דער ווייטקייט פון אלט פיער וועלטען...

אָבער די פיס אונזערע זיינען נאָך פערפּלאָנטעט אינ'ם געוועב פונ'ם אונבעשטימטען, אונזיכערען, און ווערטער אָבגעלעבטע, גאַרנישטזאָגענ־דיגע, שלעפען זיך דיר נאָך און פארנאַרען דיך; פון אן אינערן כח גע־טריבען אלע מעהר און מעהר זיך צו ענטפלעקען, נעהמסטו אן א פרעמדענס, עטוואס עהנליכען צו דיר, געשטאַלט פאר דיין אייגענעם. דו גיסט זיך א לאָז צו דעם געשטאַלט און א ביטערע ענטוישונג פילט אן דיין הארץ. ביי דער ענטוישונג אָבער בלייבסטו ניט. עס שמייך־בעלט דיר דיין שיקזאַל, וואס איז אויסגעפאַלען אויף דיר, צו יאגען זיך נאָך זיך אליין, — יאגסטו זיך איבער אלע גאסען, איבער אלע בריקען, אלע באהנען. —

אזוי ווי אויפ'ן לייווענט פון קינאמאטאָגראף האָבען מיר דער־זעהן זיך אין אלע געשטאַלטען, אין אלע פאָרמען פון ערענסטען און שפּאסיגען. מיר שטעהען אנקעגען דעם לייווענט און מיט דער גרעס־טער שפּאנונג קוקען מיר צו ווי מיר בעוועגען זיך, ווי מיר ריידען און עסען, געהען נאָך מיידלעך, שפּאצירען מיט אונזערע ווייבער, שלאָגען און קושען אונזערע קינדער, זוכען פארדינסטען; אָט ווערען מיר פארלאָרען, אָט געפינען מיר זיך ווידער; אָט געהען מיר אין קור־צע הויזען, און אָט ליגען מיר שוין אויסגעצויגען, ארומגעשטעלט מיט ליכט און מען בעקלאָגט אונז; און אָט גיבען מיר א שפּרונג אראָב פון דער טהרה־ברעט, לאָזען איבער אין שרעק אלע וויינענדיגע און קלאָגענדיגע און פליהען אוועק איבער גאסען און טייכען ערגעץ, ער־געץ — ביז עמיצער גיט א דרעה דאָס רעדעל און ס'ווערט פינסטער. —

וואו זיינען מיר? מיר ווייסען ניט. אונז רינגעלט ארום אלע געדיכטער אונזער פינסטערניש, און מיר ווייסען ניט מיט וואס פאר א פייער זאָלען מיר אָנצינדען אונזערע אויגען. עס דוכט זיך אונז, אז מיר הענגען איבער אן אונענדליכען אָבגרונד, זינקען — זינקען מיר ניט, נאָר מיר וויעגען זיך ארויף און אראָב, ארויף און אראָב. —

מיר וויעגען זיך און איין זאך נאָר פארלאנגט אונזער הארץ, בעט ביי דעם האר פון דער וועלט:

— גיב א דרעה ווידער דאָס רעדעל, האר פון דער וועלט, און זאָל אויפ'ן קינא־לייווענט ווידער ווערען ליכטיג און זאָלען מיר כאָטש נאָך איינמאָל דערזעהען אונזער אייגענע אויגען, אונזער אייגענעם שמייכעל, אונזערע אייגענע צוזאמענגעדריקטע פינגער. — — —

מעהר גאָר נישט, האר פון דער וועלט. —

ראַינער מאַריאַ רילקע : אויגוסט ראָדע. אידיש פון י. קיסין.

„די שריפטשטעלער ווירקען דורך ווערטער... די סקולפטאָרען — דורך טהאַטען.".

פאַמפאַמיוס גאוריקוס, אין זיין שריפט „דע סקולפטורא" (1504).

דער איז אַ העלד, וואָס איז אַזוי קאָנצענטרירט, אַז ער איז אונבעוועגליך. — (עמערסאָן.)

האָדען איז געוועזען איינזאַם איידער ער איז געוואָרען בעריהמט. און דער רוהם, ווען ער איז געקומען, האָט איהם אפשר געמאַכט נאָך איינזאַמער. ווייל רוהם איז נאָך אַלעמען נאָר אַ זאַמלונג פון אַלע מיס־פערשטענדניסען, וואָס ענטשטעהען אַרום אַ נייעם נאָמען.

אונצעהליגע אַזעלכע מיספערשטענדניסען האָבען זיך אָנגעקליבען אַרום ראָדען'ס נאָמען, און עס איז געוועזען אַ לאַנגע און שווערע אויפ־גאַבע זיי אַלע אויפצוקלערען. דאָס איז, איבריגענס, אויך ניט נויטיג: די מיספערשטענדניסען זאַמלען זיך אַרום דעם נאָמען, ניט אַרום דעם ווערק, וועלכע וואַקסט ווייט אַריבער דעם קלאַנג פון נאָמען. דאָס ווערק איז נאָמענלאָז, — אַזוי ווי אַן עבענע, אָדער אַ ים, וואָס האָט אַ נאָמען אויף דער קאַרטע, אין די ביכער, ביי די מענשען, און וואָס איז אָבער אין דער ווירקליכקייט נאָר בעוועגונג, ווייטקייט, טיפקייט.

דאָס ווערק, פון וועלכען מיר וועלען דאָ רעדען, איז געוואַקסען זייט יאָהרען און וואַקסט אָן יעדען טאָג, ניט פערלירענדיג קיין איינ־ציגע שעה. מען געהט פערביי זיינע טויזענד זאַכען, איבערוועלטיגט פון דער פולקייט פון איינפאַלען, ערפינדונגען און ענטדעקונגען, וואָס זיי נעמען אַרום; און ניט ווילענדיג זוכט מען די צוויי הענט, פון

אונטער וועלכע אַט די וועלט איז ענטשטאַנען. מען געדענקט דערביי, ווי קליין מענשליכע הענט זיינען, ווי שנעל זיי ווערען מיעד, און ווי ווייניג צייט זיי איז געגעבען. און מען וויל זעהן אַט די הענט, וואָס האָבען געלעבט ווי הונדערט הענט, ווי אַ פאָלק פון הענט, וואָס איז פאַר זונאויפגאַנג אַרויס אין ווייטען וועג פון אַט דעם ווערק. מען פרעגט: ווער איז דער, צו וועמען די הענט געהערען?

דאָס איז אַ גרייז. און זיין לעבען איז איינס פון יענע, וואָס לאָזען זיך ניט איבערדערצעהלען. זיין לעבען האָט זיך אָנגעהויבען און געהט טיף אין גרויסען עלטער, און אונז קומט אויס, ווי עס וואָלט שוין דורכגעגאַנגען פיעלע יאָהרהונדערטען. מיר ווייסען וועגען דעם גאָר ניט. עס איז געווען אַ וועלכע עס איז קינדהייט אין אָרימקייט, — אַ טונקעלע, זוכענדע, אונזיכערע; און די קינדהייט איז נאָך אפשר איצט אויך דאָ, דען, ווי דער הייליגער אויגוסטינוס האָט איינמאָל געזאָגט, וואוהין זאָל דען די קינדהייט פערשווינדען?

דאָס איז אַ לעבען, וואָס האָט אפשר אַלע פערגאַנגענע שטונדען, די שטונדען פון ערוואַרטונג און פון איינזאַמקייט, די שטונדען פון צווייפעל און די לאַנגע שטונדען פון נויט; דאָס איז אַ לעבען, וואָס האָט קיין זאַך ניט פערלאָרען און ניט פערגעסען, אַ לעבען, וואָס האָט זיך פערזאַמעלט, וועהרענד עס איז פערגאַנגען. מעגליך. מיר ווייסען וועגען דעם גאָר ניט. אָבער, גלויבען מיר, נאָר פון אַזאַ לעבען האָט געקאָנט אַרויסקומען אַזאַ פולקייט און איבערפלוס פון שאַפען, נאָר אַזאַ לעבען, וואו אַלץ איז גלייכצייטיג און וואַך, און קיין זאַך פערגעהט ניט, קען בלייבען יונג און שטאַרק און דערהויבען זיך צו ערהאַבענע ווערק.

עס וועט אפשר אָנקומען אַ צייט, ווען מען וועט אויסגעפינען די געשיכטע פון אַט דעם לעבען, זיינע פערוויקלונגען, עפּיזאָדען און איינ־צעלהייטען. מען וועט זיי אויסגעפינען. מען וועט דאַן דערצעהלען וועגען אַ קינד, וואָס האָט אָפט פערגעסען זיין הונגער, ווייל וויכטיגער איז פאַר איהם געווען אויסצושניצען אַלערליי זאַכען אין איינפאַכען האָלץ מיט אַ שלעכטען מעסער. מען וועט אין די טעג פון דעם יונגען מענשען געפינען אַ מאָמענט, אין וועלכען מען וועט דערזעהן אַ צוזאָג פון דער צוקינפטיגער גרויסקייט, איינע פון יענע שפּעטערע פּראָפעציי־אונגען, וואָס זיינען אַזוי פאָלקסטימליך און ריהרענד.

און ווער ווייס, עס קען גאָר זיין, אז דאָס זיינען געווען די ווער־

טער, וואָס אַ מאַנאַך האָט מיט אַרום פינף הונדערט יאָהר צוריק געזאָגט צום יונגען מישעל קאָלאָמב: „אַרבייט, אינגעל, היט אָב דיין קירך, אַכט די שעהנע ווערק פון דיינע חברים, אַכט און ליעב דעם גוטען גאָט, און ער וועט דיר שיקען גרויסע זאַכען". און אפשר האָט אַן אינערליך געפיהל אַזוי געהעדט צו דעם יונגען מענשען, — נאָר אונענדליך שטילער, ווי דער מאַנאַך, — אויף איינעם פון די שיידוועגען אין זיין אָנהויב. גראָד דאָס האָט ער געזוכט: גרויסע זאַכען.

אָט איז פאַר איהם לואוור מיט די פיעלע לייכטע זאַכען פון אַלטערטום, וואָס דערמאָנען דעם זידליכען הימעל און דער נאָהנטקייט פון ים. הינטער דעם דערהויבען זיך אַנדערע, שווערע, שטיינערנע זאַכען, וואָס געהען אריבער פון אונדערנקליכע קולטורען אין נאָך ניט געקומענע צייטען. דאָ זיינען געווען שטיינער, וואָס זיינען געשלאָפען, און מען האָט געפיהלט, אַז זיי וועלען באַלד ערוואַכען, שטיינער, אויף וועלכע קיין זאַך איז ניט געווען שטערבליך, און אַנדערע, וואָס האָבען געטראָגען אַ בעוועגונג, אַ זשעסט, וואס איז געבליבען אַזוי פריש, ווי דאָס וואָלט נאָר געהאַלטען געוואָרען אויף אַ בעשטימטע צייט, און איין שעהנעם טאָג וועט פערביינעהן אַ קינד און וועט דאָס נעמען. אָבער ניט נאָר אין די בעריהמטע ווערק אליין האָט זיך דאָ אָנגעזעהן דאָס לעבען; דאָס אונבעמערקטע, קליינע, נאָמענלאָזע איז דאָ ניט ווענינער אָנגעפילט געווען מיט יענער טיפער, אינערליכער אויפרעגונג, יענער רייכער, איבעראַשענדער אומרוה פון לעבען. אפילו די שטילקייט, וואו זי איז געווען, איז בעשטאַנען פון הונדערטער בעוועגונגס־מאָמענטען, וואָס האָבען זיך געהאַלטען אין גלייכגעוויכט.

דאָ זיינען געווען קליינע פיגורען, בעזונדערס טיערען, וואָס האָבען זיך בעוועגט, אויסגעשטרעקט אָדער צוזאַמענגעצויגען, און ווען אַ פויגעל איז געזעסען, האָט מען געוואוסט, אַז דאָס איז אַ פויגעל, אַ הימעל איז אויסגעוואַקסען און איהם אַרומגערינגעלט, אויף יעדער פעדער איז אַ ווייטקייט געווען צוזאַמענגעלעגט, און מען האָט דאָס געקענט פאַנאַנדערנעמען און מאַכען גרויס. דאָסזעלבע איז געווען מיט די טיערען, וואָס זיינען געשטאַנען אָדער געזעסען אויף די קאַטעדראַלען. דאָ זיינען געווען הינט און וועווערקעס, בוימהאַקער און לאַצערטען, שילדקרעטען און שלאַנגען; ווענינסטענס צו איינעם פון יעדען מין. און עס האָט אויסגעזעהן, ווי מען וואָלט די טיערען איינ־

געפאנגען ערגעץ אין די וועלדער און אויף די וועגן און זיי דא גע־צוואונגען צו לעבען צווישען שטיינערנע פלאנצונגען, בלומען און בלע־טער און זיך לאנגזאם פערוואנדלען אין דעם, וואס זיי זיינען איצט און וואס זיי מוזען שוין בלייבען אויף אייביג.

עס זיינען אבער דא אויך געווען טיערען, וואס זיינען, דוכט זיך, דא שוין געבארען געווארען און האבען ניט קיין עראינערונג פון אן אנדער עקזיסטענץ, זיי זיינען שוין אין גאנצען די איינוואוינער פון דער גלייכער, הויך שטייגענדער שטיינערנער וועלט. זייערע מיילער זיינען ווייט, שרייענד, ווי ביי טויבען, ווייל די נאהנטקייט פון די גלאקען האט צושטערט זייער געהער. זיי שטרעקען זיך און העלפען די שטיינער שטייגען.

די פויגלען צווישען זיי האבען זיך בעזעצט אויבען אויף די טרעפ, ווי זיי וואלטען אייגענטליך געווען אונטערוועגס און ווילען נאר אב־רוהען דא א פאר יאהרהונדערטער און ארונטערקוקען אויף די וואק־סענדע שטאדט. אנדערע, וואס שטאמען אב פון היינט, האבען זיך ארויסגעשפארט האריזאנטאל אין דער לופט און זיינען גרייט ארויס־צוואארפען דאס רעגענוואסער פון זייערע פון שפייען אנגעשוואלענע מיילער. אלע האבען זיך דא געענדערט, צוגעפאסט, האבען אבער נאר־ניט פערלארען פון זייער לעבען; פערקערט, זיי לעבען שטארקער און העפטיגער, לעבען אייביג דאס שטורמיגע, ברויזענדע לעבען פון דער צייט, וועלכע האט זיי בעשאפען.

און ווער עס האט אט די געביידען געזעהן, דער האט געפיהלט, אז זיי זיינען געשאפען געווארען ניט אויס א קאפריז, ניט אויס א שפיעלערישען פערזוך צו געפינען נייע, אונערהערטע פארמען. די נויט האט זיי געשאפען. מען האט זיך דא פון דעם אנגסט און שרעק פאר די אונזיכטבארע געריכטען פון א שווערען גלויבען גערעטעט ביי דעם זיכטבארען, פון דעם אונזיכערען איז מען אנטלאפען צו אט דער פער־ווירקליכונג. מען האט דאס נאך אלץ געזוכט אין גאט, אבער מען האט פאר איהם געפונען בילדער, אום זיך דעם ווייטען גאט פארצו־שטעלען.

ווען מען האט יעדע אנגסט און שרעק און צווייפעל פון די ארימע און נידריגע געטראגען אין זיין הויז, געלעגט אין זיין האנט, געשטעלט אויף זיין הארץ, איז מען געווען גאטספארכטיג. דאס איז געווען בע־סער ווי מאלען: דען די מאלעריי איז אויך געווען אן אילוזיאן, א

שעהנער, געשיקטער בעטרוג; מען האָט געבענקט נאָך עפּעס, וואָס איז ווירקליכער, וואָס איז איינפאַך. אַזוי איז ענטשטאַנען די אונ־געוועהנליכע סקולפּטור פון די קאַטעדראַלען, אָט דער קרייץ־צוג פון די בעלאַדענע און די טיערען.

און ווען מען וואַרפט אַ בליק צוריק פון דער פּלאַסטיק פון מיטעל־אַלטער צום אַלטערטום און פון אַלטערטום צום אָנהויב פון אונדענק־ליכע פערגאַנגענהייטען, זעהט מען דען ניט, ווי די מענשליכע זעל וואָלט ווידער און ווידער געזוכט אָט די קונסט, וועלכע גיט מעהר ווי וואָרט און בילד, וואָס איז אַ פערקערפּערונג פון דער מענשהייט׳ס בענקשאַפט און שרעק? צולעצט אין רענעסאַנס איז ענטשטאַנען אַ גרויסע פּלאַסטישע קונסט: דאָס לעבען האָט זיך דאַן בענייט, און מען האָט דאַן אויפגעדעקט דאָס געהיימניס פון געזיכטער.

און איצט? מערקט זיך דען אין אונזער צייט ניט ווידער אַ דראַנג נאָך דעם אויסדרוק, נאָך דער שטאַרקער, איינדרינגליכער פער־טייטשונג פון דעם, וואָס איז געווען אונאויסשפּרעכליך, פערפּלאָנטערט און אַ רעטעניש? די קונסטען האָבען ווי אויפגעלעבט, זיינען פול שטרעבען און ערוואַרטונג. אָבער אפשר איז גראַד אָט די קונסט, די פּלאַסטיק, בערופען צו געפינען דאָס, וואָס די אַנדערע האָבען געזוכט טאַפּענדיג אין דער פינסטער? זי האָט געליטען פון דעם, וואָס כמעט אַלע איהר קאָנפליקטען זיינען געלעגען אין דעם אונזיכטבאַרען. איהר שפּראַך איז געווען דער קערפּער. און ווען האָט מען צולעצט געזעהן דעם קערפּער? שיכט נאָך שיכט האָבען זיך אויף איהם געלעגט די קליי־דער, ווי אַלץ נייע פאַרבען. אָבער אונטער דעם שוץ פון אָט דער האַר־טער שאָלעכץ האָט איהם די וואַקסענדע זעל פערענדערט, וועהרענד זי האָט אָהן אָטעם געאַרבייט אויף די געזיכטער.

דער קערפּער איז אַנאַנדערער געוואָרען. ווען מען וואָלט איהם איצט אויפגעדעקט, וואָלט ער אפשר געוויזען טויזענד אויסדרוקען פאַר אַלץ, וואָס איז נאָמענלאָז און ניי, וואָס איז פאַר דער גאַנצער צייט געקומען, און פאַר די אַלטע געהיימניסען, און דער קערפּער איצט קען ניט זיין וועניגער שעהן ווי דער קערפּער אין אַלטערטום, ער מוז זיין נאָך שעהנער. אין פערלויף פון צוויי טויזענד יאָהר האָט דאָס לעבען אויף איהם געאַרבייט, געהאַרכט און געהאַמערט טאָג און נאַכט. די מאַלעריי האָט פון דעם קערפּער געטרוימט: זי האָט איהם בעציערט מיט ליכט און דורכגעדרונגען מיט דעמערונג און אַרומגערינגעלט מיט

אלערליי צערטליכקייטען; זי האָט איהם געפיהלט ווי א בלומענבלאַט און האָט זיך געלאָזט פון איהם אוועקטראָגען ווי פון א ווערע, — אָבער די פלאַסטיק, וועמען דער קערפער האָט געהערט, האָט נאָך איהם ניט געקענט.

דאָ איז געווען אַן אויפגאַבע גרויס ווי די וועלט. און דער, וואָס איז פאַר איהר געשטאַנען און האָט זי געזעהן, איז געווען אַן אונבע־קאַנטער, וועמעס הענט האָבען געמוזט ארבייטען פאַר דעם טעגליכען ברויט, אין טונקעלהייט. ער איז געווען אַליין. און אויב ער איז גע־ווען א ריכטיגער טרוימער, האָט ער געמוזט טרוימען א שעהנעם און טיפען טרוים, וועלכען קיינער וואָלט ניט פערשטאַנען, איינעם פון יענע לאַנגע, לאַנגע טרוימען, אין וועלכע א גאַנץ לעבען קען אריבערגעהן ווי איין טאָג.

אָבער אָט דער יונגער מענש, וואָס האָט געמוזט פערדיענען זיין ברויט אין דער מאַנופאַקטור פון סעוור, איז געווען א טרוימער, וועמען דער טרוים איז געקומען אין די הענט, און ער האָט אָנגעהויבען דעם טרוים פערווירקליכען. ער האָט געפיהלט, וואו מען האָט געמוזט אָנ־הויבען. א רוהיגקייט אין איהם האָט איהם אָנגעוויזען דעם וועג. דאָ האָט זיך שוין ארויסגעוויזען ראָדען'ס טיפע איבעראיינשטימונג מיט דער נאַטור. דער דיכטער זשאַרזש ראָדענבאַך, וואָס האָט געהאַט אזעל־כע שעהנע ווערטער פאַר דער נאַטור, האָט איהם גערופען א נאַטור־קראַפט.

און ווירקליך, אין ראָדען איז געווען עפּעס א טונקעלע געדולדיג־קייט, וועלכע האָט איהם כמעט געמאַכט נאָמענלאָז, א שטילער, אי־בערלעגטער אויסדויער, עהנליך צו דער גרויסער געדולד און פרייגע־ביגקייט פון דער נאַטור, וועלכע הויבט אָן מיט גאָרנישט, אום שטיל און ערנסט צו געהן אויף דעם ווייטען וועג צו איבערפלוס. אויך ראָדען האָט זיך ניט גענומען גלייך מאַכען בוימער. ער האָט אָנגעהויבען מיט א זאַמענקערענדעל אונטער דער ערד. דאָס קערענדעל איז געוואַקסען, אראָבצו, האָט אראָבגעשיקט איין וואָרצעל נאָך'ן אַנדערען, האָט זיך פעראַנקערט, איידער עס האָט ארויפגעשיקט א קליין צווייגעלע. דאָס האָט געפאָדערט זעהר פיעל צייט. „מען דאַרף זיך ניט איילען", האָט ראָדען געזאָגט צו די ווייניגע פריינד, וואָס זיינען ארום איהם געווען.

דאַן איז געקומען דער קריעג, און ראָדען איז אוועק אין בריסעל, אום דאָרט צו ארבייטען. ער האָט געפיהרט אייניגע פיגורען אין פּריי־

וואטע הייזער און עטליכע פון די פיגורען אויף דער בערזענגעביידע און האָט געשאַפען די פיער עק־פיגורען ביי דעם דענקמאָל פון בירגער־מייסטער לאַאָס אין פּארק ד'אַנוער. דאָס זיינען געווען געוויסענהאַפט אויסגעפיהרטע אויפגאַבען, אָבער זיין וואַקסענדע פּערזענליכקייט האָט דאָ ניט געזאָגט איהר וואָרט. זייט ביי זייט מיט דער ארבייט איז געגאַנגען זיין אייגענטליכע ענטוויקלונג, צוזאַמענגעדרענגט אין די פּאוזען, אין די אָוונדשטונדען, אין דער איינזאַמער שטילקייט פון נאַכט. און אָט די צוטיילונג פון זיין ענערגיע האָט ער געמוזט דולדען יאָהרענלאַנג. ער האָט געהאַט אין זיך די קראַפט פון די, אויף וועמען אַ גרויסע ווערק וואַרט, דעם אויסדויער פון די, וואָס זיינען נויטיג.

ווערענד ער איז געווען בעשעפטיגט אויף דער בערזע פון בריסעל, האָט ער געקענט פיהלען, אַז עס זיינען שוין מעהר ניטאָ קיין געביי־דען, וואָס פערזאַמלען ארום זיך די ווערק פון סקולפּטור, ווי די קאַ־טעדראַלען, די אַמאָליגע גרויסע מאַגנעטען פון דער פּלאַסטיק, האָבען געטאָן. דאָס בילדווערק איז געווען אַליין, ווי דאָס בילד, דאָס מאָל־ברעט־בילד, אָבער קיין וואַנט איז פאַר איהם ניט געווען נויטיג, און עס האָט ניט געדאַרפט האָבען קיין דאַך. דאָס איז געווען אַ זאַך פאַר זיך, און מען האָט איהם געדאַרפט געבען אַלע אייגענשאַפטען פון אַזאַ זאַך, כדי מען זאָל קענען אַרומגעהן אַרום דעם און דאָס פון אַלע זייטען בעטראַכטען.

און דאָך מוז זיך אָט די זאַך אונטערשיידען פון די אַנדערע זאַ־כען, די געוועהנליכע, וועלכע יעדערער קען אָננעמען. זי מוז ווערען אונבעריהרבאַר, סאַקראַסאַנקט, אָבגעטיילט פון צופאַל און פון דער צייט, אין וועלכער זי שטעהט אויף איינזאַם און וואונדערליך, ווי דאָס געזיכט פון אַ קלאַרזעהער. זי מוז בעקומען איהר אייגענעם, זיכערען אָרט, פריי פון יעדען איינפלוס, זי מוז אַריינגעשטעלט ווערען אין די שטילקייט פון אונענדליכען רוים און אין זיינע גרויסע געזעצען. אין די אַרומיגע לופט מוז מען זי ווי אין אַ ניש אַריינפּאַסען און געבען איהר זיכערהייט, אַן אינהאַלט און אַ הויכקייט, וואָס קומען פון איהר איינפאַכער עקזיסטענץ, ניט פון איהר בעדייטונג.

ראָדען האָט געוואוסט, אַז די נעקסטע אויפגאַבע איז צו דער־גרייכען אַן אונפעהלבאַרע קענטניס פון מענשליכען קערפּער. לאַנגזאַם, פאָרשענדיג איז ער צוגעקומען ביז צו זיין אויבערפלאַך, און איצט שטרעקט זיך צו איהם אַ האַנד, וועלכע האָט אָט די אויבערפלאַך פון

דער אַנדערער זייט פּונקט אַזוי גענוי, בעשטימט און בעגרענצט, ווי זי איז געווען פון אינוועניג. וואָס ווייטער ער איז געגאַנגען אויף זיין וועג, אַלץ מעהר איז דער צופאַל געבליבען צוריק, און אַ געזעץ האָט איהם צו דעם אַנדערען געפיהרט. ענדליך האָט ער זיין פאָרשונג געווענדט אויף דער אויבערפלאַך. זי איז בעשטאַנען פון אונצעהליגע בעגעגנונגען פון ליכט מיט דער זאַך, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז יעדע בעוועגונג איז געווען אַנדערש, און יעדע איז געווען מערקווירדיג. אויף איין פּונקט שיינען זיי אויפצונעמען איינס דאָס אַנדערע, אויף אַנאַנדערען בעגריסען זיי זיך אונענטשלאָסען, אויף נאָך אַנאַנדערען געהען זיי זיך פאַנאַנדער ווי פרעמדע. און אַזעלכע פּונקטען זיינען געווען אָהן אַ צאָהל, און אויף יעדערען פון זיי איז עפּעס געשעהן. עס איז דאָ ניט געווען קיין לערקייט.

אין יענעם מאָמענט האָט ראָדען ענטדעקט דאָס גרונד-עלעמענט פון זיין קונסט און די צעל פון זיין וועלט. דאָס איז געווען די פלאַך, די פערשידענע גרויסע, פערשידען בעטאָנטע, גענוי בעשטימטע פלאַך, פון וועלכער אַלץ מוז געמאַכט ווערען. פון דאַן אָן איז זי געוואָרען דער שטאָף פון זיין קונסט, אַרום וועלכען ער האָט זיך געמיהט, צוליעב וועלכען ער האָט געוואַכט און געליטען. זיין קונסט האָט זיך געבויט ניט אויף אַן אידעע, נאָר אויף אַ קליינע געוויסענהאַפטע פערווירקליכונג, אויף דאָס דערגרייכבאַרע און אויף וויסען. עס איז אין איהם ניט געווען קיין גאווה. ער האָט זיך איינגעשלאָסען אין די אונשיינבאַרע און שווערע שעהנהייט, וועלכע ער האָט געקענט זעהן, רופען און ריכטען. די אַנדערע, די גרויסע, האָט געמוזט קומען, ווי טיערען צום טרינק-פּלאַץ, ווען אַלץ איז שוין געווען פאַרטיג, ווען די נאַכט האָט זיך געענדיגט.

מיט אָט דער ענטדעקונג האָט ראָדען אָנגעהויבען זיין אַרבייט. איצט זיינען אַלע פריהערדיגע בעגריפען פון פּלאַסטיק געוואָרען ווערטלאָז פאַר איהם. עס איז מעהר ניט געווען אַזאַ זאַך, ווי פּאָזע, אָדער גרופּע, אָדער קאָמפּאָזיציאָן. עס זיינען נאָר געווען אונצעהליגע לעבעדיגע פלאַכען, עס איז נאָר געווען לעבען, און דאָס אויסדרוקסמיטעל, וואָס ער האָט זיך געפונען, איז גלייך געגאַנגען אין דער ריכטונג פון לעבען. ראָדען האָט אַרומגענומען דאָס לעבען, וואָס איז געווען אומעטום, וואוהין ער האָט נאָר געווענדט זיין בליק. ער האָט עס בעמערקט אויף די קלענסטע פּונקטען, האָט עס אויפמערקזאַם בעטראַכט. ער

האָט עס אָבגעוואָרט אין די איבערגאַנגען, וואו עס איז לאַנגזאַם און אונענטשלאָסען, ער האָט עס איינגעהאַלטען, וואו עס איז געלאָפען, און אומעטום האָט ער עס געפונען גלייך גרויס, גלייך מעכטיג און היגרייסענדע.

דאָ איז קיין טייל פון קערפער ניט געווען אונבעדייטענד אָדער אונוויכטיג: ער האָט געלעבט. דאָס לעבען וואָס איז געווען אויף די געזיכטער, ווי אויף אַ ציפערבלאַט, איז לייכט געווען צו לעזען און איז געווען פול בעציהונג צו צייט, — אין די קערפער איז עס געווען צער־שטרייטער, גרעסער, געהיימניספולער און אייביגער. דאָ האָט עס זיך ניט פערשטעלט, דאָ איז עס געגאַנגען נאַכלעסיג, וואו עס איז געווען נאַכלעסיג, און שטאָלץ ביי די שטאָלצע. צוריקטרעטענדיג פון דער ביהנע פון אנגעזיכט, האָט עס אַראָבגענומען פון זיך די מאַסקע און איז געבליבען שטעהן, ווי עס איז געווען, הינטער די קוליסען פון קליידער.

דאָ האָט ער געפונען די וועלט פון זיין צייט, ווי ער האָט פריהער געפונען די צייט פון מיטעלאַלטער אויף די קאַטעדראַלען: פערזאַ־מעלט ארום אַ געהיימניספולע טונקעלהייט, צוזאַמענגעהאַלטען פון אַן אָרגאַניזם, צו איהם צוגעפּאַסט און אין דיענסט געשטעלט. דער מענש איז געוואָרען אַ קירך, און עס זיינען געווען טויזענדער און טויזענדער אַזעלכע קירכען, קיין איינע ניט עהנליך צו אַנאַנדערער און יעדע איינע פון זיי לעבעדיג. אָבער דאָס האָט געמוזט ווייזען, אַז זיי זיינען אַלע פון איין גאָט.

יאָהרען און יאָהרען איז ראָדען געגאַנגען אויף די וועגען פון אָט דעם לעבען, בעשיידען, ווי איינער, וואָס פיהלט זיך ווי אַן אָנהויבער. קיינער האָט ניט געוואוסט פון זיינע פערזוכען, ער האָט ניט געהאַט קיין איין פערטרויטען און זעהר וועניג פריינד. הינטער דער ארבייט, וועלכע האָט איהם געגעהרט, האָט זיך בעהאַלטען זיין וואַקסענדיג ווערק און האָט אָבגעוואַרט זיין צייט. ער האָט פיעל געלעזען. מען איז געוועהנט געווען איהם צו זעהן אין די ברי‏סעלער גאַסען מיט אַ בוך אין האַנט, אָבער אָט דאָס בוך איז אפשר געווען נאָר אַן אויסרעד פאַר דעם, וואָס האָט זיך פערטיפט אין זיך אַליין און אין די אויפגאַ־בע, וואָס איז געשטאַנען פאַר איהם. ווי אַלע טהעטיגע, האָט ער אויך געהאַט דאָס געפיהל, אַז ער דאַרף האָבען פאַר זיך אַן אונזיכטבאַר־וויי־טע ארבייט, אַן אימפּולס, עפּעס, וואָס זאָל פערמעהרען און פערזאַמלען

זיינע קרעפטען. און קומען צווייפלען, אונזיכערהייט, קומט די גרויסע אונגעדולד פון שאפען צו איהם, די מורא פאר א פריהען טויט, אדער די געפאהר פון דער טעגליכער נויט, געפינט שוין דאס אלץ אין איהם א שטילען ווידערשטאנד, א שטארקייט און זיכערקייט, די אלע נאך ניט אויפגעוויקעלטע פאהנען פון א גרויסען זיעג.

עס איז אפשר געווען די פערגאנגענהייט, וואס האט זיך אין אזעלכע מאמענטען געשטעלט אויף זיין זייט, די שטים פון קאטעדראלען, וועלכע ער איז נאך אלץ געגאנגען הערען. אויך פון די ביכער איז פיעל געקומען צו איהם. ער האט צום ערשטען מאל געלעזען דאנטע'ס „דיווינא קאמעדיא". דאס איז געווען אן ענטפלעקונג. ער האט געזעהן די ליידענדע לייבער פון און אנדערען מין, ער האט געזעהן דאס גרויסע, אונפערגעסליכע געריכט פון א דיכטער איבער זיין צייט. דא זיינען געווען בילדער, אין וועלכע ער האט געפונען זיין רעכטפערטיגונג. און ווען ער האט געלעזען וועגען די וויינענדיגע פים פון ניקאלאוס דעם דריטען, האט ער שוין געוואוסט, אז עס איז פאראן א וויינען, וואס איז אין דעם גאנצען מענשען, און טרערען, וואס קומען ארוים פון אלע פארען.

און פון דאנטע איז ער געקומען צו באדלער. דאס איז שוין ניט געווען קיין געריכט און קיין דיכטער, וואס האט ארויפגעשטיגען אין די הימלען. א מענש, איינער פון די ליידענדע, האט אויפגעהויבען זיין שטים און זי געהאלטען הויך איבער די קעפ פון אנדערע, ווי וועלענדיג זיי רעטען פון אונטערגאנג. און עס זיינען דא אין די פערזען געווען שורות, וואס האבען זיך אויסגעטיילט פון דעם שריפט, וואס זיינען געווען ניט געשריבען, נאר פארמירט. ווערטער און גרופען פון ווערטער, וואס זיינען געווען געשמאלצען אין די הייסע הענט פון דעם דיכטער, שורות, וואס האבען זיך אנגעפילט ווי רעליעפען, און סאנעטען, ווי זיילען מיט פערמישטע קעפ, האבען געטראגען די לאסט פון א באנגען געדאנק. אונקלאר האט ער געפיהלט, אז וואו אט די קונסט האט זיך פלוצלונג אבגעשטעלט, האט זי זיך אנגעשטויסען אן דעם אנהויב פון אנאנדער קונסט, און זי האט געבענקט נאך יענער קונסט. ער האט געפיהלט, אז באדלער איז זיין פארגענגער, איינער, וואס האט זיך ניט געלאזט פערפיהרען פון די געזיכטער און האט געזוכט די לייבער, אין וועלכע דאס לעבען איז גרעסער, גרויזאמער און אונרוהיגער.

און זינט יענע טעג זיינען איהם דיביידע דיכטער געבליבען

נאָהנט, און ער האָט זיך אַלעמאָל צו זיי צוריקגעקערט. אין יענער צייט פון פאַרמירונג און פאַרבערייטונג, ווען דאָס גאַנצע לעבען, וואָס זיין קונסט האָט געלערנט, האָט ניט געהאַט קיין נאָמען און קיין בעדייטונג, זיינען ראָדען׳ס געדאַנקען געגאַנגען ארום די ביכער פוןביידע דיכטער און האָבען זיך דאָרט געשאַפען אַ פערגאַנגענהייט. שפּעטער, ווען ער האָט געשאַפען און האָט ווידער זיי בעריהרט, זיינען זייערע געשטאַלטען אויפגעשטאַנען אין איהם, ווי ערינערונגען פון זיין אייגענעם לעבען, און זיינען אריין אין זיין ווערק, ווי אין זייער היימאַט.

ענדליך אי[illegible]ה, נאָך יאָהרען פון איינזאַמער ארבייט, ארויסגעטראָטען מיט אַ ווערק. עס איז געווען אַ פראַגע, צי די עפענטליכקייט וועט דאָס ווערק אָננעמען. די עפענטליכקייט האָט דאָס ניט אָנגענומען. און ראָדען האָט זיך ווידער פערשלאָסען אויף דרייצעהן יאָהר. דאָס זיינען געווען די יאָהרען, אין וועלכע ער, נאָך אַלץ אַן אונבעקאַנטער פאַר דער וועלט, איז געוואָרען רייף, איז געוואָרען דער מייסטער, דער אונבעשרענקטער בעהערשער פון זיינע קונסטמיטלען; ער האָט די גאַנצע צייט געאַרבייט, געדענקט, געמאַכט פּראָבען, גאַנץ אונבעאיינפלוסט פון דער צייט, וועלכע האָט אויף איהם ניט געווירקט. אפשר האָט דאָס, וואָס זיין גאַנצע ענטוויקלונג איז אָנגעגאַנגען אין אונגעשטערטער שטילקייט, איהם געגעבען אַזאַ געוואַלטיגע זיכערהייט שפּעטער, ווען מען האָט וועגען זיין ווערק אזוי פיעל געשטריטען. ווען מען האָט אָנגעהויבען צווייפלען אין איהם, האָט ער קיין צווייפעל מעהר ניט געהאַט וועגען זיך. דאָס אַלץ איז געלעגען הינטער איהם. זיין שיקזאַל איז מעהר ניט געווען אָבהענגיג פון דעם צורוף און אורטייל פון דער מענגע. ווען מען האָט דאָס נאָך געוואָלט פערניכטען מיט שפּאָט און שנאה, איז עס שוין געווען ענטשידען. אין דער צייט, ווען ער איז געוואַקסען, האָט קיין פרעמדע שטים זיך ניט געווענדט צו איהם, ער האָט ניט געהערט קיין לויב, וואס האָט איהם געקענט אראָבפיהרען פון וועג, קיין טאַדעל, וואָס האָט איהם געקענט צומישען. פּונקט ווי פאַרציפאַל, אזוי איז זיין ווערק געוואַקסען אין ריינקייט, אליין מיט זיך און מיט אַ גרויסער אייביגער נאַטור. נאָר זיין ארבייט האָט צו איהם גערעדט.

זי האָט צו איהם גערעדט יעדען פריהמאָרגען ביים ערוואַכען, און אין אָוועגד האָט זי לאַנג נאָכגעקלונגען אין זיינע הענט, ווי אין אַן אוועקגעלעגטען אינסטרומענט. דעריבער איז זיין ווערק אזוי אונאַי־

בערווינדליך: ווייל עס איז געקומען אויף דער וועלט פאַלשטענדיג ערוואַקסען; ניט אַלס עפּעס, וואָס ווערט, און בעט אַ בערעכטיגונג, נאָר אַלס ווירקליכקייט, וואָס האָט זיך דורכגעזעצט, וואָס איז שוין דאָ, ווירקליכקייט, מיט וועלכער מען מוז זיך רעכנען. ווי אַ קעניג, וואָס הערט, אַז אין זיין רייך געבויט ווערען אַ שטאָדט, איבערלעגט זיך לאַנג, צי ער זאָל דאָס פּריווילעגיום בעווילינען צי ניט, און בע־שליסט ענדליך אַנצוקוקען דעם אָרט; ער קומט אָן און דערזעהט פאַר זיך אַ געוואַלטיג גרויסע שטאָדט, וואָס איז שוין פאַרטיג, שטעהט ווי פון אייביג אָן מיט איהרע מויערען, טורעמס און טויערען: אַזוי איז געקומען די מעננגע, ווען מען האָט זי ענדליך גערופען, צו ראָדען'ס ווערק, וואָס איז שוין געווען פאַרטיג.

אָט די צייט פון רייף ווערען איז בעגרענצט פון צוויי ווערק. אין איהר אָנהויב שטעהט דער קאָפּ פון דעם מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז. צו איהר סוף קומט „דער מאַן פון די ערשטע צייטען", ווי ראָדען האָט עס גערופען. דער אָמאָ נע קאַסע איז אין 1864 צוריקגעוויזען געוואָרען פון סאַלאָן. דאָס איז געווען גאַנץ נאַטירליך, ווייל אין דעם ווערק איז שוין ראָדען'ס אַרט געווען פאַלשטענדיג רייף, פערענדיגט און זיכער. דאָס ווערק האָט ווידערשפּראָכען אַלע פאָדערונגען פון דער אַקאַדעמישער שעהנהייט, וועלכע איז נאָך אַלץ געווען זעלבסטהערש־רין. אומזיסט האָט רודע געגעבען זיין געטין פון אויפשטאַנד אויף דעם טריומף טויער פון פלאַס דע ל'עטואַל די ווילדע מינע און וויטען אויסגעשריי, אומזיסט האָט באַריע געשאַפען זיינע בויגזאַמע, פלינקע טיערען, און קאַרפּאָ'ס טאַנץ האָט מען נאָר אויסגעלאַכט, אום זיך צו איהם ענדליך אַזוי וויט צוגעוועהנען, אַז מען האָט איהם שוין מעהר ניט געזעהן. אַלץ איז געבליבען ביים אַלטען. די פּלאַסטיק פון דער צייט איז נאָך אַלץ געווען נאָך די מאָדעלען, די פּאָזען און אַלעגאָריען, דאָס לייכטע, ביליגע און בעקוועמע, מיט אַ מעהר אָדער וועניגער גע־שיקטער ווידערהאָלונג פון אייניגע סאַנקציאָנירטע אויסדרוקען. אין אַזאַ אומגעבונג האָט שוין דער קאָפּ פון דעם מאַן מיט דער געבראָ־כענער נאָז געקענט אַרויסרופען יענעם שטורם, וועלכער האָט אויסגע־בראָכען ערשט ביי די שפּעטערע ווערק פון ראָדען. אָבער וואַרשיינליך האָט מען דעם קאָפּ, אַ ווערק פון אַן אונבעקאַנטען, כמעט ניט בע־טראַכט און צוריקגעשיקט.

מען פיהלט, וואָס עס האָט בעוועגט ראָדען צו שאַפען דעם קאָפּ,

א קאָפּ פון אַן עלטערען העסליכען מאַן, וועמעס געבראָכענע נאָז האָט נאָך פערשטאַרקט דעם געקוועלטען אויסדרוק פון געזיכט. די פולקייט פון לעבען האָט זיך אין דעם געזיכט אויסגעדריקט. אויף אָט דעם געזיכט זיינען ניטאָ קיין סימעטרישע פלאַכען, קיין זאַך ווידערהאָלט זיך ניט, קיין אָרט איז דאָ ניט לער, שטום אָדער גלייכגילטיג. דאָס געזיכט איז ניט בעריהרט פון לעבען, עס האָט דורכגעליטען אַלע קלעפּ און בעליידיגונגען פון לעבען, ווי עפּעס אַן אונערבאַרמליכע האַנט וואָלט עס מיט געוואַלט געהאַלטען צוגעבונדען צו זיין שיקזאַל, ווי אין דרעה־שטראָם פון אַן אונרוהיגען, נאָגענדען וואַסער. ווען מען דרעהט די מאַסקע אין די הענט, ווערט מען איבעראַשט פון דער שטענדיגער ענדע־רונג פון פּראָפיל, אין וועלכען קיין זאַך איז ניט צופעליג, אונקלאָר אָדער אונבעשטימט. עס איז ניטאָ אויף דעם קאָפּ קיין איין ליניע, קיין איבערשניידונג, קיין קאָנטור, וואָס ראָדען האָט ניט געזעהן און ניט געוואָלט. עס דוכט זיך, אַז מען פיהלט, ווי איינינגע פון אָט די שניטען זיינען געקומען פריהער, אַנדערע שפּעטער, ווי צווישען דעם און יענעם רים ליגען יאָהרען, באַנגע יאָהרען; מען ווייס, אַז פון די צייכענס אויף דעם געזיכט זיינען איינינגע איינגעשריבען געוואָרען לאַנגזאַם, אַנדערע זיינען ערשט לייכט אָנגעצייכענט געוואָרען און זייי־נען נאָכגעצויגען געוואָרען פון א געוואוינהייט אָדער א געדאַנק, וואָס האָט זיך ווידערהאָלט, און מען דערקענט יענע שאַרפע קנייטשען, וואָס האָבען געמוזט ענטשטעהן אין א נאַכט, וואָס זיינען ווי פון שנאָבעל פון א פויגעל איינגעהאַקט אין דעם שטערן פון א שלאָפלאָזען מענשען.

און עס איז שווער זיך צו דערמאָנען, אַז דאָס אַלץ שטעהט אויף איין געזיכט, אַזוי פיעל שווערע, נאָמענלאָזע לעבען געפינט זיך אין דעם ווערק. לעגט מען די מאַסקע אַנידער פאַר זיך, דוכט זיך, אַז מען זעהט אַן אונגלייך לאַנד, איבער וועמעס קרומע וועגען פיעלע פעלקער זיינען אַריבערגעגאַנגען. און הויבט מען זי ווידער אויף, מוז מען זי שוין אָנרופען מיט איהר נאָמען, ווייל זי איז פאָלקאָם. אָבער אָט די שעהנ־הייט קומט ניט פון דער אונפערגלייכליכער דורכבילדונג אַליין. זי ענט־שטעהט פון דער עמפּפינדונג פון גלייכגעוויכט, דעם אויסגלייך פון די אַלע בעוועגטע פלאַכען צווישען זיך, א גרינדליכען קענען פון אָט די פלאַכען, זייער אויפשטייגען און פערגעהן אין דער זאַך גופא. און מען דערפיהלט, פון דער פיעלשטימיגער קוועלונג פון דעם געזיכט, אַז אין איהם געפינט זיך ניט קיין אָנקלאַגע. עס ווענדט זיך ניט אָן די וועלט;

עס שיינט צו טראָגען זיין גערעכטיגקייט אין זיך, א שלום צווישען אַלע זיינע ווידערשפּרוכען און א געדולד, וואָס איז גענוג גרויס פאַר זיין לאַסט.

ווען ראָדען האָט געשאַפען אָט די מאַסקע, האָט ער געהאַט פאַר זיך א רוהיג זיצענדען מענשען מיט א רוהיגען געזיכט. אָבער דאָס איז געווען א געזיכט פון א לעבעדיגען מענשען, און ווען ער האָט עס דורכגעפאָרשט, האָט זיך ארויסגעוויזען, אז עס איז פול בעוועגונג, אונ־רוהיגקייט. אין דעם לויף פון ליניען איז געווען בעוועגונג, פונקט ווי אין דער נייגונג פון פלאַכען, די שאָטענס האָבען זיך גערירט ווי אין שלאָף, און א ווייכע ליכט האָט געשיינט צו בעוועגען זיך אויף'ן שטערן.

עס איז דעריבער ניטאָ קיין רוה, אפילו ניט אין טויט: ווייל אין דעם פּראָצעס פון פוילען, וואָס איז אייגענטליך אויך בעוועגונג, איז דער טויט אונטערוואָרפען דעם לעבען. עס איז נאָר דאָ בעוועגונג אין דער נאַטור, און א קונסט, וואָס וויל געבען א געוויסענהאַפטע אינטער־פּרעטאַציאָן פון לעבען, דאַרף ניט נעמען יענע רוה, וואָס עקזיסטירט ניט אין ערגעץ, פאַר איהר אידעאַל. אין דער אמת'ען האָט אויך אַל־טערטום ניט געוואוסט פון אזא אידעאַל. און אפילו די שטיינער פון עלטערע קולטורען זיינען אויך ניט געווען רוהיג. אין די געזיכטס־אויסדרוקען פון פּריעסטערליכע שטיינער פון אוראַלטע קולטען איז די אונרוהיגקייט פון לעבעדיגע פלאַכען איינגעשלאָסען, ווי דאָס וואַסער אין די ווענטלעך פון געפעס. ניט די בעוועגונג האָט געשטערט דעם זין פון סקולפּטור (און דאָס הייסט איינפאַך דער נאַטור פון זאַכען); ניין, נאָר די אונענדליכע בעוועגונג, וואָס ווערט פון קיין זאַך ניט גע־האַלטען אין גלייכגעוויכט, געהט איבער די גרענעצען פון דער זאַך.

די פּלאַסטישע זאַך איז ענליך צו יענע שטעדט פון די אַמאָליגע צייטען, וואָס האָבען געלעבט איינגעשלאָסען אין זייערע מויערען: די איינוואוינער האָבען אָבער צוליעב דעם ניט איינגעהאַלטען זייער אָטעם, ניט אָבגעבראָכען זייערע לעבענסאויסדרוקען. אָבער קיין זאַך איז ניט אריבער די גרענעצען פון דעם קרייז, וואָס האָט זיי ארומגערינגעלט, קיין זאַך איז ניט ארויס אויף די אַנדערע זייט, קיין זאַך האָט פון די טויערען ניט ארויסגעוויזען עפּעס אין דרויסען. און ווי גרויס די בע־וועגונג פון א בילד־ווערק זאָל ניט זיין, און מעג זי זיין פון אונענדליכע ווייטען, אָדער פון הימלישע טיפען, זי מוז צוריקקערען, דער גרויסער קרייז מוז זיך שליסען, דער קרייז פון איינזאַמקייט, אין וועלכער א

קונסטזאך לעבט. דאָס איז געווען דאָס אונגעשריבענע געזעץ, וואָס האָט געלעבט אין די סקולפּטורען פון פערגאַנגענע צייטען.

ראָדען האָט דאָס געוואוסט. דאָס, וואָס א קונסטזאך איז געווען, אזוי צו זאָגען, מיט זיך אליין בעשעפטיגט, האָט זי אויסגעצייכענט און האָט געגעבען דער פּלאַסטיק איהר רוה. זי, די קונסטזאך, האָט גאָר ניט געדאַרפט פערלאַנגען אָדער ערוואַרטען פון דרויסען, האָט ניט געדאַרפט בעציהען זיך אויף עפּעס, וואָס איז אויסער איהר, האָט נאָר געמוזט זעהן דאָס, וואָס איז אין איהר. איהר אומגעבונג האָט אין איהר געמוזט ליגען. דער ב י ל ד ע ר ־ ש נ י צ ע ר לעאָנאַרדאָ איז דאָס געווען, וואָס האָט דער דזשיאָקאָנדאַ געגעבען די אונצוטריטליכקייט, די בעוועגונג, וואָס געהט אינוועניג, דעם בליק, וואָס מען קען ניט בעגעגנען. ווארשיינליך איז זיין פראַנטשעסקאָ ספּאָרצאַ פּונקט אזוי געווען בעוועגט פון אַן אויסדרוק, וועלכער האָט צוריקגעקערט צו איהם, ווי ביי א שטאָלצען געזאַנדטען פון זיין שטאַאט, וואָס האָט ערפילט זיין מיסיאָן.

אין די לאַנגע יאָהרען, וואָס זיינען פערגאַנגען צווישען דער מאַסקע פון דעם מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז און יענער פיגור פון דעם מאַן פון די ערשטע צייטען, זיינען פאָרגעקומען פיעלע שטילע ענטוויקלונגען אין ראָדען. נייע בעציהונגען האָבען איהם ענגער פערבונדען מיט דער פערגאַנגענהייט פון זיין קונסט. אָט די פערגאַנגענהייט, וואָס איז פאַר פיעלע געווען ווי א לאַסט, איז פאַר איהם געווען א פליגעל, וואָס האָט איהם געטראָגען. דען אויב ער האָט יאָ בעקומען אין יענער צייט א צושטימונג, א בעשטעטיגונג פון דעם, וואָס ער האָט געוואָלט און געזוכט, איז דאָס געקומען פון די אַלטערטימליכע קונסטזאַכען און פון דער פאַלבּיגער טונקעלהייט פון די קאַטעדראַלען. מענשען האָבען צו איהם ניט גערעדט, שטיינער אָבער יאָ.

דער מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז האָט אויפגעדעקט, ווי ראָדען וויים דעם וועג דורך א געזיכט. דער „מאַן פון די ערשטע צייטען" האָט בעוויזען זיין אונבעשרענקטע הערשאַפט איבער דעם קערפּער. „סואוועדען טאַיע ד'אימאַזש", אָט דער טיטול, וואָס די מייסטער פון מיטעלאַלטער פלעגען גרויסמוטיג געבען איינער דעם צווייטען, האָט איהם געהערט. דאָס איז געווען א לעבענסגרויסער אַקט, אויף אַלע פּונקטען פון וועלכען דאָס לעבען איז ניט נאָר געווען גלייך מעכטיג, נאָר עס האָט געשיינט אומעטום צו דערהויבען זיך צו דער הויכקייט פון דעמ־

זעלבען אויסדרוק, וואָס איז געשטאַנען אויף דעם געזיכט, די זעלבע שמערצליכקייט פון א שווערען ערוואַכען און צוגלייך די בענקעניש נאָך דעם שווערען איז געווען געשריבען אויף דעם קלענסטען טייל פון אָט דעם קערפּער. דאָס שטרענגסטע אויג קען אויף דער פיגור ניט ענטדעקען קיין אָרט, וואָס איז ווייניגער לעבעדיג, בעשטימט און קלאָר. עס איז געווען, ווי די קראַפט פון די טיפענישען פון דער ערד וואָלטען געשטיגען אין די אָדערן פון אָט דעם מענשען. דאָס איז געווען די סילועט פון אַ בוים, וואָס האָט נאָך די מערץ־שטורעמס פאַר זיך און איז באַנג, ווייל די פרוכט און פולקייט פון זיין זומער איז שוין מעהר ניט אין די וואָרצלען, נאָר שטייגט לאַנגזאַם אין דעם שטאַם, אַרום וועלכען די גרויסע ווינטען וועלען יאָגען.

די געשטאַלט האָט נאָך אַ בעדייטונג אין אַנאַנדערען זין. זי בעצייכענט אין ראָדען׳ס ווערק די געבורט פון אויסדרוק. יעדער אויסדרוק, וואָס איז געוואַקסען און זיך אַלעמאָל ענטוויקעלט צו אַזאַ געוואַלטיגער גרויסקייט, איז דאָ אַרויסגעשפּרונגען, ווי אַ קוואַל, וועלכער האָט שטיל אַראָבגערונען אויף׳ן לייב. דער אויסדרוק האָט ערוואַכט אין דער טונקעלהייט פון די ערשטע צייטען און האָט געשיינט אין זיין וואַקסען צו געהן דורך די ווייט פון דעם ווערק, דורך אַלע טויזענדער יאָהרען, ווייט איבער אונז צו די, וואָס וועלען קומען. אונענטשלאָסען בעווייזט ער זיך אין די אויפגעהויבענע אָרעמס. און די אָרעמס זיינען נאָך אַזוי שווער, אַז די האַנט פון איינעם רוהט שוין אויף דער הויכקייט פון קאָפּ. אָבער דער אויסדרוק שלאָפט מעהר ניט, ער זאַמעלט זיך. גאַנץ הויך, אויבען, אויף׳ן שפּיץ פון מאַרך, וואו עס איז איינזאַם, גרייט ער זיך צו צו דער אַרבייט פון יאָהר־הונדערטער, אַן אַרבייט, וואָס האָט קיין סוף ניט. און אין רעכטען פוס שטעהט וואַרטענדיג אַן ערשטער שריט.

מען קען זאָגען וועגען אָט דעם אויסדרוק, אַז ער איז ווי איינגעשלאָסען אין אַ האַרטער קנאָספּע. אַ גלוט פון געדאַנקען און אַ שטורעם אין ווילען: זי עפענט זיך, און יענער „יאָהאַנעס" ענטשטעהט מיט די רעדענדיגע, ערעגטע אָרעמס, מיט דעם גרויסען געהן פון דעם, וואָס פיהלט, אַז אַנאַנדערער קומט נאָך איהם. דער קערפּער פון דעם מאַן איז שוין מעהר ניט אונגעפּרואווט: די וויסטען האָבען איהם דורכגעגליהט, דער הונגער האָט איהם וועה געטאָן, און אַלע דורשטען האָבען איהם אויסגעפּרואווט. ער האָט דאָס אַריבערגעטראָגען און איז

הארט געוואָרען. זיין דינער אַסקעטענלייב איז ווי אַ האָלצשניט, אין וועלכען עס שטעקט די ווייטע גאַפּעל פון זיינע שריט. ער געהט. ער געהט, ווי אַלע ווייטען פון דער וועלט וואָלטען געווען אין איהם, און ער וואָלט זיי אויסגעטיילט מיט זיין געהן. ער געהט. זיינע אָרעמס רעדען וועגען דעם גאַנג, און זיינע פינגער שטרעקען זיך אויס און שניי־ נען צו מאַכען אין דער לופט אַ צייכען פון געהן.

אַט דער יאָהאַנעס איז דער ערשטער וואָס געהט אין ראָדען׳ס ווערק. נאָך איהם קומען פיעלע אַנדערע. עס קומען די בירגער פון קאַלעי, וואָס הויבען אָן זייער שווערען גאַנג, און יעדעס געהן שיינט צו זיין אַ פאָרבערייטונג צו דעם גרויסען ארויספאָדערענדען שריט פון באַלזאַק.

אָבער אויך דער אויסדרוק פון די וואָס שטעהען ענטוויקעלט זיך ווייטער, שליסט זיך, וויקעלט זיך צונויף ווי ברענענדיג פּאַפּיר, ווערט שטאַרקער, געשלאָסענער, ערדעגטער. אַזוי איז יענע פיגור פון חוה, וואָס האָט צוערשט געזאָלט שטעהן בייט טויער פון גיהנם. דער קאָפּ זינקט טיף אין טונקעלהייט פון די אָרעמס, וועלכע זיינען צונויפגעלעגט אויף דער ברוסט, ווי ביי אַ פריהרענדער. דער רוקען איז כמעט רונד, דער נאַקען — כמעט האָריזאָנטאַל, די האַלטונג — געבויגען, ווי זיך צוצוהערען איבער דעם אייגענעם לייב, אין וועלכען אַ פרעמדע צוקונפט הויבט אָן זיך צו ריהרען. און עס איז, ווי די שווערקראַפט פון אָט דער צוקונפט וואָלט געווירקט אויף די געפיהלען פון דער פרוי און וואָלט זי פון דעם צערשטרייטען לעבען אַראָבגעצויגען צו דער קנעכט־ דיענסט פון מוטערשאַפט.

ראָדען האָט זיך פיעל מאָל אומגעקערט צו אָט דעם בויגען זיך צו דעם אינערען, צו דעם אָנגעשטרענגטען האָרכען צו דער אייגענער טיף. אַזוי איז די וואונדערפולע געשטאַלט, וועלכע ער האָט אָנגערופען „לאַ מעדיטאַסיאָן“, אַזוי איז אויך יענע אונפערגעסליכע „וואוא אינטע־ ריער“, די שטילסטע שטים פון די געזאַנגען פון וויקטאָר הוגאָ, וועל־ כע איז אויף דעם דיכטער׳ס דענקמאָל כמעט פערבאָרגען אונטער דער שטים פון צאָרן. קיינמאָל איז אַ מענשליכער קערפּער ניט געווען אַזוי פערזאַמעלט אַרום זיין אינערען, אַזוי געבויגען פון זיין אייגענער זעל און ווידער צוריקגעהאַלטען פון דער עלאַסטישער קראַפט פון זיין בלוט. און אויף דעם טיף אָן אַ זייט געבויגענעם לייב שטרעקט זיך אַביסעל אויס דער האַלז און האַלט דעם האָרכענדען קאָפּ איבער דעם ווייטען

רווישענדיגען לעבען. די עמפפינדונג איז אזא גרויסע, אזא איינדרינג־ליכע, דאָס מען קען ניט געפינען קיין שטאַרקערען, פעראינערליכטערען אויסדרוק. די הענט פעהלען. ראָדען האָט געפיהלט אין דעם פאַל, אַז זיי זיינען אַ צו לייכטע לעזונג פון זיין אויפגאַבע, עפּעס, וואָס געהערט ניט דעם קערפּער, וועלכער וויל זיך איינהילען אין זיך אליין, אָהן פרעמדער הילף.

מען קען זיך דערמאָנען אָן דוזע, אין ד׳אַנונציאָ׳ס אַ דראַמא, ווי זי, אַ פערלאָזענע, זוכט צו אומאַרמען אָהן אָרעמס און האַלטען אָהן הענט. אָט די סצענע איז איינע פון די אונפערגעסליכסטע אין איהר שפּיעלען. דאָ בעקומט זיך דער איינדרוק, אַז דער אָרעם איז אַן איבערפליסליכע זאַך, אַ לוקסוס, אַ זאַך פון די רייכע און אונמעסיגע, וועלכע מען קען אוועקוואַרפען אין זיין דאָן גאַנץ אָרים. אין דעם אויגענבליק ווירקט זי, ניט ווי זי וואָלט פערלאָרען עפּעס, וואָס איז וויכטיג; גיכער, ווי איינער וואָס האָט אוועקגעגעבען זיין בעכער, אום צו טרינקען פון טייך, ווי אַ מענש, וואָס איז נאַקעט און אַביסעל הילפלאָז אין זיין נאַקעטקייט. אַזוי איז דאָס אויך ביי ראָדען׳ס סטאַטועס אָהן הענט; עס פעהלט אין זיי גאָרניט, וואָס איז נויטיג. מען שטעהט פאַר זיי, ווי פאַר עפּעס גאַנצעס, פערענדיגטעס, וואָס דאַרף ניט מעהר קיין ערגאַנצונג. ניט פון זעהן קומט דאָס געפיהל פון אונפערענדיגטען, נאָר פון שפּעטערער איבערלעגונג, פון דעם קליינליכען פעדאַנטיזם, וואָס זאָגט, אַז אָרעמס געהערען צום קערפּער, און אַ קערפּער אָהן אָרעמס קען דעריבער בשום אופן ניט זיין גאַנץ.

ניט לאַנג צוריק האָט מען דאָס זעלבע געהאַט איינצואווענדען קעגען די בוימער ביי די אימפּרעסיאָניסטען, וואָס זיינען אָבגעשניטען פון בילדראַנד. מען האָט זיך זעהר שנעל צוגעוואוינט צום איינדרוק, מען האָט, ווייניגסטענס פאַר די מאַלער, צוגעגעבען, אַז עפּעס גאַנצעס אין קונסט מוז ניט אַלעמאָל צוזאַמענפאַלען מיט דעם געוועהנליכען גאַנצען פון זאַכען, און אַז, גאַנץ אונאַבהענגיג פון די זאַכען, ענטשטעהען אינערהאַלב דעם בילד נייע איינהייטען, נייע צוזאַמענשלוסען, פערהעלטניסען און גלייכגעוויכטען. אין דער סקולפּטור איז דאָס ניט אַנדערש. דער קינסטלער קען מאַכען פון פיעלע זאַכען איינס, און אַ וועלט פון דעם קלענסטען טייל פון אַ זאַך. עס זיינען אין ראָדען׳ס ווערק פאַראַן הענט, זעלבסטשטענדיגע, קליינע הענט, וואָס זיינען לעבעדיג, ניט געהערענדיג צו אַ קערפּער. הענט, וואָס שטעלען זיך אויף,

נערייצט און בייז, „הענט, וועמעס פינף אויסגעשטרעקטע פינגער שיי־נען צו ברומען, ווי די פינף העלזער פון א גיהנם הונט. הענט, וואס געהען, שלאפענדיגע הענט, און הענט, וואס ערוואכען; פערברעכערי־שע, ערבליך בעלאדענע הענט, און אזעלכע, וואס זיינען מיעד, ווילען מעהר גארניט, האבען זיך אנידערגעלעגט ערגעץ אין א ווינקעל, ווי קראנקע טיערען, וואס ווייסען, אז קיינער קען זיי ניט העלפען.

אבער הענט זיינען שוין א קאמפליצירטער ארגאניזם, א דעלטא, אין וועלכען עס פליסט אריין פיעל לעבען, וואס קומט אן פון דער ווייט, אום זיך אויסצוגיסען אין דעם גרויסען שטראם פון טהאט. עס איז פאראן א געשיכטע פון הענט, זיי האבען אן אמת׳ע אייגענע קולטור, זייער בעזונדערע שעהנקייט; מען גיט זיי דאס רעכט צו האבען אן אייגענע ענטוויקלונג, אייגענע וואונשען, געפיהלען, שטימונגען און נייגונגען. אבער ראדען, וואס האט געוואוסט דורך דער ערציהונג, וואס ער האט זיך גענעבען, אז דער קערפער בעשטעהט נאר פון סצענען, אויף וועלכע דאס לעבען שפיעלט, א לעבען, וואס קען אויף יעדען ארט ווערען אינדיווידועל און גרויס, ראדען האט געהאט די מאכט צו נעמען א טייל פון דער וועיטלויפענדער פלאך און איהר געבען די זעלבסט־שטענדיג און פולקייט פון א גאנצען. פונקט ווי דער מענשליכער קערפער איז פאר ראדען נאר אזוי לאנג גאנץ, ווי לאנג אלע זיינע גליעדער און קרעפטען זיינען געמיינשאפטליך אקטיוו, אינערליך אדער אויסערליך, אזוי פון דער אנדער זייט זעהט ער טיילען פון פערשידענע קערפער, וואס בעהעפטען זיך אוים אן אינערליכער נויטוועגדיגקייט און ווערען אן ארגאניזם. א האנט, וואס האט זיך געלעגט אויף אנאנ־דערען שולטער אדער זייט, געהערט שוין ניט אין גאנצען דעם קער־פער, פון וועלכען זי איז געקומען: פון איהר און פון דעם געגענשטאנד, וועלכען זי האט אדער בעריהרט, ענטשטעהט א נייע זאך, וואס האט ניט קיין נאמען און געהערט קיינעם ניט. און אום אט דער זאך, וואס האט איהרע אייגענע בעשטימטע גרענעצען, האנדעלט זיך דא.

דאס איז דער גרונד געדאנק פון ראדען׳ס גרופירונג פון געשטאל־טען. פון דעם קומט יענע אונערהערטע ענגע פערבינדונג צווישען פי־גורען, יענע צוזאמענהאלטונג פון פארמען, וועלכע וועט זיך בשום אופן ניט אויפלעזען. ראדען געהט ניט ארוים פון די פיגורען, וואס זיינען צונויפגעבונדען, ער האט ניט קיין מאדעלען צונויפצושטעלען און ברענ־גען אין ארדנונג. ער נעמט אן ארט פון שטארקסטער בעריהרונג, ווי

דעם העכסטען פונקט פון גאנצען ווערק, דארט, וואו עפּעס נייעס גע־שעהט, און ער גיט אב זיין גאנצע קענטניס צו די געהיימניספולע ערשיינונגען, וואס בעגלייטען די בעשאפונג פון א נייער זאך. בליצען ערשיינען אויף אזעלכע פונקטען, און ער ארבייט ביי זייער שיין און זעהט נאר ד י טיילען פון גאנצען קערפער, וואס זיינען בע־לויכטען.

אין אט אזא קלוגער און גערעכטער פערטיילונג פון לעבען בע־שטעהט דער צויבער פון דער גרויסער גרופּע, וואס ער האט אנגערופען „דער קוש“. מען האט דאס געפיהל, אזוי ווי פון די אלע פלאכען אין בעריהרונג וואלטען וועלען געשטראמט אין די קערפער, שטראמען פון שעהנהייט, געפיהל און קראפט. אונז דוכט אויס, אז מיר זעהען די זעליגקייט פון אט דעם קוש אומעטום אויף די צוויי קערפער: ער איז ווי אן אויפגעהענדע זון, און זיין ליכט פאלט אומעטום. אבער נאך וואונדערליכער איז יענער אנדערער קוש, ארום וועלכען, ווי א מויער ארום א גארטען, דערהויבט זיך דאס ווערק, וואס הייסט „עטערנעל אידאל“. א קאפּיע פון אט דעם ווערק געפינט זיך ביי עזשען קא־ריער, און אין דער שטילער דעמערונג פון זיין הויז לעבט דער קלארער שטיין ווי א קוואל, אין וועלכען מען געפינט אלעמאל דיזעלבע בע־וועגונג, דאסזעלבע אויפשטייגען און אראבפאלען פון פערצויבערטער קראפט.

א מיידעל קניהט. איהר שעהנער קערפער האט זיך ווייך צוריק־געלעהנט. איהר רעכטער ארעם איז אויסגעשטרעקט אהינטער, און איהר האנט האט טאפּענדיג געפונען איהר פוס. אין די דריי ליניען, פון וועלכע עס איז ניטא קיין וועג ארויס צו דער וועלט, שליסט זיך איין איהר לעבען, מיט זיין געהיימניס. וועהרענד זי קניהט, הויבט דער שטיין אונטער איהר זי אויף. און מען דערקענט פּלוצלונג אין דער האלטונג פון דער מיידעל, אין וועלכע זי איז אריינגעפאלען אויס אינערץ, פערטרוימטקייט אדער איינזאמקייט, אן אוראלטען הייליגען זשעסט, אין וועלכען די געטין פון א ווייטען, גרויזאמען קולט איז פערגליווערט. דער קאפּ פון דער פרוי נויגט זיך אביסעל ארויס; מיט א בארמהערציגען, ערהאבענעם און געדולדיגען אויסדרוק קוקט זי, פון דער הויכקייט פון א שטילער נאכט, אויף דעם מאן אראב, וועמעס געזיכט איז פערזונקען אין איהר ברוסט, ווי אין פּיעלע בליטען. ער קניהט אויך, אבער טיפער, טיף אין שטיין. זיינע הענט ליגען הינטער

איהם, ווי ווערטלאָזע, לערע זאַכען. די רעכטע האַנט איז אָפען, און מען קען זי זעהן. עפּעס אַ געהיימניספולע גרויסקייט איז אין אָט דער גרופּע. מען וואָגט ניט (ווי אַזוי אָפט ביי ראָדען) צו געבען איהר אַ בעדייטונג. זי האָט טויזענדער בעדייטונגען. ווי שאָטענס געהען איבער איהר די געדאַנקען, און הינטער יעדען פון זיי שטייגט זי אויף ניי און געהיימניספול אין איהר קלאָרקייט און נאָמענלאָזיגקייט.

די שטימונג פון אַ פורגאַטאָריאָ פּיהלט זיך אַביסעל אין אָט דעם ווערק. אַ הימעל איז נאָהנט, איז אָבער נאָך ניט דערגרייכט; אַ גיהנם איז נאָהענט, איז אָבער נאָך ניט פערגעסען. אויך דאָ שטראַהלט אַ הערליכקייט פון דער בעריהרונג פון די צוויי קערפּער און פון דער פרוי מיט זיך אַליין.

און ניט קיין אַנדער זאַך, ווי נאָך אַ נייע בעאַרבייטונג פון דער טעמאַ פון בעריהרונג צווישען לעבעדיגע און בעוועגטע פלאַכען, איז יענע געוואַלטיגע „פּאָרט דע ל׳אַנפער“, אויף וועלכער ראָדען האָט איינזאַם געאַרבייט צוואַנציג יאָהר. ערפאָרשענדיג גלייכצייטיג די בעוועגונג פון פלאַכען און זייער פעראייניגונג, האָט ראָדען געמוזט זוכען קערפּער, וואָס בעריהרען זיך אויף פיעלע ערטער, קערפּער, וועמעס בעריהרונגען זיינען קרעפטיגער, שטאַרקער, שטורמיגער. וואָס מעהר בעריהרונגס פונקטען צוויי קערפּער האָבען, וואָס אונגעדולדיגער זיי וואַרפען זיך איינער אויף דעם אַנדערען, ווי כעמישע שטאָפען פון הויכער פערוואַנדשאַפט, אַלץ פעסטער און אָרגאַנישער האַלט צוזאַמען דאָס נייע גאַנצע, וואָס זיי שאַפען.

ערינערונגען פון דאַנטע זיינען אַרויפגעשוואומען. אוגאָלינאָ, און די וואַנדערער אַליין, דאַנטע און ווירגיל, דער טומעל פון די וואויללוסטיגע מיט די גרייפענדע, גייציגע הענט, ווי פערדאַרטע בוימער. די קענטאַוורען, ריעזען, סירענען, פאַונען און פאַונען־פרויען, די אַלע ווילדע געטער־טיערען פון דעם פאַר־קריסטליכען וואַלד, זיינען אַלע ענטשטאַנען פאַר איהם. און ער האָט געשאַפען. ער האָט פערווירקליכט די אַלע געשטאַלטען און פאָרמען פון דעם דאַנטישען טרוים, ער האָט זיי אויפגעהויבען, ווי פון דער בעוועגטער טיף פון זיינע עראינערונגען און האָט זיי געגעבען, איינעם נאָך דעם אַנדערען, די שטילע ערלייזונג פון שאַפונג. הונדערטער פיגורען און גרופען זיינען אויף דער אָרט געשאַפען געוואָרען. אָבער די בעוועגונגען, וואָס ער האָט געפונען אין דעם דיכטער׳ס ווערטער, האָבען געערדט צו אַן

אַנדער צייט. זיי האָבען אין איהם ערוועקט אַ ווייסען פֿון טויזענד אַנדערע זשעסטען, זשעסטען פֿון גרייפען, פערלירען, ליידען, פערלאָזען, און זיינע הענט, וואָס זיינען קיין מאָל ניט מיעד געוואָרען, זיינען געגאַנגען אַלץ ווייטער און איבער די וועלט פֿון דעם פלאָרענטינער צו אַלץ נייע זשעסטען און געשטאַלטען.

דער ערנסטער, קאָנצענטרירטער אַרבייטער, וואָס האָט קיינמאָל ניט געזוכט קיין שטאָפען און האָט זיך ניט געשטעלט קיין גרעסערע אויפגאַבען, ווי די, וועלכע זיין אַלץ רייפער ווערענדער ווערקצייג האָט געקענט אויספיהרען, איז אויף אָט דעם וועג געקומען דורך אַלע דראַ-מען פֿון לעבען: איצט האָט זיך געעפענט פאַר איהם די טיף פֿון די לעבענסליכט, די טונקעלע ווייט פֿון לוסט און טרויער, אין וועלכער, ווי אין אַ וועלט, וואָס איז נאָך אַלץ העראָאיש, קיין קליידער זיינען ניטאָ, אין וועלכער די געזיכטער לעשען זיך אויס און די לייבער ענט-שטעהען. ער איז געקומען מיט וויים-גליהענדע געפיהלען ווי איינער, וואָס זוכט דאָס לעבען אין דער גרויסער צומישונג פֿון אייביגען שטרייט, און דערזעהן האָט ער: לעבען. און ניט ענג איז געווען אַרום איהם, נאָר ווייט. די אַטמאָספער פֿון אַלקאָווען איז ווייט גע-ווען. דאָס איז געווען דאָס לעבען, טויזענד מאָל אין יעדער מינוט, אין זעהנזוכט און וועה, אין וואַהנזין און אַנגסט, אין פערלירען און געווינען.

דאָס איז געווען אַן אונערמעסליכער פערלאַנג, אַזאַ דורשט, אַז אַלע וואַסערען פֿון דער וועלט זיינען איהם פערטריקענט געוואָרען ווי איין טראָפען. דאָס איז ניט געווען קיין ליגען אָדער פערלייקנונג, און די זשעסטען פֿון געבען און נעמען זיינען דאָ געווען עכט און גרויס. דאָ זיינען געווען די זינד און די לעסטערונגען, די פערדאַמונגען און די זעליגקייטען, און מען האָט באַלד געמוזט איינזעהן, אַז די וועלט מוז זיין אָרים, וואָס פערבאָרגט און פערגראָבט דאָס אַלץ, ווי דאָס וואָלט ניט עקזיסטירט. דאָס עקזיסטירט. זייט ביי זייט מיט דער גאַנצער געשיכטע פֿון דער מענשהייט איז געגאַנגען די אַנדערע גע-שיכטע, וועלכע האָט ניט געוואוסט פֿון פערקליידונגען, קאָנווענציאָנען, אונטערשידען און שטאַנדען, — נאָר קאַמף.

אויף אָט די אַנדערע געשיכטע האָט געהאַט איהר גרויסע ענט-וויקלונג. פֿון אַ נייגונג איז זי געוואָרען אַ בענקשאַפט, פֿון אַ בעגעהר צווישען מאַן און פרוי — אַ פערלאַנג פֿון מענש צו מענש. און אַזוי

ערשיינט זי אין ראָדען׳ס ווערק. דאָס איז נאָך אַלץ די אייביגע שלאַכט פון געשלעכטער, אָבער די פרוי איז שוין מעהר ניט דאָס איבערוועל־טיגטע אָדער ווילינע טיער. זי בענקט און איז וואַך, ווי דער מאַן, און ווען זיי האָבען זיך פעראייניגט, איז עס ווי זיי וואָלטען ביידע געזוכט זייער זעל. דער מענש, וואָס שטעהט אויף ביינאַכט און געהט שטיל צו אַנאַנדערען, איז ווי איינער, וואָס גראָבט אויס אַן אוצר, וואָס וויל דאָס גרויסע, דאָס נויטיגע גליק אויסגראָבען אויף׳ן קרייצוועג פון גע־שלעכט. און אין אַלע לוסטען, אין אַלע זינד קעגען דער נאַטור, אין די אַלע פערצווייפעלטע, פערלאָרענע פערזוכען צו געפינען אַן אונענד־ליכען זין דער עקזיסטענץ, איז פאַראַן יענע בענקשאַפט, וואָס בעשאַפט די גרויסע דיכטער.

די מענשהייט איז הונגעריג. הענט שטרעקען זיך אויס נאָך דער אייביגקייט. אויגען עפענען זיך, קוקען אויף׳ן טויט און האָבען ניט מורא. דאָ צוּאַוויקעלט זיך אַ האָפנונגסלאָז העלדענטום, וועמעס רוהם קומט און פערגעהט ווי אַ שמייכעל, בליהט און וועלקט ווי אַ רויז. דאָ זיינען די שטורעמס פון וואונשען און די ווינטשטילען פון ערוואַרטונג. דאָ זיינען טרוימען וואָס ווערען טהאַטען און טהאַטען וואָס פערגעהען אין טרוים. ווי אין אַ גרויסער שפּיעלבאַנק, ווערט דאָ אַ פערמעגען פון קראַפט געוואונען אָדער פערלאָרען. דאָס אַלץ געפינט זיך אין ראָדען׳ס ווערק. ער, וואָס איז שוין געגאַנגען איבער אַזוי פיעל לע־בען, האָט דאָ געפונען די פולקייט און איבערפלוס פון לעבען. אין יע־דען פונקט פון די קערפּער איז ווילען, און די מיילער, וואָס האָבען די פאָרם פון שרייען, שיינען ארויפצושטייגען פון דער טיף פון דער ערד. ער האָט געפונען די זשעסטען פון אוראַלטע געטער, די שעהנקייט און בוויגזאַמקייט פון טיערען, די בערוישונג פון אַלע טענץ און די בעווע־גונגען פון פערגעסענע גאָטעסדיענסטען, אייגענאַרטיג פערבונדען מיט די נייע זשעסטען, וואָס זיינען ענטשטאַנען פאַר דער לאַנגער צייט, אין וועלכער די קונסט איז געווען אָבגעווענדט און בלינד צו די אַלע ענטפלעקונגען.

די נייע זשעסטען זיינען איהם געווען בעזונדערס אינטערעסאַנט. זיי זיינען געווען אונגעדולדיג. ווי איינער, וואָס זוכט לאַנג אַ זאַך, ווערט אַלץ הילפלאָזער, צערשטרייטער און אייליגער און שאַפט ארום זיך אַ צושטערונג, אַן אַנזאַמלונג פון זאַכען, וועלכע זיינען ארויסגע־צויגען פון זייער אָרדנונג, אַזוי ווי ער וואָלט זיי צווינגען מיטצוזוכען,

אזוי זיינען די זשעסטען פון דער מענשהייט, וואָס קענען ניט געפינען זייער זין, ווערען אונגעדולדיגער, נערוועזער, ראשער און האסטיגער. און ארום זיי זיינען די אַלע דורכגעפאָרשטע פראגען פון עקזיסטענץ. אָבער די בעוועגונגען זיינען געוואָרען אין דערזעלבער צייט אונענט־שלאָסענער. זיי ווייזען שוין מעהר ניט די גימנאַסטישע און ענטשלאָ־סענע גלייכקייט, מיט וועלכער די פריהערדיגע מענשען האָבען אַלץ גענומען. זיי זיינען אויך ניט עהנליך צו די בעוועגונגען אין די אַלטע בילדווערק, יענע זשעסטען, אין וועלכע עס זיינען נאָך געווען וויכטיג דער אויסגאַנגספונקט און דער ענדפונקט. צווישען די צוויי איינפאַכע מאָמענטען זיינען ערשינען אונצעהליגע איבערגאַנגען, און עס האָט זיך ארויסגעוויזען, אַז גראד אין אָט די צווישענצושטאַנדען איז פער־גאַנגען דאָס לעבען פון דעם היינטיגען מענשען, זיין האַנדלען און זיין ניט קענען האַנדלען. דאָס נעמען, ווינקען, אַבלאָזען, האַלטען, דאָס אַלץ איז געוואָרען אַנדערש. אין אַלץ איז מעהר ערפאַהרונג, און אין דערזעלבער צייט מעהר אונוויסענהייט; פיעל מעהר מוטלאָזיגקייט און אַ שטענדיג וואַקסענדע נאָהנטקייט צו דעם, וואָס שטעהט אין וועג; פיעל מעהר טרויער נאָך דעם פערלאָרענעם, פיעל מעהר אָבשאַצונג, אורטייל, איבערלעגטקייט און וועניגער ווילקיר.

ראָדען האָט געשאַפען די אַלע זשעסטען. ער האָט זיי געמאַכט פון איינער אָדער מעהר געשטאַלטען, האָט פון זיי געשאַפען איינענ־ארטיגע זאַכען. ער האָט געגעבען הונדערטער און הונדערטער פיגורען, וואָס זיינען געווען קוים גרעסער פון זיינע הענט, און וואָס האָבען גע־טראָגען אין זיך דאָס לעבען פון אַלע ליידענשאַפטען, דאָס בליהען פון אַלע לוסטען, די לאַסט פון אַלע זינד. ער האָט געשאַפען קערפּער, וואָס האָבען זיך אומעטום בעריהרט און צוזאַמענגעהאַלטען, ווי טיערען, וואָס האָבען זיך איינגעביסען איינס אין דאָס אַנדערע, אום צו פאַלען אין די טיף ווי איין זאַך; לייבער, וואָס האָרכען ווי געזיכטער און שטרע־קען זיך אויס ווי ארעמס; קייטען פון לייבער, קראַנצען און פער־פלעכטונגען, און שווערע בינטלעך פון געשטאַלטען, אין וועלכע די זיס־קייט פון זינד האָט ארויפגעשטייגט פון די וואָרצלען פון שמערץ.

מיט אזוי פיעל קראַפט און איבערלעגטקייט האָט נאָר לעאָנאַרדאָ געשאַפען און פערבונדען צווישען זיך מענשען אין זיין גראַנדיעזער בעשרייבונג פון וועלט אונטערגאַנג. ווי דאָרט, אזוי זיינען אויך דאָ געווען אַזעלכע, וואָס האָבען זיך געוואָרפען אין אָבגרונד, אום צו פער־

געסען זייער וועה, און אזעלכע, וואָס האָבען זייערע קינדער די קעפּ צושמעטערט, אז זיי זאָלען ניט אויסוואקסען צו דעם גרויסען וועה.

די מאַסע פיגורען איז געוואָרען צו גרויס, אום צו קענען אריינ־פּאַסען זיך אין די ראַהמען און טירפליגעל פון דעם טויער פון גיהנם. ראָדען האָט געקליבען און געקליבען. ער האָט אויסגעטיילט אלץ, וואָס איז געווען צו איינזאם, ניט גאַנץ נויטיג אין אָט דעם צוזאַמענהאַנג. ער האָט איבערגעלאָזען פאַר די געשטאַלטען און גרופּען אליין צו גע־פינען זיך זייער אָרט; ער האָט בעאָבאַכט דאָס לעבען פון דעם פאָלק, וואָס ער האָט געשאַפען, האָט זיך צוגעהערט צו יעדען איינעם און האָט געטהאָן יעדען איינעם'ס ווילען. אזוי איז ביסלעכווייז אויסגעוואקסען די וועלט פון דעם טויער. די פלאַכען, צו וועלכע מען האָט צוגעגעבען די פּלאַסטישע פאָרמען, האָבען אָנגעהויבען זיך צו בעלעבען; און אלץ שטילערע רעליעפען האָט זיך די אויפרעגונג פון די פיגורען פער־האַלטען אין די פלאַכען.

אין ראַהם איז פוןביידע זייטען אַן אויפשטייגען, אַן ארויפציהען זיך, אַ דערהויבען זיך, אין די פליגלען פון טויער, אַ פאַלען, גליטשען זיך און פאַלען — די הערשענדע בעוועגונג. די פליגלען טרעטען אבי־סעל צוריק, און זייער אויבערשטער ראַנד איז אָבגעטיילט פון דער קוווער־ראַהם דורך אַ גאַנץ גרויסער פלאַך. פאַר זיי, אין דעם שטיל־געשלאָסענעם רוים, איז די געשטאַלט פון „דענקער", דעם מאַן, וואָס זעהט די גאַנצע גרויסקייט און אַלע שרעקען פון דעם שוישפּיעל, ווייל דאָס איז אלץ אין זיין געדאַנק. ער זיצט פערזונקען און שטום, שווער פון בילדער און געדאַנקען, און זיין גאַנצע קראַפט — די קראַפט פון טהאַט, פון האַנדלונג — דענקט. זיין גאַנצער לייב איז אַ שיידעל, דאָס גאַנצע בלוט אין זיינע אָדערען איז געהירן. ער איז דער מיטעל־פּונקט פון טויער, כאָטש איבער איהם, הויך אויף דער ראַהם, שטעהען נאָך דריי מענער. די טיף ווירקט אויף זיי און געשטאַלטעט זיי פון דער ווייט. זייערע קעפּ זיינען צוזאַמענגעבויגען, זייערע אויסגע־שטרעקטע דריי אָרעמס לויפען צוזאַמען און ווייזען אראָב אויף דעמ־זעלבען אָבגרונד, וועלכער ציהט זיי אראָב מיט זיין שווערקייט. דער דענקער אָבער מוז דאָס טראָגען אין זיך.

פיעלע גרופּען און בילדווערק, וואָס זיינען אזוי ארום דעם טויער געשאַפען געוואָרען, זיינען מערקווירדיג שעהן. עס איז אונמעגליך זיי אַלע איבערצוערצעהלען, פּונקט ווי עס איז אונמעגליך זיי צו בע־

שרייבען. ראָדען אַליין האָט איינמאָל געזאָגט, אַז ער וואָלט געמוזט רעדען אַ יאָהר, אום צו ווידערהאָלען איינעם פון זיינע ווערק. מען קען נאָר זאָגען, אַז אָט די קליינע בילדווערק אין גיפּס, בראָנז און שטיין, פּונקט ווי די קליינע טיערפיגורען אין אַלטערטום, מאַכען דעם איינדרוק פון גאַנץ גרויסע זאַכען. אין ראָדען׳ס אַטעליע געפינט זיך אַן אָבגוס פון אַ פּאַנטער, וואָס איז קלענער פון אַ האַנט (דאָס אָריגינאַל איז אין מעדאַלען־קאַבינעט פון דער פּאַריזער נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק). ווען מען קוקט אונטער זיין לייב דורך אין רוים, וואָס ווערט אַרומגעצאָמט דורך די פיער שטאַרקע פיס, דוכט זיך אויס, אַז מען זעהט די טיף פון אַן אינדישען פעלזענטעמפּעל: אַזוי וואַקסט דאָס ווערק און ווערט ברייטער און גרעסער. עהנליך איז עס מיט די קליינע פּלאַסטישע זאַכען פון ראָדען. מיט דעם, וואָס ער גיט זיי פיעלע ערטער, אונצעהלבאַר פיעלע פּאָלקאָמענע און בעשטימטע פּלאַכען, מאַכט ער זיי גרויס. די לופט אַרום זיי איז ווי אַרום פעלזען. ווען אין זיי איז פאַראַן אַן אויפשטעהן, דאַן שיינען זיי אויפצוהויבען די הימלען מיט זיך, און דאָס פליהען פון זייער פאַל רייסט מיט די שטערען.

אפשר איז דאַמאָלס אויך ענטשטאַנען די „דאַנאַאידע", וועלכע האָט זיך פון די קניה אַנידערגעוואָרפען אין איהרע שטראָמענדע האָר. עס איז וואונדערבאַר, אַרומצוגעהן לאַנגזאַם אַרום אָט דעם שטיין: דעם לאַנגען, לאַנגען וועג אַרום דער רייך אויסגעאַרבייטער רונדונג פון אָט דעם רוקען, צו דעם געזיכט, וואָס פערלידט זיך אין שטיין, ווי אין אַ גרויסען געוויין, צו דער האַנט, וועלכע, ווי אַ לעצטע בלום, רעדט נאָכאַמאָל שטיל פון לעבען, טיף אין אייביגען קאַלטען שטיין. און די „אילוזיאָן, די טאָכטער פון איקאַרוס", די בלענדענדע פערווירקליכונג פון אַ לאַנגען פאַל. און די שעהנע גרופּע, וואָס רופט זיך „ל׳אָם ע סאַ פּאַנסע". די דאַרשטעלונג פון אַ קניהענדען מאַן, וועלכער בעריהרט דעם שטיין מיט זיין שטערן און וועקט דערמיט פון דעם שטיין די ווייכע פאָרמען פון אַ פרוי, וועלכע בלייבען געבונדען אין דעם שטיין. נאָהנט צו דעם לעצטען ווערק איז אַ קאָפּ, וואָס קומט שטיל און פול געדאַנק ביז צום קין אַרויס פון אַ גרויסען שטיין, דער „געדאַנק", אַ שטיק קלאָרקייט, עקזיסטענץ און געזיכט, וואָס דערהויבט זיך לאַנגזאַם פון דעם שווערען שלאָף פון שטומער אייביגקייט. דאַן די „קאַריאַטידע". דאָס איז שוין ניט די גלייכע פיגור, וועלכע טראָגט אויף זיך אַ שטיין לייכט אָדער שווער. ניין, דאָס איז אַ ווייבליכער

אקט: קניהענדיג געבויגען, אין זיך אריינגעצויגען, אין גאנצען פאר־מירט פון דער האנט פון לאסט, די שווערקייט פון וועלכער זינקט אין אלע גליעדער, ווי אן אייביגער ארָאבפאל. אויף יעדען קלענסטען טייל פון לייב ליגט דער שטיין ווי א ווילען, וואס איז געווען גרעסער, עלטער און מעכטיגער, און דאך האט זיין שיקזאל פון טראגען ניט אויפגעהערט. ער טראגט, ווי מען טראגט אין טרוים דאס אונמעגליכע און מען געפינט ניט קיין אויסוועג. און אין זיין צוזאמענגעזונקענקייט און פאסיוויטעט איז איהם נאך געבליבען דאס טראגען. און ווען די נעקסטע מיעדקייט קומט, און דער קערפער וועט צווינגען אראב, וועט דאס ליגען אויך זיין א טראגען, א טראגען אהן א סוף. דאס איז „די קאריאטידע".

ווען מען וויל נאר, קען מען ראדען'ס מעהרסטע ווערק בעגלייטען מיט געדאנקען, ערקלערען. פאר די, וועמען דאס איינפאכע זעהן איז אן אונגעוועהנטער, שווערער וועג צו שעהנהייט, זיינען פאראן פאראן אנדערע וועגען איבער בעדייטונגען, וועלכע זיינען ערהאבען, גרויס און פול געשטאלט. מען זעהט דאן, ווי די אונענדליכע גוטס־קייט און ריכטיגקייט פון אט די אקטען, דאס פאלקאמענע גלייכגע־וויכט פון אלע זייערע בעוועגונגען, די וואונדערליכע אינערליכע גע־רעכטיגקייט פון זייערע פערהעלטניסען, זייער דורכגעצויגענקייט מיט לעבען, — ווי דאס אלץ, וואס מאכט זיי פאר שעהנע זאכען, וואלט זיי אויך געגעבען די קראפט צו זיין אונאיבערטרעפליכע פער־ווירקליכונגען פון שטאף, וועלכען דער מייסטער האט גענומען, כדי איהם א נאמען צו געבען. קיינמאל איז ביי ראדען א שטאף, אלס א קונסטזאך, ניט געבונדען, ווי א טיער איז געבונדען צו א בוים. ער לעבט ערגעץ נאהענט צו דער זאך, לעבט פון איהר, ווי א קוסטאס, א היטער פון א זאמלונג. מען קען זעהר פיעל ערפאהרען, ווען מען רופט עפעס אן; ווען מען פערשטעהט אבער, אהן א נאמען, איז מען מעהר אליין און אונגעשטערט און מען קען דאן נאך מעהר ערפאהרען.

וואו די ערשטע אנרעגונג פון שטאפליכען האט זיך געענדיגט, וואו אן אלטערטימליכע זאגע, א טייל פון א געדיכט, א היסטארישע סצענע אדער א ווירקליכע פערזאן האט בעוואויגען צו שאפען, דארט איז, ווען ראדען האט אנגעהויבען, דאס שטאפליכע וועהרענד דער ארבייט אלץ מעהר איבערגעגאנגען אין דאס זאכליכע און נאמענלאזע: איבער־זעצט אין די שפראך פון הענט, האבען די אלערליי פאדערונגען בעקומען

אַ גאַנץ נייעם זין, וואָס בעציהט זיך אין גאַנצען אויף די פּלאַסטישע אויספיהרונג.

אין ראָדען׳ס צייכנונגען ווערט די שטאָפליכע אָנרעגונג אויף דעמזעלבען אופן פערגעסען און פערוואַנדעלט אין עפּעס אַנדערש. אויך אין דער קונסט פון צייכענען האָט ער אויסגעאַרבייט זיינע אייגענע אויסדרוקסמיטלען, און דאָס מאַכט די הונדערטער בלעטער, וואָס ער האָט געשאַפען, פאַר אַ זעלבסטשטענדיגע און אָריגינעלע ענט־פּלעקונג פון זיין פערזענליכקייט.

אין אָט די בלעטער געפינען זיך אויך, פון פריהערדיגע צייטען, טושצייכנונגען מיט איבעראַשענד שטאַרקע עפעקטען פון ליכט און שאָטען, ווי דער בעריהמטער „אָם אָ טאָראָ“, וועלכער דערמאָנט אָן רעמבראַנדט, ווי דער קאָפּ פון הייליגען יאָהאַן דעם טויפער אָדער די שרייענדע מאַסקע פאַר דעם געניוס פון קריעג; לויטער נאָטיצען אין שטודיען, וועלכע האָבען געהאָלפען דעם קינסטלער צו ערלערנען דאָס לעבען פון פלאַכען און זייער פערהעלטנים צו דער אַטמאָספער. דאַן קומען אַקטען, געצייכענט מיט אַ שנעלער זיכערהייט, פאָרמען, אויס־געפילט פון אַלע זייערע קאָנטורען, מאָדעלירט מיט פיעלע שנעלע פעדער־שטריכען, און אַנדערע, איינגעשלאָסען אין די מעלאָדיע פון איין איינציגער וויברירענדער צייכנונג, פון וועלכער אַ זשעסט דער־הויבט זיך מיט אונפּערגעסליכער ריינקייט.

דאָ געפינען זיך אויך די צייכנונגען, מיט וועלכע ראָדען האָט, אויף דעם וואונש פון אַ ראַפינירטען זאַמלער, אויסגעפילט אַן עקזעמ־פּלאַר פון „פלער דיו מאַל“. מען קען דאָ גאָר ניט זאָגען, ווען מען רעדט פון אַ זעהר טיפען פערשטעהן פון באָדלער׳ס פערזען; מען פּרואווט זאָגען מעהר, ווען מען דערמאָנט זיך, אַז יענע פערזען, מיט זייער פולקייט און געזעטיגטקייט, ערלויבען ניט קיין ערגאַנצונג און קיין דערהויבונג איבער זיך. און ווען מען געפינט דאָך אי ערגאַנצונג, אי דערהויבונג, ווען נאָר ראָדען׳ס ליניען בעהעפטען זיך מיט באָד־לער׳ס ווערק, איז דאָס אַ מאַסשטאַב פאַר דער הינרייסענדער שעהנ־קייט פון יענע בלעטער. די פעדערצייכנונג, וואָס שטעהט לעבען דעם געדיכט „לאַ מאָר דע פּאָוור“, האָט אין זיך אַזאַ איינפאַכקייט און אַזאַ שטענדיג וואַקסענדע גרויסקייט, אַז מען מיינט, אַז זי פילט אָן די וועלט פון אויפגאַנג ביז אונטערגאַנג.

דאָ געפינען זיך אויך די ראַדירונגען מיט דער קאַלטער נאָדעל,

אין וועלכע דער לויף פון אונענדליך צארטע ליניען ערשיינט ווי די אויסערליכע צייכנונג פון א שעהנער גלעזערנער זאך, וועלכע, זייענדיג געגוי בעשטימט אין יעדען אויגענבליק, פליסט אריבער די גרענצען פון א ווירקליכקייט.

ענדליך זיינען אויך ענטשטאנען יענע אויסערגעוועהנליכע דאקו־מענטען פון דעם מאמענטאנען, דעם אונבעמערקט פאראיבערגעהענדען. ראדען האט ערווארט, אז די אונשיינבארע בעוועגונגען פון דעם מאדעל, ווען ער פיהלט אויף זיך ניט קיינעמס אויג, ווען מען זאל זיי שנעל ארא־ב־נעמען, וועלען געבען אזא קראפט פון אויסדרוק, וועלכע מיר פיהלען ניט, ווייל מיר זיינען ניט געוועהנט צו פערנעמען זיי מיט געשפאנטער און טהעטיגער אויפמערקזאמקייט. און ווייל ער האט קיינמאל ניט פערלארען פון אויג זיין מאדעל און האט קיין מאל ניט אראבגענומען זיין ערפאהרענע שנעלע האנט פון פאפיר, האט ער געמאכט אהן א צאהל צייכנונגען פון ניט געזעהענע, קיינמאל ניט בעמערקטע זשעסטען, וועלכע האבען אן אונגעהייערע אויסדרוקס־קראפט. צוזאמענהאנגען פון בעוועגונגען, וואס מען האט נאך קיינמאל ניט געזעהן אזוי צו־נויפגעקליבען, האבען דא אין זיך די גאנצע אונמיטעלבארקייט, פולקייט און ווארימקייט פון א טיערישען לעבען. א פינזעל מיט אקער, גע־פיהרט שנעל דורך די קאנטורען, מיט א פערשיעדענער בעטאנונג, האט אזוי אונגלויבליך שטארק מאדעלירט די איינגעשלאסענע פלאכען, אז עס דוכט אויס, אז מען זעהט דא פלאסטישע פיגורען פון געברענטער ערד. און ווידער איז א גאנץ נייע ווייט ענטדעקט געווארען, פול נאמענלאזען לעבען; א טיף, איבער וועלכע אלע זיינען געגאנגען, האט איהר וואסער געגעבען דעם, אין וועמעס הענט די ווערבע־רוט האט פראפעצייהט.

און וואו ראדען האט זיך אבגעשטעלט אויף פארטרעטען, האט דער צייכנערישער אויסדרוק פון דער טעמא געהערט צו די פארבערייטונגען, איבער וועלכע ראדען איז לאנגזאם געגאנגען צו זיין ווייטען ווערק. און אויב מען האט ניט געהאט קיין גרונד צו זעהן אין זיין קונסט אן אימפרעסיאניזם, זיינען דאך די אונצעהליגע ריכטיג, שארף און דרייסט אויפגעפאסטע אימפרעסיאנען דאס גרויסע רייכטום, פון וועלכען ער האט ענדליך אויסגעקליבען דאס וויכטיגע און נויטיגע, אום עס צוזאמענצופאסען אין א רייפען סינטעז. ווען ער פלעגט נאך ערפארשען און אויפבויען קערפער קומען צו געזיכטער, האט ער געמוזט

פיהלען ווי איינער, וואָס איז פון אַ ווינטיגער, בעוועגטער ווייט אַריינ־ געקומען אין אַ הויז, וואָס איז פול מיט מענשען: האָ איז ענג און טונקעל, און די שטימונג פון אינטעריער הערשט אונטער די ברעמען און אין שאָטען פון מויל. וועהרענד איבער די לייבער געהט אָן אַ שטענדיגע ענדערונג און בעוועגונג, שטעהט אין די געזיכטער די לוסט. עס איז ווי אין צימערען, אין וועלכע פיעלעס איז געשעהן, וואָס איז פול פרייד און טרויער, וואָס איז שווער און פול ערוואַרטונג. און קיין געשעהענים איז ניט פערגאַנגען אין גאַנצען, האָט ניט פערנומען אין גאַנצען דעם אָרט פון דער אַנדערער. איינס איז געבליבען שטעהן נעבען דעם אַנדערען און איז פערוועלקט געוואָרען, ווי בלומען אין אַ גלאָז. ווער אָבער עס קומט פון דרויסען, פון דעם גרויסען ווינט, דער ברענגט די ווייט אַריין אין הויז.

די מאַסקע, „דער מאַן מיט דער געבראָכענער נאָז", איז געווען דאָס ערשטע פּאָרטרעט, וואָס ראָדען האָט געשאַפען. אין אָט דעם ווערק איז שוין זיין אַרט צו געהן דורך אַ געזיכט גאַנץ בעשטימט. מען פיהלט שוין דאָ זיין אונבעגרענעצטע טרייהייט צום עקזיסטירענדען, זיין עהרפורכט פאַר יעדער ליניע, וועלכע דער שיקזאַל האָט געצויגען, זיין צוטרויען צום שאַפענדען לעבען, אפילו וואו עס דעפאָרמירט. אין בלינדען גלויבען האָט ער געשאַפען דעם אָם אָ נע קאַסע, ניט פרעגענ־ דיג, ווער דער מענש איז געווען, וועמעס לעבען איז אין זיינע הענט נאָכאַמאָל פערגאַנגען. ער האָט איהם געמאַכט, ווי גאָט האָט געמאַכט דעם ערשטען מענשען, אָהן קיין אבזיכט צו שאַפען עפּעס אַנדערש, ווי לעבען אַליין, נאָמענלאָזע לעבען. אָבער אַלעמאָל וויסענדער, ער־ פאַהרענער און גרעסער האָט ער זיך אומגעקערט צו די געזיכטער פון מענשען. ער האָט זייערע צוגען מעהר ניט געקענט זעהן, ניט דענקענ־ דיג דערביי וועגען די טעג און יאָהרען, וואָס האָבען אויף זיי געאַרבייט, אַרומגעגאַנגען אַרום די געזיכטער, אַזוי ווי זיי וואָלטען גאָר קיינמאָל ניט געקאָנט פאַרטיג ווערען.

פון אַ שטילער געוויסענהאַפטער ווידערהאָלונג פון לעבען איז אין דעם רייפען מאַן ערשינען צוערשט אַ פּרואַווענדע, אין דער פינסטער טאַפּענדע, דאַן אַלץ אַ זיכערערע און דרייסטערע ערקלערונג פון דער שריפט, מיט וועלכער די געזיכטער ווערען אַלץ מעהר בעדעקט. ער האָט זיין פאַנטאַזיע ניט אָבגעגעבען קיין אָרט, ער האָט גאָר ניט ער־ פונדען. ער האָט איין אויגענבליק ניט פעראַכטעט דעם שווערען וועג

פון זיין ווערקצייג, און איבעריאַגנען עס אויף וועלכע עס איז פליגלען איז געווען אזוי לייכט. ווי פריהער איז ער געגאַנגען נעבען זיין ווערק־צייג דעם גאַנצען ווייטען וועג, ווי אַ בויער געהט הינטער זיין אַקער. אָבער וועהרענד ער האָט געצויגען די אַקערשטריכען, האָט ער נאָכגע־דענקט וועגען זיין לאַנד און וועגען דער טיף פון זיין לאַנד, וועגען דעם הימעל איבער איהם, וועגען דעם גאַנג פון ווינט און וועגען רעגען, וועגען אַלץ, וואָס איז געווען, האָט געווירקט, איז פערגאַנגען, ווידער געקומען און ניט אויפגעהערט צו זיין. און איצט, זייענדיג וועניגער צומישט פון דער פולקייט און פערשידענאַרטיגקייט, האָט ער ערוואַרט, אַז ער וועט דערזעהן דאָס אייביגע, צוליעב וואָס אויך די ליידען, די שווערע מוטערשאַפט און דער שמערץ זיינען גוט און שעהן.

אָט די אינטערפּרעטאַציאָן, וואָס האָט נאָך אָנגעהויבען ביי די פּאָרטרעטען, איז וואָס ווייטער אַלץ טיפער אריינגעוואַקסען אין זיין ווערק. זי איז די לעצטע שטופע, דער לעצטער אויסערליכער קרייז פון זיין ווייטער ענטוויקלונג. לאַנגזאַם האָט ער דאָס אָנגעהויבען, מיט אונענדליכער פּאַרזיכטיגקייט האָט ראָדען בעטראָטען דעם נייעם וועג. ווידער איז ער געגאַנגען פון פלאַך צו פלאַך, איז נאָכגעגאַנגען דער נאַטור און זיך צוגעהערט צו איהר. זי אַליין האָט איהם אָנגע־וויזען די ערטער, פון וועלכע ער האָט מעהר געוואוסט, ווי מען האָט געקענט זעהן. ווען ער איז אַהין אריינגעדרונגען און האָט פון פיעלע פערוויקעלטקייטען בעשאַפען איין גרויסע פעראיינפאַכונג, האָט ער געטהאָן דאָס, וואָס קריסטוס האָט געטהאָן, ווען ער האָט די אונקלאָ־פּרעגענדע גערייניגט פון זייער שולד מיט אן ערהאַבענעם גלייכניס. ראָדען האָט אויסגעפיהרט אן אבזיכט פון דער נאַטור. ער האָט פער־ענדיגט אַ זאַך, וואָס איז געווען הילפלאָז אין פּראָצעס פון ווערען. ער האָט אויפגעדעקט די צוזאַמענהאַנגען. ווי דער אָווענד פון אַ נעבעל־דיגען טאָג דעקט אויף די בערג, וואָס געהען אוועק אין גרויסע וועלען אין די ווייט.

בעלאָדען מיט דער לעבעדיגער לאַסט פון זיין גאַנצען וויסען, האָט ער געזעהן ווי אַ צוקונפטיגער אין די געזיכטער פון די, וואָס האָבען ארום איהם געלעבט. דאָס האָט זיינע פּאָרטרעטען געגעבען די אונ־געוועהנליכע בעשטימטקייט, אָבער אויך יענע פּראָפעטישע גרויסקייט, וואָס דערהויבט זיך אין די בילדער פון וויקטאָר הוגאָ אָדער באַלזאַק צו אן אונבעשרייבליכער פערענדיגטקייט. שאַפען אַ בילד האָט פאַר

איהם געהייסען זוכען אין אַ געגעבענעם געזיכט די אייביגקייט, יענע שטיק אייביגקייט, מיט וועלכען עס האָט זיך בעטייליגט אין דעם גרויסען גאַנג פון אייביגע זאַכען. ער האָט ניט קיין בילד, וועלכען ער האָט ניט פון די ווינקלען אַרויפגעהויבען צו פערשטעהן איהרע פאָרמען. דאָס איז ניט דאָס, וואָס מען רופט פערשעהנערען, און כאַראַקטעריסטיש מאַכען איז אויך ניט דער פאַסענדער אויסדרוק פאר דעם. דאָס איז מעהר; דאָס איז: דאָס אייביגע אָבטיילען פון דעם פערגענגליכען, אַ געריכט האַלטען, זיין געריכט.

זיין פאָרטרעט ווערק, אַפילו ווען מען שליסט דאָ ניט איין די ראַדירונגען, נעמט אַרום אַ זעהר גרויסע צאָהל פערענדיגטע און מייסטערהאַפטע בילדער. דאָ זיינען פאַראַן ביוסטען אין בראָנז, גיפּס, מאַרמאָר און זאַמדשטיין, קעפּ אין געברענטען ליים און מאַסקען, וועלכע מען האָט איינפאַך געטריקענט. פרויען בילדער האָט ער געשאַפען אין אַלע צייטען פון זיין אַרבייט. דער בעריהמטער ביוסט פון לוקסעמבורגער מוזעאום איז איינס פון זיינע פריהסטע ווערק. זי איז פול אייגענטימליכען לעבען, האָט אַ געוויסען ווייבליכען צויבער, אָבער אין איינפאַכקייט און צוזאַמענפאַסונג פון פלאַכען שטעהען פיעלע שפּעטערע ווערק העכער. זי איז אפשר דאָס איינציגע צווישען ראָדען׳ס ווערק, וועלכע האָט ניט נאָר בעקימען איהר שעהנקייט פון ראָדען׳ס אייגענטימליכע טוגענדען, נאָר וועלכע לעבט אויך מיט דעם גנאָד פון יענער גראַציע, וואָס איז ערבליך אין דער פראַנצויזישער פלאַסטיק זייט יאָהרהונדערטען. דאָס ווערק גלאַנצט מיט יענער עלעגאַנץ, וועלכע אפילו די שלעכטע סקולפּטור פון פראַנצויזישער טראַדיציאָן בעווייזט; עס איז ניט אינגאַנצען פריי פון יענער גאַלאַנטער אויפפאַסונג פון דער בעל פאָם, וועלכע ראָדען׳ס ערנסט און זיין טיפע אַרבייט האָבען אַזוי שנעל אַריבערגעוואַקסען. אָבער עס איז גוט זיך דאָ צו דערמאָנען, אַז אפילו ער האָט אויך געמוזט איבערוועלטיגען דאָס איינגעוואָרצעלטע געפיהל; ער האָט געמוזט אונטערדריקען עפּעס, וואָס איז געווען איינגעבאָרען, כדי אָנצוהויבען גאַנץ אָרים. ער האָט אָבער דעריבער ניט אויפגעהערט צו זיין פראַנצויז: די מייסטער פון די קאַטעדראַלען זיינען דאָס אויך געווען.

די שפּעטערע פרויען בילדער האָבען אַנאַנדערע, טיפער בעגרינדעטע און וועניגער אָנגענומענע שעהנקייט. דערביי מעגען מיר בעמערקען, אַז ראָדען׳ס פאָרטרעטען זיינען מעהרסטענס געווען פון אויסר

לענדישע פרויען, אמעריקאנערינען. צווישען זיי געפינען זיך אייניגע פון וואונדערבארער ארבייט, ריין און אונבעריהרבאר, ווי די קאמעען פון אלטערטום. געזיכטער, וועמעס שמייכעל איז אין ערגעץ ניט בע־פעסטיגט, שפיעלט איבער די געזיכטסצוגען אזוי ווייך, אז עס הויבט זיך ביי יעדען אטעמצוג. געיימניספול פערשלאסענע ליפען און פער־טרוימטע אויגען, וואס קוקען אין אן אייביגע לבנה נאכט. און דאך האט ראדען עמפפונדען די פרויען געזיכטער, ווי טיילען פון שעהנעם קערפער, ווי ער וואלט געוואלט, אז זיינע אויגען און מויל זאלען זיין אויגען און מויל פון לייב. און וואו ער האט דאס אזוי איינגאנצען בעשאפען און בעוויזען, האט דאס געזיכט בעקומען אזא שטארקען אויסדרוק פון אונבעוואוסטען לעבען, אז אט די ווערק איבערטרעפען ווייט די מעהר „אויסגעפיהרטע“ פרויען פארטרעטען.

אנדערש איז דאס מיט די מענער פארטרעטען. מען קען זיך לייכטער פארשטעלען דאס וועזען פון א מאן, פערזאמעלט אין זיין גע־זיכט. מען קען זיך אפילו פארשטעלען אויגען — פון רוהיגקייט ווי פון אינערליכער אויפרעגונג — אין וועלכע דאס גאנצע לעבען שפיגעלט זיך אב. אזעלכע אויגען קלייבט ראדען אויס, וואו ער וויל געבען א פארטרעט פון א מאן; אדער בעסער: ער שאפט די אויגען. ער ווארט. ער פערלאזט זיך ניט אויף די ערשטע איינדרוקען. ער בע־אבאכטעט און נאטירט. ער נאטירט די אונוויכטיגסטע בעוועגונגען, ווענדונגען און האלבווענדונגען, פערציג פערקירצונגען און אכציג פראָ־פילען. ער איבעראשט זיין מאדעל אין זיינע געוואוינהייטען און צו־פעליגקייטען, ביי אויסדרוקען, וואס דארפען ערשט ענטשטעהן, ביי מיעדקייטען און אנשטרענגונגען. ער קען די אלע איבערגאנגען, ווייס, פון וואנען א שמייכעל קומט און וואוהין עס געהט אוועק. ער לעבט איבער א מענשען׳ס געזיכט, ווי א סצענע, אין וועלכער ער איז אליין בעטייליגט, ער שטעהט אין מיטען, און קיין זאך איז פאר איהם ניט גלייכגילטיג און מיידט איהם ניט אויס. ער לאזט זיך ניט דערצעהלען, ער וויל גארניט וויסען, נאר דאס, וואס ער זעהט. אבער ער זעהט אלץ.

אזוי געהט אוועק זעהר פיעל צייט אויף יעדען ביוסט. דאס מא־טעריאל וואקסט, טיילוויז אנגעמערקט אין צייכנונגען, אין א פאר פערערשטריכען און טושפלעקען, טיילוויז אנגעזאמעלט אין זכרון; ווייל זיין זכרון האט ער געמאכט פאר א העכסט פערלעסליכען און

אַלעמאָל גרייטען הילפסמיטעל. זיין אויג זעהט וועהרענד די זיצונגען פיעל מעהר, ווי ער קען אויספיהרען. ער פערגעסט דערפון קיין זאַך ניט, און אָפט, ווען זיין מאָדעל געהט אַוועק, הויבט זיך ערשט אָן זיין אייגענטליכע אַרבייט פון דער פולקייט פון זיין עראינערונג. און זיין עראינערונג איז ווייט און ברייט; די איינדרוקען בלייבען אין איהר אונפערענדערט, אָבער זיי געוועהנען זיך צו דאָרט צו וואוינען, און ווען זיי קומען פון דאָרט אַראָב אין זיינע הענט, איז עס פונקט ווי זיי וואָלטען געווען נאַטירליכע בעוועגונגען פון די הענט.

אַזאַ אַרט פון אַרבייטען פיהרט צו געוואַלטיגע צוזאַמענפאַסונגען פון הונדערטער און הונדערטער לעבענסמאָמענטען: און דאָס איז אויך דער איינדרוק, וואָס די ביוסטען מאַכען. די פיעלע ווייטע קאָנטראַסטען און די פלוצלונגע איבערגאַנגען, וואָס גיבען אַ בילד פון איין מענשען אין זיין שטענדיגער ענטוויקלונג, טרעפען זיך אין גליקליכע בעגעגנונגען און האַלטען זיך פעסט צוזאַמען מיט אַן אינערליכער פערבינדונגס־קראַפט. פון אַלע ווייטען פון זייער וועזען זיינען אַט די מענשען צונויפגענומען, אַלע קלימאַטען פון זייערע טעמפעראַמענטען וויקלען זיך אויף אויף די העמיספערען פון זייערע קעפ. אַט איז דער סקולפּטאָר דאַלו, אין וועלכען אַ נערוועזע מיעדקייט וויברירט נעבען אַ געדולדיגער און גייציגער ענערגיע, און דאָ איז אַנרי ראָשפאָר׳ס אַוואַנטורען מאַסקע, אָט איז אָקטאַוו מירבאָ, ביי וועמען אַ דיכטער׳ס טרוים און בענקשאַפט דרימעלט הינטער דעם מענשען פון טהאַט, און פוּאווי דע שאַוואַן און וויקטאָר הוגאָ, וועמען ראָדען האָט אַזוי גענוי געקענט, און דאָ איז די אונבעשרייבליך שעהנע בראָנז, דאָס בילד פון דעם מאלער זשאַן פאול לאַורענס. דער לעצטער ביוסט איז אפשר די שעהנסטע זאַך אין לוקסעמבורג מוזעאום. אין איהר זעהט מען אַזאַ טיפע און אַזאַ וואונדערליך עמפפונדענע דורכבילדונג פון אויבערפלאַבען, זי איז אַזוי געשלאָסען אין איהר האַלטונג, אַזוי שטאַרק אין אויסדרוק, האָט אַזוי פיעל בעוועגונג און וואַכזאַמקייט, אַז מען האָט די גאַנצע צייט דאָס געפיהל, דאָס די נאַטור אַליין האָט דאָס ווערק גענומען פון די הענט פון דעם סקולפּטאָר, אום עס צו האַלטען ווי איינע פון איהרע ליעבסטע זאַכען.

עס איז אויך פאַראַן אַ ביוסט פון באַסטיאַן־לעפּאַזש, שעהן און מעלאַנכאָליש, מיט דעם אויסדרוק פון אַ ליידענדען. דער ביוסט איז געמאַכט פאַר דאַמוויעי, דעם מאַלער׳ס קליינע היימאַטסדאָרף, און איז

דאָרט אויפגעשטעלט אויף׳ן בית עולם. דאָס איז דעריבער אייגענטליך א דענקמאָל. און יעדער ביוסט ראָדען׳ס איז אזוי פּאַלשטענדיג און אזוי גרויס אין צוזאמענפאסונג, אז ער איז אין א זין א דענקמאָל. עס קומט אין דעם דענקמאָל נאָך א וייטערע פעראייניפאַכונג פון פּלאַ־כען, א נאָך שטרענגערער אויסוואהל און די בעדינגונג פון דעם וייט־זיכטבאַרען. ראָדען׳ס דענקמאַלען קומען אַלץ נעהנטער צו אַט די פּאַדערונגען. ער האָט אָנגעהויבען מיט דעם דענקמאָל פון קלאָוד זשע־לע פאר נאנסי; און ער האָט הויך געשטיגען פון אַט דעם אינטערע־סאַנטען ערשטען פערזוך ביז דעם גראַנדיעזען דענקמאָל פון באַלזאַק.

פיעלע דענקמאַלען ראָדען׳ס זיינען געשיקט געוואָרען אין אַמע־ריקא, און דאָס רייכסטע פון זיי איז צושטערט געוואָרען ביי די אונ־רוהען אין טשילי, נאָך איידער מען האָט עס אוועקגעשטעלט אויף דעם בעשטימטען אָרט. דאָס איז געווען א רייטער־סטאַטו פון גענעראל לינטש: זי האָט געהאַט דעם שיקזאַל פון דעם פערלאָרענעם ווערק פון לעאָנאַרדאָ, צו וועלכען ראָדען׳ס ווערק איז אפשר נאָהנט אין דער מאַכט פון אויסדרוק און אין דער וואונדערליך בעזעלטער איינהייט פון מאַן און פערד. נאָך א קליינעם גיפּסמאָדעל אין מוזעע ראָדען אין מעדאָן מוז מען שליסען, אז דאָס איז געווען א פּלאַסטיש בילד פון א מאָגערען מאַן, וועלכער זעצט זיך אין זאָטעל מיט א בעפעהלענדען זשעסט, אָבער מען זעהט, אז ער איבט אוים זיין מאַכט צו בעפעהלען נאָר אין זיין אַמט, און ניט אין זיין לעבען.

דאָ דערהויבט זיך שוין איבריגענס די פאָרוועררטס אָנווייזענדע האַנט פון גענעראַל איבער דער גאַנצער מאַסע פון מענש און טיער. דאָסזעלבע גיט וויקטאָר הוגאָ׳ס בעוועגונג איהר אונפערגעסליכע הויכ־קייט. די גרויסע לעבעדיגע האַנט, וואָס רעדט מיט דעם ים, קומט ניט פון דעם דיכטער אַליין; זי שטייגט אראָב פון דעם שפּיץ פון דער גאַנצער גרופּע, ווי פון א באַרג, אויף וועלכען זי האָט געבעטען גאָט, איידער זי האָט אָנגעהויבען רעדען. וויקטאָר הוגאָ איז דאָ דער פּער־טריבענער, דער איינזאַמער פון גערנעסיי, און איינער פון די וואונדער פון דעם דענקמאָל איז, דאָס די מוזען, וואָס רינגלען איהם אַרום, ווער־קען ניט ווי געשטאַלטען, וואָס בעזוכען א פערלאָזענעם: זיי זיינען, פערקערט, זיין זיכטבאַר געוואָרענע איינזאַמקייט. דורך די פעראיי־נערליכונג פון די איינצעלנע פיגורען און די קאָנצענטראַציאָן, מען וואָלט געקענט זאָגען: אַרום דעם אינערסטען פון דיכטער, האָט ראָדען

בעקומען יענעם וואונדערליכען איינדרוק; אזוי ווי ער איז דאָ אויף ארויסגעגאנגען פון אן אינדיווידואליזירונג פון די בעריהרונגספונקטען, איז איהם געלונגען צו מאכען פון די וואונדערליך בעוועגטע אקטען ארגאנען פון דעם מאן וואָס זיצט. זיי זיינען ארום איהם ווי גרויסע בעוועגונגען, וואָס ער האָט אמאָל געמאכט, בעוועגונגען, וואָס זיינען געווען אזוי שעהן און יונג, אז א געטין האָט זיי געשיקט איהר גנאָד, ניט צו פערגעהן און בלייבען אויף אייביג אין דער געשטאַלט פון שעהנע פרויען.

פאַר די פיגור פון דעם דיכטער האָט ראָדען געמאכט פיעלע שטודיען. ווערהענד אן עמפפאנג אין האָטעל לוזיניאן האָט ראָדען פון א פענסטער־ניש בעאָבאכט און נאָטירט הונדערטער און הונדערטער בעוועגונגען פון דעם אַלטען מאן און אַלע אויסדרוקען פון זיין בעלעבטען געזיכט. פון אָט די פאָרבערייטונגען זיינען ארויסגעקומען ראָדען'ס פאָרטרעטען פון הוגאָ. פאַר דעם דענקמאָל האָט ער געמוזט האָבען נאָך א גרעסערע פערטיפונג. ער האָט אָבגערוקט אַלע זיינע איינצעלנע איינדרוקען, האָט זיי אין דער ווייט צוזאמענגעפאסט, און ער האָט פון אַלע בילדער פון זיין עראינערונג געשאַפען איינס, פונקט ווי מען האָט, מעגליך, פון א רייהע רהאפסאָדען געשאַפען איין געשטאַלט: האָמער. און דעם איינעם, לעצטען בילד האָט ראָדען געגעבען די גרויסקייט פון עפּעס זאגענהאַפטעם; אזוי ווי דאָס אַלץ האָט גאָר נאָך אַלעמען געקענט זיין א מיטה און צוריקגעהן צו איינעם פון די פאַנטאַסטישע פעלזען אין ים.

אָט די מאכט צו דערהויבען דאָס פערגאַנגענע צום אונפערגענגליכען האָט ראָדען ארויסגעוויזען אַלעמאָל, ווען היסטאָרישע שטאָפען אָדער געשטאַלטען האָבען געדאַרפט אויפלעבען אין זיין קונסט; אם איבערלעגטסטען אפשר האָט ער די מאכט בעוויזען אין די בירגער פון קאַלעי. וואָס דאָ איז געווען שטאָף, איז בעשטאַנען אין גאַנצען פון א פאָר שפאַלטען אין דער כראָניק פון פרואַסאַר. דאָס איז געווען די געשיכטע פון דעם, ווי די שטאָדט קאַלעי איז בעלאַגערט געוואָרען פון דעם ענגלישען קעניג, עדוואַרד דעם דריטען; ווי דער קעניג וויל זיך ניט דערבאַרמען אויף די שטאָדט, וועלכע איז פערצווייפעלט און אין שרעק פון הונגער; ווי דערזעלבער קעניג וויליגט איין ענדליך אָבצוטרעטען פון דער שטאָדט, ווען זעקס פון איהרע אָנגעזעהענסטע בירגער וועלען זיך איבערגעבען אין זיינע הענט, „אז ער זאָל מיט

זיי קענען טהאָן נאָך זיין ווילען". און ער האָט פערלאַנגט, אַז זיי זאָלען פערלאָזען די שטאָדט מיט אונבעדעקטע קעפּ, אין איין העמד, מיט אַ שטריק אויף'ן האַלז און מיט די שליסלען פון דער שטאָדט און פון דעם בעפעסטיגטען שלאָס אין האַנט. דער כראָניסט דערצעהלט דאַן די סצענע אין שטאָדט. דער בירגערמייסטער, מ. זשאַן דע וויען, האָט געהייסען קלינגען די גלאָקען, און די בירגער האָבען זיך פערזאַמעלט אויף'ן מאַרק־פּלאַץ. זיי האָבען אויסגעהערט די טרויעריגע שליחות און זיי וואַרטען און שווייגען. אָבער באַלד שטעהען אויף צווישען זיי די העלדען, די אויסדערוועהלטע, וואָס פיהלען אין זיך דעם בערוף צו שטאַרבען. דאָס שרייען און וויינען פון דער מענגע רייסט זיך דורך אין דעם כראָניקער'ס ווערטער. אָבער באַלד בעהערשט ער זיך. ער רופט אָן פיער פון די העלדען, צוויי האָט ער פערגעסען. איינער איז געווען דער רייכסטער בירגער פון שטאָדט, דער צווייטער איז געווען אָנגעזעהען און רייך און האָט געהאַט צוויי שעהנע פריילײנס־טעכטער, וועגען דעם דריטען ווייס דער כראָניסט נאָר, אַז ער איז געווען רייך, און דער פערטער איז געווען זיין ברודער. דאַן דערצעהלט ווייטער דער פראַנצויזישער כראָניסט ווי זיי האָבען זיך אויסגעטהאָן ביז'ן העמד, ווי זיי האָבען אַרומגעבונדען אַ שטריק אויף'ן האַלז און גענומען אין האַנט די שליסלען פון שטאָדט און שלאָס; ווי זיי זיינען אָנגעקומען אין קעניג'ס לאַגער, און דער קעניג האָט זיי זעהר האַרט אויפגענומען. דער הענקער איז שוין געשטאַנען נעבען זיי, ווען, אויף דער קעניגין'ס ביטע, האָט מען זיי געשאָנקען דאָס לעבען. „ער האָט זיך צוגעהערט צו זיין פרוי, — דערצעהלט פּרואַסאַר, — ווייל זי איז געווען שוואַנגער". מעהר דערצעהלט ניט די כראָניק.

פאַר ראָדען אָבער איז דאָס שטאָף געווען גענוג. ער האָט באַלד געפיהלט, אַז עס איז דאָ אין דער געשיכטע אָן אויגענבליק, אין וועלכען עפּעס גרויסעס איז געשעהן, עפּעס, וואָס האָט ניט געוואוסט פון צייט און נאָמען, עפּעס, וואָס איז אונאָבהענגיג און איינפאַך. ער האָט זיין אויפמערקזאַמקייט געווענדט אויף דעם מאָמענט, ווען זיי פערלאָזען די שטאָדט. ער האָט געזעהן, ווי די מענשען האָבען אָנגעהויבען זייער גאַנג; ער האָט געפיהלט, ווי אין יעדען פון זיי איז נאָכאַמאָל דורכגעגאַנגען דאָס גאַנצע לעבען, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, ווי יעדערער פון זיי, בעלאַדען מיט זיין פערגאַנגענהייט, איז

דאָ געשטאַנען, גרייט אַרויסצוטראָגען זי פון דער אַלטער שטאָדט. זעקס מענער זיינען פאַר איהם אַרויפגעשוואומען, פון וועלכע קיין איינער איז ניט געוועזן עהנליך צום צווייטען; נאָר צוויי ברידער זיינען צווישען זיי געווען, און זיי זיינען אפשר יע געווען עהנליך איינער צום אַנדערען. אָבער יעדערער פון זיי איז אויף זיין אייגענעם אופן געקומען צו זיין בעשלום, האָט אויף זיין אייגענער אַרט געלעבט די לעצטע שטונדען, האָט זיי געפייערט מיט זיין זעל און האָט געליטען מיט זיין לייב, וועלכער איז צוגעבונדען צום לעבען. און דאַן האָט ער אויך ניט געזעהן מעהר די געשטאַלטען.

אין זיין זכרון זיינען אויפגעשטאַנען זשעסטען און פּאָזיציאָנען. זשעסטען פון אָבשיעד, פון רעזיגנאַציאָן, זשעסטען איבער זשעסטען. ער האָט זיי צונויפגעקליבען, האָט זיי אויפגעבויט. פון דער פולקייט פון זיין וויסען האָבען זיי געשטראָמט צו איהם. אין זיין זכרון זיינען אויפגעשטאַנען הונדערט העלדען און האָבען געאיילט צו דעם אָפּפער. ער האָט אָנגענומען אַלע הונדערט און געמאַכט פון זיי זעקס. ער האָט זיי אויפגעבויט נאַקעט, יעדערען פאַר זיך, אין דער גאַנצער עלאָקוועַנץ פון זייערע ציטערענדע לייבער, אין דער נאַטירליכקייט פון זייער ענט־שלום.

ער האָט געשאַפען דעם אַלטען מאַן מיט די אַראָבהענגענדיגע הענט. ער האָט איהם געגעבען דעם שווערען, שלעפּענדיגען טריט, דעם גאַנג פון דעם אַלטען מענשען, און אַן אויסדרוק פון מיעדקייט, וואָס פליעסט איבער זיין געזיכט ביז צו דער באָרד.

ער האָט געשאַפען דעם מאַן, וואָס טראָגט דעם שליסעל. עס איז נאָך פאַראַן אין איהם לעבען פאַר פיעלע יאָהרען, און אַלץ איז איינגעדרענגט אין די פּלוצלונגע לעצטע שטונדע. ער קען דאָס קוים איבערטראָגען. זיינע ליפּען זיינען צונויפגעפּרעסט, זיינע הענט האָ־בען זיך איינגעגעסען אין דעם שליסעל. ער האָט זיין קראַפט צוגע־געבען פייער, און זי ברענט אין איהם.

ער האָט געשאַפען דעם מאַן, וועלכער האַלט מיט ביידע הענט דעם אַראָבגעזונקענעם קאָפּ, ווי אום צונויפצוזאַמלען זיך און נאָך איין אויגענבליק זיין אַליין.

ער האָט געשאַפען די צוויי ברידער, איינער פון וועלכע קוקט אויף צוריק, ווערהענד דער אַנדערער נייגט זיין קאָפּ מיט אַ בעוועגונג

פון ענטשלאָסענהייט און רעזיגנאַציאָן, ווי ער וואָלט איהם אויסגע־שטרעקט פאַר דעם הענקער.

און ער האָט בעשאַפען די אונקלאָרע בעוועגונג פון דעם מאַן, וואָס „געהט דורך דאָס לעבען", — „לע פאַסאַן", האָט איהם גוסטאַוו זשעפראַי גערופען. ער געהט שוין, אָבער ער ווענדט זיך נאָך איין מאָל צוריק, ניט צו דער שטאָדט, ניט צו די וויינענדע און ניט צו די, וואָס געהען מיט איהם. ער ווענדט זיך צוריק צו זיך אַליין. זיין רעכטער אָרעם הויבט זיך, בויגט זיך אין אַ ניט זיכערער בעוועגונג; די אויפגעהויבענע האַנט בלייבט לייז אין דער לופט, ווי אַ פויגעל וואָס מען האָט בעפרייט. דאָס איז אַן אָבשיעד פון אַלץ וואָס איז אונבע־וואוסט, אונזיכער, פון אַ גליק, וואָס איז נאָך ניט געווען, פון ליידען, וואָס וועלען איצט אומזיסט וואַרטען, פון מענשען, וואָס לעבען ערגעץ און וועלכע מען וואָלט אפשר אַמאָל בעגעגענט, פון אַלע מעגליכקייטען פון מאָרגען און איבערמאָרגען, און אויך פון יענעם טויט, וואָס מען שטעלט זיך פאָר ווייט, ווי עפּעס וואָס איז מילד און שטיל און צום סוף פון אַ לאַנגער, לאַנגער צייט.

אָט די געשטאַלט אַליין, אָוועקגעשטעלט אין אַן אַלטען, טונקעלען גאָרטען, קען זיין אַ דענקמאַל פאַר אַלע יונג־געשטאָרבענע.

און אָט אַזוי האָט ראָדען געגעבען יעדען איינעם פון זיי אַ לעבען אין דער לעצטער בעוועגונג פון זייער לעבען.

די איינצלנע פיגורען זיינען ערהאַבען אין זייער איינפאַכער גרויס־קייט. זיי דערמאָנען אַן דאָנאַטעלאָ, און אפשר נאָך מעהר קלאַ סלוטער און זיינע פּראָפעטען אין דער שאַרטרעז פון דיזשאָן.

מען בעקומט דעם איינדרוק, ווי ראָדען וואָלט מעהר גאָר ניט גע־טהאָן ווי צוזאַמענצופאַסען די איינצעלנע פיגורען. ער האָט זיי געגעבען די געמיינשאַפטליכע לאַסט, דאָס העמד און דעם שטריק, און האָט זיי אָוועקגעשטעלט אין צוויי רייהען: די דריי, וועלכע מיר זעהען שוין אין גאַנג אין דער ערשטער רייה, די אַנדערע מיט אַ ווענדונג נאָך רעכטס, אַזוי ווי זיי וואָלטען זיך אַנגעשלאָסען אָן די ערשטע. דער פּלאַץ, פאַר וועלכען מען האָט דאָס דענקמאַל בעשטימט, איז געווען דער מאַרק פון קאַלעי, דערזעלבער אָרט, וואו דער שווערער גאַנג האָט זיך אַמאָל אָנגעהויבען. דאָרט האָבען די בילדער געזאָלט שטעהן, גאַנץ נידריג, קוים אויפגעהויבען איבער דער אַלטעגליכקייט, אַזוי ווי די טרויעריגע שעה וואָלט נאָך אַלץ פאָרגעשטאַנען, אין מיטען פון יעדער צייט.

מען האָט אָבער אין קאַלעי ניט געוואָלט אָננעמען אַזאַ נידריגע סטאַטו, ווייל דאָס איז געווען אין ווידערשפּרוך צו דער געוואוינהייט, און ראָדען האָט פאַרגעשלאָגן אַן אַנדער אויפשטעלונג. ער האָט פאַרלאַנגט, מען זאָל אויפבויען האַרט ביים ים אַ פּיערעקיגען טורעם, צוויי שטאָק די הויך, מיט גלייכע גלאַטע ווענט, און דאָרט אויבען זאָל מען די זעקס בירגער אויפשטעלען אין דער איינזאַמקייט פון ווינט און הימעל. מען האָט געקענט פאַראויסזעהן, אַז דער פאָרשלאַג וועט אויך ניט אָנגענומען ווערען. און דאָך איז ער געלעגען אין תוך פון דער זאַך. דאָ איז געווען אַ גלענצענדע געלעגענהייט צו בוואונדערען די געשלאָסענהייט פון דער גרופּע, וואָס איז בעשטאַנען פון זעקס איינצעלנע פיגורען און איז דאָך געווען אַזוי פעסט צוזאַמענגעבונדען, ווי דאָס וואָלט געווען איין זאַך. און דערביי האָבען די איינצעלנע געשטאַלטען זיך ניט בעריהרט. זיי זיינען געשטאַנען איינס נעבען דעם צווייטען, ווי די לעצטע ביימער פון אַן אויסגעהאַקטען וואַלד, און פעראייניגט האָט זיי נאָר די לופט.

געהט מען אַרום דער גרופּע, ווערט מען איבעראַשט, ווי פון דער וועלען-בעוועגונג פון די קאָנטורען קומען אַרויס די זשעסטען ריין און גרויס, דערהויבען זיך, שטעהען און פליהען צוריק אין די מאַסע, ווי אויפגעצויגענע פאָהנען. דאָ איז אַלץ געווען קלאָר און בעשטימט. פאַר אַ צופאַל איז דאָ ניט געווען קיין אָרט. די גרופּע, ווי אַלע ראָדען'ס גרופּען, איז איינגעשלאָסען אין זיך אַליין, אַן אייגענע וועלט, אָנגעפילט מיט אַ לעבען, וואָס געהט אין אַ קרייז, שטראָמט אָבער אין ערגעץ ניט אַרויס, ווערט אין ערגעץ ניט פערלאָרען.

אַנשטאָט בעריהרונגען זיינען דאָ פאַראַן איבערשניידונגען, וועלכע זיינען דאָך אויך אַן אַרט פון בעריהרונג, אונענדליך אָבגעשוואַכט דורך דאָס מעדיום פון לופט, וואָס געפינט זיך צווישען, בעאיינפלוסט און פערענדערט פון איהר. בעריהרונגען פון דער ווייט זיינען ענטשטאַנען, בעגעגנונגען, אַ געגענזייטיגע צוציהונג פון פאָרמען, ווי מען זעהט דאָס אַמאָל ביי די וואָלקענס אָדער די בערג, וואו די צווישען ליגענדע לופט איז אויך ניט קיין אָבגרונד, וואָס צושיידט, נאָר ניכער אַ לייטונג, אַ שטילער איבערגאַנג.

פאַר ראָדען האָט די בעטייליגונג פון דער לופט אַלעמאָל געהאַט אַ גרויסע בעדייטונג. ער האָט אַלע זיינע זאַכען אריינגעפּאַסט אין רוים, און דאָס האָט זיי געגעבען יענע גרויסקייט און זעלבסטשטענ-

דיגקייט, יענע אונבעשרייבליכע ערוואקסענקייט, וועלכע אונטערשיידט זיי פון אלע זאכען. אבער אינטערפּרעטירענדיג די נאטור, האט ראדען בּיסלעכווייז געמוזט פערשטארקען די אויסדרוקען, און גלייכצייטיג אויך דערהויבען די פערהעלטנים פון דער אטמאספער צו זיין ווערק, אז זי זאל ארומנעמען די צוזאמענגעפּאסטע פלאכען מעהר בעוועגט און ליידענשאפטליך. זיינען זיינע ווערק פריהער געשטאנען אין רוים, איז עס איצט, ווי ער וואלט זיי געריסען צוריק צו זיך, נאר ביי איינצעלנע טיערען אויף די קאטעדראלען קען מען זעהן עפּעס עהנליכס. אויך אין זיי האט זיך די לופט אויף אן אייגענטימליכער ארט בעטייליגט: עס האט אויסגעוויזען, ווי זי וואלט געווען שטילקייט אדער ווינט, אבהענגיג פון דעם, צי זי איז געגאנגען איבער בעטאנטע אדער שטילע ערטער. און אין דער אמת'ען, ווען ראדען האט צוזאמענגעפּאסט די הויכע אויבערפלאכען פון זיינע ווערק, ווען ער האט דערהויבען דאס ערהאבענע און האט די הייהלען פערטיפט, האט ער געהאנדעלט מיט זיין ווערק, פונקט ווי די אטמאספער האט געהאנדעלט מיט יענע זאכען, וועלכע האבען איהם געהערט זייט הונדערט יאהרען. זי האט אויך צוזאמענגעפּאסט, פערטיפט, אבגעזעצט שטויב, האט מיט רעגען און פראסט, מיט זון און שטורם ערצויגען די זאכען פאר זייער לעבען.

שוין ביי די בירגער פון קאלעי איז ראדען אין דעם פונקט געווען אויף זיין אייגענעם וועג. דאס איז געווען דאס מאנומענטאלע פּרינציפּ פון זיין קונסט. מיט אזא מיטעל האט ער געקענט שאפען זאכען, וואס זאלען זיך ווייט אנזעהן, זאכען וואס זיינען ארומגערינגעלט ניט נאר פון דער ארומיגער לופט, נאר פון דעם גאנצען הימעל. ער האט געקענט מיט א לעבעדיגער פלאך, ווי מיט א שפּיגעל, פאנגען און בעוועגען די ווייטען, און ער האט געקענט פארמירען א זשעסט, א בעוועגונג, וואס איז אין זיינע אויגען געווען גרויס, און צווינגען דעם רוים זיך אין דעם צו בעטייליגען.

אזוי איז דער קליינער אינגעל, וואס קניהט און שטרעקט אויס זיינע ארעמס אין א בעוועגונג פון געבעט. ראדען האט די פיגור אנגערופען „דער פערלארענער זוהן", אבער די פיגור טראגט דעם נאמען „פּריער". און זי וואקסט אריבער אפילו אט דעם נאמען אויך. דאס איז ניט א זוהן, וואס קניהט פאר זיין פאטער. די בעוועגונג מאכט א גאט נויטווענדיג, און אין דעם, וואס מאכט די בעוועגונג, זיינען פער-

קערפּערט אַלע, וואָס דאַרפֿען אַ גאָט. אַט דעם שטיין געהערען אַלע ווייטען; ער איז אַליין אויף דער וועלט.

און אַזוי איז אויך באַלזאַק. ראָדען האָט איהם געגעבען אַ גרויס־קייט, וואָס שטייגט אפשר אריבער די געשטאַלט פֿון דעם שריפטשטע־לער. ער האָט איהם בענומען אין זיין תוך, האָט זיך אָבער ביי דעם ניט אָבגעשטעלט: אַרום זיינע וויטסטע און לעצטע מעגליכקייטען, ארום דעם אונערריי׳כטען האָט ראָדען געצויגען דעם מעכטיגען קאָנטור, וואָס דערמאָנט אָן מצבות פון לאַנג פערגאַנגענע פעלקער. זייט פיעלע יאָהרען האָט ראָדען אין גאַנצען געלעבט אין אַט דער געשטאַלט. ער האָט געזוכט באַלזאַק׳ס היימאַט, די לאַנדשאַפטען פון טורעין, ער האָט זיינע בריעף געלעזען, ער האָט שטודירט אַלע בילדער, וואָס זיינען פון איהם געבליבען, און פיעל מאָל דורכגעלעזען זיינע ווערק; אויף אַלע פערוואָרפענע וועגען האָט ער דאָ בעגעגענט באַלזאַק׳ס מענשען, גאַנצע פאַמיליען און דורות, אַ וועלט, וואָס האָט נאָך אַלץ געגלויבט אין דער עקזיסטענץ פון דעם בעשעפער. ראָדען האָט געזעהן, אַז די אַלע טויזענד פיגורען, מעגען זיי טהאָן וואָס זיי ווילען, זיינען דאָך אַלע פער־נומען מיט דעם, וואָס האָט זיי בעשאַפען.

און ווי מען קען אָפטמאָל פון די מיענען פון די צושויער טרעפען, וואָס פאַר אַ דראַמאַ עס ווערט אויף דער ביהנע אויפגעפיהרט, אַזוי האָט ראָדען געזוכט אין אַט די אַלע געזיכטער דאָס, וואָס איז נאָך פאַר זיי ניט פערגאַנגען. ער האָט, ווי באַלזאַק, געגלויבט אין די ווירק־ליכקייט פון אַט דער וועלט, און עס איז איהם געלונגען פאַר אַ ווייל־אַהין אריינצודרינגען. ער האָט געלעבט, ווי באַלזאַק וואָלט איהם אויך געשאַפען. ער האָט זיך צווינויפגעמישט און איז אונבעמערקט פער־שוואונדען צווישען באַלזאַק׳ס מענשען. אויף דעם אופן האָט ער בע־קומען די בעסטע ערפאַהרונגען.

ווייטער איז דאָס פּאַרטיגע מאַטעריאַל געווען פון קליינעם ווערט. די דאַגערעאָטיפען האָבען ניט געגעבען קיין נייעס, נאָר אַלגעמיינע אָנהאַלטס פונקטען. דאָס געזיכט אויף זיי האָט מען נאָך פון שולצייט געקענט. נאָר איין בילד, וואָס סטעפאַן מאַלאַרמע האָט געהאַט, וואו באַלזאַק איז אַראָבגענומען אָהן אַ ראָק, איז געווען כאַראַקטעריסטישער פון די אַנדערע.

דאַן האָט זיך ראָדען געמוזט ווענדען צו די שריפטען פון די צייטגענאָסען. טעאָפיל גאָטיע׳ס ווערטער, די נאָטיצען פון די גאָנ־

קורס און לאַמאַרטין׳ס שעהנע בילד פון באַלזאַק. אויסער דעם איז נאָך געווען דאַווידס ביוסט אין קאָמעדיע פראַנסעז, און אַ קליין בילד פון לואי בולאַנזשע.

מיט אַט דעם גאַנצען מאַטעריאַל איז ראָדען צוגעטראָטען צו דער ארבייט. ער האָט בענוצט לעבעדיגע מאָדעלען פון עהנליכע קערפּער־פערהעלטניסען און ער האָט געשאַפען אין פערשיעדענע שטעלונגען זיעבען פאָלשטענדיג אויסגעפיהרטע בילדער. אָבער ער האָט געפיהלט, אַז זיין ארבייט איז דערמיט נאָך ניט געענדיגט. ער האָט זיך אומגעקערט צו לאַמאַרטין׳ס בעשרייבונג און האָט דאָרט געלעזען: „ער האָט געהאַט דאָס געזיכט פון אַן עלעמענט“, און: „ער האָט געהאַט אין זיך אַזוי פיעל זעל, אַז זי האָט לייכט געטראָגען זיין שווערען קערפּער“. ראָדען האָט דערפיהלט אין אַט די זאַצען אַ גרויסען טייל פון זיין אויפגאַבע.

לאַנגזאַם איז געוואַקסען ראָדען׳ס וויזיאָן פון פאָרם צו פאָרם. און ענדליך האָט ער איהם דערזעהן. ער האָט דערזעהן אַ ברייטע געשטאַלט, וועמעס גאַנצע שווערקייט פערלירט זיך אין דעם אַראָבפאַל פון מאַנטעל. אויף דעם שטאַרקען נאַקען, אין אַ ראַהם פון האָאָר, איז זיין געזיכט, בערוישט פון זעהן, שוימענדיג פון שאַפען, — דאָס געזיכט פון אַן עלעמענט. דאָס איז געווען באַלזאַק אין דער פרוכטבאַרקייט פון זיין איבערפלוס, דער גרינדער פון גענעראַציאָנען, דער פערשווענדער פון שיקזאַלען. דאָס איז געווען דער מענש, וועמעס אויגען האָבען גאָר קיין זאַך ניט גענדאַרפט האָבען, און וואָלט די וועלט געווען לער, וואָלטען זיינע בליקען אַלץ איינגעשטעלט. דאָס איז געווען דאָס שאַפען אַליין, וועלכע האָט אָנגענומען באַלזאַק׳ס פאָרם, כדי צו ערשיינען; דער איבערפלוס פון שאַפען, די בערוישונג פון שאַפען.

דער קאָפּ, אַביסעל צוריקגעוואָרפען, האָט געלעבט אויף׳ן שפּיץ פון יענער געשטאַלט, ווי די קוגעלען, וואָס טאַנצען אויף די שטראַהלען פון פאָנטאַנען.

אַזוי האָט ראָדען אין איין אויגענבליק פון אונגעהויערער צוזאַמענפאַסונג און טראַגישער איבערטרייבונג געזעהן זיין באַלזאַק, און אַזוי האָט ער איהם געמאַכט. די וויזיאָן איז ניט פערגאַנגען; זי האָט זיך נאָר פערוואַנדעלט.

אַט די ענטוויקלונג פון ראָדען האָט געגעבען זיינע ווערק אַ נייע שעהנהייט. זי האָט זיי געגעבען אַן אייגענע נאָהנטקייט. צווישען ראָ־

דען׳ס לעצטע ווערק זיינען פאראן קליינע גרופען, וועלכע ווירקען דורך זייער געשלאָסענקייט און דורך די וואונדערליך ווייכע בעהאנדלונג פון דעם מארמאָר. אין מיטען טאָג האָבען אָט די שטיינער אין זיך א געהיימניספולען שימער, און ווען עס דעמערט, שטראָמען פון זיי ארויס ווייסע זאכען. דאָס קומט ניט נאָר דערפון, וואָס די בעריה־רונגספונקטען זיינען דאָ אזוי בעלעבט; עס זיינען אויסערדעם צווי־שען די פיגורען און די איינצעלנע טיילען דאָ און דאָרט איבערגעלאָזען געווארען די פלאכע שטיינבענדער, וואָס פערבינדען טיף אונטען איין פאָרם מיט דער אנדערער.

דאָס איז ניט קיין צופאל. דאָס פערהיט דעם צושויער פון א ווערטלאָזען דורכבליק צווישען די טיילען פון דער זאך אין די לערע לופט. די ווירקונג פון אזעלכע טיילען איז, אז די ראנדען פון פאָרמען, וואָס האָבען פריהער אויסגעזעהן שארף און אָבגעשליפען, בעהאַלטען זייער רונדונג, זאמלען דאָס ליכט, זיינען שטענדיג פול און פליסען איבער.

אויב ראָדען האָט געשטרעבט צו דערנעהנטערען אויף ווי ווייט מעגליך די לופט צו דער אויבערפלאך פון זיינע זאכען, האָט ער דאָ דעם שטיין גאָר אויפגעלעזט אין לופט. דער מארמאָר שיינט נאָר צו זיין דער פעסטער, פרוכטבארער קערן, און זיין לעצטער שטילסטער קאָנטור געהט איבער אין לופט. דאָס ליכט, וואָס קומט צו דעם שטיין, פערלירט זיין ווילען: עס געהט ניט איבער איהם צו אנדערע זאכען; עס בעהאלט זיך אין איהם, פערווייילט, וואוינט אין איהם.

דאָס פערמאכען פון אונוויכטיגע דורכבליקען אין א דערנעהנ־טערונג צום רעליעף, און ראָדען האָט טאקי א פלאַן פון א גרויסען רע־ליעף־ווערק, אין וועלכען די אַלע עפעקטען פון ליכט, וואָס ער האָט דערגרייכט אויף די קליינע גרופען, דארפען זיין צוזאמענגענומען. ער וויל שאפען א הויכע זייל, ארום וועלכע א ברייטער רעליעף־באנד זאָל געהן ארויף. א פערמאכטע טרעפ זאָל פיהרען ארויף נעבען די רעליעף־ווערק. אין אזא זייל וועלען די געשטאלטען אויף די ווענט זיין אין זייער אייגענער אטמאָספער. א פלאסטיק וועט דאן ענטשטעהן, וואָס וועט וויסען דאָס געהיימניס פון העל־דונקעל, א סקולפטור פאר דעמע־רונג, עהנליך צו יענע בילדווערק, וואָס שטעהען ביים אריינגאנג אין די קאטעדראלען.

אזוי איז געמאכט דאָס „דענקמאל פון ארבייט“. אויף דעם לאַנג־

זאָס אויפשטייגנדען רעליעף ענטוויקעלט זיך די געשיכטע פון אר־בייט. אין א קריפּטאַ וועט זיך דאָס לאַנגע באַנד אָנהויבען מיט די בילדער פון די, וואָס פערברענגען זייער לעבען ארבייטענדיג אין די בערג. דאָס באַנד וועט זיך ציהען דורך אַלע אַרבייטען ביז צום שפּיץ פון זייל: פון דער ליאַרעמדיגער ביז צו דער שטילסטער, פון דעם שמעלצאויוועון ביז צום הארץ, פון די האמערען ביז צום געהירן.

ביים אַריינגאַנג וועלען שטעהן צוויי פיגורען: טאָג און נאַכט. אויף'ן שפּיץ פון טורעם וועלען שטעהן צוויי געפליגעלטע געניען, דורך וועלכע די העלע הויך וועט בענשען דעם טורם אונטען. ניט אין א גרויסער געשטאַלט אָדער בעוועגונג האָט ראָדען געזוכט פאַרצושטעלען די ארבייט; זי איז ניט דאָס ווייט־זיכטבאַרע. זי איז אין די ווערק־שטאַטען, אין די הייזער, אין די קעפּ: אין טונקעלהייט.

ער ווייס דאָס, ווייל זיין ארבייט איז אויך אזא: ער ארבייט אונאויפהערליך, זיין גאַנץ לעבען איז זיין ארבייטסטאָג.

ער האָט עטליכע אַטעליעס; בעקאַנטערע, וואו פריינד און בריעף קענען איהם געפינען, און אונבעוואוסטע, פערוואָרפענע, אָרימע, מיט נאַקעטע וועגט, פול שטויב און גרוי. אָבער די אָרימקייט דאָ איז ווי יענע גרויסע, גרויע אָרימקייט פון גאָט'ס וועלט, אין וועלכער די בוי־מער ערוואַכען אין מערץ. אָט די אָרימע אַטעליעס האָבען אין זיך עפּעס פון אָנהויב פריהלינג: א שטילען צוזאָג און א טיפען ערנסט.

ווער וויים, אפשר איז אין איינעם פון אָט די ווערקשטאַטען גע־וואַקסען דער טורעם פון אַרבייט. מען מעג זיך איצט ערלויבען צו רעדען וועגען דער בעדייטונג פון דעם טורעם: זי ליגט אין דעם שטאָפליכען. אָבער ווען דער טורעם וועט זיין פאַרטיג, וועט ער זי־כער שטעהן אויף דער הויך פון ראָדען'ס קונסט. דער ארבייטענדער קערפּער האָט זיך צו איהם געוויזען, ווי פריהער די ליעבענדע קערפּער. דאָס איז א נייע ענטפּלעקונג פון לעבען. אָבער אָט דער שאַפענדער גייסט לעבט אזוי פיעל מיט זיינע זאכען, איז אזוי פערטיפט אין זיין ווערק, אז פאַר איהם איז ניטאָ קיין אַנדער ענטפּלעקונג, ווי נאָר מיט די אויסגעפּרואווטע מיטלען פון זיין קונסט. נייעס לעבען הייסט פאַר איהם: נייע אויבערפלאַכען, נייע בעוועגונגען. אזוי איינפאַך איז אַלץ ארום איהם געוואָרען. ער קען מעהר ניט האָבען קיין טעות.

מיט זיין ענטוויקלונג האָט ראָדען געגעבען א צייכען אלע קונסטען אין אונזער הילפלאָזער צייט.

מען וועט אמאָל דערזעהן, וואָס האָט אָט דעם גרויסען קינסטלער געמאַכט אזוי גרויס: ער איז געווען אַן ארבייטער, וואָס האָט מיט אַלע זיינע קרעפטען געשטרעבט אריינצודרינגען אין זיין נידריגע, האַר־טע ווערקצייג. דאָס האָט איהם געלערענט פּאַרזיכטיגקייט אין לעבען; אָבער טאַקי אַ דאַנק אָט דער געדולד האָט ער דאָס לעבען געוואונען: ווייל די וועלט איז צו זיין ווערקצייג געקומען.

ניו־יארק
אין
פערזען
אנטאלאגיע
צוזאמענגעשטעלט פון
מאני לייב

Copyright, 1918
by
INZEL PUB. CO.

פייער

(אויסצוג)

עס רוישט און עס גוואַלדעוועט ווי אין א שלאַכט!
עס לויפען די מענשען ארום אין דער נאַכט,
עס שרייען די גרויסע און קליינע צוזאַמען.
עס איילען די מאַסען צושראָקען און בלאַס
און גיבען זיך איבער דער נאַקעטער גאַס.
די שטאָדט ברענט, די שטאָדט איז אין פלאַמען!

עס ניסט זיך פאַנאַנדער דער העלישער פלאַם,
עס שווימען די חורבות אין בראַנדיגען ים,
אין רויך ווערט פאַרוואַנדעלט דאַס מענשליכע שטרעבען.
עס שווינד'ט יעדע אָרדנונג און מיט א רעש
אַנטלויפען צומישטע דורך בערגער מיט אש
און זוכען א לעבען, בעשיצען דאַס לעבען.

מאָרים ראָזענפעלד.

דריי שוועסטער

אין ענגלאַנד איז דאַ א שטאָדט לעסטער,
אין לאָנדאָן איז דאַ אַזאַ סקווער,
אין סקווער שטעהען טעגליך דריי שוועסטער,
די מיידלעך — זיי קען ווער ניט ווער.

די קלענסטע פערקויפט ראָרטען בלומען,
די מיטעלסטע — בענדלאך פון שיך.
און שפעט אין דער נאכט זעהט מען קומען
די עלטסטע, וואס האנדעלט . . . מיט זיך.

די אינגערע ביידע בעטראַכטען
די עלטערע שוועסטער אָהן האס :
דען אלע דריי מיידלעך פעראכטען
די וועלט, מיט דער שטאָדט, מיט דער גאס.

און דאך, ווען די קליינע צוויי קומען
צום נעסט, וואס זיי רופען א היים,
בענעצען זיי בענדלאך און בלומען
מיט טרערען, וואס בלייבען געהיים.

מאָררים ווינטשעווסקי.

*

אויף דעם וויסטען, בלאסען הימעל
כאפט זיך אויף דער קראַנקער מאָרגען,
און די גרויסע שטאָדט כאפט אויף זיך
אין דעם נעבעל גראָה פארבאָרגען.

איינגעהילט אין גראָהען נעבעל,
ריהרט זיך אויף דער לעבענס־תהום
און צוגיסט זיך אויף די גאסען,
אין א כמורנעם מענשען שטראָם.

כמורנע גיסט און גיסט מיט מענשען,
פוילע, געלע ווי דער מאָרגען,
פון די טענעמענטס צו די שעפער,
אין דעם נעבעל גראָה פארבאָרגען.

גלייך אזוי קוקט אויף דער תוהו,
ווען די געלע מתים געהען,
פון די קברים צו די גיהנום׳ס
נאך די בייזע חיבוט־וועהען.

א. ליעסין.

(אויסצוג)

הויב אויף דיינע אויגען און זעה אויפ'ן ים די גאלדענע שיפען.
און זעה אין די טונקעלע וועלדער דעם רויך פון די לאקאמאטיפען.
און זעה, ווי זיי שוועבען און קומען געשווינד פון א געגענד א ווייטען
און פיהרען אין אנדערע לענדער פּראדוקטען און סחורות צו בייטען.

הויב אויף דיינע אויגען און זעה די געמויערטע גרויסע פאבריקען,
וואו ארבייטער זעגען און הובלען, און וועבען און נעהען און שטריקען,
און שמידען און פיילען, און טאקען און שניצען, און גלעטען און פוצען,
און שאפען די ווארע, און שאפען דעם רייכטהום צום מענשליכען נוצען.

און זעה די מאשינען, די בלאנקע, די ריעזיגע אייזערנע שקלאפען,
וואס היטען די מענשליכע כחות און העלפען די רייכטהימער שאפען;
און זעה, ווי די ווילדע, די מעכטיגע קראפט דער נאטור איז בעצוואונגען,
וויל טיעף איז דער מענשליכער שכל אין איהרע געהיימנים געדרונגען.

י. באוושאווער.

(אויסצוג)

איך האב זי בעמערקט ביי א גאז-לאנטערן:
זי איז געווען א יאהר זיעבצעהן אלט;
שווארצע אויגען, א שניי-ווייסער שטערן,
צוואורפענע לאקען; א שטארקע געשטאלט.

נאר איהר טואלעט איז ארים געוועזען.
אויף איהר בלאסען געזיכט, פון פודרע פערשטעלט,
האב איך מיט ביטערען טרויער געלעזען:
קויף מיך, איך הונגער און האב ניט קיין ברויט.

דוד עדעלשטאדט.

*

(אויסצוג)

איך געה אין די רוישיגע גאסען פון שטאָדט.
די נאכט איז בעלויכטען — ווי ליכטיג , מיין גאָט!
עס בלענדען די אויגען עלקטרישע ליכט,
און פייערען שפּרינגען ארום דיין געזיכט;
אנאָנסען, אנאָנסען אויף דעכער גאנץ הויך,
און איבער די דעכער — די פייערען אויך;
און איינע א מיידעל, פון פייער געמאכט,
זי טאנצט אויף א לייוועגט, זי טאנצט און זי לאכט,
און זונען און שטערען פון מענשליכע הענט — — — —

אברהם רייזען.

*

עס רוהט דער ווילדער טאָג־געררויש,
די גאסען זיינען וויסט,
א בלייך־ווייסע לבנה־נאכט
די שטומע שטאָדט פארגיסט...

די הויכע הייזער שרעקען זיך,
פארלאָשען, טויט און שטאר,
עס הילכט צוריק דעם געהער'ס טריט,
דער פוסטער טראָטואר...

פארשוואונדען איז דעם לעבען'ס פולס,
דאָך קלאַפּט ער ערגעץ וואו,
צי האסטיג־ווילד אין נעסט פון פרייד,
צי זאנפט אין שלומער־רוה...

און פלוצלונג הארך... אַן אמבולאנס,
די ווייסע נאכט צוריהרט —
האָט אימיצער דערשאָסען זיך? —
ווער ווייסט וואס האָט פאסירט.

יהואש.

און פערגעסען פון חברים,
פרעמד פון מענשען, ווייט פון גאָט,
ווי א גר דאָ צווישען גרים,
איז מיר וויסט און לעער די שטאָדט.

צו א מדבר וועל איך קעהרען,
וואנדערען פון בארג צו טהאָל;
כאָטש אין עכאָ נאָר צו הערען
מיר אַן אַלט־בעקאַנטען קול.

דוד גאָלדשטיין.

*

איך געה פארביי א ביכער קראָם,
עס ליגט אין פענסטער דאָרט און ווינקט
א נייער בוך, נאָר וואָס פון דרוק,
ניט טייער, בלויז א שילינג פיער, —
נאָר וועה, וויפיעל דאָס איז פאר מיר!
איך האָב קיין דריטעל ניט דערפון.
קיין דריטעל ניט דערפון...

— — — — — — — — — — — — — — — —

איך ווער פארשעמט פאר זיך אליין,
און לאָז מיך אין די גאסען געהן,
די וועלט, די שעהנקייטען אין איהר,
איז ניט פאר מיר, איז ניט פאר מיר...

ראדוצקי.

(אויסצוג)

אין דער ענגער גאס בעוועגט זיך
שטיל א שאָטענקינד, עס שרעקט זיך:
שווארצע טעג און וויסטע נעכט, —
די וועלט איז שלעכט,
די וועלט איז שלעכט.

עוזיאל פליישמאַן.

די נויט.

ביי דער הויז ביי די טרעפ ליגט די נויט,
לאָזט ניט צו ניט קיין מילך, ניט קיין ברויט;
און פון הויז, פון א צימער׳ל קליין
פערנעהט זיך א קינד אין געוויין.

און די מוטער פון קינד שלעפט זיך אום,
שלעפט זיך אום אין די גאסען איצט שטום...

און ביים הויז ביי די טרעפ ליגט די נויט,
לאָזט ניט צו ניט קיין מילך, ניט קיין ברויט.

איז געקומען די מאמע פון גאס;
אין איהר הארץ האָט געפלאקערט א האס,
און דער קאָפ איז געווען אזוי שווער,
און פון אויג איז גערונען א טרער.

י. אדלער.

(אויסצוג)

נאָר הינטער מיר,
פערשטיינערט ליגט די גרויסע שטאָדט
אין גרויע, קאלטע שאָטענס איינגעדעקט,
און דאָ און דאָרט פון לאמטערנע־שימער נעל געפלעקט.
און ס׳פאלען מיעד און שווער די טריט,
אָט ווי געוועזען וואָלטען זיי
פון שטאָהל און אייזען אויסגעשמידט...

נאָס איין... נאָס אויס.
און ס׳שפרייט די שטאָדט זיך ענדלאָז־גרויס;
א נעץ פון גאסען פלאָנטערען מיך ארום
און לאָזט מיך ניט ארויס.

ח. רויזענבלאַט.

ניו־יאָרק.

ווי א ווילדע, א שטורמישע מיידעל מיט אייביגען אונרוה אין הארצען,
מיט אימפעט פון ווינט אין די לאָקען, מיט פייער פון זון אין איהר בליק,

ערהויבט זיך די שטאָדט אין דער לופטען, פער׳כשופ׳ט אין פעלזיגע טהורעמס,

בערינגעלט פון ים און פון טייכען, אזוי־ווי א קינד פון די ים׳ען,
און וועהט אין די הימלען איהר באנער, איהר באנער פון פרייהייט און גליק.

די וואסערען שיינען און גלאַנצען, דער האפען לאכט זוניג, בעצויבערט,
און גענז ווילדע פליהען, ווי טויבען פון שלום, פון וואסער צום ברעג;
עס טרובען די לאָקאָמאָטיוועז, עס סאָפּען די שיפלאך און שיפען,
עס רודערט דאָס אייביגע שטרעבען, עס יאָגט זיך און טראָגט זיך דאָס לעבען, —

און אלץ ווערט פערלאָקט פון דאָס מיידעל וואָס צויבערט פון פרייהייט דעם וועג.

זי הערט דעם גערויש פון די פעלקער, דעם טראמפּעל פון פרעמדע נאציאָנען,

עס פליהען פון מזרח און מערב די שיפען צו איהר נאָכאנאנד,
און זי שפּרייט איהר נעץ אויס פון זון־שיין און וועבט־אויס א חלום א נייעם,

און דריקט זיי צום הארץ, ווי א מוטער, און זינגט־אויס דורך גליהענדע שטראהלען:

„איהר זייט מיינע קינדער, און איך בין דער גייסט פון דער שטאָדט און פון לאנד...

י. סלאָנים.

*

א זון־שטראַהל פון שלאָף האָט געוועקט מיך, —
האָב איך דאָס פערשטעהן ניט געקענט:
ווי קומט דאָס ליכט פון די פעלדער
אהער צווישען אייזערנע ווענד?

א לופטיגער ווינד האָט געגלעט מיך, —
האָב איך ניט געקענט אַלץ דערגעהן:
ווי קומט דאָס קינד פון די פעלדער
אהער אין די צעלען פון שטיין?

א בלומען־גערוך האָט גערעגט מיך, —
האַלב־וואַך שוין האָב איך אַלץ געטראַכט:
ווער האָט דאָס גליק פון די פעלדער
אין צימער צוטראָגען געבראַכט?

י. ראָלניק.

*

מויערען, שטיינערנע, פינסטערע, הויכע
קריכען אין פינסטערען הימעל אריין.
װאָנד און נעבעל, עלעקטרישער שיין,
אויגען געצונדענע, גרויסע און בלייכע;
אויבען די באַהנען און אונטען טראַמוויייען,
אויטאָמאָבילען און פרויען און פערד,
מישען זיך אוים אויף דער שטיינערנער ערד,
מישען זיך, רודערען, פינקלען און שרייען.

איצטער וואַך אויף פון דיין טאָגיגען דרימעל,
זינדיגער, בלינדער און שווארצער פערלאַנג,
און ווי א פליגעלדיג־פלאַמיגע שלאַנג
רייס זיך אריבער דער שטאָדט ביז אין הימעל!

*

כ'האָב אין מיטען טאָג א פאַרהאַנג אויף מיין פענסטער אויפגעהאָנגען,
פון דעם טאָג און פון די מענשען האָב איך פעסט מיין טיר פערמאַכט,
און א בלייבער אין דער פינסטער בין איך לאַנג ארומגעגאַנגען,
און די קאַלטע הענד געריבען, און צו זיך אליין געלאַכט.

נאָכדעם בין איך לאַנג געלעגען, ווי אַ טויטער, ווי אַ טויטער...
(קיינער זאָל פאַר מיר ניט ווייזען זיין דערשראָקענעם געזיכט!) —
נאָר מיין האַרץ און מיינע אויגען פלאַמיג, פיבערדיג, צעשפּרייטענד,
האָבען שטומערהייט געיאָמערט נאָך געשרייען און נאָך ליכט.

בין איך נאָכדעם אויפגעשפּרונגען, און צום פענסטער צוגעשפּרונגען
און דעם פאָרהאַנג אָבגעריסען, און די פענסטער אויפגעפּראַלט, —
דאָרט אין אָוונד האָט די גאַס איהר אַלטע, אַלטע ליעד געזונגען,
פייערן געפינקעלט האָבען אין דעם שטויביגען אַספאַלט.

פרויען זיינען אומגעגאַנגען, און געשריען האָבען קינדער.
(קיינער זאָל צו מיר ניט קומען מיט קיין וויינענדיגע רייד!) —
און אַנטקעגען, פאַר מיין פענסטער, איז געשטאַנען שטום אַ בלינדער
און האָט פויל זיין קאַטערינקע מיט זיין בלינדער האַנד געדרעהט.

מאַני לייב.

דרויסען רעגענט...

דרויסען רעגענט. גלאַנציג שוואַרץ און נאַס,
ציהט אַ לאַנגע זיך פאַר מיר די גאַס.
מענשען איילען, סאַפּענדיג, פוןביידע זייטען,
ווי אַ לאַנגע, אויסגעדרעהטע שלאַנג פון ווייטען
לויפט אַ צוג פאַרביי דאָרט אויף אַ הויכער בריק.

איך נעה אין שטראָם. און מענשען, קראָמען, אַלץ אַזוי בעקאַנטע
און דאָך פרעמד אַזוי אַלץ בייטען זיך פאַר מיר.
גאַס נאָך גאַס. און אָט איז שוין דאָס פּלאַץ. און דאָרט אַרויף די טיהר.
שילדען גאָלדענע, און פענסטער, אַלץ אַזוי בעקאַנטע.

כ'שטעה ביים טיהר און וואַרט. אַ מיידעל קומט: גוט־מאָרגען!
ס'קומען יונגע, אַלטע לייט: גוט־מאָרגען און גוט־יאָהר.
ס'עפענט זיך די טיהר. אַ נעגער־יונג, מיט קרייזעלדיגע האָר,
ציהט אַרויף אונז אין דער הויך. אַ זשום — אַ פליה!
באַלד — מיר זיצען שוין אין יאָך, ווי פיה,
און ציהען, אויסגעמאַטערטע, געשפּאַנט אין שווערע זאָרגען...

ר. אייזלאַנד.

*

הערט אויס אַט די רייד מיינע, ברידער:
האַלט שטענדיג זיך נידעריג, קליין
און אויסגעפוצט זאָלט איהר גאָר קיינמאָל
אויף רוישיגע גאַסען ניט געהן.

דאָרט דרעהט זיך אַרום דער ניט־גוטער
און ס'ברענגען די אויגען ביי איהם,
אַזוי ווי די אויגען פון ווייבער
ברענגען די אויגען ביי איהם.

און זעהט ער, ס'האָט ווער אויסגעפוצט זיך
און געהט זיך פעריסען דעם קאָפּ,
דעם לאָזט ער פון אויג שוין ניט אָב.

ער וועט שוין מיט ווערטערלעך זיסע
פערפיהרען אַ שמועס מיט איהם —
פערלאָרען איז דער שוין אויף אייביג,
וואָס וואַרפט נור איין בליק בלויז אויף איהם.

אָ, ברידער, איהר זייט דאָך ניט ווייבער,
וואָס געהט איהר פערפוצטע אַרום?
וואָס געהט איהר אויף רוישיגע גאַסען?
וואָס קוקט איהר אויף אַלעם זיך אום?

*

האַלב פינסטער אין טעאַטער. מיינע אויגען קוקען.
כ'האָב דיך דערזעהן. דאָס האַרץ נעמט קלאַפּען: מיינע.
פון ווייטען זעה איך, דיינע אַקסלען צוקען
און יעדער ריהר אין דיר מיר ענטפערט: דיינע.

איך ציה אַראָב דעם הוט טיף אויף די אויגען,
און פון טעאַטער געה איך מיר אַרויס.
די נאַכט זעהט אויס מיר ווי אַ רעגענבויגען —
אַ טויער צו אַ גרויס אונענדליך הויז.

איך געה אריין. און וואס איך האב פערנומען
געוועזען איז עס וואונדערליך און העל,
אַ, דאמע פון מיין הארצען! וואו איך בין געקומען
איז עס געוועזען פאר מיר דיין קעניגליכע שוועל...

זישע לאנדוי.

(אויסצוג)

און ווידער געהען זיי אַ גאַנצען יאָהר דעמזעלבען וועג,
און ווידער אָטמען זיי די קראַנקע לופט, און רייסען זיך ארויף
און פאַלען מיעף אראָפּ, און ראַנגלען זיך, און פּאָאַרען זיך צונויף
און ציהען קינדער אויף, וואָס זיינען קראַנק און לעבען ווייניג טעג —

און בויען הייזער אויף וואָס וואַקסען איבער נאַכט, און וואַקסען הויך
און נאַסען ברייטען זיך און מעהרען זיך און ענג און ענגער ווערט
און רוה־לאָז שרייט די לעבענס־קראַפט, און שאַפט און וואַרפט זיך און צושטערט,
און הויבט זיך אויף און מישט זיך אוים מיט שטויב און אייזען־רויש און רויך.

און אַלע יאָגען זיך מיט אויסגעשטרעקטע הענט און טיעפער פיין
און בייטען הייליגקייטען אוים פאַר טרוקען ברויט, און רויט ווי גלוט
פלאַמט אויף די לוסט נאָך גאָלד און גראָבט זיך איין אין זייער פלייש און בלוט.
און רוה־לאָז שרייט די נויט און שלינגט זיי רגע־ווייז מיליאָנען איין,

און שיפען גרויסע קומען אַלע טאָג און קומען אימער מעהר,
און שיפען זינקען־איין; אַ וויסטער שרעק פאַלט־אָן. דער שרעק פערשווינדט,
און שיפען נייע ראַנגלען זיך אויפ'ם ניי מיט ים און ווילדען ווינד,
און טעגליך ברענגט מען מענשען סטאַדעס־ווייז פון אומעטום אהער.

און וועה־געשרייען טויזענד, נייע, וויסטע, טראָגען זיך מיט זיי.
און אַלע זייערע בלוטען האסען זיך, און מישען זיך צונויף,
און ווערען קיינמאָל איינס, און ראַנגלען זיך און גיבען זיך **ניט אויף.**
און זיי׳רע דורות רייסען זיך, צורייסען זיך און ליידען וועה.

און ליידען טיעפעס וועה, און גוסס׳ען לאַנג, און שטאַרבען קיינמאָל ניט.
און מיר, און מיר, די אייביגע, פון וועמעס בלוט עס שרייט ארויס:
מיר זיינען שטאַרק און איינזאַם־פריי און ווייט פון אַלץ און אייביג־גרויס;
מיר ווירבלען זיך אין גרויסען ווירבעל־ווינד צוגלייך מיט אַלע מיט.

און דרעהען זיך און וואַרפען זיך ווי זיי אין זעלבען קאַראַהאָד
און פאַלען אום ווי זיי, און שטעהען אויף און טאַנצען נאָכאַמאָל —
און איבער אַלץ צוזאַמען דונערט ווילד דאָס ליעד פון שטיין און שטאָל,
דאָס ליעד פון שטיין און שטאָל — דער גרויסער וואַהנזין פון דער ריעזען־שטאָדט.

מ. ל. האַלפּערן.

(אויסצוג)

נעפלאסטערט גלאז, ווי שפיגעל גלאנצט א ברייטע גאס. א פלעמעל מאט
אין גלאטען שפיגעל שפיעלט זיך, טאנצט. פוןביידע זייטען, שווער און זאט,
מיט רויטע קארקען ברייט צולעגט, ווי עמי־הארצים אויפגעריכט,
א קייט פון ריעזען־הייזער קריכט. עס שפיעלט דאס טאנצענדיגע ליכט
אויף מיילען, מיילען ווייט אוועק. פון ערגעץ מיט א ווילדען בריל
קומט אן א פאהר־מאשין. איהר אויג, א רויטער פלאם, צורייסט די שפיעל
פון גלאנץ און שיין — און ווידער שטיל, שא, שטיל. — — — —

מנחם.

פארנאכט.

עס איז שעהן די פארנאכטיגע שעה — ס'ווערט די שטאדט
פון א צארטען און ראזיגען גאלד־שיין פערפלייצט.
ס'ווערט דער גרויער אספאלט אויסגעפלאסטערט אין גאלד,
יעדער מיידעלשער פנים'על גלעט זיך און רייצט.

ס'זינגט די שטאדט גאר אן אנדער, אן אנדער געזאנג —
ס'ווערט אנטשוויגען דער אומרוה און רויש פון פאבריק.
אין דער דאזיגער רגע פערנעהמט שטיל דיין הארץ
דעם רחמנות פון שטאדט און איהר אומגליק און גליק.

ס'קלאפט דער פולס איהרער שטילער און מילדער און ווייך,
ווי דער ריטהם פון שטילען פערטראכטען געזאנג.
ס'ליעגט א וועהטאג און חן אויף געזיכטער צוקנייטשט,
ס'ווערט געלייטערט דער צער אזוי שטיל, אזוי באנג.

ס'ברענען, ציטערען שויבען געצונדען אין גאָלד,
ס'צינדען אויגען זיך זוניג און נעבעלדיג־ראָז;
גרויע מויערען שמייכלען געוויקעלט אין שיין
און מיט פונקען און שטראהלען שלאָגט אָב יעדעס גלאָז.

קינדער טאַנצען צום טאַקט פון שאַרמאַנקעס אין גאַס,
און די זויג־קינדער טאַנצען ביי מאַמעס אין שויס...
ס'גליהען אויגלעך און פלאַמען די בעקלעך פעררויזט —
עס איז שעהן די פאַרנאַכטיגע שעה — זי איז גרויס!

י. י. שוואַרץ.

אין פּאַרק.

כ'שלאָף אין פּאַרק צונויפגעקאָרטשעט אויף דער האַרטער ערד,
כ'שפּיר די האַרטקייט פון דער גאַנצער וועלט;
ס'הענגט דער אָסיען הימעל פינסטער איבער מיר,
דער פּאַרק דער אויסגעדאַרטער איז מיין היים און מיין געצעלט.

כ'שלאָף אין פּאַרק צונויפגעקאָרטשעט אויף דער האַרטער ערד,
ס'דעקט עמיצער אַ שוואַרצער מיך אין שוואַרצען איין;
כ'פּיהל אויף זיך די שוואַרצקייט פון דער שוואַרצער, האַרטער וועלט—
שטאַרקער, שטאַרקער, עלענדער זאָלסטו, מיין עלענד, זיין!

*

כ'ווער אַ שכור, כ'וועל טאַנצען אין די גאַסען,
הוליען מיט שכורים, פרעהען זיך אינאיינעם,
האַקען לאָדענס, ברעכען טהיר און פענסטער,
יאָגען זיך נאָך קינדער, שליידערען מיט שטיינער;

כ'ווער אַ שכור, כ'וועל טאַנצען אין די גאַסען,
מיט בייזע הינד זיך יאָגען, נאָך פערד און מענשען;
ס'וועלען הירזשען פערד, מענשען וועלען שרייען,
די גאַסען וועלען קרעכצען מיט שרעק און ווילדען טומעל.

כ'ווער אַ שכור, כוועל טאַנצען אין די גאַסען,
רייסען שילדען, אומוואַרפען פאָנאַרען,
ערגעץ אין אן אייזען זיך צובלוטיגען, צובייִלען,
ברומען ווי אַ טיגער און וויינען ווי אַ יתום.

א. מ. דילאָן.

א ניו יאָרקער פריהמאָרגען.

אזוי ווי א גאסען־פרוי, מיעד פון איהר נאכט־רויש,
די קליידער צוקנייטשטע, די אויגען פערשלאָפען, —
כאפט אויף זיך דער מאָרגען פון נאכטיגען וואנדלען —
א פנים מיט בלוטיגע פלעקען פערלאָפען...

און ס׳הויבט אין א ווינקעל פון הימעל אָן פלאמען;
באלד כאפט עס זיך אָן ווילד אין אלע פיער זייטען;
און ס׳וויקלען די פלאמען ארום הויך די מויער׳ן,
אזוי ווי א שרפה ביי נאכט פון דער ווייטען...

און אויף די פאבריקען הויך שטעהען די קוימענס,
ווי אָפענע מיילער פון רויב־ווילדע חיות;
און יאָמערן, שרייען ווי ווילדע אלמנות,
וואָס געהען ווילד נאָך נאָך די מענערס לויות...

ווי קינדער צוטומעלט פון שלעכטע חלומות
ערוואכען די מענשען מיט שרעק אין די אויגען,
מיט ווארעמען שלאָף נאָך אויף זייערע ברעמען,
דעם פנים מיט רויכיגע נעבלען פערצויגען...

און ס׳הויבען זיך שווארץ־כוואליעס קעפ אין די גאסען,
אזוי ווי דער ים אין די נאכטיגע שטורמס.
און ס׳שיט זיך אראָב אויף די קעפ ווי די דונערס
דער הילכיגער פייפען, דער רוף פון די טורעמס...

און ס׳ציהען זיך איילענדיג־שנעל שווארצע רייהען
געפלאָכטען פון מענשליכע זיהן און פון טעכטער.
ס׳בעגלייט זיי א רויש און א קלאפען פון רעדער,
ווי ס׳וואָלט ווער געשטיקט זיך פון ווילדען געלעכטער...

ב. לאַפּין.

*

א פולע שטוב מיט מענשען,
אין אלע רעדען, רעדען...
און איך, דער באַלעבאָס פון הויז,
א שטילער שטעה ביים פענסטער,
און בליק אין גאַס ארויס...

איך זעה אין גאַס די קינדער,
אויף גליטשער־רעדלאַך פאָהרען
און אויף וועליסאָפּעדען פיעל.
און אלע יאָגען, יאָגען
נאָך אן אַטאָמאָביל...

עס רופט מיך אב פון פענסטער
מיין פרוי מיט שטילען פאַרוואורף.
איך פאָלג איהר אומעטיג און שטום...
אין דרויסען פאָהרען קינדער
אויף גליטשער־רעדלאַך אום.

*

אויף דער סאָפאַ זוך איך רוה
פון דעם פרעמד־געדערריי,
און איך הער אזוי דערביי
קינדער טומלען ערגעץ וואו...

קינדער טומלען ערגעץ־וואו,
טרייבען אָן אזא מין שפּיעל...
און דאָ רעדט מען אזוי פיעל...
און איך ליג און הער זיך צו.

הער און שמייכעל אזוי בלאָס,
ביז די ברעמען פאַלען צו.
קינדער טומלען ערגעץ־וואו...
קינדער שפּיעלען זיך אין גאַס...

ל. מילער.

אַט געהען זיי מיט אָנגערוקטע קעפּס און שאָטענס צוויי ביים זייט,
מיט בליקען בליציגע, וואָס קוקען דאַ און פאַלען ערגעץ ווייט
און זעהען אַלעס ארום דיר.
אַט געהען זיי און שאַרען זיך ביי פרעמדע, שאָטענדיגע ווענט,
און וואַרפען איבער זיך געהיים מיט לאַנגע, ווינקענדיגע הענט;
און טוליען זיך צום שלאָס פון טיר...
אַט אַט און ביידע שאָטענען זיך צו אַ דונקעל־פענסטער שוין.
ס'גיט איינער זיך אַ בויג און לאָזט דעם צווייטען אויף זיין אקסעל שטעהן,
און גלייבט זיך אוים, און וואַקסט... און וואַקסט — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין הויז איז שטיל, און שווארץ ליעגט אויסגעלייגט די נאכט
אויף דיל און וואַנט.
אַ פענסטער קרעכצט און הויבט זיך אויף, און ווייזט אַ בלייכענדיגע האַנט,
אַ קאָפּ, און שפּייט אריין אַן איינגעבויגטע, מענשליכע געשטאַלט.
אַ ווײַלע שטעהט עס שטום און קאַלט. אַט שרעקען־פול.
אַט ווידער קאַלט.
און הערט זיך איין צו יעדען שאָרך, און רעכענט אוים אַ יעדען קעהר,
און לאָזט מיט בלינדע, טאַפּענדיגע טריט זיך געהן אהין, אהער...
אַ ליכט־בייטש טאַנצט ארוים איהם פון דער האַנט און טאַנצט צוריק אריין,
און שפּרינגט ארוים, און שאַרפט זיך אויף אַ שטוהל, אַ טיש, אַ גלאָז מיט וויין,
און וואַרפט זיך אויף אַ קליידער שראַנק און שאַרט פון איהם די נאַכט אראָפּ.
אַ ווענטעל פון אַ בעט, אַ קליינע, ווייסע האַנט... אַ בלאָנדער קאָפּ...
אַ האַלב ענטבלויזטע ברוסט... אַ האַנט ארייגעטוליעט ווייך אין שוים...
דאָס בלוט שטראָמט אויף. דאָס הארץ שלאָגט אויף. די אויגען ווערען פול און גרוים...
און עמעץ רופט אין איהם: „צום בעט..." און עמעץ שרייט אין איהם „אנטלויף!..."
די ציינער קריצען אויף. די ליפּען פּרעסען זיך אין קראַמף צונויף.

דער אָטהעם — קורץ; א שפּאַן... דאָס ליכט אנטלויפט און קומט
צוריק צוגעהן:
א שפּיגעל און א ציער־טישעל. א זייגער מיט א דימענט־שטיין.
א זייגער און א בלאָנדער קאָפּ... א דימענט און א האנט אין שוים...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

ער נעהמט דאָס געלד און געהט און שעלט... דאָס פענסטער שפּייט
צוריק איהם אוים.

מ. באַסין.

*

ציטערט אויף די קאַלטע לופט
א פערצווייפעלטער געשרעה;
ענדיגט זיך מיט א געוויין
מיט א מאַמע׳ס יאָמער־וועה.

ווערט די גאַס פון מענשען שוואַרץ.
ווי פער׳משפּט דאָ צום טויט
שטעהט דער שאָפער און ווערט בלאַס
ווי די שטיינער ווערען רויט.

קלינגט דער אַמבולאַנס: דין... דין...

א. ל. באַראָן.

שאָטענס פון די גאַסען.

שאָטענס פון די גאַסען כאַפּען זיך אַרויף אויף אַלע טרעפּ,
לייגען זיך אויף אַלע שוועלען,
ווערען אַנגעצונדען רויכערדיגע פלעמלאַך וואו ניט וואו, —
מעהר דעם גאַנג נאָך צו פאַרשטעלען.

הייבען אָן צו קומען פון דער אַרבייט יונג און אַלט,
גייהאַ — קוים די פיס זיי ריהרען;
טרעפּ נאָך טרעפּ, אַרויף, אַרויף, די שליסלען אין די הענט, —
עפענען, פאַרמאַכען טירען.

דורך די שפּאַלטען פון די דילען שפּאַרט אַ ריח פון געקעכץ,
זאַטע פייערען זיך צינדען;
עפענען זיך טירען ווידער, פיס נאָך פיס אַראָב־אַרויף,
גרינגע, נייע — און פאַרשווינדען...

*

קאַלט פערגאַנגען איז די זון,
בלייכערהייט צושוואומען, —
ווייס איך קיינער וועט שוין היינט
אין מיין הויז ניט קומען.

אויפ'ן גאַס — מען געהט, מען געהט
שטיל ווי נאָך אַ טויטען,
צינדען זיך לאַמטערנען אָן
אומעט צו פאַרשפּרייטען.

לאָז איך מיר אַוועק אין גאַס,
געה, ווייל אַלע געהען,
קיינעם צו דערצאָרענען,
קיינעם צו דערפרעהען...

ה. לייוויק.

כ׳בין אין גאַס אַרויסגעלאָפּען.
אין אַ שווערען, שוואַרצען חלום
איז די גאַס נאָך שטיל געשלאָפען;
מיט אַ ווייסען טויטען פּנים
האָט די לבנה שטיל געקוקט.
מיט אַ ווייסען טויטען פּנים
האָט אַ שאָטען זיך גערוקט.
און פון טירען און פון פענסטער
זיינען נאָך מיר נאָכגעשפּרונגען
מיט אַרויסגעשטרעקטע צונגען —
דינע, בייניגע געשפּענסטער.

משה וואַרשע.

(אויסצוג)
(נאָך דזשיימס אָפּענהיימער)

עס צוקט די משוגע־געוואָרענע שטאָדט.
איהרע לונגען זיינען — מעטאַל־שטאָף,
איהר האַרץ איז אַ סאָפּענדיגער דאַמפּף־קעסעל.
די פייערען שיטען גאָלדענעם שניי איבער די דעכער.
די זידענדיגע לאָקאָמאָטיווען זשיפּען און קרעכצען
מיט אַ שטאָהלערען געוויין.
רעלסען־וועכטער פּאָכען מיט די לאַמטערנען:
גרין, גרין, רויט.
די בליצענדע לאָקאָמאָטיוו־לאָמפּען
די שאָטענס פון קריכענדיגע אַרבייטער —
וואָס קניען אין קוילען־שטויב,
אין אייזען־שטויב.
דאָ און דאָרט רייסט זיך אַ פאַבריק־קוימען צו גאָט
מיט רויטער פרעכהייט, ברילענדיג, פייפענדיג, שילטענדיג.
גלאָקען קלינגען, פייפלעך פייפען, געשרייען ציטערען.
און דער הימעל שטיקט זיך מיט קנויליגע וואָלקענס,
גליהט מיט לעבעדיג־געוואָרענע בליצען.

יצחק רייז.

סאָנעט.

צי זאָל איך מיך פערבאָרגען ערגעץ וואו,
און וויינען שטיל, דעם קאָפּ אראָפּגעבויגען
און אויסוואישען צוריק די מידע אויגען,
וואָס האָבען קיינמאָל, קיינמאָל ניט קיין רוה.

און לאָזען וואַנדערען אוועק מיין בליק,
ווי ביז אהער, אין גרויע, גרויע ווייטען,
און ווארפען איהם דערנאָך אויף אַלע זייטען,
אין קראַנקער אונרוה יאָגען זיך נאָך גליק.

צי זאָל איך מיך א וואָרף טהאָן ווילד אריין
אינמיטען גאַס, מיט אָנגעצונדענע אויגען,
און ברומען ווי א טיגערין פון פיין,

די דיבענדיגע נאָזלעכער צופלויגען. —
צי זאָל איך וואו פערבאָרגען זיין,
און וויינען שטיל, דעם קאָפּ אראָבגעבויגען...

פראַדעל שטאָק.

אין יאפּאַנעזישען טיי־הויז.

ביים ברוינעם באַמבוס־טישעל, אונטער מאַטען ליכט
פון פאַרביגע פּאַפּיר־לאַמטערנעלאַך צווייט,
קום איך זיך שטיל אַמאָל אָן איינזאַמער צוגעהן,
און זיץ אין שטומען לאַנג ביים שטאַרקען טיי געגרייט.

דורך געלבען פענסטער־גלאָז א בלייכער אָבענד־שיין
פון לייכטענדען בראָדוויי ווי דינער טיול זיך ציהט,
און טרוימעריש און בלאַס שיינט יעדערענס געזיכט,
און ווי געהיים שטיל שאַרען זיך די סאַרווער'ס טריט.

פון נידעריגען באַלקאָן וויגען זיך אין לופט
די בלויע ווינד־גלעקלאַך אין ריטהמישען גלין־גלאַן,
און ס'חלום'ט אַלץ ארום פון ווייטען מזרח־לאַנד,
פון טרוימערישען שטילען לאַקענדען יאפּאַן.

א. בערגער.

ניו יאָרק.

מעטאַל. גראַניט. געשרויש. געבראַזג. געפילדער.
אויטאָמאָבילען. הויך־באַהן. טיעף־באַהן. קאַר.
בורלעסקט. גראָטעסק. לעבעדיגע בילדער.
עלעקטריש ליכט אין גרילצענדען ווירוואַר.

געזיכטער פרעמד און בליקען פיינדליך־שטאַר.
קיין שמייכעל, קיין גוט־מאָרגען פריינדליך־מילדער.
און איינזאַמקייט און ניט געטרייסטער צער
אין אָט דער דרענגעניש כאָאָטיש־ווילדער.

אין גאַס.

הו־הא און עלעקטרישע ליכטער,
און פרעמדע און קאַלטע געזיכטער,
געדרענג און געיעג
און טומלענדער שרעק,
אָ, לאָמיך אַוועק!

אַוועק! נאָר עס וואַקסט פון די שטיינער
אַ שד מיט אַמאָל אויס און שטשירעט די ציינער
אויף מיר מיט אַ בייזען געלעכטער.
און לאַכענדיג פלעכט ער
צוריק אין געלאַף מיך אַריין.

א. לעיעלעס.

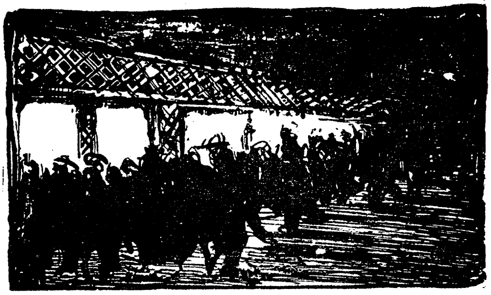

*

אַפּטמאָל הייבט מיין בלוט אָן שטאַרקער יאָגען;
הער איך צימבלען, הער איך פּויקען שלאָגען;
זעה איך, ווי עס לויפען מחנות ווילדע פערד,
ס'וועהען גריוועס, ס'ציטערט פון די טריט די ערד;
הער איך ווילדע ליעדער אין די גאַסען,
קאַטערינקעס שפּיעלען, אין די מאַסען,
ווי געשפּענסטער, טאַנצען קליינע קינדער;
ס'לויפען אום מיט פּאַקלען אונטערצינדער,
ס'ברענען פייערן, — דאָס האָט דאָס לעבען
אין זיין פּויק אַ זעץ געגעבען!

ידידיה מרגלית.

אין פּאַרק.

היים דער טאָג, די זון זי גליהט;
מענשען שוואַך און מענשען מיעד,
קומען רוהען אויף דער באַנק,
זיצען אָפּ דאָרט שטונדען לאַנג.
ווער עס איז שוין אַלט און מיעד,
ווער ס'איז יונג און ארבייט ניט,
ווער עס קלערט זיך פון זיין היים,
לאָזט אַ טרעהר שטיל אין געהיים...
ווער עס קוקט אריין אין בלאַט
און פערקלערט זיך...

און אָט שטעהט אַ יונגערמאַן,
שטעהט און קוקט אויף דעם פּאַנטאַן.
קומט אַ מוטער, טרינקט געשווינד,
און טרינקט אָן איהר קליינעס קינד,
און אַ פייגעלע, מיט שרעק
טרינקט און זינגט און פליהט אוועק...

יצחק בלום.

*

ס'איז אומעטיג, מיין גאָט. האָסט דרייצעהן גאָרענדיגע הייזער
מיר צוליעב צושטעלט פון גרויסע ענגשאַפט;
מיר צוליעב האָסטו מיט שטויב בעדעקט די שמאָלע פענסטער
ס'זאָל קיין זון־שטראַהל דאָרט ניט קענען גרייכען.
כאָטש דו גילדעסט מיר אמאָהל אַ שפּיץ פון „רוף", מיין גאָט —
דאָך איז אומעטיג מיר, גאָט.

אזוי ווי שאָטענס ציהען זיך איעדען טאָג, פריהמאָרגען
מאַסען מענשען אין די ענגע שעפּער:
יעדער מיט דעם זעלבען אומעט, פון דעם זעלבען פּנים —
צו פערקויפען שוויים פאַר קאַלטע סענטען.
און כאָטש איך בין פון „שאָפּ" דערוויייל נאָך פריי, מיין גאָט —
דאָך איז אומעטיג מיר, גאָט.

ח. גוטמאַן.

אַ טאָג אין ניו יאָרק.

אַ גאַנצען טאָג ארומגעבלאָנדזשעט אין די גאַסען;
און וואָס האָסטו געזוכט, און וואו ביזטו געוועזען?
האָסט עמיצען געדאַרפט, און ניט געקענט געפינען,
האָסטו אויף קראַם־פענסטער די אויפשריפטען געלעזן.

און קומסטו אהיים צוגעהן. די צימער־פרוי די בייזע,
נעהמט אום און וואָרקעט וואָס, און ברומט און שעלט דאָר וועמען.
פערבענקסטו זיך נאָך פריינד, וואָס דו האָסט וואו געלאָזען —
ווילסטו צו זיי אַ לאַנגען בריעף זיך שרייבען נעהמען,

איז שווער ווי בליי דיין קאָפּ, און קענסט קיין וואָרט ניט שרייבען.
הערסטו אַ קינד וואָס שרייט — דאָס קלאַפּען פון אַ וואָגען;
זעהסטו אַ גרויע קאַץ צו דיינע פיס זיך טוליען,
לאָזטו זי טוליען זיך, כאָטש קענסט עס ניט פערטראָגען.

און אַט אַזוי, — דו קוקסט מיט מיעדע אויגען,
און זעהסט א וואַנד, א בילד, און זעהסט א בעט אַנטקעגען,
און הערסט פון הארץ ארוים דיין אייגען לעבען וויינען:
נאָך גוט — דו האָסט דעם קאָפּ אַוואו אַוועקצולעגען.

ל. גאָרעליק.

*

ער איז געגאַנגען און גערעדט צו זיך אַליין,
זיין רעדען האָט מען ניט געקענט פערשטעהן;
ער האָט נור מיט די ליפּען קוים בעוועגט,
זיין פּנים איז געוועזען בלאַס און אויפגערעגט,
די אויגען — ווילד, צושראָקען, רויט,
עס האָט געדוכט אין גאַס שפּאַצירט דער טוידט.
און איז א פרוי געגאַנגען לעבען איהם פערביי,
האָט ער מיט האַס געגעבען גלייך אויף איהר א שפּיי...
און וויגענדיג זיך אָנגעהויבען ווייטער געהן.
און מורמלען עפּיס וואַס צו זיך אַליין...

ה. גודעלמאַן.

*

די ליפּען טריקענען, דאָס פּנים בלייך,
די קניע זיך בויגען און דאָס הארץ טהוט וועה;
איין גאַס שפּייט אוים — שלינגט איין די צווייטע גאַס;
איך בייס די פּיס און טראַכט ניט וואו איך געה.

פאַרוואָס איך טוה אַזוי — און אַנדערש ניט,
ניט פרעג מיך, מענש, דו גוטער מענש, ניט פרעג:
איך געה, ווייל אומגעהן מאַכט מיך מיעד און גרוי;
איך געה, ווייל געהן וואו — ווייס איך ניט קיין וועג.

ס. קאָוונער־גראַדסקי.

אין רוישיגע גאַסען.

אין רוישיגע גאַסען דאַס איילט מען זיך
ווי שטורעמדיגע ים'ען;
אין רוישיגע גאַסען אין שטאָדטיגע,
דאָרט טרעפט מען זיך צוזאַמען.

אין רוישיגע גאַסען דאָרט טרעפט מען זיך
אין ליידיגע אָוועגד־שעה'ן,
און נאָכדעם אין גאַנצען פערגעסט מען זיך
ווען ס'הויבט אָן דער מאָרגען גרויען.

אין רוישיגע גאַסען דאָרט דרעהען זיך
אוועק די טעג און די יאָהרען;
אין רוישיגע גאַסען אין שטאָדטיגע,
דאָרט ווערט די אונרוה געבאָרען.

א. ניסענזאָן.

*

א רעגען גיסט — איז אומעטיג אין הויז,
געה איך צום פענסטער צו און קוק ארויס, —
עס לויפט א לוזשע ביי דער זייט פון גאַס
און פון'ם רעגען דורכגעווייקט און נאַס
קומט אָן א מענש און וואַרפט א בליק אויף מיר
און ווערט פערשוואונדען נאָהענט אין א טיהר.

א רעגען גיסט און בלייך קוקט ווער ארויס
אנטקעגען דורך א פענסטער פון א הויז, —
ער האָט אויף עמיצען ביי זיך געוואַרט
און דורכ'ן רעגען בלייבט ער אָבגענאַרט,
און אפשר קוקט ער נאָר גלאַט אזוי
און פיהלט, ווי איך, דעם אומעט היינט אזוי.

ז. ווײנפער.

אין על ביים פענסטער.

עס לויפען קוימענס, באַלקאָנען,
אַ גרויער רויך, אַ קינדס געזיכט,
אַ שמייכעל אַזוי אומגעריכט,
אַ בלינדע וואַנט, פון רעגען גרוי,
אַנ׳אומעטיגע יונגע פרוי,
אַ ציטריגע עלעקטראַ־שילד,
אַ צימער אין טומאַן פערהילט, —
און אַלעס שווינדט און שווינדט,
ווי ס׳וואָלט געטריבען זיין פון ווינט...

א. אויערבאַך.

*

אויגען רויט, צייהנער שוואַרץ, האָר צושויבערט און גרוי
און די באַקען צולעכערט אַזוי ווי אַ זיפּ;
שטעהט ער וואַקלענד ביים שענק, רעדט צו זיך אין דער שטיל,
מיט אַ שמייכעל פערקרימט אויף זיין אונטערשטע ליפּ.

און דערביי אויפ׳ן ראָג זיצט אַנ׳אַלטיטשקע פרוי
וואַרפט איהר עמיץ אַ סענט פאַר איהר קרומליכען פוס.
ניט זי בעט, ניט זי דאַנקט — ס׳טהוט אַ ציטער איהר מויל
און אַ פינטעל מיט אויגען פערקלעפּטע פון פלוס.

— „איילעלו" — פערביי שענק אויפ׳ן שטיין־טראַטואַר
פיהרט אַ מאַמע אַ וועגעלע אום הין־און־הער.
וויינט דאָס קינד אַזוי הויך, בויגט זיך מאַמע און שרייט: —
— „איילעלו! — האָסט געזויגט, כ׳האָב קיין זאַך דיר ניט מעהר".

— „איילעלו, איילעלו". — „מאַ־מאַ־מאַ, מאַ־מאַ־מאַ".
וויינט דאָס קינד און פערגעהט זיך אַ כליפּ נאָך אַ כליפּ.
זיצט בעוועגלאָז די פרוי, רעדט דער שכור צו זיך
מיט אַ שמייכעל פערקרימט אויף זיין אונטערשטע ליפּ...

ד. י. ביאַלאָרטאָטסקי.

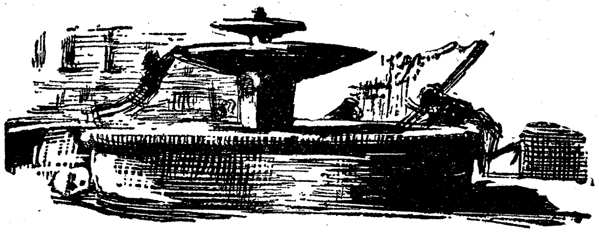

מיט דער מאָרגען בלייכקייט...

מיט דער מאָרגען בלייכקייט,
בויגט זיך טיעף מיין קאָפּ;
קלייב די פּייכטע בלעטער,
וואַש מיין פּנים אָב.

אין די פייכטע גראָזען
וואַש איך זיך די שיך,
און די פייכטע קליידער
טריקען איך אויף זיך.

לאָז זיך האַלב פערשלאָפען,
דורך דער גרויסער שטאָדט —
ווי אַן עובר־בטל,
שעלט איך זיך און גאָט.

גרשון גראָפּשטיין.

ניו יאָרק.

ווי די שטערען אויף דעם הימעל
אין אַ טונקעל בלויער נאַכט,
צינדען דיינע גאַסען זיך,
צינדען דיינע טורעמס זיך,
גרויסע, רוישענדיגע שטאָדט.
צינדען דיינע טורעמס זיך,
צינדען דיינע פענסטער זיך,
צינדען, ווי די שטערען זיך
אין אַ טונקעל בלויער נאַכט...

נפתלי גראָס.

*

די זעלבע גאַס, דער זעלבער טראָטואַר
די נאַכט איז אויך ווי יענע נעכט,
אַט איז דער לאָמפּ ביים ראַג,
און אַט איז שוין מיין הויז. די טרעפּ...

געדענקסט? — דו ביזט געבליבען שטעהן,
דערנאָך ביזטו צו מיר אַרויף;
אין קאָרידאָר האָט זיך דערהערט
פון שלאָף, אַ קינד'ס געוויין...
דו ביזט געבליבען שטעהן...

געדענקסט?

אל־גורית.

אַ בליץ פון פרייד האָט דורכגעשניטען...

אַ בליץ פון פרייד האָט דורכגעשניטען
מיין טריבע האַרץ, ווען איך האָב דיך בעגעגענט;
נאָר ס'האָט דיין זעעל מיט גאַל געשטריטען,
ווען שטומערהייד מיר האָבען זיך געזעגענט.

ביים ראַנד פון בערג, דורך טונק'לע וועגען,
ביזטו, ביי־נאַכט, בעגלייטען מיך געגאַנגען;
נאָר אונטען איז אין גלאַנץ געלעגען
די טומאה־שטאָדט, און דיך געשלעפּט מיט צוואַנגען...

מ. אפראַנעלל.

ניו יאָרק.

אַ, ערשטע, וואונדערליכסטע צווישען שטעדט!
דו הערשסט מיט דיינע באהנען און פאַבריקען
און מויערען, טונעלען, שיפען, בריקען,
דיין אָטעם — דאַמף און עלעקטריציטעט.

דו ציהסט און ציהסט צו זיך ווי אַ מאַגנעט
און זויגסט ווי אַ וואַמפּיר מיט דיינע בליקען.
בלייך ווי דיין הימעל פליסט פערביי פאַבריקען
און מויערען דער האָרסאָן אין זיין בעט.

ווי וואונדערליך דיין צויבער און בערוישונג!
ווי בלינד דיין טאָג אויף דיין שטאָהל־הארטער ברוסט!
ווי העל דיין נאַכט, ווי אונגעצאַמט דיין לוסט!

ווי טיף דיין תהום פון טרויער און ענטוישונג!
ווי שעהן דיין הערבסט, ווען הויך און פאַרבענרייך
די פּאַליסאַדען דרימלען אויף דיין טייך!

י. קיסין.

די ליטעראַרישע זאַמעלביכער „דער אינזעל” ווערען רעדאַגירט פון דוד קאַזאַנסקי און מאַני ליבּ.

די זאַמעלביכער ערשיינען אַלע דריי חדשים.

אין דער אַנטאָלאָגיע „נויאָרק אין פערזען” זיינען, צוליעב טעכנישע אורזאַכן, ניט אַריין די ליעדער פון ל. מאַגיסטער און ס. טשעסטער.